

THEOLOGIA MORALIS JUXTA SACRÆ SCRIPTURÆ,

CANONUM, ET SS. PATRUM MENTEM,

Jussu Eminentiss. ac Reverendiss. Stephani Cardinalis LE CAMUS Episcopi Gratianopolitani,
Gallica lingua, & deinde Latina exarata,

AUCTORE

FRANCISCO GENETTO

Avenionensi, Episcopo Vasionensi.

EDITIO NOVISSIMA

A plurimis aliarum mendis diligenter expurgata, & præter varia Conciliorum Provincialium, Synodorumque Italiæ Decreta, omnibus

BENEDICTI XIV. & CLEMENTIS XIII. Constitutionibus ad rem moralem pertinentibus nunc primum illustrata.

TOMUS SEPTIMUS

Continens Tractatus de quinto, & reliquis Decalogi præceptis; Epistolam Pastoralem CLEMENTIS PAPÆ XI. jussu ad Episcopos scriptam: Resolutiones in materia Usuræ; & Edictum Romanum pro observatione Quadragesimæ; itemque tres BENEDICTI XIV. & unam CLEMENTIS XIII. Constitutiones de Jejunio.

BASSANI, MDCCLXXV.

SED PROSTANT
VENETIIS APUD REMONDINI.
SUPERIORUM PERMISSU.

THEOLOGICA
LIBRARIUS

FRANCISCO GENTILE

EDITIO NOVISSIMA
A. GENTILE

LIBRARIUS

LIBRARIUS

LIBRARIUS

Gen. K. 1. 11 (C)

I N D E X

TRACTATUM, CAPITUM, & Quæstionum

T O M I S E P T I M I.

TRACTATUS SEXTUS.

De quinto Decalogi Præcepto.

C A P U T P R I M U M.

Quomodo peccatur in quintum Decalogi Præceptum.

- Quæst. 1.* **Q**uam prohibentur in hoc præcepto ?
17
- Q. 2.* In hoc præcepto prohibetur ne Magistratibus , quominus morte damnent malefactores autoritate publica : aut eorum ministris , quominus illis mortem inferant ? *ibid.*
- Q. 3.* Licet ne personis privatis occidere absque autoritate publica malefactores , qui mortem meruerunt ?
18
- Q. 4.* Licet ne injustum vitæ nostræ aggressorem interficere ? *ibid.*
- Q. 5.* Quam conditiones sunt necessariae , ut quis se contineat in moderamine inculpatae tutelæ ? 23
- Q. 6.* Potest ne esse licitum occidere hominem ad defendendum bona sua ? 25
- Q. 7.* Est ne licitum occidere ad tuendum suum honorem injuste petitus ? 27
- Q. 8.* Quot modis committi potest homicidium ? 30
- Q. 9.* Qui , vel quæ procurant voluntarium abortum , incurrunt ne in reatum homicidii proprie dicti ? 32
- Q. 10.* An abortus foetus nondum animati , ex malitia procuratus , iisdem sit obnoxius poenis , ac animati foetus abortio ? *ibid.*
- Q. 11.* Qui , vel quæ præbent , aut sumunt medicamenta , vel aliud agunt , ad impediendum , quominus mulieres concipiant , sunt ne aliquo modo homicidæ ? 33
- Q. 12.* Potest ne aliquando esse licitum sumere potionem , aut quid simile facere ad procurandum directè abortum ? 34
- Q. 13.* Qui , vel quæ præbent proximam occasionem abortui , licet contra intentionem , peccant ne ? 36
- A 2 Q. 14.

Index Tractatum;

- Q. 14. Mulieres detinentes infantes in lecto sine arcu-
la, antequam annum compleverint, incurrunt-ne rea-
tum homicidii? 37
Q. 15. Potest-ne esse licitum in aliquo casu seipsum oc-
cidere? 38
Q. 16. Est ne licitum sibi abscindere, vel curare abscin-
dendum aliquod sui corporis membrum? 39
Q. 17. Qui facti sunt Eunuchi ab infantia, possunt-ne
promoveri ad Ordines? 40

C A P U T II.

*De variis peccatis, quæ committi possunt contra quin-
sum Decalogi Præceptum.*

- Quest. 1.* Quid est Ira? 41
Quest. 2. Est-ne licitum coram Judice, & secun-
dum iustitiam exigere reparationem injuriæ acceptæ?
42
Q. 3. Quando-nam Ira est mortale peccatum? 43
Q. 4. Quænam sunt peccata, ut plurimum ab Ira pro-
venientia? *ibid.*
Q. 5. Quænam sunt aptiora remedia contra Iram? 44
Q. 6. Est-ne aliquando licitum odio habere proximum,
maxime nefarios, hæreticos & infideles? 45
Q. 7. Homines fuerunt-ne semper obligati ad diligendos
inimicos, etiam ante legem gratiæ? 46
Q. 8. Quomodo intelligendum est, quod Christus Domi-
nus ait in Evangelio: *Audistis, quia dictum est an-
tiquis, Diliges proximum tuum, & odio habebis ini-
micum tuum?* 47
Q. 9. Quid est invidia? 48
Q. 10. Invidia est-ne peccatum ex natura sua mortale?
50
Q. 11. Quænam sunt remedia contra Invidiam? 51

C A P U T III.

*De Penis & Censuris, quæ incurruntur propter homi-
cidium, & mutilationem.*

- Quest. 1.* Quænam sunt Homicidii poenæ? 52
Quest. 2. Quid est irregularitas? 53
Q. 3. Quando nam incurritur irregularitas procedens ex
delicto, in homicidio, vel mutilatione? *ibid.*
Q. 4. Quando-nam incurritur irregularitas ex defectu,
in homicidio, vel mutilatione? 54
Q. 5.

Capitulum 6° Questionum.

- Q. 5. Quot modis potest incurriri irregularitas proveniens ex delicto in homicidio, vel mutilatione? *ibid.* 5
 Q. 6. Quid est homicidium casuale? *ibid.*
 Q. 7. Incurritur-ne irregularitas propter omnia homicidia casualia? *ibid.*
 Q. 8. Quænam sunt culpæ, propter quas incurritur irregularitas in homicidio casuali? *ibid.*
 Q. 9. Amentes, infantes, & illi omnes, qui voluntarie committunt homicidium facti, incurrunt ne irregularitatem? 58
 Q. 10. Quando nam incurritur irregularitas proveniens ex delicto ratione mandati? *ibid.*
 Q. 11. Quando nam non incurritur irregularitas propter mandatum, quod locum præbet homicidio? 62
 Q. 12. Quomodo incurritur irregularitas proveniens ex delicto ratione consilii inducentis ad committendum homicidium? 62
 Q. 13. Quando nam incurritur irregularitas proveniens ex delicto, propter defensionem, vel auxilium præstitum in homicidio, vel mutilatione? 63
 Q. 14. Quot modis potest incurriri irregularitas ex delictu in homicidio? 64

TRACTATUS SEPTIMUS.

De sexto Decalogi Præcepto.

CAPUT PRIMUM.

De variis Speciebus Luxuriæ.

- Quest. 1. **S**ola ne mœchia, sive adulterium, hoc præcepto vetatur? 65
 Q. 2. Quot sunt species fornicationis, seu luxuriæ, quæ hoc præcepto generaliter prohibetur? *ibid.*
 Q. 3. Quid est fornicatio simplex? 66
 Q. 4. Fornicatio simplex est-ne peccatum mortale ex natura sua? *ibid.*
 Q. 5. Inter fornicationes simplices, sunt-ne aliæ aliis graviores? 67
 Q. 6. Sunt-ne aliquæ poenæ adversus concubinarios statutæ? 68
 Q. 7. Fornicatio potest-ne in aliquo casu non esse peccatum mortale? 69
 Q. 8. Quid est stuprum, & obligat-ne ad restitutionem? 70
 Q. 9. Quid est adulterium? 71

6	<i>Index Tractatum,</i>	
Q. 10.	Ex adulterio commisso tenetur-ne quis ad restitutionem?	72
Q. 11.	Quid est incestus, & unde illius peccati gravitas desumitur?	73
Q. 12.	Quid est raptus?	74
Q. 13.	Quid est sacrilegium?	75
Q. 14.	Quenam poenae adversus illius peccati gravitatem a Sacris Canonibus fuerunt sancitae?	76
Q. 15.	Quae sunt peccata contra naturam?	81
Q. 16.	Inter peccata contra naturam sunt-ne alia aliis graviora?	82

C A P U T II.

De ceteris, quae in sexto, aut etiam in nono Praecepto Decalogi prohibentur?

Quaest. 1.	Quibus gradibus luxuria homines perdat?	83
Q. 2.	Quandonam sensualis complacentia ad peccatum imputatur?	84
Q. 3.	Quid est morosa delectatio?	<i>ibid.</i>
Q. 4.	Ille qui cogitationes de rebus venereis non expellit, sed in illis volens immoratur, semper-ne peccat mortaliter?	85
Q. 5.	Consensus in rem veneream est-ne ejusdem speciei, & non minus peccatum, quam sit ipse actus, cui consensus praebetur?	87
Q. 6.	Committitur-ne grave peccatum in aspectu libidinoso?	<i>ibid.</i>
Q. 7.	Quale peccatum committitur in confabulatione turpi?	92
Q. 8.	Quenam peccata ponuntur a S. Antonino in sexto gradu luxuriae?	93
Q. 9.	Quot sunt vitia, quae ex luxuria saepius oriuntur?	95
Q. 10.	Quae remedia adversus luxuriam possunt adhiberi?	97

C A P U T III.

De Gula.

Quaest. 1.	Quid est Gula?	99
Quaest. 2.	Voluptas, quae ex cibo, & potu percipitur, est-ne semper peccaminosa?	<i>ibid.</i>
Q. 3.	Quot modis potest peccari per gulam?	101
Q. 4.	Potest-ne reperiri peccatum in usu ciborum, qui nimium exquisiti, & pretiosi sunt?	103
Q. 5.	Qualis est tertius modus peccandi per gulam?	104
Q. 6.	Peccant-ne, qui avidius & celerius, quam par est, manducant?	105
Q. 7.	Quenam est quinta, & ultima gulae species?	107
	Q. 8.	

Capitulum & Quaestionum.

- Q. 8. Quid est ebrietas? 7
ibid.
 Q. 9. Ebrietas est-ne grave peccatum? 108
 Q. 10. Semper-ne committitur peccatum mortale in ebrietate? 110
 Q. 11. Quid de illis dicendum, qui curant, ut alii inebrientur? ibid.
 Q. 12. Ebrietas excusat-ne coram Deo illa peccata, quae in hoc statu committuntur? 111
 Q. 13. Peccatum ebrietatis est-ne gravius pro ratione personarum? 112

TRACTATUS OCTAVUS.

De septimo Decalogi Praecepto.
 Non furtum facies.

CAPUT PRIMUM.

De definitione & divisione furti.

- Quaest. 1. QUID est Furtum? 11.
 Quaest. 2. Quomodo dividi potest furtum? 128
 Q. 3. Potest-ne aliter dividi furtum? ibid.

CAPUT II.

De Gravitate criminis furti.

- Quaest. 1. FURTUM est-ne ex natura sua peccatum mortale? 118
 Q. 2. Furtum est-ne semper mortale peccatum? 119
 Q. 3. Quando-nam furtum est tantum peccatum veniale propter levitatem materiae? ibid.
 Q. 4. Excusatur-ne a mortali peccato, qui pluribus minimis furtis surripit magnam aliquam summam uni, vel pluribus personis? 120

CAPUT III.

De excusationibus, quae a nonnullis adduci possunt, ut surripere valeant rem alienam citra violationem huius praeccepti, quarum praecipua est necessitas.

- Quaest. 1. QUOTUPLEX est necessitas? 121
 Quaest. 2. Licet-ne in extrema necessitate aliena surripere? 122
 Q. 3. Necessitas gravis eximit-ne a peccato aliena surripientem? ibid.
 Q. 4. Quo pacto se gerere debet Confessarius cum poenitentibus, qui necessitates communes praetexunt, ut in suis furtis excusentur? 123

- Q. 5. Famuli & famulae possunt ne occulte heris aliquid surripere ad compensandam operam suam, quam multo maiorem iudicent salario quod recipiunt? &c. 124
- Q. 6. Potest ne licitum aliquando esse uti compensatione, sine violatione huius praecepti? 125
- Q. 7. Peccant ne contra hoc praeceptum mulieres, quae accipiunt, aut dant summam, aut rem alicujus momenti, contra mariti voluntatem? 125
- Q. 8. Numquam ne licitum esse potest uxoribus aliquid a viris accipere, ipsis non consentientibus? 127
- Q. 9. Filii familias, qui parentibus aliquid surripiunt, committunt ne furtum? 128
- Q. 10. Sartores possunt ne excusari a furto, cum frustra aliqua panni retinent ad compensandum laborem, pro quo non plene putant sibi satisfactum? 129

CAPUT IV.

De restitutione, & an necessaria sit ad salutem.

- Quest. 1. Quid est Restitutio? 139
- Quest. 2. Quid est ne necessarium ad obtinendam peccatorum remissionem, ut res iniuste detenta restituatur? 139
- Q. 3. Confessarius debet ne absolvere poenitentem, qui cum possit restituere, vult tamen differre restitutionem, aut satis putat, heredibus injungere, ut restituant? *ibid.*
- Q. 4. Praeceptum, quo obligamur ad restituendam rem iniuste comparatam, est ne negativum, quod malum illud, quo prohibetur furtum? 141
- Q. 5. Quanam sunt causae, propter quas differri potest restitutio rei alienae? 133
- Q. 6. Si differri potest restitutio propter grave damnum in restituendo, concludi posse videtur, quod quis uti poterit dilatione huiusmodi in restituenda magna summa, quod semper grave damnum avertit restituenti. 135
- Q. 7. Si ille, cui facienda est restitutio, patitur damnum a quod propter dilationem, tenetur ne debitor statim restituere, aut ipsum indemnem praestare? 136
- Q. 8. Tenemur ne restituere inventa? 136

C A P U T V.

Quenam personæ ad restitutionem teneantur.

- Quest. 1. **Q**uas ob causas tenetur quis restituere ?
138
- Q. 2. Quot modis potest damnum iniuste proximo inferri ? *ibid.*
- Q. 3. Quot-nam sunt bona spiritualia ? *ibid.*
- Q. 4. Quomodo potest damnum inferri proximo in bonis animæ ? *ibid.*
- Q. 5. Potest-ne quis obligari ad aliquam restitutionem, propter damnum illatum proximo in bonis animæ ?
139
- Q. 6. Tenetur-ne ad aliquam restitutionem, qui alium ab ingressu Religionis, vel a promotione ad Sacerdotium avocavit, vel ad dimittendum religiosum statum induxit ?
141
- Q. 7. Quando-nam tenetur quis ad restitutionem ob damnum illatum in bonis Ecclesiasticis ? *ibid.*
- Q. 8. Tenetur-ne quis ad restitutionem propter simoniam ?
142
- Q. 9. Potest-ne quis ad restitutionem teneri, quia functiones Beneficio, quod possidet, annexas non implevit ? *ibid.*
- Q. 10. Debet-ne fieri restitutio ob Officium Breviarii non persolutum ?
143
- Q. 11. Canonici, & alii Beneficiati choro addicti, debent-ne restituere distributiones, quas etiam absentes perceperunt ? *ibid.*
- Q. 12. Tenetur-ne quis restituere perceptos fructus ex Beneficio non canonice, nec legitime obtento ?
144
- Q. 13. Potest-ne quis ad restitutionem teneri ob pravam dispensationem fructuum Beneficii jure obtenti ? *ibid.*
- Q. 14. Qui decimas iuste debitas non solvunt, aut fraudant, & aliquid de quantitate, & qualitate debita minuant, tenentur-ne restituere ? *ibid.*
- Q. 15. Quid dicendum de Œconomis, Fabricatoribus, Rectoribus, & aliis, qui ex officio administrant Ecclesiæ bona, &c.
145
- Q. 16. Quando-nam tenetur quis ad restitutionem propter damna proximo illata in bonis corporis ?
146
- Q. 17. Ad quam restitutionem tenetur, qui alium interfecit ? *ibid.*
- Q. 18. Quenam sunt damna, quæ frequentius sequuntur ex alicuius iniusta morte, quæque interfectori tenetur restituere ? *ibid.*

- Q. 19. Quibusnam personis restitutio facienda est propter damna ex homicidio provenientia? 147
- Q. 20. Quenam est restitutio facienda propter mutilationem, debilitationem, deformitatem, & huiusmodi? *ibid.*
- Q. 21. Quid restituendum est ob stuprum, aut adulterium? 148
- Q. 22. Quandonam tenetur quis restituere, quia læsit honorem, vel famam proximi? *ibid.*
- Q. 23. Quomodo læsus honor restitui debet? *ibid.*
- Q. 24. Tenetur-ne quis rescire damna provenientia ex calumnia, detractio, & similibus? 150
- Q. 25. Detractio, calumnia, & huiusmodi, obligant-ne semper ad restitutionem? *ibid.*
- Q. 26. Potest-ne quis alio etiam modo excusari a restituenda proximi fama? 151
- Q. 27. Tenetur-ne restituere famam, qui crimen iam alibi notum pervulgat in locum, ubi non erat notum? *ibid.*
- Q. 28. Damnum illatum in fama, potest-ne pecunia resciri? *ibid.*
- Q. 29. Est-ne aliquod discrimen inter honorem, & famam? 152
- Q. 30. Quo tandem modo restitui debent damna honori proximi illata? 153
- Q. 31. Quando-nam tenetur quis ad restitutionem propter damna alteri illata in bonis fortunæ, quæ dici solent bona temporalia? 154
- Q. 32. Quinam contractus frequentius iniustitias continent, ex quibus oritur obligatio restituendi? 155
- Q. 33. Qui sine ulla culpa damnum intulit proximo, potest-ne obligari ad restituendum, & rescarciendum tale damnum? 161
- Q. 34. Nonne dominus animalis, quod damnum attulit proximo absque ulla domini culpa, tenetur ad rescarciendum tale damnum? *ibid.*
- Q. 35. Quando damnum illatum ab animali, potuit, & debuit impediri a domino, tenetur-ne tale damnum rescire? 162
- Q. 36. Dum servus intulit damnum proximo, tenetur-ne dominus tale damnum rescire? *ibid.*
- Q. 37. Quotuplex est culpa, quæ potest obligare ad restituendum damnum proximo illatum? 164
- Q. 38. Quot modis committi possunt culpæ, quæ ad restitutionem obligent? 165
- Q. 39. Tenetur-ne quis ad restitutionem ex culpa levissima, commissâ occasione alicujus contractus? *ibid.*
- Q. 40. Quinam sunt contractus, vel quasi contractus, in quibus tenetur quis ad restitutionem, propter aliquam culpam? 166

Capitulum & Questionum.

11

- Q. 41. Ob quam culpam tenetur quis ad restitutionem in contractu depositi? *ibid.*
- Q. 42. Quænam culpa obligat ad restitutionem in contractibus precarii, & commodati? 167
- Q. 43. Quid est mandatum? Et ob quam culpam tenetur quis ad restitutionem in hoc contractu? *ibid.*
- Q. 44. Quænam culpa obligat ad restitutionem in quasi contractu, qui dicitur negotiorum gestio? 169
- Q. 45. Quænam culpa obligat ad restitutionem in contractu emptionis & venditionis? 170
- Q. 46. Quid est contractus pignoratitius? Et quænam culpa obligat ad restitutionem in hoc contractu? 171
- Q. 47. Quænam culpa obligat ad restitutionem in contractu locationis? *ibid.*
- Q. 48. Quid in Tutela, Dote, & Societate? 172
- Q. 49. Ob quam culpam tenetur ad restitutionem, qui damnum alteri intulit in exercitio officii, dignitatis, vel muneris sui, vel etiam suæ artis? *ibid.*
- Q. 50. Quænam culpa obligat ad restitutionem in delictis, vel quasi delictis? 173
- Q. 51. Hæredes tenentur ne restituere pro defunctis, quibus successerunt? 174
- Q. 52. Operarii, artifices, vel famuli, qui fideliter non impenderunt operam, receperunt tamen stipendium, possunt-ne obligari ad restitutionem? 175
- Q. 53. Consules, Judices & alii Magistratus, qui non recte munere suo funguntur, possunt-ne tuta conscientia percipere mercedem, & emolumenta talibus dari solita? 176
- Q. 54. Judices qui pecuniam aut aliud acceperunt ab una ex partibus, aut a duabus, ut in eorum favorem iudicarent, tenentur-ne ad restitutionem? 177
- Q. 55. Tenetur-ne quis solvere, quod promisit Judici, ut iniquam ferret sententiam, aut alteri, ut committeret homicidium, vel aliud crimen? 178
- Q. 56. Tenetur-ne quis restituere, quod recepit ad delictum perpetrandum? 179
- Q. 57. Qui fingentes se pauperes esse, cum revera non essent, receperunt eleemosynam, tenentur-ne ad restitutionem? *ibid.*

C A P U T VI.

*De iis qui ad restitutionem obligantur
cooperando furto, vel damno
proximo illato.*

Quest. I. Q Uot modis inferri potest, mediate,
& per alios, damnum injustum pro-
ximo? 180

A 6

Q. 2.

- Q. 2. Quando nam tenetur quis ad restitutionem propter
mandatum de inferendo damnum proximo? 181
- Q. 3. Qui mandatum dedit de inferendo damno proxi-
mo, tenetur-ne rescire etiam damna, quæ non pu-
tabat exinde eventura? *ibid.*
- Q. 4. In quibus nam casibus, is qui mandavit damnum
inferri proximo, non tenetur ad restitutionem? *ibid.*
- Q. 5. Quomodo quis ad restitutionem teneri potest ex
pravo consilio alteri dato? 182
- Q. 6. In quibusnam casibus tenentur Advocati ad resti-
tutionem, siue ob pravam consilium datum, siue ob
male navatam operam in patrocinando? *ibid.*
- Q. 7. Confessarii tenentur ne ad restitutionem ob pra-
vum consilium suis poenitentibus datum? 183
- Q. 8. Tenetur-ne ad restitutionem, qui homini ver. gr.
parato ad furandum ducentos aureos consilium dedit,
ut furaretur tantummodo centum? 186
- Q. 9. Sufficit-ne revocasse consilium datum, ut quis e-
ximatur ab obligatione restituendi damnum ex eo se-
cutum? *ibid.*
- Q. 10. Quomodo potest quis teneri ad restitutionem,
propter consensum præstitum alicui delicto? *ibid.*
- Q. 11. Potest-ne quis teneri ad restitutionem, eo quod
alterius male facta laudaverit? 187
- Q. 12. Quando nam receptatores ad restituendum tenen-
tur? *ibid.*
- Q. 13. Participans in damno illato, tenetur ne ad resti-
tutionem? 188
- Q. 14. Quando plures inferunt grave damnum v. g. hor-
to, vel vineæ, tenentur ne singuli restituere in soli-
dum omne damnum? 189
- Q. 15. Quando nam tacens, non impediens, vel non re-
velans, tenentur ad restitutionem? *ibid.*

CAPUT VII.

De ordine servando in restitutione, & de loco,
in quo fieri debet.

- Quæst. 1. **Q**uot sunt, qui diversis ex causis idem da-
mnum rescire teneri possunt? 192
- Q. 2. Inter prædictos quinam principaliter tenentur res-
tituere? *ibid.*
- Q. 3. Si ille qui damnum passus est, condonat resti-
tutionem illius alicui ex cooperantibus, ceteri tenen-
tur-ne totum damnum rescire? 194
- Q. 4. Quisnam servandus est ordo in solutione credito-
rum? *ibid.*
- Q. 5. Quænam est secunda regula observanda in ordine
restitutionis? 195
- Q. 6. Quando res aliena non extat amplius in specie
sub illius potestate; qui eam mutuo accepit, vel
furatus

Capitulum & Quaestionum.

13

furatus est, tenetur-ne solvere debita contracta absque iniuria, potius quam contracta ex aliquo delicto? 176

Q. 7. Quenam est servanda tertia regula in ordine restitutionis? *ibid.*

Q. 8. Quenam est quarta regula? 197

Q. 9. Quisnam ex iure communi servandus est ordo in solutione creditorum, qui hypothecam habent? *ibid.*

Q. 10. Quenam sunt alie hypothecae privilegiate in iure? *ibid.*

Q. 11. Præter creditores hypothecarios, sunt-ne alii qui habent ius prælationis in solutione & restitutione debitorum? 199

Q. 12. Quomodo solvenda sunt debita illis creditoribus, qui nullum habent hypothecam? *ibid.*

Q. 13. Peccat ne contra iustitiam, qui non servat ordinem in solvendo, vel restituendo, &c. 200

Q. 14. Quonam in loco debet fieri restitutio, vel solutio debiti? *ibid.*

Q. 15. In quonam loco restituere debet, qui tenetur ex aliquo delicto? *ibid.*

Q. 16. In quo loco debet fieri restitutio ab eo qui tenetur restituere, quia rem habet alienam? 201

Q. 17. In quonam loco facienda est restitutio, seu potius solutio, quando tenetur quis ratione alicujus contractus? *ibid.*

Q. 18. Qui jam restituit, potest-ne aliquando teneri iterum restituere? 202

Q. 19. Quomodo potest quis teneri iterum restituere, quando ad restitutionem tenetur ex aliquo delicto? *ib.*

Q. 20. Tenetur-ne quis aliquando iterum restituere, quando tenetur ex contractu, vel quia habet rem aliquam? 203

Q. 21. Condonatio seu remissio illius, cui aliquid solvendum vel restituendum est, eximit-ne ab onere restituendi? 205

Q. 22. Quenam sunt conditiones requisitæ ad hoc, ut remissio seu condonatio sit valida? *ibid.*

Q. 23. Quanam sunt cæteræ conditiones? *ibid.*

Q. 24. Condonatio facta per metum, vel fraudem, est-ne valida? 207

TRACTATUS NONUS.

De octavo Decalogi Præcepto.

CAPUT PRIMUM.

De rebus, quæ hoc Præcepto prohibentur.

- Quest. 1.* **Q**uibusnam verbis exprimitur hoc præceptum in Scriptura? 208
Q. 2. Hoc præceptum est ne positivum, an negativum? *ibid.*
Q. 3. Quænam hoc præcepto prohibentur? 209

CAPUT II.

De Mendacio.

- Quest. 1.* **Q**uid est Mendacium? 209
Quest. 2. **Q**uid est ne idem, dicere rem falsam & mentiri; vel potius, mentiuntur ne omnes qui dicunt falsitatem? *ibid.*
Q. 3. Mendacium potest ne esse licitum in aliquo casu? 210
Q. 4. Quid fieri potest, dum nullo alio modo potest vita proximi salvari, aut etiam salus ejus æterna procurari, quam mendacium proferendo? 211
Q. 5. Quid responderi potest objectioni, quæ plerumque sumitur ex variis exemplis in Scriptura Sacra relatis, quibus constare videtur, Sanctos in quibusdam casibus mentitos fuisse? 213
Q. 6. Quid sentiendum de remuneratione obstetricum Ægyptiatarum, ob delusum ab eis Pharaonem? &c. 216
Q. 7. Nonne in urgentibus, & fastidiosis occasionibus, uti possumus æquivocationibus, aut restrictionibus mentalibus, &c. 218
Q. 8. Quomodo responderi poterit his qui obijciunt, Dominum Jesum restrictionibus mentalibus usum aliquando fuisse? 221
Q. 9. Quotuplex est mendacii genus? 222
Q. 10. Potest ne assignari alia mendaciorum divisio? 223
Q. 11. Quando nam mendacium est peccatum veniale, & quando nam potest esse mortale? 224
Q. 12. Potest ne peccari contra hoc præceptum aliter, quam verbis? 225
Q. 13. Quid est simulatio? Et peccat ne qui ea utitur? *ibid.*
Q. 14.

Capitulum & Questionum.

15

Q. 14. Est-ne aliquod discrimen inter simulationem, & hypocrisism? 229

Q. 15. Hypocrisis est-ne vitium valde periculosum? *ibid.*

C A P U T III.

*De obligationibus testium, & accusatorum:
ac de falso testimonio.*

Quest. 1. **T**Enemur-ne testimonium ferre dum interrogamur? 233

Q. 2. Dantur-ne aliqui casus, in quibus quis non teneatur ferre testimonium, quamvis id legitimus exigat Superior? 244

Q. 3. Si iudex nos compellat ad respondendum & ad testandam veritatem, quam solum novimus sub secreto naturali, quod-nam erit effugium in illo casu? 245

Q. 4. Accusatus aliquo crimine, tenetur-ne dicere verum, cum interrogatur a Iudice? *ibid.*

Q. 5. Potest ne, vel est ne semper licitum appellare a sententia Iudicis subalterni? 236

Q. 6. Rei tenentur ne obedire Iudici, & subire poenam sibi per sententiam impositam? 237

Q. 7. Reus potest-ne se per fugam a carcere liberare absque peccato? 238

Q. 8. Falsum testimonium est ne grave peccatum, & obligat ne semper ad restitutionem? *ibid.*

C A P U T IV.

De Detractione, & Calumnia.

Quest. 1. **Q**uid est Detractio? 239

Quest. 2. **Q**uot modis aliquis peccat peccato detractionis? *ibid.*

Q. 3. Peccatum detractionis est-ne mortale, an veniale? 240

Q. 4. Quomodo cognosci potest in praxi, utrum detractio sit mortalis, vel venialis; & peccetur-ne semper, dum malum de proximo dicitur? 241

Q. 5. Peccat-ne, qui uni vel duobus vitium seu defectum proximi manifestat? 243

Q. 6. Quando nam peccant, qui detrahentes audiunt? 244

Q. 7. Quomodo quis se gerere debet, quando audit aliquem detrahentem; & quando nam cessat obligatio resistendi detrahentibus? 245

Q. 8. Quid est calumnia, & in quonam differt a detractione? *ibid.*

Q. 9.

Q. 9. Quando-nam ob simplicem detractionem, aut calumniam, tenetur quis ad restitutionem? 247

CAPUT V.

De Judicio Temerario.

Quest. 1. Quid est proprie, & stricte loquendo, judicium temerarium? 247

Q. 2. Sunt ne diversi gradus in suspitionibus, vel judiciis temerariis? *ibid.*

Q. 3. Judicium temerarium est-ne peccatum mortale de natura sua? 248

Q. 4. Dubia, vel suspiciones temerariæ, sunt-ne peccata mortalia? *ibid.*

Q. 5. Quomodo effugere possumus suspiciones, & judicia temeraria contra proximum? 249

Epistola Pastoralis S. Congregationis Episcoporum & Regularium, quæ jubente SS. Domino Nostro CLEMENTE divina providentia Papa XI. ad DD. Patriarchas, Archiepiscopos, Episcopos, & alios Italiæ, & Insularum adjacentium Ordinarios, una cum Jubilæo missæ fuit, die 16. Martii 1703. 252

Instructio super contractibus usurariis, Cardin. Julii Spinola. 266

Edictum contra Usuras, Card. Barbadici. 271

Edictum pro Observantia Quadragesimæ, jussu Summi Pontificis. 285

* BENEDICTI XIV. Constitutio circa jejunium. 274

* Ejusdem circa idem Constitutio. 277

* S. D. N. Clementis XIII. Constitutio circa Jejunium. 282.

TRACTATUS

SEXTUS.

De quinto Decalogi Præcepto.

DOMINUS noster Jesus Christus explicans præcepta Decalogi, ab isto incoepit, quamvis in ordine sit tantum quintum, cum ait (*Matth. 5. 21.*) : *Audistis, quia dictum est antiquis, Non occides; qui autem occideris, reus eris iudicio. Ego autem dico vobis, quia omnis qui irascitur fratri suo, reus eris iudicio; qui autem dixerit fratri suo, rata, reus eris concilio; qui autem dixerit, fatue, reus eris gehennæ ignis.* Quapropter exponendum prius erit, quomodo peccetur in hoc præceptum. Secundo, quando nam quis incurrat poenas, & Censuras Ecclesiasticas in ejus violatione.

CAPUT PRIMUM.

Quomodo peccatur in quintum Decalogi Præceptum.

Quæst. 1. **Q**UAMNAM prohibentur in hoc præcepto?
Resp. Prohibetur omne damnum injuste illatum proximo in ejus corpore, quocumque modo; secundo, ne illum male accipiamus verbis injuriis: denique, ne illi malum cupiamus ex motivo vindictæ, vel invidiæ.

Quæst. 2. In hoc præcepto prohibetur ne Magistratibus, quominus morte damnent malefactores auctoritate publica: aut eorum ministris, quominus illis mortem intendant?

Resp.

Resp. Quamvis hominum vita sit in manibus Creatoris, qui solus habet supremum jus illam auferendi; hoc tamen jus personis publicis participavit, & ubi permisit populis eligere sibi dominos supremos, ac magistratus ad rempublicam administrandam, illi malefactores supplicis afficere possunt, ac morti tradere; imo etiam tenentur id præstare, quoniam iis præsertim dixit Deus (*Exod. c. 22. 28.*): *Maleficos non patieris vivere*: hinc etiam ait Apostolus (*Ad Rom. c. 13. 4.*): *Non enim sine causa gladium portat: Dei enim minister est, vindex in iram ei qui malum agit.*

Unde supremi Principes, ac etiam Respublicæ, hanc a Deo potestatem acceperunt, ut per se, aut per alios a se deputatos, quibus suam communicant potestatem, sceleratos homines perimant secundum leges iuste stabilitas ad humanam societatem conservandam. Et ut ait Sanctus Augustinus (*de lib. arbit. lib. 1. c. 4.*): *Nam & miles hostem, & iudex, vel minister ejus nocentem, non mihi videntur peccare, cum hominem occidunt: Sicut enim dicitur in Canone (Si non lices 23. q. 5.): Non autem ipse occidit, qui ministerium debes jubenti, sicut adminiculum gladius est utenti. Et ideo nequaquam contra hoc præceptum fecerunt, quo dictum est, Non occides, qui Deo authore bella gesserunt, aut personam gerentes publicæ potestatis, secundum ejus leges, hoc est, iustissime rationis imperium, sceleratos morte punierunt. Et Abraham non solum non est culpatus crudelitatis crimine, verum etiam laudatus est nomine pietatis, quod voluit filium nequaquam scelerate, sed obedienter occidere.*

Quest. 3. Licet-ne personis privatis occidere absque autoritate publica malefactores, qui mortem meruerunt?

Resp. Cum necesse sit, ut duo concurrant ad occidendum hominem circa hujus præcepti violationem, scilicet sufficiens probatio secundum iustitiæ leges, aliquem hæc scelera perpetrasse, propter quæ morte mulctari debet; & autoritas publica, per quam is, qui eum condemnat, habeat legitimam damnandi potestatem, ac minister executioni sententiam mandare possit: sequitur, quod qui occidit reum absque autoritate publica, committit verum homicidium, prohibitum in hoc quinto præcepto Decalogi. Hoc siquidem sensu Sanctus Augustinus relatus in Canone asserit (*Can. Quicumque, 13. q. 8.*): *Qui vero sine aliqua publica administratione maleficum, furem, sacrilegum, & adulterum, perjurum, vel quemlibet criminofum interfeceris, aut truncaveris, vel membris debilitaveris, velut homicida judicabitur: & tanto actius, quanto non sibi a Deo concessam potestatem abusive usurpare non sinit.*

Quest. 4. Licet-ne injustum vitæ nostræ aggressorem interficere?

Resp.

„ in potestate: liberum eis itaque est neminem necare...
 „ quapropter legem quidem non reprehendo, sed quo p[er]
 „ eto defendam qui interficiunt, non invenio...
 „ Quoniam quidem difficillimum est, ut is, cuius vita
 iniuste impetitur, se contineat intra limites iustæ moder-
 rationis, quæ necessaria est ad plane perfectæque ostē-
 dendum, defensionem, qua usus est, cum inimicum, &
 aggressorem occidit, esse iustam, ut suam vitam tuere-
 tur. Illi fortasse Patres, & Doctores consideraverunt id
 quod fere semper accidit, potius quam quod rarissime so-
 let evenire, cum hanc vitam suæ defensionem absolute da-
 mnant, qua quis aggressorem interficit: ac significare
 voluisse videntur, eos, qui se defendendo alium interfe-
 cerant, sibi semper reos videri debere, ac tales in Ec-
 clesia judicari: licet absolute loquendo, & in aliquo ca-
 su admodum raro innocentes esse possint.

Quare sanctus Ivo Carnotensis Episcopus, qui inter
 præcipua Ecclesiæ Gallicanæ lumina computatus est, vi-
 dens quemdam suæ Diocesis Presbyterum a latrone im-
 petitum, qui ei vitam cum hasta, qua erat armatus, vo-
 lebat eripere, quique ejus vestes perforavit, ac ictum re-
 ptere, seu geminare volebat, lapidem accepisse, eum-
 que in latronem vibrasse, & in capite graviter vulnera-
 se, quo vulnere postmodum creditur mortuus: Sanctus
 inquam hic Episcopus hunc Presbyterum per annos se-
 ptem ab omnibus sui ministerii functionibus suspendit;
 post illud tempus scire voluit, quid cum eo esset agen-
 dum: statuit illum ad sanctum Hildebertum mittere Ar-
 chiepiscopum Tarontensem, ut ab eo sciret, quid hac de
 re sentiret, quidque illi esset faciendum, ut prudenter,
 ac securius ageret, huius Archiepiscopi sententiam se-
 quens. Sapientia, & eruditione clarus in tota Ecclesiâ
 sanctus Hildebertus, Carnotensi Episcopo scripsit his ver-
 bis (Epist. 60.): „ Sicut per vitatem meam vestra do-
 „ cuit pagina, cum latro quidam portitorem præsentium
 „ Sacerdotem invaderet, & pannis ejus lancea perfora-
 „ tis, eum vellet occidere, Sacerdos latronem lapide
 „ percussit, & ictus ipsius percussione, & occasione latro
 „ mortuus esse putatur; pro quo scilicet delicto jam per
 „ septennium ab Officio Dominicæ mensæ providentiæ ve-
 „ stra eundem suspendit Sacerdotem. Sane super hoc di-
 „ gnati estis meum querere consilium, nisi fallor, & id
 „ vestram rescribi ad inquisitionem, si Sacerdoti ad sa-
 „ cram liceat redire Officium, quod ei medicinaliter
 „ abstulistis. Consideranti igitur mihi, quanta in Sacer-
 „ dote postuletur innocentia, & maxime quod immunis
 „ esse debeat a sanguine: non videtur, Sacerdotem reum
 „ sanguinis oportere deinceps ministrare; quamvis tuen-
 „ dæ salutis necessitate homicidium occurrerit: quod e-
 „ nim vir Christianus querere sibi vitam aliena morte
 „ non debeat, Ambrosius his ostendit verbis: Querit ali-
 „ quis, si sapiens in naufragio positus, insipienti naufra-

1. go tabulam extorquere possit: utrum debeat. Mihi
 2. quidem etsi præstabilius communi videatur usui, sa-
 3. pientem de naufragio, quam insipientem evadere, non
 4. tamen videtur, quod vir vere Christianus, sapiens &
 5. iustus querere sibi vitam aliena morte debeat, utpote
 6. qui, & si in latronem armatum incideret, ferientem
 7. referre non possit, ne dum salutem defenderit, pie-
 8. tatem contamine. De reformatione igitur Sacerdotis
 9. mihi rem intuenti, nihil aliud quam quod supradictum
 10. est, videtur, quod etiam si liceat, tamen non expedit,
 11. quoniam & exemplo offendit, & ulciscendi securitatem
 12. adducit. Si autem simile aliquid in commissi mihi
 13. Parochia contigisset, reum ad Apostolicam missi-
 14. sentiam, quatenus ex consilio illius & ego infir-
 15. mer, & peccator de reformatione sententiam suscipere
 16. certiorum.

Non abs re fortasse foret, horum sanctorum agentium
 rationem considerare, quantamque curam, & diligentiam
 in casibus conscientiarum definiendis observabant, contem-
 plari, verum id prudentis lectoris iudicio, ne longior
 sum, committo: solum observare mihi liceat, eadem
 fortassis intentione, unum ex Canonibus, quos collegit
 Isaac Episcopus Lingonensis ex Decretis duorum Conci-
 liorum, quæ autoritate Zachariæ Papæ confirmata fue-
 runt, & omnibus Ecclesiis observanda, tradita, ita præ-
 cipere: (*Can. 13. tit. 2. De homicidiis.*) „ Si quis quæte
 1. gradens per viam, aut si etiam in domo sua fuerit,
 2. aut in platea, aut in villa, subito ab alio sit superven-
 3. tus, aut litis commotione volens se defendere: non
 4. habens contra illum ante odium, interfecerit homi-
 5. nem: septem annis secundum Canonicam Institutio-
 6. nem poeniteat: tres vero a Communionem privetur:
 7. quatuor autem in Communionem Orationum, & Obla-
 8. tionum susceptus in Sacerdotis pendeat arbitrio, utrum
 9. dignus sit Corpus Christi accipere, aut usque ad pluri-
 10. mum Pœnitentiæ ab eo separari; abstinentia autem
 11. ciborum in providentia Sacerdotis erit, secundum pos-
 12. sibilitatem Pœnitentis, & devotionem, & affectum.

Concilia, quæ hunc Canonem condiderunt, ac summi
 Pontifex, qui eum autoritate sua confirmavit, suppositum
 se videbantur, aut hos homines in sua defensione exces-
 sisse, quoties occidunt; aut intentionem habuisse occi-
 dendum; ut plerumque accidere solet. Opinio vero sancti
 Thomæ æquissima videtur, dum respondens auctoritati
 Divi Augustini, ait (*2. 2. q. 64. ars. 7. in corp.*):
 1. Actus ergo huiusmodi, ex hoc quod intenditur conser-
 2. vatio propriæ vitæ, non habet rationem illiciti; cum
 3. hoc sit cuilibet naturale, quod se conservet in esse
 4. quantum potest; potest tamen aliquis actus ex bona in-
 5. tentione proveniens, illicitus reddi, si non sit propor-
 6. tionatus fini: & ideo si aliquis ad defendendum propriam
 7. vitam utatur maiori violentia, quam oporteat, erit illic-

citum: si vero moderate violentiam repellat, erit li-
 cita defensio. Nam secundum jura, vim vi repellere
 licet, cum moderamine inculpatae tutelae. Nec est ne-
 cessarium ad salutem, ut homo actum moderate tute-
 lae praetermittat ad evitandam occisionem alterius:
 quia plus tenetur homo vitae suae providere, quam vi-
 tae alienae: sed quia occidere hominem non licet nisi
 publica autoritate propter bonum commune, ut ex
 supra dictis patet, illicitum esse quod homo intendat
 occidere hominem, ut seipsum defendat, nisi ei qui
 habet publicam autoritatem.
 Sanctus autem Thomas hanc sententiam amplexus est
 praesertim propter legem, quae in Exodo habetur, quae
 Canoni est inserta cum explicatione Divi Augustini
 his verbis (*Can. Si perfodiens de homicidio.*) „Si per-
 fodiens inventus fuerit fur, & percussus mortuus fue-
 rit, non est illi homicidium imputandum. Si autem
 oriatur sol super eum, reus erit. Intelligitur ergo non
 pertinere ad eum homicidium, si fur nocturnus occi-
 datur: si autem diurnus fuerit, ad homicidium perti-
 nere. Hoc est enim quod ait; *Si oriatur sol super*
eum, &c. quia poterat dignoscere, quod ad furan-
 dum, non ad occidendum venisset, & ideo non debet
 occidi. Hoc etiam in antiquis legibus saecularibus, qui-
 bus ista est antiquior, invenitur, impune scilicet occi-
 di nocturnum furem quoquo modo: diurnum autem
 si se telo defenderit: jam enim plus est quam fur.
 Videtur enim haec Exodi lex inserta Canoni cum ex-
 plicatione sancti Augustini, quamquam ad praesumptionem
 fori exterioris tantum pertineat, fundamentum aliquod
 praebere, loca ejusdem Doctoris superius relata, aliaque
 per ejus opera sparsa, interpretandi eo modo, quo eos
 exponit sanctus Thomas, asserendo, sanctum Augustinum
 eos tantum damnare, qui intentionem habent occidendi,
 ut se a morte liberent. Quidquid sit, certum est, secun-
 dum sanctum Thomam, duo requiri, ut aliquis possit oc-
 cidere eum sine peccato qui injuste eum invadit, vitam-
 que suam eripere tentat. Primum, ut nihil omnino fiat,
 nisi quod prorsus est necessarium ad vitam defenden-
 dam, quemadmodum in sequenti quaestione dicemus. Se-
 cundum est, ut nulla sit occidendi prorsus intentio, ut
 se quis a morte liberet; ut enim ait eruditissimus Al-
 phonfus Tostatus (*Episcopus Abulensis, parte 2. Comment.*
in Evang. Matthaei, c. 5. q. 10.), explicans autoritatem
 sanctorum Patrum supra relatas, juxta mentem sancti
 Thomae: „Quando non intenditur bonum publicum, sed
 privatum, non licet velle occidere, quia malum est:
 sed licet velle defendere se, quia hoc bonum est: ideo
 si iste voluerit occidere hostem, quia putat non posse
 se defendere, jam malum vult, & respectu mali finis
 nullus modus perveniendi est bonus. Sicut si quis in-
 tendit fornicari, quidquid praemittat ad illud, non po-
 test

test esse bonum : quia ea quæ sunt ad finem , non habent bonitatem , nec malitiam , nisi secundum habitudinem ad finem . Item potest multum prodesse illa intentio : quia dato quod aliquis constitutus in necessitate putet non esse possibile evadere , nisi occidat hostem ; est tamen possibile hoc , quia forte hostis cadet , vel time- re incipiet , aut Deus impedit eum : & sic poterit eva- dere non occidendo hostem . Si tamen intenderit occi- dere , ut se defenderet , etiamsi postea ista accidunt , & non occiso hoste evadat , jam manet ei peccatum , quod occidere aliquando intendit . Melius ergo fuisset nunquam intendisse occidere , & sic non esset aliquid , de quo posset iste culpari secundum conscientiam . Item quando dicitur , quod ista non differunt , scilicet , quod iste velit se defendere sufficienter , vel quod velit occi- dere in casu , in quo non possit se defendere , nisi oc- cidendo adversarium : dicendum quod non est idem , eo quod casus iste non est simpliciter concedendus : quia licet ille putet quod non est possibile sibi defende- re se , nisi occidendo hostem , tamen possibile est , quia potest hostis sponte cessare , aut fugere , aut ca- dere , vel a Deo impediri , & sic præsupponitur falsum in casu . Aliter potest dici , quod etiam si verum esset , quod iste non possit evadere , nisi occidat hostem , non est idem velle se defendere , vel occidere hostem ; quia hic est fallacia accidentis , ut si dicatur : cogno- scis Corrisicum , & Corrisicus est veniens : ergo cogno- scis venientem : nam accidit Corrisico venire . Ita nunc si dicatur : tu vis te defendere ab isto homine , & non potes , nisi occidas illum : ergo vis occidere il- lum . non tenet ; quia non possem me defendere sine occisione illius , accidens est ad me defendere , cum sit possibile simpliciter loquendo , quod me defendam ab isto , non occidendo eum . Et sic ille qui se defen- dit , non debet habere intentionem occidendi adver- sarium in quantacunque necessitate .

Quæst. 5. Quænam conditiones sunt necessariæ , ut quis se contineat in moderatione inculpatæ tutelæ ?

Resp. Cum eodem Toftato , ibidem , requiritur , , Pri- mo quod ille qui occidit alium , sit proprie defendens se : nam si aggrediatur & occidat alium , etiamsi sit mutuo pugnans , non est dubium , quin teneatur : quia etiam secundum legem humanam teneretur , etiamsi aggressus esset , & alius cœpit pugnare , & aggressor vellet jam cessare , & alius non vult , sed pugnat , ut occidat aggressorem , ulcisci cupiens , aut nocere ; & tunc aggressor , ut non occidatur , defendit se , etiamsi cum moderamine inculpatæ tutelæ se defendat , & non potens aliter se defendere , adversarium occidat , adhuc tenebi- tur tamquam reus homicidii , secundum leges huma- nas ; quoniam aggressor fuit , & dedit causam immédia- tam ad homicidium voluntarium , quod postea apte ra-

11 transit; licet quando patruit, iam non intenderet occi-
 12 dere. In iudicio etiam Dei reus erit homicidii, sed non
 13 ita graviter, sicut si semper habundet voluntatem occi-
 14 dendī, ut habuit a principio, quando fuit aggressor.
 15 „Secunda conditio est, quod homicidium committatur
 16 tunc, quando actualiter se detrahit, non a tem po-
 17 stea. Utpote si aggressor videns se deficere viribus, fu-
 18 giat, & inequatur cum adversarius, & occidat; non
 19 dicitur eum occidisse se defendendo; quia repellere vim,
 20 ad hoc quod licitum sit, debet fieri statim, & sine in-
 21 tervallo, ut patet ex c. *si vero*, de Sententia excom-
 22 municationis, & c. *Significasti*, de homicidio.
 23 „Tertia conditio, quod fiat defensio moderate, scilicet,
 24 quod tantum homo se defendat, quantum neces-
 25 sarium sibi esse putat ad eversionem se periculo. Nam
 26 si invasor sit debilis, vel male armatus, & invasus
 27 credat se superiorem viribus, vel armis, & possit eum
 28 facilliter occidere: si occidat potens se defendere non
 29 occidendo eum, reus est etiam secundum humanam le-
 30 gem, quia iura humana dicunt defensionem fieri debe-
 31 re cum moderamine inculpatae tutelae, cap. *Significa-*
 32 *sti*, Extra de homicidio, & cap. *Olim* de restitutione
 33 spoliatorum. Dicitur autem tutela inculpata, quando
 34 in defendendo non excedit modum defensionis, ut in
 35 casu proposito; vel si aggressor forte lassus, vel volens
 36 percutere, iam cessaret, & defendens se percutiat eum:
 37 iam non est inculpata tutela, sed ad iniuriam perti-
 38 net. Vocatur autem inculpata tutela, quando quis so-
 39 lum illud facit, quo omisso non posset repellere vio-
 40 lentiam, ut dicit Glossa in dicto cap. *Significasti*. Qui
 41 autem modum excedit in se defendendo, non solum in
 42 foro conscientiae, sed etiam secundum leges humanas
 43 tenetur: cum hoc ad iniuriam pertineat, ut dicitur in
 44 eadem Glossa. Et iustum est teneri hunc de homicidio;
 45 quia licet velle vitam conservare sit finis honestus, iste
 46 tamen actus, qui est defendere se immoderate, non est
 47 proportionatus illi fini; ideo error est. Nam in mo-
 48 ralibus non solum est peccatum per hoc quod aliquis
 49 constituit sibi malum finem in actionibus, sed etiam
 50 si constituto bono fine, utatur mediis inconvenienti-
 51 bus ad perlingendum ad illum finem.
 52 „Quarta conditio est, quod se defendens, nullo modo in-
 53 tendat occidere invasorem: nam etiam si non sit sibi pos-
 54 sibile evadere, nisi occidat invasorem; numquam tamen
 55 debet habere intentionem occidendi, sed solum se de-
 56 fendendi. Nam etiam data necessitate inevitabili; ita
 57 ut quis sciat non esse possibile evadere, nisi occidat in-
 58 vasorem, hoc intendere numquam debet, sed solum
 59 intendere se defendere quomodocumque sit sibi neces-
 60 sarium se defendere: & hoc modo non erit aliqua cul-
 61 pa. Si autem occidere intendat, etiam si non possit eva-
 62 dere, nisi occidendo, homicidii reus est saltem in foro

conscientiæ. Sed dicetur: Quid differt inter hæc? Nam cum quis scit se non posse evadere, nisi alterum occidat, & vult se defendere, necesse est, quod velit alterum occidere. Quid ergo differt, quod velit se defendere, & occidat, vel quod velit occidere stante eodem casu, & occidat? Dicendum quod multum differt: nam in moralibus cum actiones principientur ab intellectu, & voluntate, & quantum ad hæc principia dicuntur humanæ operationes, accipient speciem ab eo, quod intenditur, & non ab eo quod est omnino præter intentionem. Si ergo aliquis in actu suo solum habet intentionem se defendendi, licet ibi accidat homicidium, adhibita moderata, & inculcata tutela, non reputabitur homicidium mortaliter, cum sit omnino præter intentionem, & non potest actus accipere speciem ab eo, quod est omnino per accidens. Si autem intendit occidere, ut se defendat, actus iste accipiet speciem ab eo, quod intenditur: & sic erit proprie homicidium, licet non sit ita grave, sicut alia homicidia. Item si quis intendit solum defendere se, etiamsi inde sequatur homicidium, actus istius numquam potest esse malus; quia si esset malus, hoc accideret, quia vel malum intendebat, vel quia per inconvenientiam media ad illud pervenire volebat: non stat primum, cum datur, quod iste solum intendat se defendere, quod non solum est honestum, sed etiam necessarium & naturale: non etiam datur secundum, cum præsupponatur, quod iste se defendat cum moderamine inculpatæ tutelæ. Ergo non est possibile, istum actum esse malum, cum nihil sit, per quod possit esse malus. Si tamen possetur, quod iste intenderet occidere, jam malum intendebat; quia occidere hominem, secundum se malum est, nisi cum occiditur in utilitatem reipublicæ, & per eum qui habet administrationem publicam.

Id etiam patet ex Cap. *Significasti (de homicid.)* in quo sic habetur; „Si Sacerdos iste prius ab illo percussus sacrilege, mox eum cum ligone in capite percussit: quamvis vim vi repellere omnes leges, & omnia jura permittant, quia tamen id debet fieri cum moderamine inculpatæ tutelæ, non ad sumendam vindictam, sed ad injuriam propulsandam; non videtur idem Sacerdos a peccato homicidii penitus excusari, tam ratione instrumenti, cum quo ipse percussit, quod cum grave sit, non solet levem plagam inferre: tum ratione partis, in qua fuit ille percussus, in qua de modico ictu quis lethaliter solet lædi.“
Quest. 6. Potest ne esse licitum occidere hominem ad defendendum bona sua?

Resp. Præceptum charitatis, quo tenemur præferre bona proximi, quæ sunt superioris ordinis, nostris propriis bonis ordinis inferioris, non patitur, ut occidatur homo ad defendendum bona temporalia; & quamvis videatur, quod secundum leges humanas quis puniendus

non sit propter huiusmodi homicidium, cum debitis circumstantiis in foro exteriori requisitis, quæ eum aliquo modo excusant; tamen semper reus esset in foro conscientie. Ut enim ait sanctus Augustinus (*l. 1. de libero arbitrio. c. 5.*): „Quomodo apud divinam Providentiam a peccato liberi sunt, qui his rebus, quas contemni oportet, humana cæde polluti sunt? Videmus etiam, Alexandrum Papam III. relatum in Canone, duorum religiosorum facinus damnassee, quorum alter interfecerat duos latrones nocturnos, ut se ab eorum insultibus liberaret, qui volebant ipsis vestes eripere, ac censuit Pontifex eos peccasse; sic enim scribit Abbat (*Can. Suscepimus de homic.*): „Verum quoniam expediebat potius post tunicam relinquere pallium, & rerum sustinere iacturam, quam pro conservandis vilibus rebus, & transitoriis tam acriter in alios exardescere; abstineat humiliter ab altaris ministerio, & uterque peccatum suum ad arbitrium tuum studeat expiare. *Es* „*Glossa ibidem ait*: Pro amissione rerum temporalium „nullus debet homicidium incurrrere“.

In eundem sensum ait Innocentius Papa IV. in cap. *Si vero*, de Sententia excommunicationis: „Si hic timore, ne occidatur, alium occidat, non incidit in Canonem, licet sit irregularis: sed si pro rebus occideret, secus; quia tunc excederet modum. Cap. *super primis de homicidio*“: Sequitur igitur, eum mortaliter peccasse, quoniam nemo excommunicationis sententiam incurrit sine peccato mortali.

Eruditissimus Abbas Panormitanus, explicans Canonem extractum ex Pœnitentiali Romano, qui videtur aliquo modo excusare eum, qui latronem occidit ad vitam tuendam & bona, advertit (*in c. interfecisti, de homicidio voluntario notav. 4.*): „Singulariter textus ibi, *se tuas, que liberando*: Quod tunc quis excusatur ab occisione, furis, etiam nocturni, quando fecit, ut liberaret se & sua; ergo pro rebus tantum liberandis non licet occidere furem etiam nocturnum; nam ista ponuntur hic, copulative; non sufficit ergo altera pars“.

Quare Innocentius Papa XI. (*In Decreto dato die 2. Martii 1679. contra 65. Propos.*) novam eorum opinionem rejectit, qui asserbant, posse aliquem alterum interficere propter conservationem bonorum suorum, si alio modo ea conservare minime possit; damnando tres sequentes propositiones.

Regulariter occidere possum furem pro conservatione unius auri (*31. Propositio damnata*).

Non solum licitum est defendere defensione occisiva, quæ actu possidemus, sed etiam ad quæ ius inchoatum habemus, & quæ nos possessuros speramus (*33. Propositio.*)

Licitum est tam heredi, quam legatario contra iniuste impediencem, ne vel hereditas adeatur, vel legata solvantur, se valiter defendere: sicut & ius habent in

Cathedram, vel Præbendam, contra eorum possessionem injuste impediendam (33. Propositio).

Quæst. 7. Est-ne licitum occidere ad tuendum suum honorem injuste petitem?

Resp. Præcepta patientiæ nobis in Evangelio tradita satis demonstrant iis, qui cæcutire nolunt, semper esse grave peccatum eripere vitam proximo, ne nobis eripiat honorem, qui consistit in mera æstimatione hominum, quorum judicia ut plurimum, sunt parum conformia iusto Dei iudicio. Quid homini Christiano indignius, quam manus suas fraterno sanguine immergere, ut æstimationem hominum conservet, laudesque capiet humanas, quas Scriptura sacra multis in locis sperni omnino, & contemni docet? Hac de causa inter tot sanctos Patres & Theologos, qui floruerunt in Ecclesia per quindecim sæcula, nullus occurrit, qui disputaverit, utrum possit esse licitum occidere hominem ad tuendum proprium honorem. Hoc itaque illis visum fuit citra controversiam; si enim credidissent, quod aliquid potuisset in tali casu excusare homicidium coram Deo, id profecto suis in scriptis nobis reliquissent. Hoc unicum universale silentium in re tanti momenti clare ostendit, ab illis iudicatum fuisse, illud in discrepationem venire non posse.

Et sane quomodo limitari poterit Decalogi præceptum absque ulla auctoritate insigni in Ecclesia Dei? Quomodo permittere possunt, ut aliquo in casu occidantur homines, sine ulla decisione alicujus summi Pontificis, Conciliorum, Canonum aut sanctorum Patrum, qui in hac fuerint sententia? Quare videtur satis superque responsum, illis, qui quærent, utrum liceat occidere ad tuendum suum honorem, proponendo prohibitionem Dei, *Non occides.*

Verum licet sanctis Patribus non venerit in mentem, ut hoc in quæstionem revocarent; ac proinde videatur, non posse hanc quæstionem secundum ipsorum auctoritatem expressam definiri: tamen cum ex sancto Augustino (l. 1. de lib. arb. c. 5.) nequidem liceat occidere ad conservandum honorem propriæ pudicitie, dubitari non potest, quin damnet & homicidia perpetrata ad tuendum honorem; nihil enim ad eripiendum honorem magis conducit, quam hujusmodi violentia. Hæc sunt verba sancti Doctoris: „De pudicitia vero quis dubitaverit, quin ea sit in ipso animo constituta, quandoquidem virtus est: unde a violento stupratore eripi nec ipsa potest. Quapropter legem quidem non reprehendo, quæ tales permittit interfici; sed quo pacto istos defendam, qui interficiunt, non invenio.

Quidquid obijci potest contra istam veritatem, in hoc vertitur, quod cum honor sit pretiosior vita, & communiter asseratur licitum aliquando esse occidere ad tuendam vitam, videtur etiam licitum esse occidere ad tuendum honorem. Verum nihil infirmius hoc argumento,

si attente expendatur. Nam si consideratur honor ut bonum temporale, quod consistit in hominum existimatione, falsum est, quod talis honor sit pretiosior vita, nisi forte apud superbos. Verus Christianorum honor vitæ præponendus, in hoc consistit, ut vivant ad Evangelii normam, patienter ferant injurias, & imitentur Jesum Christum Dominum nostrum: *Qui*, ut ait Divus Petrus (*Ep. I. B. Petri c. 2. 23.*), *cum malediceretur, non maledicebat: cum pateretur, non comminabatur: iradebat autem judicanti se injuste.* Ad hunc tuendum honorem, qui, ut ait Divus Paulus (*2. ad Cor. c. 1. v. 12.*), *Gloria nostra est, testimonium conscientie nostræ*, vitam vir Christianus debet exponere. Verum numquam hic honor nos inducet ad effundendum sanguinem proximi, ne ab hominibus contemnamur: quandoquidem Christus Dominus Apostolis suis, nobisque simul cum iis dixit: *Gaudete, cum maledixerint vobis homines.*

Eusebius sancti Hieronymi Discipulus de illius morte scribens ad Damasum Hostiensem Episcopum, colligit summa cum gratia, & unctione omnia, quæ in Evangelio hac de re magis ad ædificationem leguntur, cum S. Hieronymum introducit ita loquentem (*de morte Hieron.*): „Gaudete, filii mei prædilectissimi, cum oñit
 „vos mundus, desiderate fuisse contumelias, & opprobria ab hominibus: quia beati critis, cum maledixerint vobis homines, & persecuti vos fuerint, & dixerint omne malum adversum vos, mentientes, propter filium hominis: gaudete tunc, & exultate, quoniam merces vestra copiosa est in cælis. Utinam in vos insurgeret iste mundus: Scitote quod de mundo non estis: quoniam si de mundo essetis, mundus, quod suum esset, diligeret. Omne gaudium vestrum existimate, cum multa habeatis in sæculo opprobria, & adversitates: scientes, quod fortitudo, & patientia ex ipsis oriuntur. Patientia autem perfectum opus habet.“

Vir Christianus hanc mentem, animique dispositionem induere debet, summaque cum veneratione salutaria Dei consilia in Evangelio proposita suscipere, proindeque ab istis homicidiis, quæ honoris defendendi causa fiunt, prorsus abhorre. Fateor quidem, esse laudabilem curam proprii honoris conservandi, modo referatur ad amorem proximi, ne scandalum accipiat, & opinio nostri casus illum pertrahat ad aliquod præcipitium. Hæc tamen cura, quæ provenit a vera charitate erga proximum, numquam nos inducere potest ad violandas leges divinas, & humanas, ut contingit in homicidio, ut tuemur nostrum inter homines honorem.

Ut enim ait Divus Thomas (*2. 2. q. 171. art. 1. in corp.*): „Tripliciter appetitum honoris contingit esse inordinatum, primo modo per hoc quod aliquis appetit testimonium de excellentia quam non habet: quod est appetere honorem supra suam proportionem: alio modo per
 „hoc

„ hoc quod honorem sibi cupit , non referendo in Deum :
 „ tertio per hoc quod appetitus ejus in ipso honore quie-
 „ scit , non referens honorem ad utilitatem aliorum “ .
 Quod quidem egregie prorsus explicat Ivo Carnotensis,
 cum ait (*ep. 240. ad Gausfridum*) : „ Cum omnis castæ
 „ religionis professor visceribus charitatis abundare debeat ,
 „ ut tam saluti proximorum , quam suæ providere studeat ,
 „ necesse est , ut hæc duo principaliter appetat , puram
 „ conscientiam , & bonam famam ; conscientiam propter
 „ se , famam propter proximum : qui enim negligit fa-
 „ mam suam , crudelis est ; occidit enim proximum
 „ quantum in se est . Qui ergo vult famam suam conser-
 „ vare , non tantum debet quæ bona sunt , facere : sed
 „ etiam quæ probabiliter fingi possunt mala , evitare .
 „ Hæc Paulus in se considerans , confidenter dicebat ;
 „ *Pro minimo est , ut a vobis iudicer , aut ab humano*
 „ *die , sed neque me ipsum iudico , nihil enim mihi con-*
 „ *sciens sum* . Nos itaque , quamvis sanctitati Pauli longe
 „ impares simus , tamen quantum Dei gratia donante pos-
 „ sumus , cum bona conscientia famam nostram conservare
 „ studeamus , ne cæco , & infirmo fratri offendiculum aut
 „ scandalum ponamus , & pareat , secundum Apostolum ,
 „ infirmus in conscientia nostra frater . Quod evenire ali-
 „ quando solet , cum vicini curiosi corrosores vitæ nostræ ,
 „ desidiosii autem correctores vitæ suæ , simplicia facta
 „ nostra inspiciunt , quæ in utramque partem verti pos-
 „ sunt , adhibitis conjecturis , quibus aliquando credi o-
 „ portet , aliquando non oportet . Unde infirmitati fraternæ
 „ consulentes , ea facere non debemus in oculis infirmo-
 „ rum , quibus tamquam argumento utantur ad velandam
 „ suam perversitatem , vel ad infuscandam mentis nostræ
 „ serenam simplicitatem . Quod quia periculosum est , vi-
 „ tanda est a nobis omnis occasio maledicti , ut is qui ex
 „ adverso stat , occasionem querens , non inveniat , sed
 „ bono exemplo informatus , correctus ad se redeat “ .
 Ecce quomodo sancti Patres volunt , ut nostrum tuea-
 mur honorem ; fugiendo scilicet minimam criminis um-
 bram ; nullam præbendo proximo occasionem , ut malam
 de operibus nostris suspicionem concipiat ; non autem com-
 mittendo crimen immane , quale est homicidium . Veri
 Christiani semper exhorruerunt opinionem quorundam Ca-
 suisitarum , qui licitum asserabant occidere invasorem , qui
 nititur calumniam inferre , si aliter hæc ignominia vitari
 non possit . Nonnullæ etiam celebres Academiæ , multique
 Episcopi severissimis censuris hanc opinionem damnarunt .
 Denique Innocentius Papa XI. crudellem hanc proposi-
 tionem damnavit .
 „ Fas est viro honorato occidere invasorem , qui nititur
 „ calumniam inferre , si aliter hæc ignominia vitari ne-
 „ quit ; idem quoque dicendum , si quis impingat ala-
 „ pam , vel fuisse percutiat , & post impactam alapam ,
 „ vel ictum fustis fugiat (30. Propos. damnata .)

Quest. 8. Quot modis committi potest homicidium?

Resp. Quamvis, proprie loquendo, homicidium solummodo committatur quando eripitur homini vita corporalis; tamen largius uti possumus hac voce ad exprimendas diversas actiones, quæ aliquatenus ad homicidium referuntur; cum Scriptura Sacra, & Canones sepe hoc nomen attribuant odio pure interno. Sic dividere possumus homicidium, in spirituale, & corporale: spirituale tunc committitur, quando illaeso proximi corpore, inferitur illi spirituale damnum, quod mortis quamdam speciem ipsi affert. Contingit autem quinque modis; odio habendo proximum, de illo detrahendo, seu maledicendo, mala consilia præbendo, illi nocendo, denique recusando quod necessarium est ad ejus vitæ sustentationem. Legimus enim in Epistola Beati Joannis (Ep. 1. 3. v. 15.): „Omnis qui odit fratrem suum, homicida est; & scitis quoniam omnis homicida non habet vitam æternam in semetipso manentem“. Dicitur etiam in Canone (*Can. homicidior. 22. de pœnit. dist. 1.*): „Et qui odit, & qui detrahit, homicidæ esse monstrantur“. Quin etiam S. Augustinus, relatus in Canone, ait: (*in Can. Noli putare, 27. de pœnit. dist. 1.*): „Noli putare, te non esse homicidam, quando fratri tuo mala persuades. Si fratri tuo mala persuades, occidis: ut scias quia occidis, audi Psalmistam: *Fili hominum dentes eorum arma, & sagitta; & lingua eorum machera acuta*“. Idem S. Doctor relatus in alio loco Canonis, dicit (*in Can. Homicidium, 18. de pœnit. dist. 1.*): „Homicidium lege vetitum putabatur non aliud esse nisi corporis peremptio: aperuit ergo Dominus, omnem iniquum motum ad nocendum fratri, in homicidii genere deputari“. Denique Sanctus Ambrosius, relatus etiam in Canone, ait (*Can. Pæce fame, dist. 86.*), *Pæce fame morientem: quisquis enim pascendo hominem servare poterat, si non pavisti, occidisti*. Quare quinque sunt homicidii genera, quæ spiritualia potius sunt, quam corporalia: propter hæc autem homicidia spiritualia, nulla unquam incurritur irregularitas.

Homicidium corporale duobus modis committi potest, facto scilicet, & verbo. Homicidium facti committitur quadrupliciter; nam alia sunt homicidia, quæ sunt ex iustitia, alia ex necessitate, alia casu, alia denique voluntaria.

Homicidia iustitiæ sunt ea, quæ sunt a ministris iustitiæ in executione sententiæ prolatae a legitimis iudicibus, qui secundum leges damnant reos ultimo supplicio: hæc autem homicidia iusta sunt, fiuntque absque ullo peccato, dummodo nec Iudex, nec iustitiæ minister, moveantur pravo aliquo motivo, puta odii, invidia, vel crudelitatis; ut enim dicitur in Canone (*Can. Cum minister, 23. q. 3.*): *Cum minister iudicis occidit*

eum quem iudex iussit occidi, profecto si id sponte fecit, homicida est, etiamsi eum occidas, quem scit a iudice debuisse occidi. Requiritur etiam, quod Magistratus observet omnes formalitates juris, & iudicet secundum leges. Secus enim coram Deo reus foret iudex, licet revera reus is foret qui damnaretur.

Homicidia fiunt ex necessitate, quando quis aggressorem interficit, non potens aliter vitam suam servare, & seque cum moderamine inculpatæ tutelæ defendendo, ut supra explicavimus.

Tertio, homicidia casu committuntur, quando absque ulla occidendi intentione aliquis occidit ex casu fortuito, aliud agendo: hoc homicidium casuale non excusat a peccato, si eo committitur tempore, quo datur opera rei illicitæ, vel si non adhibuit omnem diligentiam necessariam, & quanta debuit adhiberi, ad evitandum talem casum. Plenius de his homicidiis casualibus postmodum agemus, ubi tractabimus de pœnis homicidiorum.

Denique homicidium voluntarium, quod utique omnium gravissimum est, committitur, quando aliquis veram habet intentionem occidendi alterum, sive fuerit ab eo læsus, sive non. Ecclesia vero ita semper abhorruit ab hoc crimine, ut legitur in Can. (*Can. Si quis voluntarie, dist. 30.*): „ Si quis voluntarie homicidium fecerit, ad „ januam Ecclesiæ Catholicæ semper subiaceat, & Communionem in exitu vitæ suæ recipiat “.

Homicidium linguæ committi potest dupliciter, mandando scilicet, aut consulendo; committitur homicidium per mandatum, quando mandatur alicui, ut occidat hominem sine autoritate publica; & tunc uterque reus est gravissimi criminis, tum ille qui occidit, tum etiam ille qui mandavit.

Homicidium ex consilio est, quando datur alicui consilium occidendi; quique tale perniciosum dat consilium, reus est homicidii; ut enim dicitur in Canone (*Perniciose 23. de pœn. dist. 1.*): „ Perniciose se decipiunt, qui „ existimant, eos tantum homicidas esse, qui manibus „ hominem occidunt: & non potius eos, per quorum „ consilium, & fraudem, & exhortationem, homines „ extinguuntur “. Illi quoque qui comitantur eum, qui homicidium perpetrare intendit, sive ut ipsum adjuvent, sive ut eundem tueantur, aut defendant contra eos, qui possent eum impedire, seu capere ante vel post homicidium perpetratum, sunt etiam rei homicidii, non solum in foro exteriori, verum etiam in tribunali conscientiæ; ut enim ait Alexander Papa III. relatus in Can. (*Cap. Sicut dignum, de homic.*): „ Illi etiam qui, non ut „ ferirent, sed ut percussoribus opem ferrent, si forte per „ aliorum violentiam impedirentur, paulo minori debent „ pœna mulctari: quia cum scriptum sit: Qui potuit hominem liberare a morte, & non liberavit, eum occidit: constat, ab homicidii reatu immunes non esse,

„qui occisoribus opem contra alios præstare venerunt“. Dici quoque potest, eos, qui authoritatem, & potestatem habent impediendi, ne fiat aliquod homicidium, illudque non impediunt, reos esse quodammodo homicidii, secundum Canonem, in quo dicitur (*Can. Qui potest. 24. q. 3.*): „Qui potest obviare, & perturbare per-
 „versos, & non facit, nihil aliud est quam favere eorum
 „impietati. Nec enim caret scrupulo societatis occultæ,
 „qui manifesto facinori desinit obviare“. Idemque declarat S. Augustinus in Canone, ubi ait (*Can. Opusculi 22. q. 3.*): *Qui desinit obviare, cum potest, consensit.*

Quæst. 9. Qui, vel quæ procurant voluntarium abortum, incurrunt ne in reatum homicidii proprie dicti?

Resp. Ut huic quæstioni satisfaciamus, duplicis generis abortus distinguendi sunt; nam vel est abortus foetus animati, vel non. In primo casu, foetus animati abortus, sine dubio verum est homicidium; & secundum leges, omnes procurantes talem abortum obnoxii sunt poenis contra veros homicidas latis: legimus enim in Canone Concilii Constantinopolitani (*Can. 91. Syn. Constant. Quinisexta in Trullo apud Ant. Augustinum lib. 33. tit. 1. de homic. p. 3. de his qui foetus necant. c. 7.*): *Qui dant abortionem facientia medicamenta, & quæ factus necantia venena excipiunt, homicidæ poenis subiiciuntur.* Idem asserit Stephanus Papa V. relatus in Canone (*Can. Consultisti. 2. q. 5.*): *Qui conceptum in utero per abortum deleverit, homicida est.* Legimus in Can. relato à Martino Bracharense (*Apud Anton. Augustinum, lib. 6. 7.*): „Quæ studuerit abortum facere, & quod conceptum est necare, aut certe ut non concipiat elaborat, sive ex adulterio, sive ex legitimo conjugio: has tales mulieres in morte non recipere communionem priores Canones decreverunt. Nos tamen pro misericordia, sive tales mulieres, sive conficias scelerum ipsorum decem annis agere poenitentiam iudicamus“.

In secundo casu, cum procuratur abortus foetus nondum animati, licet sit gravissimum crimen, non est tamen homicidium proprie dictum: tunc enim solum committitur proprii nominis homicidium, quando vita realiter aufertur. Quare ut dicit Innocentius III. relatus in Canone (*Can. Sicut ex litterarum, de homic.*): *Respondemus, quod si nondum erat vivificatus conceptus, ministrare poteris, alioquin debes ab altaris officio abstinere.*

Quæst. 10. An abortus foetus nondum animati, ex malitia procuratus, iisdem sit obnoxii poenis, ac animati foetus abortio?

Resp. Antiqui Canones vix ullum discrimen statuebant inter abortionem foetus animati, aut inanimati; eandemque sine ullo discrimine poenitentiam, alterutrum procurantibus, præscribebant, quia æqualis in utraque credebatur esse malitia: enimvero Concilium Ancyranum (*Can. 314. Can. 20.*) ait: „De mulieribus quæ fornicantur,
 „ & per-

„ & partus suos necant, vel quæ agunt secum, ut utero
 „ conceptos excutiant, antiqua quidem definitio usque ad
 „ exitum vitæ eas ab Ecclesia removet. Humanus au-
 „ tem nunc definimus, ut eis decem annorum tempus
 „ secundum præfixos gradus poenitentiae largiamur “.
 Alii quoque Canones iisdem utuntur verbis, quemadmo-
 dum & ii quos superiori quaestione laudavimus, easque
 tantum denotant, quæ concepti foetus abortionem procu-
 rant, non distinguendo, an sit animatum, an non. Le-
 gemus etiam in quodam Canone relato a S. Basilio (*ad*
Amphilochium c. 2.): „ Quæ de industria foetum corru-
 „ pit, cædis poenas luat: formati autem, vel informis
 „ subtilitas a nobis non attenditur; hic enim non solum
 „ quod nascendum est, vindicatur, sed etiam ipsa quæ
 „ insidias paravit; quoniam ut plurimum ejusmodi ince-
 „ ptis una quoque mulieres intereunt “. Nihilominus
 quoniam abortus foetus nondum animati malitiose procu-
 ratum non est homicidium proprie dictum, ut superius
 diximus; idque explicatur a S. Augustino in Canone
 ubi ait (*Can. Quod vero, 3. q. 2.*): „ Quod vero non for-
 „ matum puerperium noluit ad homicidium pertinere,
 „ profecto nec hominem deputavit, quod tale in utero
 „ geritur... ideo lex noluit ad homicidium pertinere,
 „ quia nondum dici potest anima viva in eo corpore,
 „ quod sensu caret “. Et Innocentius III. in Can. ex-
 presse dicit (*Cap. Sicut ex litterarum, de homicid.*):
 „ Respondemus, quod si nondum erat vivificatus conce-
 „ ptus, ministrare poterit; alioquin debet altaris officio
 „ abstinere “. loquens de Presbytero, qui abortum pro-
 curat. Quare dicere possumus, quod licet in tribunali
 poenitentiae eadem poenæ imponi possunt iis, qui vel quæ
 procurant abortum foetus nondum animati, ac si anima-
 tus foret, juxta Canones a nobis superius relatos, nihil-
 ominus non incurrunt irregularitatem; modo certi sint,
 foetum nondum esse formatum, seu animatum.

Quæst. 11. Qui, vel quæ præbent, aut sumunt medica-
 menta, vel aliud agunt, ad impediendum, quominus
 mulieres concipiant, sunt ne aliquo modo homicidæ?

Resp. Jam Canonem attulimus, quo crimen hoc in eo-
 dem gradu, & ordine quam abortio statuitur, & similiter
 decem annorum poenitentiae subicitur. Quare etiam dici-
 tur in Canone (*Cap. Si aliquis ex causa de homic.*): Si
 aliquis ex causa explende libidinis, vel odii medicatio-
 nis, homini, aut mulieri aliquid fecerit, vel ad potan-
 dum dederit, ut non possit generare, aut concipere, vel
 nasci soboles, ut homicida teneatur. Unde patet, hoc
 peccatum esse gravissimum, & homicidii quamdam spe-
 ciem continere, quoniam generationem impedit, qua vi-
 ta infinitus datur. Hinc etiam dicit S. Augustinus (*Ser.*
12. de tempore.): Nulla mulier portiones ad abortum
 accipiat... Mulier autem quaecumque fecerit hoc, per
 quod non potest concipere, quantumvisque parere po-
 terat,

seras, sanctorum homicidiorum se ream esse cognoscat.
Quare Sixtus Papa V. iisdem plane pœnis hoc crimen subiecit, quibus abortus, & homicidium subiecta fuerunt, Constitutione sua 87. cui moderationem adhibuit Gregorius XIV. ut inferius videbimus.

Hæc autem Bulla Sixti V. verbis ita propriis concepta est, ad horrorem hujus criminis imprimendum, quo proli generationis impeditur, ut non abs re fuerit, aliquam ejus partem hic inferere (*Sixtus V. in Bulla 87. quæ incipit, Effrenatam*): „ Quis non detestetur tam execrandum facinus, per quod nedum corporum, sed, quod „ gravius est, etiam animarum certa jactura sequitur? „ Quis non gravissimis suppliciis damnet illius impietatem, qui animam Dei imagine insignitam, pro qua redimenda Christus Dominus noster pretiosum sanguinem sudit, æternæ capacem beatitudinis, & ad confortium Angelorum destinatam, a beata Dei visione excludit, reparationem cælestium sedium, quantum in ipso fuit, impedit, Deo servitium suæ creaturæ ademit? Quis liberos prius vita privavit, quam illi a natura propriam lucem accipere, aut se materni custodia corporis ab efferata sævitia tegere potuerint? Quis non abhorreat libidinosem impiorum hominum crudelitatem, vel crudelem libidinem, quæ eo usque processit, ut etiam venena procurent ad conceptos fœtus intra viscera extinguendos, & fundendos, etiam suam prolem prius interire, quam vivere, aut si jam vivebat, occidi, antequam nasci, nefario scelere moliendo? Quis denique non damnet gravissimis suppliciis illorum scelera, qui venenis, potionibus, ac maleficiis, mulieribus sterilitatem inducunt, aut ne concipiant, nec pariant, maleficis medicamentis impediunt? ... Unde non immerito sexta Synodo Constantinopolitana sancitum est, ut personæ, quæ dant abortionem per medicamenta, & quæ fœtus necantia venena accipiunt, homicidæ pœnis subiciantur. Sed & veteri Concilio Illerdensi cautum est, ut qui conceptos ex adulterio fœtus necare studuerint, vel in ventribus matrum potionibus aliquibus colliserint, si postea poenitentes ad Ecclesiæ mansuetudinem recurrant, omni tempore vitæ suæ fletibus, & humilitati insistant. Si vero Clerici fuerint, officium ministrandi eis recuperare non liceat. Omnesque tam Ecclesiasticæ, quam profanæ leges gravibus pœnis afficiunt eos, qui in utero matris perierunt interim, aut ne mulieres concipiant, sive ut conceptos fœtus ejiciant, nefarie machinantur.

Quæst. 12. Potest ne aliquando esse licitum sumere potionem, aut quid simile facere ad procurandum directe abortum?

Resp. Cum malum fieri nequeat sine peccato, ut inde bonum eveniat, & malum semper sit procurare abortum, sive fœtus sit animatus, sive tantum inanimis; consequens

quens est, numquam licere sumere quidquam, vel aliquid facere, ut abortio procuraretur; & licet mater sit in periculo mortis, numquam tamen fœtus abortio eligi potest, ut medium, quo e periculo liberetur. Unde videmus, sanctam sedem Apostolicam duas has sequentes quorundam Casuistarum propositiones damnasse.

34. *Propositio damnata.*

„ Licet procurare abortum ante animationem fœtus, ne puella deprehensa gravida, occidatur, aut infametur (Innocent. XI. in Decreto contra 65. Propos. 2. Martii 1679.).

35. *Propositio damnata.*

„ Videtur probabile, omnem fœtum, quamdiu in utero est, carere anima rationali, & tunc primum incipere eandem habere, cum paritur, ac consequenter dicendum erit, in nullo abortu homicidium committi.

Enim vero, quoniam secundum sanctum Thomam: *Hoc peccatum est grave, & inter maleficia computandum, & contra naturam, quia etiam bestia fœtus expellens: & Sixtus V. id vocat peccatum execrandum in sua Constitutione: & Gregorius XIV. in Bulla edita, ut moderamen adhiberet prædictæ Sixti V. Bullæ ait (in Bulla 8. quæ incipit: Sedes Apostol.): Ejusque gravissimi sceleris ... nefariis ejusmodi flagitiis.* Consequenter secundum sententiam Divi Augustini, qui ait (*Ser. 244. de tempore.*), *Nulla mulier poriones ad abortum accipiat.* Afferitque Tertullianus (*in Apolog. c. 9.*): *Nobis vero homicidio semel interdicto, etiam conceptum utero, dum adhuc sanguis in hominem deliberatur, dissolvere non licet. Homicidii festinatio est, prohibere nasci; nec refert, natam quis eripias animam, an nascentem disturbes.* Nihilominus tamen si mulier gravida in extremo esset periculo, morbusque non posset alio modo curari, quam medicamento, aut sanguinis effusione, sive alia quavis re, quæ abortionem procurare posset; illa mulier uti posset tali medicamento, aut sanguinis effusionem permittere, si alio modo mortem infantem vitare minime posset (modo tamen medicamentum directe non tenderet ad mortem prolis, aut ad abortionem matris procurandam; tunc enim licitum non foret) nam cum moraliter impossibile sit, ut mater morbo moriatur, quin etiam fœtus pereat, quem in utero gerit; nullum fieri videtur huic fœtui præjudicium, cum remedium datur, quo posset mortis periculum evadere, matrem sine abortionem curando, licet fortasse remedium illud sequi posset abortio: imo vero in tali casu videtur quod adhiberi posset tale remedium, sive fœtus sit animatus, sive sit inanimis: quoniam par utrobique videtur esse ratio: fatendum tamen est, id gravi minime difficultate vacare, urgensque esse debet necessitas, quæ cogat uti tali remedio, præsertim quando fœtus est animatus: quoniam quidem mater majorem habere debet curam salutis animæ prolis suæ, quam vitæ propriæ corporeæ, cum ipsa nubendo omnibus

matrimonii oneribus se subiecerit, ac proinde teneatur specialem liberorum omnium curam habere, qui fructus sunt matrimonii, ut ait Divus Thomas (*in 4. sent. dist. 31. q. 1. ar. 3.*): *Proles intenta est essentialissima in matrimonio, & secundo Fides, & tertio Sacramentum.*

Ex his omnibus aliquas deducere possumus Conclusiones, quibus propositæ quæstioni satisfaciat: an liceat fumere, facere, aut dare aliquid ad abortionem procurandam.

Primo, numquam esse licitum directe procurare abortum, vel etiam aliquid agere ad occidendum foetum, quacumque tandem de causa: cumque hæc actio per se mala sit, nullo casu licita esse potest.

Secundo, numquam sine gravi crimine procurari potest abortio, aut exponi mater probabili abortionis periculo, ad vitandam mortem, aut infamiam, quam mulier timere potest, si gravida fuerit comperta: sive foetus sit animatus, sive non.

Tertio, quod si mater morbo affligetur ex quo conveniant medici, quod mater evadere non possit alio modo, quam per aliquod medicamentum, sanguinis emissionem, & huiusmodi, cum periculo abortus, potest in hoc casu præberi illi hoc remedium, si iudicatur, foetum nondum esse animatum; dummodo dictum remedium directe non tendat ad abortum, & abortus sequatur tantum per accidens, & contra intentionem eorum, qui consilium, aut remedium præbent, & recipientis.

Quarto, quod si foetus sit animatus, cum in hoc casu agatur de ejus vita spirituali, & æterna, nam si moriatur in utero materno, & consequenter sine Baptismo, privatur æterna beatitudine, & damni poenam semper sustinebit; non potest hæc vita animæ pueri exponi periculo, ut vita corporalis matris a periculo eripiat; quia ex obligatione, quam caritas imponit matri, debet illa potius pati mortem corporis, quam procurare mortem animæ pueri.

Denique concludere possumus, quod si medici iudicent, nullam adeste spem, ut mater possit effugere mortem; nec puer possit recipere Baptismum, nisi mater recipiat tale remedium, cum periculo quidem abortus, sed cum spe illam sanandi absque abortu, & ita proli medium procurare, quo possit baptizari: tunc potest huiusmodi remedium absque peccato præberi, quanvis foetus sit animatus; quia tunc adeo nullum ipsi inferitur præiudicium, quinimo id fit, quod ipsi maxime prodesse potest, tum ad vitam corporis, tum ad vitam animæ, quæ primario semper considerari debet, & rebus omnibus præferri.

Quæst. 13. Qui, vel quæ præbent proximam occasionem abortui, licet contra intentionem, peccant ne?

Resp. Dupliciter contingit peccare, cum procuratur abortus, etiam contra propriam voluntatem. Primo, si fiat dando operam rei illicitæ. Unde sanctus Thomas

ait (2. 2. q. 61. ars. 8. ad 2.): Ille, qui percussit mulierem prægnantem, dat operam rei illicitæ: & ideo se sequatur mors, vel mulieris, vel pueri animati, non effugiet homicidii crimen. Secundo, quando ob notabilem negligentiam prævidendi, quod sequitur ad actionem, si sequatur abortio, licet contra voluntatem ejus, tamen reus erit; ut enim asserit sanctus Antoninus (*in sum. Confess. pr. interrogat. de 5. Præcepto, c. unico.*): „ Si mulier gravida præter intentionem abortitur, si com-
 „ misisset ibi notabilem negligentiam, puta, quia nimis
 „ saltavit, vel nimis inordinate laboravit, vel propter
 „ inordinatas lascivias, non esset absque peccato morta-
 „ li. Idem in viro, vel alio percutiente eam, unde hoc
 „ sequitur. Hinc etiam colligere debemus, mulieres
 „ teneri se conservare summa cum cura, quando gravidæ
 „ sunt; easque reas esse coram Deo, quoties se commit-
 „ tunt abortus periculo ex imprudentia, seu negligentia,
 „ licet abortio non sequatur.

Quest. 14. Mulieres detinentes infantes in lecto sine arcula, antequam annum compleverint, incurrunt-ne reatum homicidii?

Resp. Incurrunt, quia voluntario se exponunt periculo eos suffocandi; & licet non sequatur mors filiorum, non desunt esse reæ coram Deo, ob periculum cui se exposuerunt. Hac de causa ex Stephano V. Papa, relato in Canone (*Can. Consulisti, 2. q. 4.*): „ Monen-
 „ di sunt, & protestandi parentes, ne tam tenelli secum
 „ in uno lecto collocent, ne negligentia qualibet prove-
 „ niente suffocentur, vel opprimantur, unde ipsi homi-
 „ cidii rei inveniantur... Hi autem qui probantur, vel
 „ confitentur talis reatus se noxios, tua eos castiget mo-
 „ deratio: quia si ille qui conceptum in utero, per ab-
 „ ortum deleverit, homicida est; quanto magis qui unius
 „ saltem diei puerum peremerit, homicidam se esse ex-
 „ cusare nequibit?

Eadem mente dixisse videtur Alexander Papa III. rela-
 tus etiam in Canone, dum ait (*Cap. de infantib. de his
 qui filios occiderunt.*): „ De infantibus autem, qui mor-
 „ tui reperiuntur cum patre, & matre, & non apparet
 „ utrum a patre vel a matre oppressus sit ipse, vel suffoca-
 „ tus vel propria morte defunctus; non debent inde securi
 „ esse parentes, nec etiam sine poena; sed tamen consi-
 „ deratio debet esse pietatis, ubi non voluntas, sed even-
 „ tus mortis causa fuerit. Si autem eos non latet ipsos in-
 „ terfectores esse, scire debent, se graviter deliquisse.
 „ Quidam autem poenitentiam trium annorum judicant
 „ esse debere, quorum unum peragant in pane, & aqua.
 „ Legimus etiam in Canone apud Isaacum Episcopum
 „ Lingonensem (*Can. sis. 1. de homic. Can. ult. a Zacharia
 confirmat. an. 742.*): „ Mulier quæ dormiens filium
 „ suum oppresserit, & mortuus fuerit, sex annis poeni-
 „ teat. Vir ejus si in domo illius fuit, quatuor: si vero
 „ in.

» in uno lecto, simili modo pœniteat; duos in pane, &
 » aqua, reliquos quatuor, secundum quod Sacerdos vi-
 » derit, abstinentiam imponat ciborum «.

Videmus etiam in multis Diœcesibus, præsertim Gal-
 liæ, antiquum hujus disciplinæ spiritum ad hodiernum
 usque diem conservatum: quoniam Synodus Narbonen-
 sis anno 1667. celebrata, cogendos dicit indispensabili-
 ter eos, qui suos secum liberos in lecto detinent ante
 annum & diem exactum, quo fit, ut suffocentur, venire
 ad Ecclesiam Metropolitanam, ac pœnitentiam publicam
 die Cinerum accipere; absolutionem vero die Jovis Heb-
 domadæ Majoris. In Uticensi quoque Diœcesi pœniten-
 tia imponitur publica pro suffocatione liberorum, quæ
 contingit ex negligentia parentum, qui eos secum collo-
 cant in eodem lecto ante annum diemque exactum: quæ
 quidem satis ostendunt, parentes gravi crimini esse ob-
 noxios, & homicidium quodammodo perpetrare, quoties
 secum in eodem lecto liberos detinent, aut cum nutri-
 cibus, aut aliis. Unde casus hic fere ubique Episcopis
 est reservatus; ait enim sanctus Antoninus (*in sum-
 Confess. p. 1. interrogatoriis de 5. Præcepto, c. unico*):
*Si mater, vel nutrix suffocat filium, vel filiam, quam
 tener juxta se, inadvertenter opprimas, mortale est, &
 est Episcopale.* Videatur Tom. 6. Tr. 5. c. 3. q. 7.

*Quest. 15. Potest-ne esse licitum in aliquo casu seipsum
 occidere?*

Resp. Cum homicidium sui ipsius multo magis oppona-
 tur charitati, quam cætera homicidia, quoniam secun-
 dum charitatem bene ordinatam, tenetur unusquisque se
 prius cæteris diligere; concludendum est, homicidium
 hoc esse gravissimum; etenim contrarium est inclinatio-
 ni naturali omnibus indita ab auctore naturæ, per quam
 quisque conatur propriam conservare naturam, per quam
 homicidium sui ipsius necessario includit injustitiam con-
 tra communitatem, imo contra universam naturam hu-
 manam, quæ læditur in quolibet homine.

Denique qui se ipsum occidit, injuriam Deo facit,
 quia usurpat sibi jus, quod nulli hominum concessit
 Deus, neque etiam ulli supremo Principi, in vitam
 suam, seque subtrahit, quantum in ipso est, a supremo
 Dei dominio, de sua vita contra expressa Dei mandata
 disponendo, qui ait (*Deut. c. 32. 39.*): *Ego occidam,
 & ego vivere faciam.* Quo circa nemini prorsus licet se
 ipsum interficere, quacumque tandem de causa; quo-
 niam homicidium sui ipsius semper est malum, & non
 licet malum quacumque de causa perpetrare, licet maxi-
 mum inde sperari posset bonum. Quod si legimus in
 Scriptura sacra, & in historia Ecclesiastica, quod aliqui
 Sancti sibi necem intulerunt, dicendum est, tunc eos ad
 id motos fuisse speciali Spiritus sancti impulsu, quo ta-
 lis actio sancta reputabatur, cum sine eo grave foret crimi-
 men: *Nec Sampson aliter excusatur*, ait sanctus Augu-
 sti-

stinus (1. 1. de Civit. Dei, c. 21.), quod se ipsum cum hostibus ruina domus oppresserit, nisi quia Spiritus latenter hoc jufferat, qui per illum miracula faciebat. His igitur exceptis, quos vel lex justa generaliter, vel ipse fons justitiæ Deus specialiter occidi jubet, quisquis hominem vel se ipsum, vel quemlibet occiderit, homicidii crimine innectitur.

Sancti etiam Canones considerant crudeles illos sui homicidas, ut indignos honore sepulturæ Ecclesiasticæ, & ut reos criminis gravissimi. Ut patet ex Nicolao Papa I. ad consulta Bulgarorum, qui hac de re consultus, ita respondet (c. 98.): „ Si sit sepeliendus qui se ipsum occidit, vel si sit pro eo Sacrificium offerendum, requiritur. Sepeliendus est quidem, ne viventium odoratum molestiam ingerat; non tamen est, ut aliis pavor incutatur, solito cum obsequiis more ad sepulchra ferendus. Sed & si qui sunt, qui ejus sepulturæ studio humanitatis obsequuntur, sibi non illi qui exitit homicida, præstare videntur. Sacrificium vero pro eo non est offerendum, qui non solum ad mortem usque peccavit, sed & mortis sibi interitum propinavit. Quis enim magis peccatum ad mortem facit, pro quo Joannes Apostolus dicit non orandum, quam is, qui Judam imitatus, sui ipsius homicida fuisse, Magistro diabolo, comprobatur? Idem statuitur in Canone desumpto ex Concilio Bracharensi, ubi dicitur (Can. Placuit, 23. q. 5.): „ Placuit, ut qui sibi ipsis voluntarie, aut per ferum, aut per præcipitium, aut per suspendium, vel quolibet modo violentam inferunt mortem, nulla prorsus pro illis in obligatione commemoratio fiat: neque cum Psalmis ad sepulturam eorum cadavera deducantur. „

Quæst. 16. Est ne licitum sibi abscindere, vel curare abscindendum aliquod sui corporis membrum?

Resp. Quemadmodum supremum non habemus dominium in vitam nostram, sic nec in membra corporis nostri: & ita non videtur, licitum sibi abscindere aut curare, ut abscindatur aliquod membrum, nisi quatenus hæc abscissio est necessaria ad conservationem vitæ totius corporis; nam si fiat temere, vel ad resistendum alicui tentationi, vel ad acquirendum honores, aut divitias; quoniam membra corporis nostri non sunt nobis in hunc finem tradita, videmur resistere ordinationi Dei, & dissonare contra ejus voluntatem de re, cujus nobis dominium minime reliquit; neque mediocris injuria divinæ providentiæ fieri videtur, quoties abscinditur aliquid ad integritatem illius operis pertinens: denique destruitur quodammodo Templum Spiritus Sancti, secundum Divum Paulum qui ait (1. ad Cor. c. 6. 19.): *An nescitis, quoniam membra vestra Templum sunt Spiritus Sancti, qui in vobis est, quem habetis a Deo, & non estis vobis? Empti enim estis precio magno, glorificate, & Portate Deum in corpore vestro.*

Hac de causa sic habetur in Canone (*Can. Qui partem, dist. 55.*) : „ Qui partem cuiuslibet digiti sibi ipsi
 „ volens abscidit, hunc ad clerum Canones non admittant.
 „ Cui vero casu aliquo contigit, dum aut operi rustico
 „ curam impendit, aut aliqui faciens, se non sponte
 „ percussit, hos Canones præcipiunt, & Clericos fieri, &
 „ si in clero fuerint recepti, non abjici “.

Leges quidem Ecclesiasticæ alio plane modo eos tractandos censent, qui sibi partem aliquam corporis absciderunt, aut abscindi curarunt sponte, & sine ulla infirmitate; alio vero modo eos, qui per vim mutilati sunt, aut qui tali mutilationi non consenserunt, nisi ut vitam suam servarent, quam aliter servare non possent, aut aliquod membrum magis præcipuum, quam partis aliquæ abscissione, ut a gravi morbo convalescerent; si quidem postremi, non considerantur ut rei, nullamque incurrunt irregularitatem propter hanc mutilationem, nisi forte hæc abscissio pareret notabilem aliquam deformitatem; V. G. si abscissus fuisset nasus, vel erutus oculus, aut incapax fieret, & ineptus ea mutilatione, ad exercendum Ecclesiastica Officia; in quo casu non esset irregularis præcise propter mutilationem, sed propter deformitatem, vel inhabilitatem ad obeunda sacra Ministeria; illi vero qui sponte sua se mutilarunt, nullo morbo percussos eodem modo considerantur, ac si seipsos interfecissent, & irregularitatem incurrunt; ut patet ex Canone his verbis (*Can. Si quis pro agritudine, dist. 55.*) :
 „ Si quis pro agritudine naturalia a Medicis secta haberit, similiter & qui a Barbaris, aut dominis suis fuerint castrati, & moribus digni fuerint viti, hos Canones non admittit ad Clericatus Officium promoveri. Si quis autem sanus, non per disciplinam Religionis & abstinentiæ, sed per abscissionem plasmatis a Deo corporis, existens possit a se carnales concupiscentias amputari, castraverit se; non eum admitti decernimus ad aliquod Clericatus Officium. Quod si jam ante fuerit promotus ad Clerum, prohibetur a suo Ministerio, deponatur “. Quoniam ut habetur in Canone (*Can. Si quis, dist. 55.*) : „ Si quis abscidit semetipsum: id est, si quis amputavit sibi virilia, non fiat Clericus; quæ sui inimica, & Dei conditionis inimica “. *Quæsti.* Qui facti sunt Eunuchi ab infantia, possunt moveri ad Ordines?

Clemens Papa III. relatus in Canone, hæc ex-
 „ ne dirimit difficultatem his conceptis verbis (*Cap. Ex parte, de corpore virginitatis ordinandis vel non.*) : „ Ex parte Bartholomæi Monachi petitorium fuit nostro Ap-
 „ stoli præstatum, quod cum ipse in conatibus se-
 „ dus fuerit, postmodum sub regula, & Abbate devote
 „ Deo militans, in Diaconatus Ordinem est promotus, &
 „ postea: Sane cum, secundum statuta Nicæni Concilii,

11 Illi ad Clericatus ordinem prohibeantur accedere, &
 12 si etiam in Clero fuerint, cessare debeant, qui se ipsos
 13 sani absciderint, vel affectaverint, ut ab aliis abscin-
 14 dantur, non credimus ei impedimentum afferre, quo-
 15 minus possit provehi, qui in cunabulis sectus fuerit :
 16 quia non videtur hoc eo tempore affectasse, quod judi-
 17 cium animi non habebat ; præsertim cum in Canoni-
 18 bus Apostolorum sit manifeste sancitum, quod Eunur-
 19 chus, si per insidias hominum tactus, vel ita natus
 20 sit, aut etiam in persecutione sint ei amputata virilia,
 21 & dignus est, possit in Episcopum promoveri.

CAPUT II.

*De variis peccatis quæ committi possunt contra
 quintum Decalogi Præceptum.*

Peccata, quæ committi possunt contra quintum De-
 calogi Præceptum, videntur inclusi posse in tribus
 præcipuis, quæ sunt veluti fontes aliorum : suntque jux-
 ta Evangelium, Ira, Odium, & Invidia.

Quæst. 1. Quid est Ira?

Resp. Sanctus Gregorius Magnus duplicem distinguit
 iram, dum ait (1. 5. mor. c. 30. in cap. 5. Job) ; *Alia est
 ira quæ impatientia excitat, alia quæ zelus justitiæ
 format ; illa ex vitio, hæc ex virtute generatur.* Eodem
 modo ait Lactantius Firmianus (de ira Dei, c. 17.) ; *Ira
 est incitatio animi ad nocendum ei, qui aut nocuit, aut
 nocere voluit.* Et in secundo sensu ibidem ait : *Ira est
 motus animi ad coercenda peccata insurgens.* Sed sanctus
 Thomas fufus, & uberius de his differit, ac duplicis hu-
 jus iræ differentiam ostendit, docetque, quando peccatur
 aut non peccatur, cum ait (2. 2. q. 158. art. 2. in corp.)
 11 Ordo rationis in ira potest attendi quantum ad duo :
 12 Primo quidem quantum ad appetibile, in quod tendit,
 13 quod est vindicta : unde si aliquis appetat, quod secun-
 14 dum ordinem rationis fiat vindicta, est laudabilis iræ
 15 appetitus, & vocatur ira per zelum. Si autem aliquis
 16 appetat, quod fiat vindicta qualitercumque contra or-
 17 dinem rationis, puta si appetat puniri eum qui non
 18 meruit, vel ultra quam meruit, vel etiam non propter debitum fi-
 19 nem, qui est conservatio justitiæ, & correctio culpæ ;
 20 erit appetitus iræ vitiosus, & nominatur ira per vitium.
 21 Alio modo attenditur ordo rationis circa iram, quan-
 22 tum ad modum irascendi, ut scilicet motus iræ non
 23 immoderate ferveat, nec interius, nec exterius ;
 24 quod quidem si prætermittatur, non erit ira absque
 25 peccato, etiam si aliquis appetat justam vindictam.
 Ex hac Divi Thomæ doctrina patet, motum iræ bo-
 num ac justum esse posse, tuncque zelum recte vocari,
 verum tunc justam tantum optandam punitionem se-
 cun-

cundum omnes circumstantias, hoc est, puniendus ille, qui vere meruit puniri, & solum quantum promeritus est; & ita quidem ut in ea punitione legitimus ordo a legibus, & a ratione stabilitus servetur: hoc est, ut ordine illius tantum fiat, qui legitimam puniendi rei habet auctoritatem, qualis est Iudex, Pater, vel Dominus; & ut Iudex formulas sibi a lege præscriptas observet, neque limites æquitatis transgrediatur, hæcque puniatio fiat tantum, ut optetur propter gloriam Dei, & iustitiam: sed & moderatus esse debet ille iræ motus, secundum rectam rationem, etiam in interiori animo: quia si quis graviter irascatur propter rem levem, & ita non habeat proportionem cum culpa, talis excessus iræ non est immunis a peccato, licet iustus sit finis in hac punitione propositus. Unde sanctus Antoninus ait (P. 2. tit. 7. c. 1. § 2.): *Ira, prout est peccatum, est inordinatio appetitus vindictæ.*

Quest. 2. Est ne licitum coram iudice, & secundum iustitiam exigere reparationem injuriæ acceptæ?

Resp. Perfectius esset Christiano non exigere, & imitari D. N. J. C. de quo dicitur (Matth. 26.) *Jesus autem tacebat*, hoc est, nihil omnino respondebat injuriis accusationibus, & injuriis, contra sacratissimam suam personam prolatis; videtur tamen exigi posse sine peccato, si non intendatur vindicta, & odio renunciatur, sed tantum fiat vel zelo iustitiæ, vel ad reparandum damnum acceptum sive in honore, sive in bonis suis; præsertim si is, qui injuriam fecit, reparationem neget amicabilem modo præstare, ad quam tamen tenetur: verum cavendum est, ne talibus in occasionibus quis cæceat; sibi que aduleatur, se solo iustitiæ zelo agere, ut ius suum tueatur; cum tamen eam reparationem ex motivo vindictæ, & odii prosequatur; & ne quis tunc erret, prius adhibere debet pii cujusdam, docti, prudentis, & ab omnibus animi affectibus immunis viri consilium, ne in tali persecutione grave damnum animæ patiatur, eaque pereat; ut enim ait S. Augustinus (l. 1. Retract. c. 19.): *Illud diximus insuendum, quid sit irasci fratri suo, quoniam non fratri irascitur, qui peccato fratris irascitur; qui ergo non peccato fratris irascitur, sine causa irascitur.* Præterea quoniam vix, ac ne vix quidem, injuria affectus, in iusta moderatione se continere potest, eum coram iudice prosequendo, a quo injuriam est perpeffus; ac sæpe fit, ut cum quis se iusto zelo putat agere, necessarium tamen moderamen non servet. Unde necesse est, inquit Sanctus Gregorius (lib. 5. mor. c. 30. in 5. c. Job.): *ut hoc ante omnia, qui zelo rectitudinis moveatur, attendas, ne ira extra mentis dominium transeat: sed in ultione peccati tempus modumque considerans, surgentem animi perturbationem subtilius retractando restringat, animositatem reprimat, & motus fervidos sub æquitate disponat: ut eo fiat iustior ultior alienus,* quo

quo prius exiit victor suus: quatenus sic culpa delinquentium corrigat, ut ante ipse qui corrigit, per patientiam crescat; ut fervorem suum transcendendo didiceret, ne intemperanter excitatus ipso zelo rectitudinis, longe a rectitudine aberraret.

Quæst. 3. Quandomam ira est mortale peccatum?

Resp. Ex S. Thoma (quæst. 158. art. 3. in corp.) :

1. Motus iræ potest esse inordinatus, & peccatum dupliciter: uno modo ex parte appetibilis, utpote cum aliquis appetit injustam vindictam; & sic ex genere suo ira est peccatum mortale, quia contrariatur charitati, & injustitiæ: potest tamen contingere, quod talis appetitus sit peccatum veniale propter imperfectionem actus; quæ quidem imperfectio attenditur vel ex parte appetentis, puta cum motus iræ prævenit iudicium rationis; vel etiam ex parte appetibilis, puta cum aliquis appetit in aliquo modico se vindicare, quod quasi nihil est reputandum: ita quod etiam si actu inferatur, non esset peccatum mortale; puta si quis parum trahat aliquem puerum per capillos, vel aliquid huiusmodi. Alio modo potest esse motus iræ inordinatus quantum ad modum irascendi, utpote si nimis ardentem irascatur interius, vel si nimis exterius manifestet signa iræ; & sic ira secundum se non habet ex suo genere rationem peccati mortalis: potest tamen contingere, quod sit peccatum mortale, si ex vehementia iræ aliquis excidat a dilectione Dei, & proximi.

Ex hac Divi Thomæ autoritate patet, quod cum ira nos impellit ad optandam injustam vindictam, peccatum est ex natura sua mortale; quo in casu fieri nequit veniale, nisi propter indeliberationem ejus qui irascitur, aut propter pravitatem materiæ, seu vindictæ, quæ desideratur. Vindicta porro injusta censetur, ut diximus ex Angelico Doctore, quando quis desiderat punire, aut curare, ut puniatur is qui minime meritis est puniri, aut magis quam meritis est; aut optatur, ut hæc puniatio fiat ab eo, qui nullam habet auctoritatem legitimam, aut non optatur propter bonum finem, v. g. propter bonum publicum, aut correctionem ejus, qui erravit: verum ubi ira motum tantum excitavit vindictæ, aut punitionis omnino iustæ; tunc non est peccatum mortale ex natura sua, imo vero laudabilis est, & virtutis actus esse potest, ut diximus: potest tamen hæc ira, quæ punitionem tantum iustam desiderat, esse peccatum, si excedat; & proportionem non habeat cum culpa commissa, sive interiori, & in corde, sive exteriori, sive in signis exterioribus iræ; & tunc peccatum est veniale ex natura sua, & in se spectatum, quamquam aliquando fieri possit mortale, si talis sit excessus iræ, ac tantus, ut amorem Dei aut proximi prorsus extinguat in nobis.

Quæst. 4. Quænam sunt peccata ut plurimum ab ira provenientia?

Resp.

Resp. Ex S. Gregorio (l. 31. mor. in c. 29. Job. c. 17. sub fin.): De ira, rixæ, tumor mentis, contumeliæ, clamor, indignatio, blasphemie proferuntur. Quod egregie explicat S. Thomas, dum ait (2. 2. q. 158. ar. 7. in corp.): „Ira potest tripliciter considerari: uno modo secundum quod est in corde, & sic ex ira nascuntur duo vitia, unum quidem ex parte ejus, contra quem homo irascitur, quem reputat indignum, ut sibi tale quid fecerit: & sic ponitur indignatio. Aliud autem vitium est ex parte sui ipsius, in quantum sollicit excogitat diversas vias vindictæ, & talibus cogitationibus animum suum replet, secundum illud Job: Numquid sapienter implebit ardore stomachum suum? & sic ponitur tumor mentis. Alio modo consideratur ira secundum quod est in ore, & sic ex ira duplex inordinatio procedit, una quidem secundum hoc quod homo in modo loquendi iram suam demonstrat, sicut dictum est de eo, qui dicit fratri suo, racha; & sic ponitur clamor, per quem intelligitur inordinata & confusa locutio: alia etiam est inordinatio secundum quod aliquis prorumpit in verba injuriosa: quæ quidem si sint contra Deum, erit blasphemia: si autem contra proximum, contumelia: Tercio modo consideratur ipsa secundum quod procedit alicui ad factum, & sic ex ira oriuntur rixæ, per quas intelliguntur omnia nocumenta, quæ facto proximo referuntur ex ira. Omnia porro hæc peccata, quæ ex ira oriuntur, charitati sunt contraria.

Quest. 5. Quenam sunt aptiora remedia contra iram?

Resp. Ex S. Gregorio (l. 5. mor. in 5. c. Job. c. 31.):
 „In his modis tracta possidere animum ira desuescit.
 „Primus quippe est, ut mens sollicita antequam agere quodlibet incipiat, omnes sibi quas pati potest contumelias proponit; quatenus Redemptoris sui probra cogitans, ad adversa se præparet. Quæ nimirum venientia tanto fortius excipit, quanto se cautius ex præscientia armavit. Qui enim improvidus ab adversitate deprehenditur, quasi ab hoste dormiens invenitur, eumque citius inimicus necat, quia non repugnante perforat: nam qui mala imminencia per sollicitudinem prænotat, hostiles incursus quasi insidiis vigilans expectat, & inde ad victoriam valenter accingitur, unde nesciens deprehendi putabatur. Solenter ergo animus ante actionis sue primordia, cuncta debet adversa meditari, ut semper hæc cogitans, semper contra hæc thorace patientiæ munitus, & quidquid acciderit providus superet, & quidquid non accesserit, lucrum putet. Secundus autem servandæ mansuetudinis motus est, ut cum alienos excessus aspiciamus, nostra, quibus in aliis excessimus, delicta cōsitemus: considerata quippe infirmitas propria, mala nobis excusat aliena. Patienter namque illatam injuriam tolerat, qui pie meminit, quod fortasse adhuc habeat, in quo debeat ipse tolerari. Et quasi aqua ignis

extinguitur, cum surgente furore animo sua cuique ad mentem culpa revocetur; quia erubescit sibi peccata non parcere, qui vel Deo, vel proximo sæpe se recollit parcenda peccasse.

Verum inter omnia contra insurgentem iram remedia, nullum efficacius esse videtur, quam reflectere ad deformitatem illius, ad gravia damna, quæ parere solet, & ad poenitentiam, quam secum trahit. Ut enim ait Sanctus Joannes Chrysostomus (*hom. 29. ad populum Antioch.*): „Acutum est ira vitium, acutum & efficax animas nostras furari: propterea passim oportet ei aditum obstruere. Absurdum enim est, terasquidem manufacere posse, animam vero nostram insolescentem despicere. Ignis est vehemens ira, omnia devorans; nam & cor perdit, & animam corrumpit, & reddit insuavem, & in visu quævisque turpissimum. Quod si furoris tempore possit irascens sibi met ipsi notus fieri, non alia foret opus admonitione; nihil enim irascentis deformius aspectus. Verum nihil magis confert irato, quam ut se ab agendo, & loquendo etiam cohibeat tunc, cum irascitur, & ut expectet, donec hæc animi commotio rationi locum præbeat, priusquam quidquam faciat, ne perniciosos iræ motus sequendo, agat, aut dicat aliquid, quod graviter sibi noceat, & cuius propemodum ipsum poeniteat.

Sanctus Ambrosius de ira loquens ait (*offic. lib. 1. c. 21.*): Ferunt Archita Tarentini diſſum Philosophi, quod ad villicum suum dixerit: O te infelicem, quam te afflictaſſem, niſi iratus eſſem! Si contingat aliquando, necessarium, aut utile prorsus esse, ut significet aliquis illatam sibi displicere injuriam, ne pergat is, qui injuriam infert; id minime significare debet, cum ira commotus est; sed severiori tactum vultu docet insolentiam ejus reprimere.

Præterea interest etiam maximi, ut, qui propensi sunt ad iram, se ipsos singulis diebus hac de re diligenter examinent, sibi met aliquam poenitentiam imponant, quoties iræ indulerunt, & testentur dolorem sui lapsus iis, quos ex ira putant a se offensos fuisse. Nam ut notat sanctus Hieronymus (*epist. ad Demetr. S. Aug. in sententis excerptis ex suis operibus n. 319.*): „Iraſci hominis est, finem imponere iracundiæ Christiani. Et ait S. Augustinus: „Nulli irascenti videtur ira sua iniusta: unde ab omni indignatione cito redeuntum est ad mansuetudinis lenitatem. Nam pertinax motus facile in ejus odium transit, cui non celeriter ignoscitur. Ideoque Divus Paulus Ephesios sic monet (*1. c. 4. v. 16.*): Sol non occidat super iracundiam vestram.

Quæst. 6. Est ne aliquando licitum odio habere proximum, maxime nefarios, hæreticos, & infideles?

Resp. S. Thomas huic quæstioni sic satisfacit (*2. 2. q. 34. art. 3. in corp.*): Odium amoris opponitur, unde tantum habet odium de ratione mali, quantum amor habet de ratione boni; amor autem debetur proximo, se-

cundum id quod a Deo habet, idest secundum naturam, & gratiam: non autem debetur ei amor, secundum id quod habet a se ipso, & a Diabolo, scilicet secundum peccatum, & iustitiæ defectum: & ideo licet habere odio peccatum in fratre, & omne illud quod pertinet ad defectum iustitiæ; sed ipsam naturam, & gratiam fratris non potest aliquis habere odio sine peccato. Hoc autem ipsum quod in fratre odimus culpam, & defectum boni, pertinet ad fratris amorem; ejusdem enim rationis est, quod velimus bonum alicujus, & quod odiamus malum ipsius; unde simpliciter accipiendo odium fratris, semper est cum peccato. Verumtamen si hoc odium respiciat peccatum, & non personam, laudabile est, atque oritur ex charitate, quam habemus erga Deum, & proximum.

Hac de causa ait Propheta David (Psal. 118.): *Iniquos odio habui*. Non ait, inquit S. Augustinus (in Ps. 118. Conc. 24.), *iniquos odio habui, & iustos dilexi*; aut, *iniquitatem odio habui, & legem tuam dilexi*: sed cum dixisset, *iniquos odio habui*, exposuit quare, addendo, & *legem tuam dilexi*: ut demonstraret, non se in hominibus iniquis odisse naturam, qua homines sunt, sed iniquitatem, qua legi, quam diligit, inimici sunt. Eodem modo idem Sanctus Doctor explicat alium locum Psalmi, dum ait (in Psalm. 138. in fine): *Quid est perfectio odio? Oderam in eis iniquitates eorum, diligebam conditionem tuam*. Hoc est perfectio odio odisse, ut nec propter vitia homines oderis, nec vitia propter homines diligas. Hinc etiam dicitur in Canone (Odio dist. 86.): *Odio habeantur peccata, non homines: corripiantur tumidi, tolerantur infirmi: & quod in peccatis severius castigari necesse est, non severius plebatur anima, sed medentis*.

Ex hac doctrina tum sacre Scripturæ, tum sanctorum Patrum concludi potest: Primo, licitum esse odisse peccatores solum propter eorum vitia, id est, odisse peccatum in ipsis. Secundo, licitum esse optare illis aliquod malum temporale, ut inde respiciant, seu corrigantur. Tertio, licitum esse optare malum temporale hæreticis, & malis Christianis, ac etiam mortem, pro bono publico, & illorum quos conantur suis inficere erroribus, & pravis exemplis. Denique licitum esse optare malum aliquod temporale reo, in favorem injustitiæ, v. g. ut prædones suspendantur, ut iustitia exerceatur. Verum in his casibus cavendum est, ne odium extendatur ad personam peccatoris, & sic peccetur contra charitatem, cum sibi videtur agere ex zelo iustitiæ.

Quest. 7. Homines fuerunt ne semper obligati ad diligendos inimicos, etiam ante legem gratiæ?

Resp. Cum præceptum charitatis, in quo continetur præceptum de diligendis inimicis, sit de jure naturali, sequitur, semper eandem fuisse obligationem, etiam ante adventum Domini nostri Jesu Christi. Quare præceptum

ptum de diligendis inimicis habetur in veteri testamento, ubi dicitur (*Levit. c. 19. 17.*): *Non queras ultionem, nec memor eris injuriæ civium tuorum.* Et Proverbiorum c. 24. *Ne dicas: quomodo fecit mihi, sic faciam ei, reddam unicuique secundum opus suum.* Quin etiam Judæis præceptum fuit, ut darent signa benevolentiae, & charitatis inimicis suis, iisque in necessitatibus suis opem ferrent. Dicitur enim Exodi c. 23. *Si occurreris bovi inimici tui, aut asino erranti, reduc ad eum. Si videris asinum odientis te jacere sub onere, non pertransibis, sed sublevabis cum eo.* Et Proverbiorum cap. 25. *Si esurierit inimicus tuus, ciba illum: si sitierit, da ei aquam bibere: prunas enim congregabis super caput ejus, & Dominus reddet tibi.* In quem locum ait S. Augustinus (*de Doctrina Christiana l. 3. c. 16.*): Ut intelligas, carbonem ignis esse urentes poenitentiam gemitus, quibus superbia sanatur ejus, qui dolet se inimicum fuisse hominis, a quo ejus miseriae subvenitur.

Denique cavetur etiam Proverb. cap. 24. gaudere de malo inimici; sic enim legitur: *Cum ceciderit inimicus tuus ne gaudeas, & in ruina ejus ne exultet cor tuum, ne forte videat Dominus, & displiceat ei.* Videmus ex his, præceptum dilectionis inimicorum non modo pertinere ad novum Testamentum, verum etiam ad Judæos, omnesque homines, qui illud fervare tenebantur ante Salvatoris nostri adventum; quia præceptum est morale, & naturale, non vero cærimoniale, & judiciale tantum. Nihilominus asserere possumus, Christianos magis peccare, quam Judæos, quoties hoc præceptum violant: quia nobis clarius, quam ipsis, datum fuit, & expressius: ita gravius peccabant Judæi, quam cæteræ nationes, quoties præcepta Decalogi violabant, licet omnes homines illa tenerentur observare: quia hæc præcepta ipsis magis manifestata fuerunt, quam cæteris hominibus; proindeque ea magis observare tenebantur.

Quest. 8. Quomodo intelligendum igitur est, quod Christus Dominus ait in Evangelio: *Audistis, quia dictum est antiquis, Diliges proximum tuum, & odio habebis inimicum tuum?*

Resp. S. Thomas sic dicta verba explicat (*in 3. sent. dist. 10. q. 1. art. 1. ad 2.*): In veteri lege homines tenebantur ad dilectionem inimicorum; unde quod dicitur: *Odio habebis inimicum tuum*, non est ex lege sumptum; quia nusquam hoc in littera invenitur, sed est additum ex prava institutione Judæorum, qui ex quo præcipiebatur dilectio proximi, concludebant, quod inimici essent odiendi; S. Augustinus hac de re ita disserit (*S. Aug. lib. 19. contra Faustum, c. 24.*): Quæro ab istis, cur proprium velint esse legis Moysei, quod dictum est antiquis, Diliges proximum tuum, & oderis inimicum tuum? An & Apostolus Paulus non dixit homines quosdam Deo odibiles? & utique in hac

admonitione ipse Dominus ad hoc nos hortatur, ut imitemur Deum. *Ut sitis*, inquit, *filii Patris vestri*, qui in *caelis est*, qui facit solem suum oriri super bonos & malos, & pluit super iustos, & iniustos. Querendum itaque est, quomodo intelligatur, exemplo Dei, cui dixit quosdam odibiles Paulus, odio habendos inimicos; & rursus exemplo Dei, qui facit solem suum oriri super bonos, & malos, & pluit super iustos, & iniustos, diligendos inimicos: sic apparebit Dominum male intelligentibus id quod dictum est, *Oderis inimicum tuum*, inferre voluisse, quod omnino non norant, ut diligenter inimicos suos. . . . Hæc, inquam, regula est, qua & oderimus inimicum propter id, quod in eo malum est; id est, iniquitatem; & diligamus inimicum propter id, quod in eo bonum est, id est, socialem rationalemque creaturam. Audito igitur, & non intellecto, quod antequis dictum erat, *Oderis inimicum tuum*, terebantur homines in hominis odium, cum deberent non odire, nisi vitium: hos corrigit Dominus dicendo: *Diligite inimicos vestros*, ut qui jam dixerat. *Non veni legem solvere, sed adimplere*: ideoque de odio inimici, quod scriptum est in lege, non solverat; præcipiendo utique, ut diligamus inimicos, cogeret nos intelligere, quoniam modo possumus unum eundemque hominem & odire propter culpam, & diligere propter naturam. Unde videmus ex hoc loco, adeo non licuisse Iudeis inimicos odire, ut contrarium ex illo ostendat Sanctus Augustinus & Sanctus Thomas, eoque demonstrent, solum peccatum in inimicis odio habendum, non autem ipsos inimicos. Plenius egimus hac de re, de charitate erga inimicos differendo, c. 3. secundi Tractatus de charitate, Tom. 6.

Quest. 9. Quid est invidia?

Resp. Paucis eam sic definit S. Augustinus (in Psalm. 104.): Invidia est odium felicitatis alienæ. Ex S. Thoma (2. 2. q. 36. art. 1. in corp.): „Invidia est tristitia de bono proximi, prout proprium malum æstimatur; & diminutivum proprii boni. Tristitia de bono alieno contingit dupliciter: uno modo quando quis tristatur de bono alieno, in quantum nocet sibi ex hoc periculum alicuius nocuenti, sicut cum homo tristatur de exaltatione inimici sui, timeans, ne laetetur: & talis tristitia non est invidia, sed magis timoris effectus. Alio modo bonum alterius æstimatur ut malum proprium, in quantum est diminutivum propriæ gloriæ, vel excellentiæ; & hoc modo de bono alterius tristatur invidia: & ideo præcipue de illis bonis homines invident, in quibus est gloria, & in quibus homines amant honorari, & in opinione esse.

Decendum igitur est, quod invidia procedit a superbia, & quia amat quis propriam excellentiam, ideo tristatur de felicitate alterius, & invidis oculis eos, qui supra se sunt, respicit, quia eos adæquare nequit; molestiaque

que afficitur, quod alii sibi sunt æquales, quia semper iis vellet esse superior. Denique tristatur de felicitate æqualium, quia credit eam minuire, aut impedire desiderium, quod habet, se supra illos extollendi. Hoc autem multiplicibus modis contingere potest, qui quidem omnes non sunt omnino mali, nec invidiæ nomen merenter; nam homo potest tristiari de bonis, & virtutibus proximi, quia his virtutibus caret, aut hac scientia, aut prærogativa; in hoc casu proprie non tristatur de bono proximi, sed tantum quia illo ipse caret, & proprie dicitur æmulatio; æmulatio autem non solum est illicita, sed etiam laudabilis, quando provenit a desiderio bonorum spiritualium, quæ spectant ad animæ salutem; juxta illud 1. ad Corinth. c. 12. *Æmulamini spiritualia*: ut si videntes hominem humilem, mortificatum, aliaque virtute præditum, quæ caremus, tristamur, non quia homo ille possidet hanc virtutem, sed quia nos pariter illam non possidemus. Ad illam æmulationem nos hortatur Apostolus 1. ad Corinth. c. 12. dicens: *Æmulamini charismata meliora*. Verum si hæc æmulatio sit de bonis temporalibus, culpabilis est, posito, quod illa bona non sint statui nostro convenientia; ut si privatus homo tristetur se non esse Regem, vel Principem, & paribus divitiis non assuere; sed si illa bona non sint superexcedentia, non videtur illa æmulatio vituperanda, ut si quis videns se non habere, unde sustentet familiam juxta suum statum, & videt, quod alter suæ conditionis abundat, tristatur, quia in eodem non reperitur statu, desiderans tantum, quod sibi sufficiat, cum Christiana ad Deum submissione, se divinæ Providentiæ penitus subijciendo.

Secundo, potest quis de Bono, quod accidit proximo, tristiari, quia scit illum esse dicto bono indignum, v. gr. si quis videret aliquem promotum ad Parochiale Beneficium, aut aliud, quo prorsus esset indignus, & ita ut talis collatio esset injusta: & tunc est zelus laudabilis justitiæ.

Tertio, potest tristiari de felicitate malorum, quia videt esse illis occasionem propriæ ruinæ, aut nocuenti proximi; & hæc tristitia provenit a charitate erga Deum & proximum; proindeque vituperari minime debet.

Quarto, denique posset quis affligi, & tristiari de bono alterius, cum videns inimicum ad aliquam dignitatem evectum, tristatur, non propter bonum inimici, sed solum quia locum habet timendi sibi aliquod magnum damnum. Triplex autem tristitia est effectus timoris: Prima cum probabiliter timeamus, ne bonum quod accidit alteri, nobis noceat injuste: & hæc tristitia non est mala; v. gr. si aliquis metuit, ne inimicus injustis factis assuetus, iudex electus, verisimiliter se ipsum litigantem injuste damnet, videtur tristiari posse sine ullo peccato: verum si quis metueret ne juste damnaretur, non posset sine peccato tristitiam concipere de prosperi-

tate alterius, a quo iuste puniri posset: v. gr. latro videns hominem probum, ac peritum juris, Judicem constitutum, tristatur, quia metuit supplicium pati; talis tristitia non vacat crimine: licet enim possumus metuere iuste malum, non debemus tamen tristari de bono alterius, propter metum iusti supplicii, ab eo nobis inferendi: quemadmodum minime licitum foret, talem Judicem suo munere privare, propter huiusmodi metum, si talem quis haberet facultatem. Tertia tandem tristitia est, quando tristamur de felicitate alterius, timentes, ne nobis inferat damnum aliquod iniuste; sed hic timor non est fundatus, & levi tantum innititur conjectura: & hæc tristitia est pariter mala, quia non deberemus propter talem suspensionem hunc hominem illo bono privare; & ita peccaret contra charitatem, si quis tristis foret, quod illud bonum possideret.

Quinto, potest quis tristari de bono alterius, quia illum odit: vix enim aliquis tristitiam vitare potest, cum videt eum bonis augeri, quem ex corde odit; & tunc est potius peccatum odii, quam invidiæ. Denique potest quis tristari de bono proximi, quia timet inde diminutionem propriæ gloriæ; & tunc est propriè peccatum invidiæ.

Quæst. 10. Invidia est ne peccatum ex natura sua mortale?

Resp. Ex S. Thoma (1. 2. q. 36. art. 1. in corp.): Invidia secundum rationem sui objecti contrariatur charitati, per quam est vita animæ spiritualis, secundum illud 1. Joan. 5. Nos scimus, quoniam translati sumus de morte ad vitam, quoniam diligimus fratres; unde manifestum est, quod invidia ex suo genere est peccatum mortale. Quare S. Basilii magnus, relatus a sancto Damasceno, lib. 3. Parallelorum cap. 110. ait: Proprium diaboli malum est invidia, quæ nec enunciari potest, nec medicinam recipit. Qui capitis dolore afficitur dolorem suum medico exponit, qui autem invidiæ morbo premitur, quid dicat? Fratris bona me in maerorem conjiciunt? Unusquisque id dicere erubescit. Enimvero videmus, quod licet hoc peccatum satis frequens sit, & ordinarium; pauci tamen in confessione illud deponunt, aut eo se reos esse credunt; & ita cum nullum huic malo periculoso remedium adhibeatur, raro corrigitur, multasque secum in internum rapit animas. Quæ cum ita sint: ait sanctus Joannes Chrysostomus (ref. a S. Damasceno, ibidem.): „Quidnam hominibus invidis miserius excogitari queat? Cum gaudere ipsis, atque ex gaudio emolumentum percipere liceat, malunt tamen ob aliorum gloriam nominisque splendorem mœstitia affici, atque una cum ea mœstitia cruciatum quodve a Deo, poenamque intolerandam sibi accerere“. Qui huic vitio dediti sunt, animadvertentes, re debent ea, quæ in Sapientia dicuntur: (C. 2. 24.) *Invidia autem diaboli mors intravit in orbem terrarum;*

vum: imitantur autem illum, qui sunt ex parte illius.

Unde S. Cyprianus ait: (ser. 2. de zelo & livore.)

Late patet zeli multiplex, & fecunda perniciēs: radix
est omnium malorum, & fons cladum, seminarium
delictorum, materia culparum; inde odium surgit, a-
nimolitas inde procedit: avaritiam zelus inflammat,
dum quis non potest suo esse contentus, videns alte-
rum ditiozem: ambitionem zelus excitat, dum cernit
quis alium in honoribus altiozem: hinc Dominicæ vin-
culum pacis rumpitur, hinc caritas fraterna violatur,
hinc adulteratur veritas, unitas scinditur, ad hæreses
atque schismata profilitur, dum obtræctatur Sacerdoti-
bus, dum Episcopis invidetur, dum quis aut queritur
non se potius ordinatum, aut dedignatur alterum ferro
prepositum. Peccata vero, quæ ex invidia nascun-
tur ita recensentur a sancto Gregorio: (lib. 3. Moral. in
39. c. Job. cap. 17. sub finem.) De invidia, odium,
susurratio, detractio, exultatio in adversis proximi,
afflictio autem in prosperis nascitur. Eademque recen-
sentur a Divo Thoma 2. 2. q. 36. art. 4. ad 3:

Quest. 11. Quenam sunt remedia contra invidiam?

Resp. Ex sancto Cypriano: (ser. de zelo & livore.)

Facilior cura est, ubi plaga perspicua, & cito ad sani-
tatem, medela subveniente, perducitur vulnus, quod
videtur. Zeli vulnera obscura sunt, & occulta, nec
remedium curæ medentis admittunt qui se intra con-
scientiæ latebras cæco dolore clausurunt. Quicumque
es invidus, & malignus, viderit is quam sis eis, quos
odisti, insidiosus, perniciosus, infestus, nullius ma-
gis, quam tuæ salutis, inimicus es: Quisquis ille est
quem zelo persequeris, subterfugere, & vitare te pot-
erit, tu te fugere non potes: ubicumque fugeris, ad-
versarius tuus tecum est, hostis semper in tuo pectore
est, perniciēs intus inclusa est, ineluctabili catenarum
nexu ligatus & vinctus ex zelo dominante captivus es,
nec solatia tibi ulla subveniunt.

Ex his Divi Cypriani verbis patet, quam difficilis sit
cura livoris: verum unum ex præcipuis remediis, est re-
flectere ad deformitatem istius vitii, & ad damna, quæ
solet inferre corpori, & animæ. Hac de causa ait S. Gre-
gorius: (Pastor. p. 3. admonit. 11.) „Admonendi sunt
invidi, ut perpendant, quantæ cæcitatē sunt; qui me-
liratione proximi deteriores fiunt, dumque augmenta
alienæ prosperitatis aspiciunt, apud semetipsos ex iis
afflicti cordis sui peste moriuntur. Quid istis infeli-
cius, quos dum conspectus felicitas afficit, pœna ne-
quiores reddi? Aliorum vero bona quæ habere non
possunt si diligerent, sua facerent: sic quippe sunt u-
niuersi consistentes in fide, sicut multa membra uno
continentur in corpore, quæ per officium quidem di-
versa sunt, sed eo, quo sibi vicissim congruunt, unum
sunt: unde fit, ut pes per oculum videat, & per pe-

„des oculi gradientur, ori auditus aurium serviat,
 „& ad usum suum auribus oris lingua concurrat: suf-
 „fragetur venter manibus, ventri operentur ma-
 „nus. In ipsa igitur corporis positione accipimus,
 „quod in actione servemus. Nimis itaque turpe est
 „non imitari quod sumus. Nostra sunt nimirum,
 „quæ etsi imitari non possumus, amamus in aliis, &
 „amantium sunt quæque amantur in nobis. Hinc ergo
 „penitent invidi, charitas quantæ virtutis est, quæ alie-
 „ni quoque laboris opera nostra facit sine labore“.

„Quomodo igitur, ait Sanctus Basilius magnus (11.
 „de invid.), morbum hunc aut ab initio non perpe-
 „tiemur, aut ipsi subiecti effugabimus? Si primum qui-
 „dem nihil magnum, nihil excellens rerum humanarum
 „esse judicaverimus, non opulentiam, non glo-
 „riam marcescentem. Juxta id quod dicit Apostolus ad
 „Galatas, cap. 5. *Non efficiamur inanis gloriæ cupi-
 „di, invicem provocantes, invicem invidentes*“.

Possumus quoque animo considerare, ea ipsa bona pro-
 ximi, quæ in nobis invidiam excitant, nostra non fore,
 licet ea ab ipsis non possiderentur: inutilemque esse in-
 vidiam nostram, qua vellemus eos iis bonis privare, il-
 laque nobis ipsis comparare. Si autem virtus, & sancti-
 tas proximi, nostram excitant invidiam, scire debemus,
 eas nobis prodesse posse, si de iis gaudeamus, & si in
 gratia Dei diligenter persequeremur, eorum bonorum par-
 ticipes erimus, quoniam ea bona per charitatem fide-
 libus omnibus sunt communia. Unde Propheta Regius
 Deo dicebat (Psalm. 118.): *Particeps ego sum omnium
 rimentium te, & custodientium mandata tua*. Atque
 ideo miseros nos cæcosque esse oportet in propriis com-
 modis procurandis, si ea ipsa cum livore intueamur, &
 in nostram ruinam convertamus.

C A P U T III.

*De Penis & Censuris, quæ incurruntur propter ho-
 micidium, & mutilationem.*

Quest. 1. Quidnam sunt pœnæ homicidii?

Resp. Cum varia sunt homicidia, varia etiam
 est homicidii pœna statuta. In antiquis Canonibus tan-
 tum sermo fit de duplici homicidio, voluntario scilicet,
 & involuntario seu casuali. Verum ex quo Clemens Pa-
 pa V. decrevit, ut qui occidissent defendentes se, non
 incurrerent irregularitatem, Canonistæ diviserunt homi-
 cidia in voluntarium, casuale, & necessarium, ut patet
 ex Glossa, in cap. sicut dignum (De homicidio extra de
 penis vel casuali, verbo, Concilium.): Aut committitur
 homicidium voluntate, aut casu, aut necessitate.
 Hoc supposito considerari possunt pœnæ, quæ sunt
 in foro pœnitentiali, & em quæ ad forum exterius
 per-

pertinent. In prioris generis poenis constituendis, antiqua Concilia submittebant voluntarios homicidas perpetuæ poenitentiae, iisque tantum in articulo mortis Communionem tribuebant.

Concilium vero Nannetense Cap. 17. „ Si quis voluntarie, & per insidias hominem interfecerit, jugi se poenitentiae submittat: & si hoc publice actum constat, si laicus est, a communione orationum quinquennio removeatur, post quinquennium tantum in orationum communionem recipiatur; non autem offerat, non corpus Domini contingat. In quo perdurans quatuordecim annis, tunc ad communionem cum oblationibus recipiatur. Si quis de industria, & per insidias occiderit hominem, ab Altari meo evelles eum, ut moriatur, dicit Dominus “. Idem Concilium Can. 18. ait: „ Si quis casu non volens homicidium perpetravit, 40 diebus in pane, & aqua poeniteat: quibus peractis biennio ab oratione Fidelium segregetur; non communionis offerat. Post biennium in communione orationum ad plenam communionem recipiatur. Abstinentia ciborum in arbitrio Sacerdotis maneat.

Aliqua Concilia varios constituerunt diversis sæculis Canones contra homicidii reos. Verum ex his Canonibus, qui contra homicidia casualia constituti sunt, facile videre licet, quantum Ecclesia semper abhorrerit ab homicidiis. Concilium Ancyranum relatum in Canone ait (Can. Eos vero, dist. 50.): *Eos vero qui non voluntate, sed casu homicidium fecerint, prior quidem regulæ post septem annorum poenitentiam Communioni sociavit, secundum gradus constitutos: hæc vero humana quinquennii tempus tribuit.* Hæc intuentes Confessarii, homicidis imponere debent poenitentiam graviores, quæ analogiam aliquam, & proportionem habeat ad antiquos Canones, quantum infirmitas præsentis ætatis, & Christianorum morum laxatio patitur.

Alte vero poenæ homicidis præscriptæ ad duo irregularitatis genera revocantur; altera vocatur irregularitas per defectum; altera vero per crimen, & delictum.

Quæst. 2. Quid est irregularitas?

Resp. Ut ait Lancellotus (*inst. Juris Can. lib. 4. tit. de suspensione, §. ult.*): Irregularitas est nota, seu Canonum impedimentum ex facto, seu defectu proveniens, quo quis tam ad Ecclesiasticos Ordines promoveri, quam promotus in iisdem ministrare prohibetur.

Quæst. 3. Quando nam incurritur irregularitas proveniens ex delicto, in homicidio, vel mutilatione?

Resp. Tunc scilicet, cum committitur homicidium, vel mutilatio injusta, & illicita: ut patet ex Concilio Tridentino (*sess. 24. de ref. c. 1.*) his verbis: „ Liceat Episcopis in Irregularitatibus omnibus, & suspensionibus ex delicto occulto provenientibus, excepta ea quæ oritur

„ ex homicidio voluntario, & exceptis aliis deductis ad
 „ forum contentiosum, dispensare “

Quest. 4. Quandonam incurritur irregularitas ex defe-
 ctu, in homicidio, vel mutilatione?

Resp. Incurritur, quando commissum fuit homicidium,
 quod non est iniustum, vel illicitum.

Quest. 5. Quot modis potest incurri irregularitas pro-
 veniens ex delicto in homicidio, vel mutilatione?

Resp. Quatuor modis, qui continentur in Canone,
 ubi sic habetur (*Can. Si quis vidua dist. 50.*): *Si ho-*
micii aut facto, aut praecepto, aut consilio, aut de-
fensione, post baptismum conscius fueris, & per ali-
quam subreptionem ad Clericum veneris, deficiatur;
& in fine vitae suae Laicam Communionem tantummodo
recipias. Homicidium facti duobus modis committi pot-
 est, voluntate scilicet, vel casu. Jam diximus de eo,
 quod voluntate fit; nunc de eo, quod casu contingit.

Quest. 6. Quid est homicidium casuale?

Resp. Illud est, quod contingit praeter intentionem
 committentis, vel facientis, ut committatur.

Quest. 7. Incurritur-ne irregularitas propter omnia ho-
 micidia casualia?

Resp. Incurritur, quando commissum est aliqua culpa,
 quae locum praebuit homicidio; quare hæc irregularitas,
 quæ provenit ex homicidio casuali, est semper irregula-
 ritas ex delicto, cum numquam incurritur sine delicto.

Quest. 8. Quenam sunt culpæ, propter quas incurritur
 irregularitas in homicidio casuali?

Resp. Duæ sunt, quæ notantur in variis Canonibus, &
 explicantur a S. Thoma his verbis (*2. 2. q. 51. ar. 8. in*
corp.): „ Ille qui non removet ea, ex quibus sequitur
 „ homicidium, si debeat remove, erit quodammodo
 „ homicidium voluntarium: hoc autem contingit duplici-
 „ ter: uno modo, quando dans operam rebus illicitis,
 „ quas vitare debet, homicidium incurrit: alio modo,
 „ quando non adhibet debitam sollicitudinem. Et ideo se-
 „ cundum jura, si aliquis det operam rei licitæ, debi-
 „ tam diligentiam adhibens, & ex hoc homicidium fe-
 „ quatur, non incurrit homicidii reatum: si vero det ope-
 „ ram rei illicitæ, non adhibens diligentiam debitam, non
 „ evadit homicidii reatum, si ex eius opere mors hominis
 „ oriatur “. Quod quidem ex variis colligitur Canonibus.
 Nicolaus Papa relatus in Canone, ait (*Cap. Hi qui*
dist. 50.): „ Hi qui arbores incidere videntur, si contigerit,
 „ ut cadens arbor occiderit hominem, inculpabiles
 „ sunt, atque innoxii; quia nec voluntate eorum, nec
 „ desiderio homicidium perpetratum est. Si vero aliqua
 „ culpa eorum, vel neglectu, morientis hominis interi-
 „ tus cognoscitur advenisse, abijciendi sunt a gradu, &
 „ in sacro Ordine nullatenus suscipiendi “. Utique pro-
 pter irregularitatem, quam incurrerunt.

Gregorius Papa IX. relatus in Canone (*Cap. Qui*
dist. 33.),

dam, de homic.): idem decernit in simili casu: ait enim: „ Quidam, ut asseris, ad ædificationem Eccle-
 „ siæ in adiutorium a Presbytero evocatus, ruens cum
 „ laqueari, quod idem Presbyter solvere nitebatur, hac
 „ occasione rebus est humanis exemptus: & infra; Ad-
 „ tendentes igitur, quod Sacerdos ipse dabat operam li-
 „ citæ rei; studuit etiam quam debuit diligentiam adhi-
 „ bere, circumstantibus, quibus periculum imminabat,
 „ ita tempestive, & alta voce præmonitis, quod intelli-
 „ gere, & fugere potuerunt; inquisitioni tuæ taliter res-
 „ pondemus, quod ob hanc causam, vel quia omnes ca-
 „ sus fortuitos, qui prævideri non possunt, forsitan non
 „ prævidit, non debet quoad Officium, vel Beneficium
 „ impediri “.

Contra vero Alexander Papa III. relatus etiam in Ca-
 none (*Cap. Continebatur, de homicidio.*), damnat Dia-
 conum qui occasionem dederat homicidio ludens cum
 Laico: „ Continebatur, inquit, in litteris tuis, quod
 „ cum Diaconus præsentium lator, & quidam alii Cleri-
 „ ci a vineis Ecclesiæ opere consummato redirent, le-
 „ vandi laboris gratia, quemdam ludum imitati viato-
 „ rum, baculos suos studebant jacere in directum, &
 „ alter alterius sustem ferire: cuius ludi solet esse con-
 „ ditio, ut qui alterius baculum percuteret, quasi victor,
 „ pro equo alio uteretur, sed præfati Clerici equitandi
 „ licentia non utentes, sola erant jocatione contenti:
 „ quidam autem Laicus cum baculum ejusdem Diaconi
 „ percussisset, incautus in eum equitaturus insiluit; & sic
 „ a falce illius Diaconi, qua erat accinctus, mortale
 „ vulnus accepit, de quo post dies octo expiravit. Ideo-
 „ que mandamus, quatenus eundem Diaconum, sine li-
 „ centia Romani Pontificis, ad superiorem gradum non
 „ ascendere, vel Diaconatus Officio nullo unquam tem-
 „ pore ministrare permittas, sed eum dispensative mi-
 „ nistrare in Subdiaconatus Officio patiaris “.

Cujus rationem reddit Glossa ibidem verbo *Romani Pontificis*, dum ait: *Hic dabat operam illicitæ rei, ludendo cum Laico; quod non licet: eademque Glossa in verbo ludum, ait; Iste ludus Clericis non congruebat, & ideo si ludendo fecit, fuit in aliquantula culpa.* Potiori jure conveniunt Canonistæ, Clericum occidentem aliquem casu in venatione, incurrere irregularitatem, quia deditus erat rei a sacris Canonibus prohibita Clericis, & observare juvat, sacros Canones Clericis non modo prohibere clamorosas venationes, quæ fiunt cum canibus, & avibus; verum etiam omnes omnino venationes, nulla prorsus excepta, præsertim vero eas, quæ fieri non possunt sine armis; quia tunc duæ violantur leges, altera scilicet, quæ venationem prohibet, altera, quæ vetat arma sine necessitate gerere.

Unde etiam in celebri Synodo secunda Ælina Cardinalis Petrucii (anno 690. in Edicto, de Vita, & honestate

Bate Clericorum, nu. 6.) sic habetur: „ (*) Quia
 „ Clerici quidam, proprii status immemores, & digni-
 „ tatis, in qua a Deo constituti sunt, audent latenter,
 „ & quandoque etiam palam deferre arma; ideo illis
 „ expresse prohibemus, ne sub quocumque prætectu,
 „ quovis tempore, & loco, ferant arma cujuscvis ge-
 „ nis, tam defensiva, quam offensiva, neque etiam cau-
 „ sa itineris, aut venationis: cujus quidem exercitium,
 „ juxta sacrorum Canonum dispositionem, illis interdi-
 „ cimus, & prohibemus.

Et in recentiori Synodo Aversana (p. 4. c. 4. n. 8. anno
 1702.) sic decernitur: „ Prohibemus omnibus Clericis
 „ delationem cujusque generis armorum, sive acumina-
 „ ta, sive ignivoma illa sint, etiam sclopeti venatorii,
 „ sive ignem excitet collisione petrae, & chalybis, sive
 „ accenso stupario, sub arbitrariis Nobis poenis.

Nicolaus Papa relatus in Canone (Cap. Multa sunt,
 „ no Cleric. vel mon. sacul. negotiis), ait: Cones, &
 „ aves sequi ad venandum, & omnibus quibuscumque cau-
 „ sis superfluis interesse: ecco talia, & his similia mini-
 „ stris Altaris Domini omnino contradicimus. Concilium
 „ Avenense anno 1585. titulo de vita, & honestate Cleri-
 „ corum, ait: Ne ullum venationis genus exerceant. Ex
 „ quibus sic concludit Cardinalis Toletus (in sum. seu in-
 „ struct. Sacerd. l. 1. c. 31. n. 8.): Clericus venationis, in
 „ qua sagitte aut sclopeti emitti solent, incumbens, &
 „ casu occidens, quantumcumque omnem prius delictum
 „ tiam adhibueris, irregularis est, quia operam debet rei
 „ illicita, & talibus personis prohibita. *Propositus Can.*
 „ 1. n. 26. dist. 50.

Si Clericus, inquit sanctus Antoninus (p. 3. tit. 29.
 c. 2. §. 4.), exercitatione, vel venatione jaculum mit-
 „ tit, & casu hominem occidit, est irregularis; quia ta-
 „ lia opera debent ab eo esse penitus aliena.

Et in accurata Synodo Farfensi (sub Carolo Cardin.
 Barberino, c. 12. n. 6. p. 183.) decernitur, ut Clerici a
 „ venationibus, in quibus canum, armorum, clamorum
 „ que strepitus intervenire solent, omnino abstineant; ne-
 „ que hoc, aut qualicumque alio prætectu, ullum arme-
 „ rum genus, de die vel nocte libiliter; sed poenis amif-
 „ sionis

(*) E perchè alcuni Ecclesiastici scordevoli del loro
 stato, e della dignità, nella quale sono stati da Dio co-
 stituiti, ardiscono di portare nascostamente, e talvolta
 ancora scopertamente, le armi: proibiamo perciò alli
 medesimi espressamente, di poter portare, sotto qualun-
 que pretesto, nè in qualunque tempo, nè luogo, ar-
 mi di qualsivisa sorte tanto offensive, quanto difensive,
 e neppur per causa di viaggio, nè per uso di caccia. Il
 di cui esercizio, secondo la disposizione de' sacri Cano-
 ni, vietiamo, e proibiamo.

„ fionis eorumdem , pecuniariis , carceris , aliisque juxta
 „ Edictum nostrum , pro loci , temporis , armorumque
 „ ratione , ferre audeat , nisi in itinere , vel aliter im-
 „ minente periculo : & tunc quoque licentiam a Nobis ,
 „ vel Vicario nostro generali , in scriptis obtinendam
 „ esse intelligant “ .

In Concilio etiam Beneventano (ann. 1374. c. 11.)
 sic statuitur : „ Clerici , & Religiosi venationibus , aut
 „ aucupationibus non intendant . Religiosi quam maxi-
 „ me per Decretalem : *Ne in agro De statu Monacho-*
 „ *rum* , superius allegatam , graviter puniuntur “ .
 „ Illicitæ venationes , inquit Cardinalis Ursinus in re-
 „ centi Concilio Beneventano (anno 1695. tit. 1. c. 11.) ,
 „ præsertim tormento bellico , quod sclopum vocant , an-
 „ tiquis Patribus ignoto , tum Episcopis , tum Clericis
 „ inferioribus inhibentur : eisdemque mandatur , ne ca-
 „ nes aut accipitres ad venandum nutrant “ .

Et in Synodo Ravennatensi (anno 1607. de vita Cle-
 „ ricor. n. 12.) statuitur , ut „ venationis vitio Clerici de-
 „ citi non sint , artibus , & officiis quibuscumque a Cle-
 „ ricali proposito abhorrentibus , non insistant : tabernas ,
 „ hospitia , seu diversoria ne frequentent , nisi itineris ,
 „ & necessitatis gratia : Qui in prædictis offenderit , 15.
 „ scutorum poenam luet “ .

Alexander Sperellus , Episcopus Eugubinus , variis li-
 „ bris in lucem editis celeberrimus , graviter Clericos mo-
 „ net in Synodo his verbis (*Syn. Eug. ann. 1646. tit. 35.*
 „ c. 8.) : „ Venationem Clericis a Sacris Canonibus inter-
 „ dictam fuisse meminerint , a quibus , ac tabernis , nisi
 „ itineris causa , & ab artibus , & ministeriis , & officiis
 „ a Clericorum proposito abhorrentibus , tam publico ,
 „ quam in domo privatim omnino abstineant : qui in
 „ prædictis offenderint ; poena pecuniaria locis piis ap-
 „ plicanda plectentur “ .

Novissime Illustriss. Episcopus Amerinus , Josephus Cri-
 „ spinus in Dicesibus Prænestina , & Albana Visitator A-
 „ postolicus sic statuit (*Decreti general. di Vels. Apostol. an.*
 „ 1704. c. 4. §. 13.) : „ Li Chierici non portino nè anche ar-
 „ chibugio , ancorchè per uso di caccia , sotto pena della per-
 „ dita dell' armi , e di carcere . Si astengano dalle caccie il-
 „ lecite , come sono le clamorose , e quelle che si fanno co'
 „ cani da caccia , e quelle che si fanno con l'uso dell' archi-
 „ bugio , che fu incognito a' nostri antichi SS. Padri “ .

Demum Archiepiscopus Rossanensis , Lucius Sanseverini-
 „ nus in Synodo (*Rossan. anno 1594. c. 13.*) recte dicit
 „ quod „ Clericorum statui illius venationis genus incumbet ,
 „ quo animæ per antra peccatorum errantes virtutum reti-
 „ bus capiuntur , hasque feras , Domini armis , fortiter in-
 „ sectentur : canes vero , accipitres , retia , aliaque vene-
 „ rationis instrumenta , venandique genera a Sacris Cano-
 „ nibus interdicta , Clerici omnes , cujuscumque gradus
 „ existant , sibi prohibita , sub gravi poena , prænotant “ .

Et in egregia Synodo Aſſenſi, ab inclyto Cardinali Nerlio celebrata (anno 1689. tit. 9.), ſic decernitur:

„ Venationes, in quibus canum, armorum clamorūque
 „ ſtrepitus intervenire ſolent, a Sacris Canonibus vetitas,
 „ ſub poenis ſancitis prohibemus: arma cuiuſcuſque generis,
 „ neque interdiu, neque noctu, ſub pena ſcutorum
 „ decem, aliſque arbitrio noſtro irrogandis, deterre li-
 „ ceat “.

Quæſt. 9. Amentes, infantes, & illi omnes, qui vo-
 luntarie committunt homicidium facti, incurrunt-ne ir-
 regularitatem?

Reſp. Clemens Papa V. in Concilio Viennenſi hanc
 definiuit quæſtionem, his verbis (Clem. Si furioſus de
 homici. 3.) „ Si furioſus, aut infans, ſeu dormiens ho-

„ minem mallet, vel occidat, nullam ex hoc irregu-
 „ laritatem incurrit: & idem de illo cenſemus, qui
 „ mortem aliter vitare non valens, ſuum occidit, vel
 „ mutilat invaſorem “.

Verum videtur, quod Concilium Tridentinum (ſeſſ.
 14. de reſ. c. 7.) aliquantulum temperavit hanc Clemen-
 tinam, dicens: „ Si homicidium non ex propoſito, vel
 „ caſu, vel vim vi repellendo, ut quis ſe a morte defen-
 „ dat, fuiſſe commiſſum narretur, quam ob cauſam et-
 „ iam ad ſacrorum Ordinum, & Altaris miniſterium &
 „ Beneficia quæcumque, ac dignitates, jure quodammo-
 „ do diſpenſatio debeat: committatur loci Ordinario,
 „ aut ex cauſa Metropolitano, ſeu viciniore Epifcopo,
 „ qui nonniſi cauſa cognita, & probatis præſibus, ac
 „ narratis, nec aliter, diſpenſare poſſit.

Apparet igitur ex hoc Concilii decreto, quod licet ho-
 micidium caſu ſine ulla culpa fuerit commiſſum, ut ſu-
 perius expoſuimus, aut ſe defendendo cum moderatione
 incolpatè totius: opus eſſe in præſatis caſibus diſpen-
 ſatione Pontificia, ut promoveri quis poſſit ad Ordines;
 quæ autem diſpenſatio non videtur recuſanda, cum ſun-
 derur in jure, & ſufficit adducere cauſam reſultantem
 ex veritate facti, quæ innocentia ejus, qui homici-
 dium perpetravit caſuale, aut in neceſſariam vitæ ſuæ
 deſenſionem, ſatis ſit perſpecta. Epifcopus tamen tales
 diſpenſationes facile non debet executioni mandare, ne-
 que ſolſ partibus fidem adhibere, ſed tenetur ſolidas
 habere factorum omnium, quæ adducuntur, veritatis
 probationes, eorumque quæ in talibus diſpenſationibus
 narrantur.

Quæſt. 10. Quando nam incurritur irregularitas prove-
 niens ex delicto ratione mandati?

Reſp. Incurritur, cum mandetur alicui, ut committat
 homicidium, aut mutilationem injuſtam, ſequuto effe-
 ctu; quo non ſequuto, numquam incurritur irregulari-
 tas. Verum non ſolum ſic quis irregularis propter man-
 datum, ut occidat hominem, ſequuto homicidio; ſed
 etiam propter mandatum, ut aliquis vel creter, poſtea

quod sequatur occisio; quia hoc homicidium, quod est inere casuale, respectu mandantis aliquem verberari, illi imputatur, quia occasionem homicidio præbuit, propter illicitum mandatum. Ut patet expresse in Canone his verbis (*Can. Is qui mandat de homic. in 6.*); Is qui mandat aliquem verberari (licet expresse inhibeat, ne occidatur ullatenus, vel membro aliquo mutiletur) irregularis efficitur, si mandataris, sine mandati excedens, miles, vel occidat, cum mandando in culpa fuerit, & hoc evenire posse debuerit cogitare.

Clerici incurrunt etiam hanc irregularitatem ex delicto procedentem, quando dicunt, aut proferunt sententiam mortis in aliquem, quia id expresse illis prohibitum est in Concilio generali Lateranensi sub Innocentio III. ubi sic legitur (*Cap. Sententiam, ne Clerici vel Monachi secul. negot. se immisc.*) : „ Sententiam „ sanguinis nullus Clericus dicat, aut proferat, sed „ nec sanguinis vindictam exerceat, aut ubi exerceatur „ interfit ... nec quisquam Clericus litteras dicat, aut „ scribat pro vindicta sanguinis destinata “. Idem prius decretum fuerat ab Alexandro Papa III. in Canone, pro Clericis maioribus, seu qui essent in sacris Ordinibus (*Cap. Clericis in sacris, cod. titulo.*) : „ Clericis „ inquit, in sacris Ordinibus constitutis, ex Concilio „ Toletano, iudicium sanguinis agitare non licet. Un- „ de prohibemus, ne aut per se truncationes membro- „ rum faciant, aut iudicent interentas; quod si quis ta- „ le quid fecerit, honore privetur, & loco “.

Juvat tamen hic observare cum Glossa ibidem verbo sanguis: Sed si interest tantum, numquid propter hoc efficiatur irregularis, ut propter hoc deponatur? Non videtur, quod debeat deponi, sed alias debet puniri, quia interfuit contra præceptum hujus Canonis.

Innocentius autem Papa IV. explicans verbum: Interfit, hujus Canonis, ait, Interfit: hoc non facit irregularitatem, nisi auctoritatem præsent, vel auxilium.

Legimus in Concilio Matifconensi (II. ann. 586. sub Pelag. 2. Can. 19) : „ Cognovimus etiam, quosdam „ Clericorum infruitos, ad terales reorum sententias „ frequenter accedere. Propterea prohibitionis eorum „ accessu hunc Canonem protulimus, definientes, ut ad „ locum examinationis reorum nullus Clericorum acce- „ dat, neque interfit atrio sauculo, ubi pro reatus sui „ qualitate quispiam interficiendus est. Si tamen nunc „ aliquis eorum definita contemnens, illuc accesserit, „ aut interfuerit, defraudatus honesti honoris stola, il- „ lis gregibus examinatorum societur, quos divinis præ- „ tulit Mysteriis “. Ex decreto hujus Concilii conclu- „ dere debemus, Ecclesiasticos non debere interesse morti „ reorum, nisi ut illis auxilio sint, eos ad sancte morien- „ dum exhortando, non tamen propterea sunt irregulares, „ propter auctoritates superius allatas.

Unde etiam in præclaro Edicto de Vita & honestate Clericorum, anno 1593. a Carolo Bascapè, Episcopo Novariensi, Sancti Caroli olim familiari, publicato sic expresse habetur (*): *Clerici non sint presentes, dum aliquis torquetur, aut ultimo supplicio afficitur, nisi ut consolatoris officium præstent.*

Et antea Sanctus Carolus expresse statuerat (*Conc. Prov. 4. Medici. par. 3. pag. 170.*): „Cum neces, & cruciamenta improbis hominibus Magistratum judicio illata, multitudini spectanda proponuntur, nullo modo Ecclesiastici Ordinis viri intersint: nisi eorum pia opera, consolandi quæ officium usui futurum sit illis, qui ad supplicium ducentur“.

Proterea Eminentissimus Jacobus Cardinalis Boncompagnus, in Synodo Bononiensi (*lib. 3. c. 2*) decernit, ut Clerici a publicis suppliciorum spectaculis abhorreant; nisi forte pro confortandis patientibus vocati, opus implent charitatis. Et in Synodo Nonantulæ Eminentissimi Cardinalis de Angelis (*an. 1688. c. 7.*), expresse etiam habetur: Numquam publicis suppliciorum spectaculis intersit, nisi interdum consolandi gratia patientem.

Illud quoque Decretum appositum est in Synodo Venetina (*an. 1614. de vita, & hon. Cleric. cap. 12.*), his verbis: *Clerici animadvertant, ne in publicis suppliciorum spectaculis intersint nisi interdum consolandi gratia.* Vide Tom. 2. Tr. 2. c. 8. q. 6.

Quod etiam graviter prohibetur a celebri Episcopo Amerino, Antonio Maria Gratiano (*Syn. Amerina, anno 1595. c. 668.*): „Non solum, inquit, ab omni nece patrandæ cogitandaque longe abesse Clericorum pietas, atque humanitas debet, sed etiam oculos ab eorum aspectu continere. Valde enim deformis est, Ecclesiasticum hominem in turba atque tumultu plebis, ad supplicia, quæ publice jussu magistratus de fontibus sumuntur, spectanda concurrentis, conspici, & intentis oculis miserorum mortes penamque intueri eum, quæ maxime avertere ab his cruciatibus animum, & pereuntium vicem misereri convenit. Præcigimus itaque omnibus omnium ordinum Clericis, ut ne quis, cum damnati ducuntur necanturque, aut quovis modo publice torquentur, ac puniuntur, eorum suppliciis cruciatibusque intersit; nisi forte ad pium officium consolandi eos, atque ut forti & christiano animo poenam subeant, hortandi, adhibitus fuerit“.

Statuerat prius idem eruditissimus Episcopus (*Syn. Amerina, anno 1595. c. 657. & 616.*), ut „nemo Clericorum, nisi longa, & ad talos usque demissa vesta utatur“.

„In

(*) Non solum presenti a vedere tormentare, o fare morire alcuno, le pure non ci fossero per fare l'ufficio di consolatore.

„ In itinere, si equo vehantur, tunica contractiori, expeditiorique, infra genua tamen demissa, uti licebit. Ita tamen ut lugubres vestes non ferant, ut vidimus Tom. 2.
 „ Communem, inquit idem Præsul, inter sæculares homines morem, ob suorum funera lugubrem vestem sumendi, eamque, pro gradu propinquitatis, quo mortuum attingebant, diu gestandi in Clericis minime probamus. Hos enim Deo addictos, non lugere suorum mortem decet, luctusque insigne præferre, sed animam humanis miseriis defunctam, sanctis ac piis precibus Deo commendare, ac suam erga propinquos pietatem ac benevolentiam, hoc genere officii potius, quam vestimenti mutatione testari: & non fractum dolore atque luctu, sed constantem, æquabilem, & res humanas humaniter ferentem animum, in unumque intentum Deum profiteri. Igitur posthac qui Clericali in veste incedunt, eam, ne in parentum quidem funeribus, ponant, & cum atrata lugubrique commutent. Vide super huiusmodi materia Tom. 2. Tr. 1. c. 9.

Quest. 11. Quando nam non incurritur irregularitas propter mandatum, quod locum præbet homicidio?

Resp. Primo, ex S. Antonino (3. p. tit. 29. de irregular. in princ. c. 2.), Princeps qui legem condidit, cuius legis auctoritate homines sunt traditi morti, non efficitur propter hoc irregularis. Quoniam leges, & statuta non sunt condita ad procurandam alicui mortem: sed potius ad impediendum, ne populus male agat, metu pœnæ ab iis intentatæ.

Secundo, „ Episcopus, seu quicumque alius Prælatus, vel Clericus jurisdictionem obtinens temporalem, si homicidio, aut alio maleficio ab aliquibus in jurisdictione sua commissio, Ballivo suo, aut alii quicumque intergat, ut super hoc veritatem inquirens iustitiæ debitum exequatur, irregularis censi non debet, quamvis ipse Ballivus, vel alius contra malefactores ad pœnam sanguinis processerit iustitia mediante. Nam licet Clericis causas sanguinis agitare non liceat, eas tamen (cum jurisdictionem obtineant temporalem) debent, & possunt, metu irregularitatis cessante, aliis delegare (Cap. Episcop. Ne Cleric. vel Monach. sæcul. negotiis se immisc. n. 6.).

Tertio, non incurritur irregularitas propter mandatum, quando præcipitur, aut consulitur alicui opus licitum, ex quo verisimiliter nullum sequi debeat homicidium, seu mutilatio; quamvis deinde sequatur per accidens, quod aliquis occidatur, aut mutiletur; quia præcipiens, aut consulens in tali casu, nihil fecit illicitum, nec culpam aliquam, aut negligentiam perpetravit prævidendo, quod accidere debebat; proindeque cum homicidium sit omnino casuale, & sine ulla ejus culpa, nullam propterea incurrit irregularitatem; ut patet ex Innocentio Papa IV. in explicatione Canonis, qui ait (ad audientiam de hom. volunt. n. 1.): Sed si insisteret consilio

filio liciti operis, ut quod caperetur maleficus, vel aliter consimilis; tunc non fit irregularis consiliarius, etiamsi capiens maleficum, eum occidat: quia hoc non consuevit, sed consuluit solum rem iustam, scilicet quod caperetur maleficus.

Idem dicendum de Domino, vel Patre mandante alicui discretæ personæ, ut moderate servum verberet, vel filium ob aliquam culpam. Hic enim Dominus vel Pater non incurrunt irregularitatem, licet accidat, ut servus, vel filius in executione occidatur.

Denique ex eodem Innocentio IV. ibidem num. 5. non incurritur irregularitas quanto retractatur mandatum ante executionem; sic enim habet: „In eo autem qui mandet fieri homicidium pro se, videretur sufficere, si tantum contrarium mandaret, vel si pacem iniret cum occidendo, vel parentelam, vel aliam amicitiam cum eo contraheret, sciente eo cui mandatum erat de occidendo: quia quando mandato alterius, & pro alio tantum fiebat homicidium, videtur, quod contrario mandato, vel contraria voluntate offensa, debet ab homicidio cessare“. Et ita ex hoc ratiocinio licet homicidium sequatur, malitia occidentis est sola illius causa; & ille qui consilium dederat, quod postea retractavit, nullo modo concurrit ad illud, ideoque non fit irregularis.

Q. est. 11. Quomodo incurritur irregularitas proveniens ex delicto ratione consilii inducentis ad committendum homicidium?

Resp. Consilium in casu homicidii eundem habet effectum, ac mandatum respectu irregularitatis, cum hoc solo discrimine juxta Innocentium IV. in explicatione ejusdem capituli *Ad audientiam* (n. 2. & 3.), quod: „Non interest, si ille cui consulitur homicidium, statim faciat homicidium post consilium, vel post etiam longo tempore interposito: nisi contrarium dissuaderet, & primum consilium revocaret. Imo & plus videtur necesse, quod etiam illi, de cujus morte tractatum est, denunciaret, quod sibi caveat; nisi firmiter & probabiliter credat, quod post revocationem consilii revocetur ille, cui consultum est homicidium, a proposito occidendi... Ubi non fit homicidium pro alio, sed pro se, ille qui consuluit semper debet contra suadere, & etiam plus facere, si hoc dicat conscientia: caute tamen, ne prodatur; Si autem, antequam revocetur consilium, procedat, sed postquam consulens jam penituerat, tunc videtur, quod irregularis sit, quamvis tempore homicidii fuerit in charitate“.

Observandum præterea est, quod irregularitas facilius incurritur consulendo rem illicitam, quam si licita consulatur. Et sane irregularitas tantum locum habet consulendo rem licitam, quando directe tendit ad committendum homicidium; ut si consulatur occisio talis viri, qui est inimicus reipublicæ, prescriptus, & a Principe morte

morte damnatus; licet non consulatur res iniusta, tamen cum hoc consilium tendat directe ad mortem, necesse est, ut irregularitas incurratur. Hac de causa Clerici, qui in exercitu agunt Capellanos, vel aliter, non fiunt irregulares hortando milites ad strenue pugnandum in bello iusto, modo ipsi neminem occidant, vel mutilent.

Sed e contra, si consilium est de re illicita, non solum irregularitas locum habet, quando directe tendit ad occidendum, sed etiam quando hoc consilium tendit ad faciendum aliquid, quod sit causa propinqua mortis alterius; ut docet Abbas Panormitanus his verbis (*in cap. Ad audientiam de homic. volunt. vel casual.*): „Hac nota, quia extendunt iura dicentia, quem effici irregularem ex solo consilio, ut procedant nedum quando directe consulit in mortem alicujus, sed etiam quando prestat causa propinqua ad mortem. Et hoc intellige, ubi consulitur res illicita, secundum Innocentium.

Hic adverte, quædam esse generalia, & indeterminata consilia, quædam vero determinata ad aliquem specialem casum, V. G. si Magistratus petit ab aliquo, quamnam poenam mulctandi sunt prædones, non loquendo de aliquo reo individuo: ille qui respondet, eos damnandos esse morte, vel alia poena, consilium tantum præbet generale, & indeterminatum, propter quod non incurritur irregularitas: sed e contra si agatur de casu particulari, puta de furto vel de homicidio commisso a tali, & petat Judex, qua sit poena mulctandus; qui respondet, eum morte puniri debere, incurrit irregularitatem, si ejus consilium inducat iudicem ad hanc condemnationem; & dicitur irregularitas ex defectu, si consiliarius sit Laicus; si vero sit Ecclesiasticus, est irregularitas ex delicto, quia prohibitum est Clericis se in causa sanguinis immiscere. Quare Clerici debent esse admodum cauti in his casibus, respondendo solum in genere, si interrogati fuerint; facite quod leges decernunt, legite bonos Auctores, qui de his criminibus agunt, consulite peritos Laicos in his rebus versatos; & id generis.

Quest. 13. Quando nam incurritur irregularitas proveniens ex delicto, propter defensionem, vel auxilium præstitum in homicidio, vel mutilatione?

Resp. Quamvis antiqui Canonistæ acceperint defensionem, prout in Canone supra citato, pro irregularitate, quam incurrabant utique in antiquo jure, qui aliquem occidebant, defendentes se etiam cum moderamine inculpatae tutelæ; tamen communior opinio est, quod hæc defensio, de qua sermo est in Canone, respicit irregularitatem, quam incurrunt, qui defensionem, vel auxilium præstant alicui in committendo homicidia. Ut patet ex Alexandro Papa III. relato in Canone, qui ait (*Cap. Sic ut de num. de homic. volunt. vel casuali, §. Illi enim.*): „ Illi enim qui non ut ferirent, sed ut percussoribus

„ opem

„ opem ferrent, si forte per aliorum violentiam impe-
 „ direntur, paulo minori debent poena mulctari: quia
 „ cum scriptum sit: Qui potuit hominem liberare a mor-
 „ te, & non liberavit, eum occidit: constat, ab homi-
 „ cidii reatu immunes non esse, qui occisoribus opem
 „ contra alios præstare venerunt “.

Præterea Judex, Testes, Notarius, Advocatus, & hu-
 jufmodi, qui efficaciter conferunt ad mortem hominis,
 quem sciebant innocentem, vel non debere mulctari
 poena capitali, contrahunt hanc irregularitatem ex de-
 licto proveniente. Idem est de Clericis, quamvis ju-
 dicium foret justum: quia numquam illis licet se in
 causa sanguinis immiscere. Attamen possunt deferre
 ad judices eos, a quibus acceperunt injuriam, absque
 metu incurrendæ irregularitatis; modo servant condicio-
 nem appositam in Decretali, in qua sic habetur (*Cap.
 Prælati, de homicid. in 6.*): „ Prælati, vel Clericis
 „ quibuscumque, qui de Laicis suis malefactoribus que-
 „ relam penes secularem judicem deponentes, petunt
 „ emendam sibi fieri, & provideri, ne contra eos talia
 „ de cætero præsumantur, protestando expresse, quod
 „ ad vindictam, seu poenam sanguinis non intendunt;
 „ imputari non debet, quamvis alias in tali casu de ju-
 „ re debeat pena sanguinis irrogari, si judex mortem illi
 „ inferat, justitia exigente. Alioquin si Prælati aut Cle-
 „ rici propter metum hujusmodi (quia judex ad poenam
 „ sanguinis posset procedere) de suis malefactoribus taliter
 „ conqueri non audent, daretur perisque materia truci-
 „ dandi eosdem & ipsorum bona libere depraedandi. No-
 „ tandum *hic cum Cardinali Hostiensi* (in summa tit.
 „ de homic. § 4. n. 5.), quod dicitur præter voluntate-
 „ tem; nam si intentio nostra erat, ut ad mortem da-
 „ mnaretur, irregulares essemus, quibuscumque verbis
 „ fuerit intentio relata, licet per Ecclesiam non proba-
 „ beamur, nisi ei constet per Confessionem, vel proba-
 „ tionem “.

Hæc eadem irregularitas incurritur etiam ex delicto,
 quando alicui præbetur gladius, quo scimus uti velle ad
 duellum, vel ad aliquem occidendum, posito, quod hæ-
 micidium sequatur, vel mutilatio.

Quæst. 14. Quot modis potest incurri irregularitas ex
 defectu in homicidio?

Resp. Hæc irregularitas ex defectu, ut diximus, in-
 curritur in homicidio, vel mutilatione justa, & sine
 crimine: sic Judices, Notarii, Advocati, & alii Muni-
 cipi justitiæ, qui cum sint Laici, concurrerunt ad mor-
 tem, vel mutilationem rei, contrahunt hanc irregulari-
 tatem ex defectu. Idem dic de testibus, accusatoribus,
 consiliariis, & hujusmodi. Præterea milites, qui proba-
 biliter aliquem occiderunt, vel mutilaverunt in bello
 justo, sunt irregulares defectu lenitatis.

T R A C T A T U S

S E P T I M U S.

De sexto Decalogi Præcepto.

HOc præceptum continetur his duobus verbis, *Non machaberis*, Exodi cap. 20. quamvis obligationes, quas imponit, aliunde late pateant; etenim omnem prohibet obscenitatem; & videtur dici posse, quod Deus nobis ostendere hac brevitate voluit, non expedire, ut quis in hac materia prolixior sit; quia, ut ait Catechismus Concilii Tridentini (p. 3. de 6. Præcepto Decal. n. 2.): *Verendum est enim, ne dum is late atque copiose nimis explicare studet, quibus modis homines ab hujus legis præscripto discedant, in illarum rerum sermonem forte incidat, unde excitande libidinis potius materia, quam restringenda illius ratio emanare solet.*

Breviter igitur ea, quæ circa hoc præceptum scire oportet Confessarios, explicabo, non meo sensu, nec ut plerimum etiam meis verbis, sed Scripturæ sacræ, & sanctorum Patrum & Doctorum, juxta perpetuum hujusce operis institutum.

C A P U T P R I M U M.

De variis speciebus Luxuriæ.

Quæst. I. Sola-ne mæchia, sive adulterium, hoc præcepto vetatur?

Resp. Hanc sibi quæstionem proposuit S. Augustinus, dum sic ait (*in sept. lib. q. lib. 2. q. super Exodo n. 71.*): „Quæri solet utrum mæchiæ nomine etiam fornicatio teneatur? Hoc enim Græcum verbum est, quo jam Scriptura utitur pro Latino; mæchos tamen Græci non nisi adulteros dicunt. *Et post pauca*; Sed si non omnis fornicatio etiam mæchia dici potest, ubi sit in Decalogo prohibita illa fornicatio, quam faciant viri, qui uxores non habent, cum fœminis, quæ maritos non habent, utrum inveniri possit, ignoro. Sed si furti nomine bene intelligitur omnis illicita usurpatio rei alienæ: non enim rapinam permittit, qui furtum prohibuit, sed utique a parte totum intelligi voluit, quidquid illicite rerum proximi auferitur, protecto & nomine mæchiæ omnis illicitus concubitus, atque illorum membrorum non legitimus usus prohibitus debet intelligi“. Et ita possumus cum Catechismo Romano (p. 3. de 6. præcepto Decal. n. 3.) indubitanter asserere, hujus præcepti duplicem esse vim; alteram, qua disertis verbis adulterium vetatur; alteram, quæ eam sententiam inclusam habet, ut animi corporisque castitatem colamus.

Quæst.

Quest. 1. Quot sunt species fornicationis, seu luxuriæ, quæ hoc præcepto generaliter prohibetur?

Resp. Septem vulgo luxuriæ assignantur, species, videlicet fornicatio simplex, stuprum, adulterium, incestus, raptus, sacrilegium, & peccatum contra naturam. Licet enim sanctus Thomas sex tantum species enumeret, dum sacrilegium reducit ad speciem adulterii (2. 2. q. 154. ar. 1. ad 5.): „Quia mulier vovens continentiam, quoddam spirituale matrimonium facit cum Deo; & ideo sacrilegium quod committitur in violatione talis mulieris, est quoddam adulterium spirituale. Et similiter alii modi sacrilegii reducuntur ad alias species luxuriæ“. Tamen nomine tenus videtur tantum discrepare ab aliis, qui septem assignant, dum quod alii sacrilegium vocant, adulterium spirituale appellat. Unde etiam de hac sacrilegii specie seorsim differit Doctor Angelicus art. 10.

Quest. 3. Quid est fornicatio simplex?

Resp. Hæc fornicatio specifica nihil aliud est, quam viri soluti cum soluta muliere concubitus extra matrimonium; id est, hominis qui nullo conjugii vinculo, aut castitatis voto, aut Ecclesiastici, vel religiosi Ordinis status conditione obligatus est, cum foemina, quæ nec virgo est, nec conjugio, aut aliquo voto castitatis, aut religiosi status susceptione obstricta, impudica commixtio.

Quest. 4. Fornicatio simplex est ne peccatum mortale ex natura sua?

Resp. Certum est, fornicationem esse ex genere suo peccatum mortale, dicente Apostolo (1. ad Cor. c. 6. 9.), quod „neque fornicarii, neque adulteri, neque molles regnum Dei possidebunt“. Sed huius peccati gravitatem clarius aperit, dum ita loquitur (Ib. 17.): „Nescitis, quoniam corpora vestra membra sunt Christi? tollens ergo membra Christi, faciam membra meretricis?“ Et rursus (Ib. 18.): „Fugite fornicationem: Omne peccatum, quodcumque fecerit homo, extra corpus est; qui autem fornicatur, in corpus suum peccat. An nescitis, quoniam membra vestra templum sunt Spiritus sancti, qui in vobis est, quem habetis a Deo, & non estis vestri? empti enim estis pretio magno. Glorificate & portate Deum in corpore vestro“. Facit, juxta eundem Apostolum, gravem Deo injuriam, eumque jam in corpore suo portare non potest; imo de templo illum suo atque habetaculo turpiter expellit, qui corpus suum, id est, Dei templum, fornicatione polluit: quod quam grave sit crimen, hæc ejusmodi Apostoli verba significant (1. ad Cor. c. 3. 17.): „Si quis templum Dei violaverit, disperdet illum Deus. Et in alio loco (ad Ephes. c. 5. 5.): Omnis fornicator, aut immundus, non habet hereditatem in regno Christi & Dei. Et in Epistola ad Hebræos (c. 13. 4.): Fornicatores & adulteros judicabit Deus: id est, condemnabit. Denum Sanctus Joannes in Apocalypsa asserit (c. 21. 8.), quod fornicato-

ribus pars erit in stagno ardenti igne & sulphure, quod est mors secunda. Neque vero lex Mosaica hoc crimen intactum reliquit; nam præterquam quod simplex fornicatio, ut diximus, in sexto præcepto, *Non machaberis*, continebatur; in Deuteronomio prohiberi censetur fornicatio, his verbis (c. 23. 17.): *Non erit meretrix in filiabus Israel, nec fornicator de filiis Israel*. Unde gravissima poena statuitur adversus illam, quæ fornicata est ante matrimonium, his verbis (Deuter. c. 22. 21.): *Si non est in puella inventa virginitas, ejiciant eam extra fores domus patris sui, & lapidibus obruent viri civitatis illius, & morietur; quoniam fecit nefas in Israel, ut fornicaretur in domo patris sui*. Et in mandatis, quæ Tobias senior filio dedit, ita loquitur (Tob. c. 4. 13.): *Attende tibi, fili mi, ab omni fornicatione, & præter uxorem suam numquam patiaris crimen scire*. Eandem veritatem unanimis Patrum & Canonum consensus firmat. Nam ut alios brevitate causa præteream, rem paucis verbis definit Sanctus Chrysostomus, dum ait (hom. 2. in Ep. 2. ad Cor. c. 10. Can. Prædicandum 22. q. 1.): *Quoties sortatus es, toties damnasti teipsum*. Et in Canone, qui Eusebiano Papæ in Decreto Gratiani tribuitur, inter graviora delicta, quibus severior imponenda erat poenitentia, annumeratur fornicatio, his verbis: „Nosse debent, talem de perjurio poenitentiam, imponi debere, qualem & de adulterio, & de fornicatione, & de homicidio sponte commisso, & de cæteris criminalibus vitiis“. Demum Innocentius XI. hanc propositionem damnavit (48. Propos. damnata ab Innoc. XI. in Decr. contr. 65. Propos. data die 2. Martii 1679.): „Tam clarum videtur fornicationem secunda, dum se nullam involvere malitiam, & solum esse malum, quia interdicta, ut contrarium omnino rationi dissonum videatur“.

Quæst. 5. Inter fornicationes simplices sunt-ne aliæ aliis graviores?

Resp. Sunt equidem: nam fornicationes cum concubina, aut cum meretrice graviores sunt cæteris: quia in meretrice sæpius impeditur non tantum bona educatio nascituræ proles, sed etiam ne penitus nascatur proles. Unde etiam in hujus sceleris detestationem: *Non offeres*, inquit Deus in lege Mosaica (Deuterom. c. 13. 8.), *mercedem prostibuli, nec pretium carnis in domo Domini Dei tui, quidquid illud est, quod voveris; quia abominatio est verumque apud Dominum Deum tuum*. Concubina vocatur fornicaria femina, quæ quidem publicum prostibulum non est, sed ad hoc tenetur ab aliquo, sive in domo propria, sive etiam alibi, ut quoties libuerit, cum ea fornicetur. Ideoque concubinatus est gravior aliis simplicibus fornicationibus, quia in eo homo non solum peccat, sed etiam manet in statu peccati, & in continuo proposito, saltem virtuali.

tuali, peccanti; unde concubinarij nullo modo sunt absolvendi, quin prius concubinas ejiciant, si in domo sunt, quamvis mors immineat, nisi tempus ejiciendi omnino desit, nam tunc sufficeret verum ejiciendi propositum: sed extra instantis mortis periculum, primitus & ante omnia necesse est, ut concubina expellatur: quod si domi non sit, aliqua est experientia fumenda de illius concubinarij continentia, antequam absolvatur; ut in tractatu de Pœnitentia fufius diximus, dam de iis qui in aliqua occasione peccandi proxima versantur, locuti sumus Tom. 3. Tract. 6. c. 9. n. 7. & cap. 12. per totum. Quæ doctrina Rituali Romano & Decretis Summorum Pontificum confirmatur (Ritual. Rom. de Sac. Pœn. vers. Videat autem, Alex. VII. in Decreto contra 53. Propositiones morales 18. Martii 1646.) (41. Propositio damnata.) Nam I. Alexander VII. sequentem propositionem damnavit: *Non est obligandus concubinarius ad ejiciendam concubinam, si hæc nimis utilis esset ad oblectamentum concubinarij, vulgo regalo, dum deficiente illa nimis agre ageret vitam, & alie epule sædio magno concubinarium officerent, & alia famula nimis difficile inveniretur.*

Deinde Innocentius XI. propositiones quæ sequuntur, condemnavit (Innoc. XI. in Decret. contra 65. Propositiones morales die 1. Martii 1679.)

LVIII. Propositio damnata: *Non tenemur Confessariis interroganti fateri peccati alicujus consuetudinem.*

LX. Propositio damnata: *Pœnitenti habenti consuetudinem peccandi contra Legem Dei, nature, aut Ecclesiæ, et emendationis spes nulla appareat, nec est neganda, nec diffrenda absolutio, dummodo ore proferat, se dolere, & proponere emendationem.*

LXI. Propositio damnata: *Potest aliquando absolvi, qui in proxima occasione peccandi versatur, quam potest, & non vult emittere; quin imo directe & ex proposito querit, aut ei se ingeris.*

LXII. Propositio damnata: *Proxima occasio peccandi non est fugienda, quando causa aliqua utilis, aut honesta non fugiendi occurrit.*

Quest. 6. Sunt ne aliquæ pœnæ adversus cuncubinarios in jure statutz?

Resp. Variæ in Canonibus pœnæ statutz reperiuntur, quas Concilium Tridentinum innovavit his verbis (sess. 24. de Ref. Matr. c. 8.): „ Grave peccatum est, homines solutos concubinas habere; gravissimum vero, & in hujus magni sacramenti singularem contemptum admissum, uxoratos quoque in hoc damnationis statu vivere: ac audere eas quandoque domi etiam cum uxoribus alere, & retinere. Quare, ut huic tanto malo sancta Synodus opportunis remediis provideat, statuit, hujusmodi concubinarios, tam solutos, quam uxoratos, cujuscumque status, dignitatis & conditionis existant,

si, postquam ab Ordinario, etiam ex officio, ter admoniti ea de re fuerint, concubinas non eiecerint, seu quæ ab earum consuetudine non sejunxerint, excommunicatione feriendos esse: a qua non absolvantur, donec reipsa admonitioni factæ paruerint. Quod si in concubinato per annum censuris neglectis permanserint, contra eos ab Ordinario severe, pro qualitate criminis, procedatur. Mulieres, siue conjugatæ, siue solutæ, quæ cum adulteris, seu concubinariis publice vivunt, si ter admonitæ non paruerint, ab Ordinariis locorum, nullo etiam requirente, ex officio graviter pro modo culpæ puniantur; & extræopidum, vel diocesium, si iisdem Ordinariis videatur, in locato, si opus fuerit, brachio sæculari, ejiciantur: aliis poenis contra adulteros & concubinarios afflictis, in suo robore permanentibus. Concilii autem œcumenici Decretum variæ Synodi provinciales, præsertim in Gallia habitæ, iisdem fere verbis, suis Canonibus inseruerunt (*Con. Rothomagensis. ann. 1582. tit. de Matrim. n. 14. Conc. Aqu. ann. 1585. tit. de Matrim. Conc. Avenion. ann. 1594. tit. 61. de concubinariis Conc. Burdigal. ann. 1624. c. 7. de Matrim. §. 7. de concub.*) : & in Concilio Bituricensi (*ann. 1584. tit. 7. de Matrim. can. 10.*) cautum est, ut, concubinariis cujuscunque status, dignitatis, aut conditionis, anathemate feriantur, donec resipuerint. Concilium vero Narbonense (*ann. 1555. de Sacram. Matrim. n. 54.*) statuit, ut, moneant Parochi, eorumque Vicarii diebus Dominicis e suggesto, quod Pronum vocant, populo ad rem divinam audiendam congregato, concubinarios, & adulteros publicos, tam reipsa, quam nomine, aut alio modo cognitos & manifestos, matrimonii vinculo conjunctos vel solutos, ut meretrices & concubinas procul expellant, ne excommunicationem incurrant. quos lapsis octo diebus, habita hujusmodi monitionum cognitione, nisi resipuerint, excommunicatos esse Concilium decrevit: & ubi in ius inquisitione in eos facta, aut alio modo postea vocati fuerint, tamquam Sacramenti conjugalis contemptores, ac nisi ab hoc vitio destiterint, hæreseos nomine suspecti, digno supplicio afficiantur.

Quest. 7. Fornicatio potest-ne in aliquo casu non esse peccatum mortale?

Resp. In his casibus, in quibus fornicatio non est voluntaria, est sine peccato; & ita fœmina, quæ vim passa est, potest non peccasse, si nullo modo consenserit. *De pudicitia*, inquit Sanctus Augustinus in Canone (*l. 1. de lib. arb. c. 5. refertur in can. de pudic. 32. q. 5.*), quis dubitaverit, quin ea sit in animo constituta, quando quidem virtus est? Unde a violento stupratore eripi nec ipsa potest. Et Sanctus Hieronymus ibidem: *Corpus mulieris non vis maculat, sed voluntas*, Quia, ut ait Sanctus Augustinus (*l. 1. Retract. c. 33. refertur in principio* apud

apud Gratianum 15. q. 5.), usque adeo peccatum voluntarium malum est, ut nisi sit voluntarium, nullo modo sit peccatum. Sed quod de puella vim passa dicitur, locum non habet in viro qui est agens, & ita non potest fornicari sine aliquo consensu, licet coacto: & timor cadens in virum constantem, non potest excusare: quia, ut ait Angelicus Doctor (2. 2. q. 23. art. 3. in corp.) : si aliquis propter timorem, quo refugit periculum mortis, vel quodcumque aliud temporale malum, sic dispositus est, ut faciat aliquid prohibitum, vel pretermittat aliquid quod est preceptum in lege divina, talis timor est peccatum mortale. Præterea phreneticus aut amens in tali actu non peccaret, sicut nec etiam omnino ebrius, nisi antea illius peccati periculum prævidere debens, sibi cavere nolisset; ut diximus fufius Tom. 1. Tract. 1. cap. 11. nam tunc ebrietas illum a peccato non excusaret: „ Aliquid enim, inquit Sanctus „ Thomas (2. 2. q. 77. art. 7. in corp.), potest esse „ voluntarium, vel secundum se, sicut quando voluntas „ directe in ipsum fertur; vel secundum suam causam, „ quando voluntas fertur in causam, & non in effectum, „ ut patet in eo qui voluntarie inebriatur; ex hoc enim „ quasi voluntarium ei imputatur, quod per ebrietatem „ committit “.

Qu. 8. Quid est stuprum, & obligat-ne ad restitutionem?

Resp. Gravius fornicatione simplici est stuprum, quod est concubitus, quo mulier virgo extra matrimonium defloratur, sive corrumpitur; unde necessario videtur aperienda stupri species in confessione, sive a viro, qui eam, quam putabat virginem, defloravit, sive a virgine, quæ sic virginitatem amisit. Stuprum autem „ fit „ deformius peccatum luxuriæ, ex Sancto Thoma (2. „ 2. q. 154. art. 6. in corp.), ex peccato iniustitiæ; „ quia videtur concupiscentia esse inordinatio, quæ a „ delectabili non abstinet, ut injuriam vetet; habet autem „ duplicem injuriam annexam: unam quidem ex „ parte virginis, quam etsi non corrumpat, tamen eam „ seducit; & sic tenetur ei satisfacere. Unde dicitur „ Exod. 22. Si seduxerit quis virginem nondum despon- „ satam, dormieritque cum ea, dotabit eam, & habe- „ bit uxorem. Si autem pater virginis dare noluerit, „ reddet pecuniam juxta modum dotis, quam virgines „ accipere consueverunt. Aliam vero injuriam facit pa- „ tri puellæ; unde ei secundum Legem tenetur ad pec- „ nam: dicitur enim Deut. 22. Si tenuerit vir puellam „ virginem, quæ non habet sponsum, & apprehendens „ concubuerit cum illa, & res ad iudicium venerit; da- „ bit, qui dormivit cum ea, patri puellæ quinquaginta „ siclos argenti, & habebit eam uxorem “.

Notandum autem, quod licet Lex Exodi supra relata ex se non obliget in novo Testamento, quia est tantum iudiciaria, non moralis; tamen vim obligandi etiam nunc

nunc accepisse videtur, dum in Jure Canonico, & Decretalibus Gregorii fuit apposita (*Cap. 1. de Adult. & Supro.*); unde etiam secundum eam in foro externo judicatur: „In foro autem conscientie, inquit sanctus Antoninus (*2. p. tit. 5. cap. 6. de supro perag.*), sic agendum videtur secundum Guillelmum. Si deflorat eam voluntariam, non tenetur ei; patri autem tenetur, quia injuriatus est ei: unde in aliquo satisfaciat, vel saltem eum placet. Si autem seduxit, puta promissionibus, & mendaciis, non videtur fuisse voluntariam: invitam ergo, & seductam si constupravit, injungendum est, quod satisfaciat ad arbitrium boni viri, vel cum ea componat; & si promississet eam ducere in uxorem, ut copulam ab ea extorqueret, servet promissum, & multo magis juramento firmatum. Et hoc nisi nimis distans esset eorum conditio, puta mulier plebeja, vir nobilis, & potens; non enim mulier præsumitur fraudem ignorasse: vel etiam si magnum aliquid scandalum inde creditur proventurum, & tunc petat remissionem promissi, & aliter faciat secundum suam facultatem, & mulieris indigentiam“. In hac materia nimis immorari non expedit; ideo breviter dicendum videtur, quod illud omne damnum, quod ex stupro accidit, ille, qui ejus author fuit, tenetur ex justitia omni meliori modo restituere; præsertim si vim aliquam, aut nimis importunas preces, aut falsas persuasiones adhibuerit, ut fere fit, ita ut dici possit, virginem fuisse seductam: quinimo licet omnino spontaneus fuerit consensus virginis, tamen parentum injuria, & damnum debet, aut matrimonio, aut dotatione, regulariter reparari, præsertim si res ad notitiam hominum devenierit, etiam in foro conscientie; ut patet ex doctrina sancti Thomæ, & sancti Antonini superius relata.

Quest. 9. Quid est adulterium?

Resp. Adulterium est alieni tori violatio (*Can. Lex illa, 36. q. 1.*). Tribus autem modis committi potest, aut per concubitum conjugati cum soluta, aut conjugata cum soluto, aut denique conjugati cum conjugata aliena; in quo casu duplex ex utraque parte est adulterium. Hujus sceleris gravitatem variis locis Scriptura sacra describit, & in primis in Ecclesiastico (*c. 23. 32.*): „Dedecus erit omnibus mulier omnis relinquens virum suum, & statuens hereditatem ex alieno matrimonio: primo enim in lege Altissimi incredibilis fuit; secundo in virum suum deliquit, tertio in adulterio fornicata est, & ex alio viro filios genuit sibi dedecus illius non delebitur“. Et in Proverbiorum libro quasi leve peccatum reputatur furtum præ adulterio, his verbis (*Prov. c. 6. v. 30.*): „Non grandis est culpa, cum quis furatus fuerit: furatur enim, ut esurientem impleat animam: deprehensus quoque reddet septuplum, & omnem substantiam domus suæ tradet. Qui autem adulter est, propter

„cor-

cordis inopiam perdet animam suam : turpitudinem & ignominiam congregat sibi, & opprobrium illius non delebitur. Unde etiam graviter admodum puniebatur adulterium in veteri lege, in qua scriptum est (Lev. c. 20.) : Si *méchatus* quis fuerit cum uxore alterius, & adulterium perpetravit cum conjuge proximi sui, morte moriantur & *méchus* & *adultera*. Cæterum dubitari non potest, quin verum sit adulterium, quotiescumque alienus thorus violatur, etiamsi conjux alter id non agere ferat, immo etiam expresse consentiat; & propositio contra Pontifice damnata.

L. Propositio damnata (*Innoc. XI. in Decret. contr. 67. Proposit. morales dato in Martio 1679.*) : *Copula cum concupiscentia, consentiente marito, non est adulterium, atque adeo sufficit in confessione dicere se esse fornicatum.*

Quæst. 10. Ex adulterio commisso tenetur-ne quis ad restitutionem?

Resp. Certum est, adulterum, seu adulteram, ex iustitia teneri in solidum restituere omnia damna, quæ ex illorum adulterio patiuntur filii legitimi, aut etiam maritus, & ejus hæredes, sive propter infamiam, quæ inde secuta est, sive propter impensas factas in alimentis & similibus datis supposititio filio, sive etiam propter hæreditatem, qua spoliati sunt in totum, aut ex parte, filii legitimi, aut alii hæredes, : *Mulier, inquit Sanctus Raymundus (in summa. l. 1. tit. de raptorib. c. 10.)*, quæ de adulterio suscepit filium, vel supposuit sibi alienum partum, debet laborare, quibuscumque modis potest, ut legitimi hæredes non fraudentur hæreditate paterna; caute tamen, revelare enim simpliciter marito, vel etiam ipsi spurio, vel supposito, non expedit, tum quia guerræ, homicidia, & adulteria fierent, cum maritus forte dimitteret eam, & non valentes forsitan continere, utrique adulterarentur, & alia multa pericula possunt oriri, quia forte non crederent sibi. Ex altera parte non videtur, quod possit agere poenitentiam, vel esse in statu salvandorum, durante tali deceptione; quia non dimittitur peccatum, nisi restituatur ablatum. *Can. Si res aliena 14. c. 6.* Verum quia propter hoc non est ei poenitentia deneganda, ut ait Innocentius cap. *Officia extra de poenit.* ita procedat. Revelet in poenitentia factum suo Sacerdoti Parochiali, vel de licentia ipsius, alii magis perito, & postea cum ipso, vel etiam sine ipso, si vult, revelet Episcopo suo similiter in poenitentia: & tunc Episcopus, vel etiam Sacerdos, si tantæ discretionis vel maturitatis sit, vel, quod tutius est, ambo simul inquirent diligenter, & caute, si ille spurius, vel suppositus sit homo spiritualis, & timens Deum; quo invento, vocent eum secreto, & coram muliere, & si videbitur expedire, recepto prius sacramento ab ipsa, quod

calumniose non procedat, & etiam ab illo, quod factum secretum teneat, poterunt revelare sibi, & inde consulere, ut ingrediatur Religionem, vel transferat se ad longinquam regionem, ut sic nihil percipiat de bonis illius, quem credebat esse patrem suum. Si vero illi spurio, vel supposito non potest revelari sine periculo; vel etiam facto sibi revelato secundum formam prædictam non vult acquiescere consilio: tunc etiam injungatur mulieri, quod de sponsalitiis suis, vel aliis rebus quas habet, vel in futurum habere poterit, satisfaciatur juxta posse, dolens semper de peccato; & quia non potest plene satisfacere, proponens firmiter in animo, quod satisfaciet, quam cito poterit. Hoc tamen fiat per medium poenitentialem, vel personam religiosam secreto & caute, & potest uti his verbis: Quædam persona tenetur vobis in hoc, accipite; & ita erit in bono statu. Ad eandem restitutionem teneretur adulter, cum scit filium natum esse suum, quem idcirco ipsemet alere teneretur.

Quæst. 11. Quid est incestus, & unde illius peccati gravitas desumitur?

Resp. Incestus est copula nefaria cum consanguinea, aut affine, intra quartum, aut proximiorum gradum; quod intelligitur extra matrimonium cum legitima dispensatione contractum. Tribus potissimum de causis gravissimum est scelus, quod per incestum committitur. Prima ratio est, inquit S. Antoninus (3. p. tit. 7. c. 5. §. 2.), quia naturaliter debet homo quandam honorificentiam parentibus, & per consequens aliis consanguineis, qui ex eisdem parentibus de propinquo originem trahunt, in tantum, quod apud antiquos, ut Valerius Maximus refert, non erat fas filium simul cum patre balneari, ne sic seipsum invicem nudos conspicerent. Manifestum est autem secundum prædicta, quod in actibus venereis maxime consistit quædam turpitudine honorificentiae contraria; unde de his homines verecundantur: & ideo incongruum est, quod conjunctio venerea talium personarum fiat ad invicem. Et hæc ratio videtur exprimi Levit. cap. 18. ubi dicitur: Mater tua est, non revelabis surpitudinem ejus. Et idem postea dicitur in aliis. Secunda ratio est, quia personas conjunctas sanguine necesse est ad invicem simul conversari; unde si homines tales, scilicet qui sunt consanguinei, vel affines, non arcerentur a commixtione venerea, nimia opportunitas daretur hominibus venereæ commixtionis, & sic animi illorum nimis emollescerent per luxuriam. Et ideo in veteri Lege illæ personæ specialiter videntur esse prohibita, quas necesse est simul commorari. Tertia ratio est, quia per hoc impeditur multiplicatio amicorum; dum enim uxorem extrans, quam quis accipit, junguntur sibi quadam speciali amicitia omnes consanguinei uxoris, ac si essent consanguinei sui. Unde dicit Aug. (lib. 5. de Civ. Dei c. 6.): Habita est

ratio rectissima charitatis, ut homines quibus esset utilis, atque honesta concordia, diversarum necessitudinum vinculis neccerentur; nec unus in una multos haberet, sed singulae aspergerentur in singulos: ac sic ad socialem vitam diligentius colligendam, plurimæ plurimos obtinerent. Pater quippe, & focer, duarum sunt necessitudinum nomina; ut ergo alium quisque habeat patrem, alium focerum, numerosius se charitas porrigit. Porro ex illo crimine incestus, si commissum fuerit a viro cum consanguinea conjugis suæ, vel ab uxore cum consanguineo viri usque ad quartum gradum inclusive, nascitur impedimentum impediens matrimonium contrahendum mortua uxore, vel marito: quia tale crimen inhabilitat ad quodcumque matrimonium contrahendum, ut patet ex Canone apposito in Decretali Gregorii IX. ubi ita dicitur (*Can. 1. de eo qui cognovit consanguineam uxoris suæ vel sponsæ*): „ Si quis cum filiastra sua scienter fornicatus fuerit, nec a matre debitum petere, nec filiam unquam habere potest uxorem: nec filiastra, nec ille ullo unquam tempore alius se poterunt matrimonio copulare“. Et ita patet, quod ille, qui sine legitima dispensatione contraheret, & non obstante illo impedimento, graviter peccaret: quod etiam dicendum videtur de reliquis impedimentis non dirimentibus, juxta opinionem Eminentissimi Cardinalis Brancatii de Laurea in suo aureo tractatu de Matrimonio.

Sed non solum incestus committitur circa consanguineas, aut affines, sed etiam circa illas, quæ cognitione tantum spirituali junguntur, nec possunt matrimonio absolute dispensatione copulari, ut videmus in tractatu de Matrimonio, c. 6. (*Tom. 4. tr. 9. de Sac. Matrim. c. 6. n. 9.*) Quomodo autem propter incestum privetur quis jure petendi debitum, in eodem tractatu dictum est; (*Ibid. c. 10. n. 22.*) Notandum est etiam, in confessione incestus, omnino explicandum esse gradum affinitatis, aut consanguinitatis in quo quis peccavit; nam aliud est peccare cum consobrina, aliud cum matre, aut sorore; aliud etiam peccare cum affini, aliud cum consanguinea: plus enim est esse conjunctum ex proprio sanguine, quam ex sanguine uxoris: & naturæ magis repugnat in uno, quam in altero.

Quest. 11. Quid est raptus?

Resp. Raptus est, cum virgo, vel corrupta, vel conjugata, vel quæcumque alia mulier, seu etiam vir, per vim, seu contra suam, aut parentum voluntatem, matrimonii, aut concubitus, aut etiam alterius libidinis causa, a propria domo extrahitur. Hoc autem peccatum, quantum ad actum luxuriæ, non distinguitur ab aliis: sed addit crimen contra justitiam, rapinam scilicet, & violentiam quamdam, quæ aliquando fit personæ raptæ, aliquando parentibus illius, aut etiam parentibus simul, & personæ raptæ; in omnibus istis casibus grave est,

est, & ex eo oritur obligatio resarciendi omni meliori modo damna, quæ ex raptu secuta sunt.

Notandum est autem, quod raptus alienæ sponsæ est impedimentum impediens matrimonium cum qualibet femina contrahendum; nam, ut dicitur in Canone, quod Concilio Toletano tribuitur apud Gratianum (*Can. Statutum 7.*): „statutum est a sacro Conventu, ut si quis sponsam alicuius rapuerit, publica penitentia mulctetur, & sine spe conjugii maneat; & si ipsa eidem crimini consentiens non fuerit, licentia nubendi alii non negetur.

Præterea voluit Concilium Tridentinum (*sess. 24. de ref. Matr. c. 6.*), ut ex raptu oriretur impedimentum dirimens, his verbis: „Decernit Sancta Synodus, inter raptorem, & raptam, quamdiu ipsa in potestate raptoris manserit, nullum posse consistere matrimonium. Quod si rapta a raptoře separata, & in loco tuto, ac libero constituta, illum in virum habere consenserit, eam raptor in uxorem habeat; & nihilominus raptor ipse, ac omnes illi consilium, auxilium & favorem præbentes, sint ipso iure excommunicati, ac perpetuo infames, omniumque dignitatum incapaces; & si Clerici fuerint, de proprio gradu decendant: teneatur præterea raptor, mulierem raptam, sive eam uxorem duxerit, sive non duxerit, decenter arbitrio iudicis dotare.

Quest. 13. Quid est sacrilegium?

Resp. Sacrilegium, inquit sanctus Antoninus (*p. 2. tit. 5. c. 8. in princ.*), prout est species luxuriæ, est coitus exercitus per personam sacram, vel cum persona sacra, id est habente ordinem sacrum, vel votum continentie, vel etiam in loco sacro. Sed breviter notandum est, oscula, tactus, desideria, & cætera huiusmodi libidinosa opera interna, seu externa, a persona sacra, aut supra, vel circa personam sacram perpetrata, ad hanc speciem sacrilegii haud dubie pertinere: & ideo in confessione talem circumstantiam personæ necessario aperiendam esse.

Observandum est etiam, per Sacramentum Pœnitentiæ contrahi velut aliquod cognationis spiritualis vinculum, ratione cuius, Confessarius, qui carnaliter peccat cum sua pœnitente, tenetur illam circumstantiam personæ, ex qua nova malitia sacrilegio accedit, in confessione declarare. Idque probari potest ex variis Canonibus (*Can. Omnis*): „Non debet, inquit Cælestinus Papa (*Can. Si quis sacerdos, & can. ult. 30. q. 1.*), Episcopus aut Presbyter commisceri cum mulieribus, quæ ei sua peccata fuerint confessæ. Si forte, quod absit, hoc contigerit, sic pœniteat, quomodo de filia spirituali, Episcopus quindecim annos, Presbyter duodecim & deponatur. Ubi videre est, quod tale scelus æquiparatur fornicationi commissæ cum filia spirituali, seu quam quis tenuit in Baptismo. Et ibidem: „Si quis, inquit Symmachus Papa, hoc scelus perpetravit, non solum dignitatis honorem amittat, verum etiam usque ad exitum vitæ suæ iugi pœ-

nitentiæ se subdat. Unde etiam S. Thomas diferte docet (*in 4. sent. dist. 41. q. 1. ars. 2. ad 8.*), quod per pœnitentiam contrahitur quoddam fœdus inter Sacerdotem, & mulierem confitentem, simile cognationi spirituali, ut tantum peccet eam carnaliter cognoscens, ac si esset sua spiritualis filia. Et hoc ideo quia maxima familiaritas est inter Sacerdotem, & confitentem, & ex hoc ista prohibitio est inducta, ut tollatur peccandi occasio. Videri possunt, quæ de sollicitantibus in Confessione notavi Tom. 4. tit. 6. cap. 11. n. 9. *Quest. 14.* Quanam pœnæ adversus illius peccati gravitatem a Sacris Canonibus fuerunt sancitæ?

Resp. Varii Canones in hujusmodi flagitium, sive a Sacerdotibus, & aliis, qui in Sacris Ordinibus constituti sunt, sive a Monachis, aut Monialibus perpetratum, involuntur, & gravibus pœnis coercent; sed ne nimium in his in moremur, multis brevitatis causa præteritis, solum obiter referam, Concilium Triburiense (*Can. 7. refertur in cap. impudicas, q. 1.*) sequens Decretum promulgavisse. „ Impudicas detestabilesque personas Monachorum, quæ abjecto proposito sanctitatis, illicita, atque sacrilega contagione se miscuerint, & in abruptum conscientiæ desperatione perducta, de illicitis compluribus libere filios procreaverint, a Monasteriorum cœtu, Ecclesiarumque conventibus eliminandas esse mandamus: quatenus retrusæ in suis ergastulis, tantum facinus lamentatione continua descentes, purificatorio possint igne pœnitudinis decoqui, ut eis ad mortalem solius misericordiæ intuitu per Communionis gratiam possit subveniri. Et in Concilio Turonensi *Can. 6.* Qui se sacris virginibus per conjunctionem nefandam miscuerit, vel propositum professæ religionis dereliquerit, utrique a Communione habeantur alieni; quia si quis templum Dei violaverit, disperdet illum Deus: donec resipiscentes a laqueo diaboli, a quo captivi tenentur, ab ipsius voluntate ad auxilium pœnitentiæ revertantur. Hujusce sceleris gravitatem diferte explicat Concilium Troslejanum (*anno 100. Can. 8. ex Capitular. lib. 6. c. 309. art. 412.*), dum verba Capitularium Caroli Magni suis Decretis interserens sic loquitur: „ Scire vos convenit, quia blasphemiam Deo irrogat, qui cum Deo sacra, vel cum velata fœmina se commaculat. Si Clericus cum velata fœmina, vel Deo sacra se maculaverit, proprio honore privetur. Et sciendum est omnibus, quod Deo sacrarum fœminarum corpora per votum propriæ sponsonis, & verba Sacerdotis Deo consecrata templa esse, Scripturarum testimoniis comprobantur: & ideo violatores earum, sacrilegi, ac juxta Apostolum, filii perditionis esse noscuntur. Deinde in eodem Ecclesiæ Gallicanæ celebri Conventu fute commemorantur varia priorum Conciliorum, & Summorum Pontificum Decreta, quibus omnes impudiciæ occasio-

nes a Clericis omnibus summopere vitandas sanxerunt : ipsam quoque criminis suspensionem , quæ in Ecclesiastico homine magnum semper scandalum parit , valde fugiendam esse , asseruit Eugenius II. in Synodo Romæ habitata (Canon. 15. refertur in Canon. Si quispiam , dist. 18. & in cap. Si quisquam de cohab. Cleric. & mulier.) , dum ait : „ Si quispiam Sacerdotum , id est , Presbyter , vel Diaconus , vel Subdiaconus , de quacumque fœmina crimine fornicationis suspectus , post primam , secundam , & tertiam admonitionem , inveniatur fabulari cum ea , vel aliquo modo conversari , excommunicetur “. Quæ vero esset pœnitentia imponenda Presbytero in fornicatione lapsò , habetur in Synodo Hibernensi habita sub Leone Papa III. (refer. in Can. Presbyt. dist. 82.) his verbis : „ Si Presbyter fornicationem fecerit , quamquam , secundum Apostolorum Canones deponi debeat , juxta tamen auctoritatem B. Silvestri Papæ , si in vitio non perduraverit , sed sua sponte confessus adjecit , ut resurgeret , decem annis in hunc modum pœniteat . Tribus quidem mensibus privato loco a cæteris remotus , solo pane , & aqua a vespera in vesperam utatur : diebus autem Dominicis , & præcipuis festis , modico vinctus , atque leguminibus recreetur sine carno , & pisciculis , ovis & caseo , sacco indutus , humo adhæreat , die , ac nocte jugiter misericordiam Dei omnipotentis imploret . Finitis tribus continuis mensibus , exeat ; tamen in publicum non procedat , ne grex fidelis in eo scandalum patiat : nec enim debet Sacerdos publice pœnitere , sicut Laicus . Postea aliquantisper resumptis viribus , unum annum & dimidium in pane & aqua expleat , exceptis Dominicis diebus , & præcipuis festis , in quibus vino , sagimine , ovis , & caseo , juxta canonicam mensuram , uti poterit . Finito primo anno , & dimidio , Corporis & Sanguinis Domini , ne indurescat , particeps fiat , ad pacem veniat , cum fratribus psalmos in Choro ultimus canat , ad cornu Altaris non accedat . Juxta B. Clementis vocem , minora gerat officia . Deinde vero usque ad expletionem septimi anni , omni quidem tempore , exceptis Paschalibus diebus , tres legitimas ferias in unaquaque hebdomada in pane , & aqua jejunet . Expleto septimi anni circulo , si sui confratres , apud quos pœnituit , ejus condignam pœnitentiam collaudaverint , Episcopus in pristinum honorem , juxta B. Calixti Papæ auctoritatem , eum revocare poterit . Sane sciendum est , quia secundam feriam , unum psalterium canendo , aut unum denarium pauperibus dando , si operarius est , redimere poterit . Finitis autem septem annis , deinde usque ad finem decimi anni sextam feriam , nulla interveniente redemptione , observet in pane , & aqua . Eadem quoque pœnitentia erit Sacerdoti de omnibus aliis peccatis , & criminibus , quæ eum in depositionem inducunt . Neque hoc cuilibet

videatur onerosum, si Sacerdos post lapsum, digne, ut supra dictum est, poenitens ad pristinos redeat honores. Ad præcavenda hujusmodi peccata, videri possunt, quæ habentur Tom. 5. tr. 8. c. 4. q. 4. Præterea in Concilio Beneventano, relato in Synodicon in lucem edito ab Eminentissimo Cardinali Vicentio Maria Ursini (an. 1674. c. 11.), sic statuitur: „Inhibemus districtè, ne Prælati, aut alii Clerici foeminas teneant, de quibus suspicio incontinentiæ possit esse: sed nec Rectores Ecclesiarum, Abbates, vel Archipresbyteri juvenes matres, sorores, amitas, consanguineas secum in domibus Ecclesiarum, vel aliis, in quibus habitant, tenere præsumant; sed alibi, si pauperes fuerint, eis si voluerint necessaria subministrant, & juxta Statutum Provincialis Concilii antiqui, nullus Sacerdos, vel Clericus beneficiatus mulierem habeat in domo suspectam. Monentes quoscumque habentes, ut a se abjiciant intra dies quindecim. Alioquin, præter poenas juris, inobediens in una uncia danda Curie nostræ, & Curis suffraganeorum nostrorum per eorum subditos, in piis usibus convertenda, puniatur. Præcipientes, sub poena prædicta, omnibus & singulis Abbatibus, & Archipresbyteris Civitatis, Diocesis, & Provinciæ, ut dictos Sacerdotes, & Clericos tales mulieres habentes, & a se non abdicantes, nobis, aut suffraganeis nostris, infra decem dies revelent, & in scriptis tradant, & assignent nomina eorundem. Et in recentiori Concilio Beneventano (an. 1695. tit. 18. c. 3.) sic statuitur: „Nemo ex Clericis mulieres quascumque, præter matrem, amitam, & sororem, aliasque usque ad secundum consanguinitatis, vel affinitatis gradum, secum habitare permittat, idque Episcopo annuente; debent enim non solum malum cavere, verum etiam omnem mali suspensionem fugere, ne in cujusquam offensionem incurrant. Qui soli degunt, nullam domi mulierem, cujuscumque ætatis, & conditionis existat, sub famulatus prætextu, absque expressa Episcopi licentia, & hac, nonnisi ea quinquaginta annos nata sit, concedenda, prorsus detineant: Advertantque Episcopi, quod apud Cyprianum legitur: „Cum Clerico foemina nulla commaneat, non despecta, non vetula, sive affinitate peculiariter suscipienda, ad domesticum obsequium: quia magis illico delinquitur, ubi sine suspitione securum potest esse delictum; maxime quia cupidini nulla deformitas, nulla despectio fastidii, vel vitis existit: sed diabolus pingens, pretiosum efficit, quidquid sædum, & horridum fuerit.

Præterea in Concilio Neapolitano (an. 1576. c. 22.) sic decernitur, quod „in ædibus ad usum Ecclesiæ ministrorum constructis, foeminae ne commorentur, quamcumque cum eis necitudinem, cognationemque habeant: in aliis vero, quæ Clericali utui non sunt „alii-

assignatæ, non nisi ex causa rationabili, Ordinarii iudicio approbanda, possint Clerici cum mulieribus cohabitare, contubernio insuper, familiaritate, consuetudine publica, vel secreta, quarumcumque suspectarum mulierum, sibi interdictum esse intelligant; hinc enim, ut Cabilonenſe Concilium ait, non minimum vita, & opinio polluitur; nec facile alligabit quis ignem

in sinu suo, ut vestimenta eius non comburantur. Comœdias, fabulas, choreas, equestres, seu hasticos ludos, profana colloquia, atque spectacula, nec edant ipsi, nec spectent. Talis, tesseriſ, pictis pagellis, globo missili, vel pila parva palmari palam, aliove ludi genere prohibito, nec ludant, nec ludentibus spectatores adſint; publice vero nec etiam honesto, sub pœnis gravissimis.

Nullum venationis genus a Sacris Canonibus Clericis vetitum exercent. Commestationibus, crapulationibus, aliisve minus honestis conviviis non interſint: cauponas, seu tabernas, nisi iter facientes, non ingrediantur: at neque in tonſtrinis, vel aromatariis, vel aliis artificum, vel vendentium officinis, tempus otiose conterant, ne labia Divinis laudibus consecrata, scurrilia potius, & quæ ad rem non pertinent, sonare audiantur.

Quantum ad ludos Clericis vetitos, Cardinalis Nerlius in omni sacra eruditione versatissimus, sic graviter decernit in Synodo Aſſiſiensi (an. 1534. ſiſ. 19.): Ludum, aliarum præſertim, & taxillorum, qui non sine maximo ecclesiasticæ dignitatis dedecore exerceri potest, dum ludentium animi crebro avocantur a Divinis, & forſan Dei sanctum nomen impie blasphemantur, Ecclesiasticique redditus nefarie profunduntur, sub pœna suspensionis ipſo facto incurrendæ, auctoritate per Sacrum Conc. Trid. nobis attributa, omnino interdiciamus.

Si Ecclesiastici lectioni Sacræ Scripturæ attenderent, prout eis maxime convenit; otio omnium malorum incentivo non tabescerent, nec inutiliter, ut sæpius fit, tempus consumerent, cum non mediocri sæcularium scandalo: frequentem hanc sacræ paginæ lectionem graviter commendat Eminentissimus, & numquam satis laudatus Cardinalis Urſinus, in ſua Synodo decima octava Beneventana (an. 1703. ſiſ. 2. c. 1.), his verbis: Contin- git nobis, præſentem noſtræ Diœceſis Viſitationem agentibus, quod nobis contigisse oportuit, ſed contigisse proſecto non libuit: in quibusdam ſcilicet Oppidis, populo adhuc non ignobili Clero non exiguo conſpiciſ, Sacrum Bibliorum Codicem apud quemquam non reperire. Quod scelus, in Sacerdotibus præcipue, & Eccleſiarum Reſtoribus damnantes, quos Divinarum oportet litterarum habere peritiã, ut parati ſint ad ſatisfactionem omni poſcenti eos rationem de fide, quæ in eis eſt: Mandamus, ut de libro huiusmodi ſinguli ſu-

„prædicti, ac Clerici omnes, ad superiores Ordines alias
 „non promovendi, infra mensem omnino provideant.
 „Acceptum autem ne seponant; verum Ezechielis in-
 „star, lectioni illius assidue attendentes, volumen illud.
 „quod a Deo est, inexplibili aviditate comedant, pro
 „spirituali etiam contra sensus illecebras antipharmaco,
 „juxta illud Hieronymi ad Rusticum: *Am: studia Scri-
 „pturarum, & carnis vitia non amabis*“.

Et Eminentissimus Jacobus Cardinalis Boncompagnus,
 in venerabili Synodo Bononiensi (anno 1698. lib. 3. c.
 18.), statuit, ut „a colloquiis foeminarum quantum
 „possunt se contineant, tam Clerici, quam Sacerdotes,
 „earumque contubernia vitent: prohibemus autem, ne
 „in domesticam servitutem quascumque admittant, sed
 „eas, quæ pro ætate, moribus, & honesta fama, om-
 „nem adimant suspicionem intemperantiæ, sintque ma-
 „turæ ætatis; nec sine licentia in scriptis concedenda,
 „& quotannis confirmanda, eas in famulas retineant,
 „aliter in pœnas incidant juxta Edictum nostrum. Ca-
 „veant quam habitationem conducant, ne sit contermi-
 „na foeminis suspectis, & pravitæ vitæ occasione præ-
 „beant mali: eoque magis ne in aliqua ejus parte si-
 „miles mulieres inhabitent: certe quod transgressores
 „severe puniemus, volentes postimum abusum desuper
 „irreptum omnino tollere. Nullus earundem aedes fre-
 „quentet, nec confabulari præsumat; quod districte
 „prohibemus. Si quis sacrorum Canonum contemptor
 „extiterit cum similibus prave vivens, pro facti quali-
 „tate, & ecclesiasticis, & arbitrariis pœnis subdatur.

Et in novissimo Concilio Provinciali Neapolitano, a
 Jacobo Cardinali Cantelmo congregato (an. 1699. tit. 9.
 c. 5. n. 10.), sic habetur: „Memores Sacrorum Cano-
 „num, cohabitationem Ecclesiasticorum cum mulieri-
 „bus interdicentium, nemo ex Clericis audeat ancillas
 „domi retinere, ex quibus ulla possit adversa suspicio
 „suboriri; de hujus autem suspicionis periculo ne quis
 „sibi temere blandiatur; Episcopus diligenti examine
 „inquirat, prudentique consilio judicet. Neque docere
 „audeant puellas, aut mulieres legere, scribere, canere,
 „re, & alia hujusmodi, nisi venia ab Ordinario impe-
 „trata, sub pœna carceris formalis“.

Præterea in Synodo Ravennatensi (an. 1697. de Vita
 Cler. n. 14.), ut omnis incontinentiæ suspicio sedulo a
 Clericis citetur, expresse statuitur, ut „ad exterarum
 „foeminarum domos Clerici nullo modo accedant, ne-
 „que hujusmodi mulieribus suas aedes patrimoniales con-
 „cedant, aut infamibus personis locent; quod multo
 „magis intelligendum est de domibus suarum Ecclesiasti-
 „cum propriis, ubi residentiam facere tenentur, si-
 „ne sint domus parochiales, si-
 „ne canonicæ; quas lo-
 „care non audebunt, aut commodare cuicumque per-
 „sonæ sine nostra licentia, sub pœna scutorum 25. pro
 „qualibet vice“.

Eodem plane modo, ut omnis abufui intercludatur aditus, Archiepiscopus Genuenfis, Dominicus de Marinis, ftatuit in Synodo (anno 1619. de vita & honeftate Cleric.), ut Clerici quasvis mulieres, etiam conftanguineas, domi retinere non poffint, fine licentia noftra, five Vicarii generalis.

Cardinalis Ptolomæus Gallius, dictus vulgo Cardinalis Comenfis, in Synodo Sabinenfi (an. 1590. c. 1.) fic decrevit; „ Clerici in domo nulli omnino mulieri cohabitent, nifi arctiffimo confanguinitatis, aut affinitatis gradu conjunctæ, non remotiori quidem quam fecundo: arbitrio tamen Vicarii noftri relinquitur, id etiam prohibere, fi aliqua fufpicio exiftat de mala vita earum mulierum.

Demum celeberrimus Epifcopus Amerinus, Antonius Maria Gratianus, fic ftatuit in Synodo (Amerina, an. 1595. c. 662.): „ Clerici qui feparare a propinquis domum poffunt, ne cum eorum uxoribus aliisque mulieribus habitent, prudenter fane, ex veterum more Patrum, rationeque facient, fi id exequantur. Decet enim Ecclefiafticum hominem, non crimen folum, fed etiam criminis fufpicionem vitare: præterquam quod domeftica & quotidiana fœminarum etiam propin quarum confuetudine mollitur animus, fenfimque flexus, a continentia & continentia confiliis deficiat. Illi autem qui a fuis proprias in ædes fuccellerint, cum iis ullam omnino fœminam habitare prohibemus, nifi a Nobis ejus rei facultatem obtinuerint, qui & neceffitatis eorum, & mulieris ætatis, fameque & morum rationem ducemus.

Et in celebri Synodo Affinenfi Eminentiffimi Cardinalis Nerli (an. 1619. fit. 19.), ftatuitur his verbis: „ Momenus in fuper, ad omnem incontinentia fufpicionem effugiendam, fufpectarum mulierum familiaritatem & cohabitationem prorfus evitare: eas vero quæ a jure permittantur ancillas feu famulas, licet honefta femper fama, & ætate provectiones, abfque noftra vel Vicarii noftri generalis licentia, retinere vel accipere non præfumant, fub graviffimis arbitrio noftro pœnis “.

Quæft. 15. Quæ funt peccata contra naturam?

Refp. Omnibus fceleribus fupra relatis, quæ ex luxuria originem trahunt, multum graviora funt illa, quæ contra naturam funt: „ Omnium horum eft peffimum, inquit S. Auguftinus (de Adulter. conjugis, refertur in Can. Adulteri, 42. q. 7.), quod contra naturam fit, ut fi vir membro mulieris non ad hoc concefso voluerit uti. Ufus enim naturalis fi ultra modum prolebitur, in uxore quidem veniale eft, in meretrice damnable: fed ifte qui eft contra naturam, execrabiliter fit in meretrice, fed execrabilius in uxore. Flagitia (S. Aug. l. 3. Confef. c. 8. refertur in Can. Flagitia, 32. q. 7.) quæ funt contra naturam, ubique & femper deteftanda, atque puniendæ funt, qualia Sodomitarum fuerant: quæ fi om-

„ nes gentes facerent, eodem criminis reatu divina lege
 „ tenerentur, quæ non sic fecit homines, ut se illo u-
 „ tantur modo. Violatur quippe ipsa societas, quæ cum
 „ Deo nobis esse debet, cum eadem natura, cuius ipse
 „ autor est, libidinis perversitate polluitur “. Unde
 Summus Pontifex hanc circa molliem, quæ etiam pol-
 lutio dicitur, scandalosam propositionem damnavit (*In-
 noc. XI. in Decret. contra 65. Proposit. 49. proposit. damna-
 ta.*) : *Mollities iure nature prohibita non est : unde si
 Deus eam non interdixisset, sepe esset bona, & aliquan-
 do obligatoria sub mortali.* Porro peccatorum contra natu-
 ram, quatuor vulgo species inter se diversæ recensentur : „ Uno quidem modo, ait S. Thomas (2. 2. q. 154.
 „ art. 11. in corp.), si absque omni concubita causa de-
 „ lectionis veneræ pollutio procuretur : quod pertinet
 „ ad peccatum immunditiæ, quam quidem molliem
 „ vocant. Alio modo si fiat per concubitum ad rem non
 „ ejusdem speciei, quod vocatur bestialitas (*sub qua spe-
 „ cie comprehenditur execrabilis concubitus cum Demo-
 „ no succubo vel incubo.*) Tertio, si fiat per concubi-
 „ tum ad non debitum sexum, puta masculi ad mascu-
 „ lum, vel femine ad feminam, ut Apostolus dicit
 „ (ad Rom. c. 1. 16.) ; quod dicitur sodomiticum vitium,
 „ Quarto, si non servetur naturalis modus, aut quantum
 „ ad instrumentum non debitum, aut quantum ad alios
 „ monstruosos & bestiales concumbendi modos “. De
 quibus modis locuti sumus alibi (*Tom. 4. tract. 9. de ma-
 riage, chap. 10. nombre 14. Tom. ... tract. 4. de la Eucharis-
 tie, c. 10. nomb. 6.*) Notandum autem est, illud quod dixi-
 mus superius, peccata scilicet contra naturam, gravio-
 ra esse reliquis speciebus luxuriæ, ut adulterio, incestu,
 & aliis, cum hoc fortasse temperamento intelligendum
 esse, ut aut non simpliciter de omnibus peccatis contra
 naturam specificè, sed tantum genericè dicatur : nam vix
 credi potest, simplicem pollutionem, etsi gravior sit sim-
 plici fornicatione, graviolem etiam esse incestu cum ma-
 tre, aut sacrilegio cum Moniali perpetrato : aut certe
 id ita intelligendum est, ut quodlibet peccatum contra
 naturam, sit quidem gravius in ratione luxuriæ, quia per
 se magis est contra naturam generationis, quam alia lu-
 xuriæ species ; sed istæ graviores ex alia parte esse pos-
 sint, quia scilicet sunt contra justitiam, pietatem, aut
 religionem. Advertendum est, illa peccata contra natu-
 ram posse aliquando concurrere in eadem persona cum
 aliis speciebus luxuriæ, stupro, adulterio, & reliquis :
 in quo casu duplex est peccatum : De pollutione autem
 nocturna jam dictum est in tractatu de Eucharistia. Cæ-
 terum illa species peccati contra naturam, in qua quis
 peccavit, necessario aperienda est in confessione. Unde
 propositio quæ sequitur, damnata fuit a summo Pontifice
 (*Alex. VII. in Decreto das. die 14. Sept. 1665.*)

XIX, Propositio damnata : *Mollities, sodomia, & be-
 stialis.*

Bestialitas sunt peccata ejusdem speciei infimæ: ideoque sufficit dicere in Confessione, se procurasse pollutionem.

Quæst. 16. Inter peccata contra naturam, sunt-ne alia aliis graviora?

Resp. Sunt certe; nam in primis congressus cum dæmone, multo gravior videtur cæteris; deinde bestialitas: tertio sodomia; quarto si in concubitu inter personas diversi sexus non servetur naturalis modus, præsertim si ita fiat, ut non possit sequi generatio: nam si conceptus non impediatur, videtur esse potius præter naturam, quam contra naturam, maxime si concubitus modo consueto difficile possit fieri ob imprægnationem, ut diximus alias (*Tom. 4. trait. 9. du Mariage, chap. 10. nomb. 14.*); quinto denique loco ponenda videtur pollutio, sive molities, quando aliquis solus, sive vir, sive femina, polluit seipsum voluntaria feminis effusione, sine omni concubitu. Illius peccati gravitatem indicat Scriptura (*Gen. c. 38. 10.*), dum Onan filium Judæ, qui se nefarie polluebat, idcirco percussit Dominus, quod rem detestabilem faceret. Inter vitia quæ sunt contra naturam, inquit sanctus Thomas (2. 2. q. 154. art. 12. ad 4.), infimum locum tenet peccatum immunditiæ, quod consistit in sola omissione concubitus ad alterum: gravissimum autem est peccatum bestialitatis; quia non servatur debitum: unde Genes. cap. 37. Accusavit fratres suos crimine pessimo, dicit Glossa, quod cum pecoribus miscabantur. Post hoc autem est vitium sodomiticum, cum ibi non servetur debitus sexus. Post hoc autem est peccatum ex eo, quod non servatur debitus modus concumbendi: magis autem si non sit debitum vas, quam si sit inordinatio secundum aliqua alia pertinentia ad modum concubitus.

C A P U T II.

De cæteris, quæ in sexto, aut etiam in nono Præcepto Decalogi prohibentur.

Quæst. 1. Quibus gradibus luxuria homines perdit?

Resp. S. Antoninus septem hujusmodi gradus enumerat, his verbis (*p. 3. tit. 5. cap. 1. §. 4.*), „Scien- dum quod sicut ignis paulatim consumit templum: ita luxuria a cogitatione turpium incipit, & nisi resista- tur, ulterius procedit. Progressus autem luxuriæ fit per septem gradus. Primus est sensualis complacentiæ to- leratio; secundum est morosa delectatio: tertius est in actum consensio; quartus impudica aspectio: quintus turpis confabulatio; sextus libidinosa contrectatio; se- ptimus operis expletio. Primi tres sunt in corde ab intra, alii quatuor in corpore ab extra.

Quæst. 2. Quandoenam sensualis complacentia ad pec- catum imputatur?

Resp. „ Sciendum est, inquit S. Antoninus (p. 2. tit. 5. c. 1. §. 4.), quod tunc cogitatio luxuriæ peccatum est, quando quis cogitans turpia voluntarie, sive ad poenitendum de his quæ gessit, sive ad intelligendum, vel discendum materiam de turpibus, bona intentione, sive involuntaria, occurrit cogitatio turpis ex otiositate mentis, vel curiositate, vel ex gestis per eum, vel per suggestionem dæmonis sensualitatis; tamen aliquantulum delectatur, & sibi complacet, cum displicentia tamen rationis, ibi est peccatum veniale. Quod tamen intelligendum videtur, si sit quædam negligentia culpabilis, & eo casu, quo quis aliquo modo advertens, talem sensualem complacentiam non protinus reijcit, ei renunciat: unde de hac improvisa delectatione sic dissentit S. Franciscus Salesius (*introduction à la vie devote, part. 4. chap. 6.*): „ On est quelque fois surpris de quelque chatouillement de delectation qui suit immédiatement la tentation, devant que bonnement on s'en soit pris garde; & cela ne peut être pour le plus qu'un bien leger péché veniel; le quel se rend plus grand, si après que l'on s'est apperçu du mal ou l'honnêteté demeure par negligence quelque temps à marchander avec la delectation, si l'on doit l'accepter, ou la refuser; & encore plus grand, si s'en appercevant, on demeure ci icelle quelque temps par vraie negligence, sans nulle sorte de propos de la rejeter. Lorsque volontairement & de propos délibéré nous sommes résolus de nous plaire en telles delectations, ce propos même délibéré est un grand péché, si l'objet pour le quel nous avons de la delectation est notablement mauvais. “

Quæst. 3. Quid est morosa delectatio?

Resp. „ Delectatio, ex S. Thoma (1. 2. q. 74. art. 7. ad 3.), dicitur morosa, non ex mora temporis, sed ex eo quod ratio deliberans circa eam immeratur, nec tamen eam repellit, tenens & volvens libenter, quæ statim ut attigerunt animum, respici debuerunt, ut Augustinus dicit. „ Licet autem hæc morosa cogitatio, seu delectatio, ad alia etiam peccata pertinere possit; tamen sæpius accidit in genere luxuriæ, de qua in hoc sexagesimo Præcepto agitur. Cogitatio autem morose delectationis circa materiam luxuriæ est perversa, ut ait S. Antoninus (p. 2. tit. 5. c. 1. §. 5.), quia contra debitum usum sancti rationis; unde et moralis. Quod auctoritate S. Augustini confirmant S. Thomas & Antoninus; sic enim loquitur: „ Nec sane cum sola cogitatione mens oblectatur illicitis, non quidem decernens esse facienda, tenens tamen, & volens libenter, quæ statim ut attigerunt animum, respici debuerunt, negandum est esse peccatum, sed longe minus quam si & opere statueretur implendum: & ideo de talibus quoque cogitationibus venia petenda est, peccatque percutiendum, &

„dicendum: Dimitte nobis debita nostra“. Et ne putaret quispiam, de peccato veniali tantum loqui S. Augustinum, mox subiungit (*l. 12 de Trinit. c. 12.*): „Nebum enim sicut in illis duobus primis hominibus portabat, & ideo si sola mulier cibum edisset illicitum, sola utique mortis supplicio pleteretur; ita dici potest in uno homine, si delectationibus illicitis, a quibus continuo se deberet avertere, cogitatio libenter sola pascatur, ne facienda decernat mala, sed tamen suaviter in recordatione teneantur, quasi mulierem sine viro posse damnari, absit hoc credere, hic quippe una persona est, unus homo est, totusque damnabitur, nisi hæc, quæ sine voluntate operandi, sed tamen cum voluntate animum talibus oblectandi, solius cogitationis sentiuntur esse peccata, per Mediatoris gratiam remittantur“. Quibus verbis aperte docet, consensum in delectationem morosam esse peccatum mortale, dum asserit totum hominem propter illud damnandum, nisi per gratiam Mediatoris, scilicet per Sacramentum Pœnitentiæ, fuerit condonatum; sicut Eva, etiamsi sola pomum prohibitum comedisset, morte fuisset plectenda.

Quest. 4. Ille qui cogitationes de rebus venereis non expellit, sed in illis volens immoratur, semper ne peccat mortaliter?

Resp. Etsi ut plurimum talis cogitatio, seu delectatio morosa, præsertim in hac materia, mortale peccatum involvat: attamen notandum est, venialem solummodo esse culpam, si de re veniali tantum cogitatio huiusmodi habeatur, citra grave periculum ulterioris consensus. Præterea delectatio duobus modis potest accidere, vel de cogitatione tantum, vel de re cogitata: si sit tantum de cogitatione ipsa, quia scilicet animus noster naturaliter delectatur, dum aliquid novum occurrit, vel quidpiam discit, præsertim si sit rarum aut admirandum, aut subtile; talis enim notitia per se delectat, etiamsi res, de qua cogitatio est, nullo modo placeat. Et hoc modo delectantur homines narratione, vel lectione homicidiorum, bellorum, fraudum, vel etiam rerum, quæ per artem magicam facta sunt, licet talia homicidia, fraudes, & similia, valde per se displiceant. Et talis delectatio de sola cogitatione non videtur per se mala, licet in venereis, ratione superflua, & etiam periculosa curiositatis, frequenter peccatum adesse possit: nam sæpius per se aliquo modo placere incipiunt. Attamen aliquando non solum peccato caret talis cogitatio, sed etiam meritum habet, dum scilicet quis, invitatus licet & reluctans, de talibus rebus cogitat, ut alios doceat, vel etiam ut melius eas intelligat, & discernat, & ita vanos scrupulos a se removeat, vel etiam sibi melius cavere possit, ut contingit etiam in Medicis, qui talibus immorari necesse habent, ut rationem inveniendi probe in-

telligent. In his porro casibus, ardentibus, & saepius repetitis orationibus incumbendum est, ut pericula, quæ ex talibus cogitationibus frequenter oriuntur, Deo adjuvante, caveantur. Quod si e contrario delectatio habeatur de re ipsa cogitata, quæ concipitur ut bonum delectabile, ita ut talis delectatio sequatur ex affectu & amore erga ipsam rem, nempe fornicationem, sicut si revera præsens esset, quia per imaginationem seu phantasiam aliquo modo præsens sit, ut patet in somniis; tunc talis delectatio, quæ voluntarie sumitur ex re, quæ peccatum mortale involvit, mortalis est.

Hæc Doctrina habetur apud S. Thomam dum ait (1. 2. q. 62. art. 8. in corp.): „ Aliquis de fornicatione cogitans, de duobus potest delectari, uno modo de ipsa cogitatione, „ alio modo de ipsa fornicatione cogitata. Delectatio autem „ de cogitatione ipsa, sequitur inclinationem affectus in „ cogitationem ipsam; cogitatio autem ipsa secundum se „ non est peccatum mortale, imo quandoque est veniale „ tantum, puta cum aliquis inutiliter cogitat de ea: quandoque autem sine peccato omnino, puta cum aliquis utiliter de ea cogitat, sicut cum vult de ea prædicare vel disputare. Et ideo per consequens affectio & delectatio, quæ sic est de cogitatione fornicationis, non est „ de genere peccati mortalis; sed quandoque est peccatum veniale, quandoque nullum; unde nec consensus „ in talem delectationem est peccatum mortale. Quod „ autem aliquis cogitans de fornicatione, delectetur de ipso actu cogitato, hoc contingit ex hoc, quod affectio „ ejus inclinata est in hunc actum: unde quod aliquis consentiat in talem delectationem, hoc nihil aliud est, quam „ quod ipse consentiat in hoc, quod affectus suus sit inclinat in fornicationem: nullus enim delectatur, nisi in „ eo, quod est conforme appetitui ejus. Quod autem aliquis ex deliberatione eligat, quod affectus suus confor- „ metur his, quæ, secundum se sunt peccata mortalia, „ est peccatum mortale; unde talis consensus in delectationem peccati mortalis, est peccatum mortale.

Illud autem obiter notandum est, delectationem morosam esse ejusdem speciei, cuius est actus, de quo habetur delectatio, v. g. incestus, raptus, stuprum & similia, & ita talem circumstantiam necessario in Confessione apprehendam esse: „ Quia, ut ait S. Thomas (4. 15. de veritate, art. 4. ep. 8.), delectatio quæ consequitur cogitationem, nem ex parte actus cogitati, reducit in idem genus; „ quia nullus delectatur in aliquo, nisi afficiatur ad illud, „ & apprehendat illud ut conveniens. Unde qui consentit „ in delectationem interiorem, approbat exteriorem, & „ vult scilicet ea frui cogitando de ea. Præterea delectatio morosa non solum est peccatum mortale, cum confurgit ex actu mortali cogitato, sed quandoque etiam dum habetur ex actu alio licito, sed non tunc cum de eo cogitatur: & ita peccat, qui delectatur de cogitatione

copulæ habendæ, dum matrimonium contraxerit; sicut & vidua dum de ea, quam cum marito habuit, voluntarie cogitat, aut etiam maritus, qui cogitat de actu conjugali habito, & delectationi præsentī extra illum actum apud se consentit: quia ille actus non est licitus, nisi dum sit, & cogitationes de illo actu peccato non carent, nisi ad illum statim exercendum reterantur. De his diximus alias (*Tom. 4. de matr.*).

Quest. 5. Consensus in rem veneream est ne ejusdem speciei, & non minus peccatum, quam sit ipse actus, cui consensus præbetur?

Resp. Huic quæstioni respondere videtur sanctus Ecclesiæ Doctor Augustinus, dum ait (*l. 1. de libero arbit. c. 3. refert. in Can. Sicut de Pœnis. dist. 1.*): *Si cui etiam non contingat fasultas concumbendi cum conjuge aliena, planum tamen aliquo modo sit, id eum cupere, & si potestas datur facturum esse; non minus reus est, quam si in ipso facto deprehenderetur.* „ Sciendum tamen est, inquit *S. Antoninus* (*2. p. tit. 5. c. 1. §. 6.*), quod cum peccatum cogitationis mortale, sit ejusdem speciei cum eodem opere exteriori perpetrato, sed differant secundum imperfectum & perfectum; quia peccatum cordis dicitur imperfectum respectu peccati operis, secundum Thomam *1. 2. ideo quænammodum peccata mortalia operis de necessitate oportet confiteri, non solum in genere, sed in ultima specie; non enim sufficeret dicere se perpetrasse luxuriam, sed oportet, quod exprimat speciem luxuriæ, puta simplicis fornicationis, vel adulterii, vel stupri, vel sacrilegii, & hujusmodi: ita etiam de cogitationibus deliberatis luxuriæ, non sufficit confiteri se habuisse cogitationes turpes cum consensu, sed etiam oportet, quod exprimat materiam ipsarum, videlicet si erga conjugatam, vel solutam, vel virginem, vel famulæmonialem, vel mares, & hujusmodi. Et idem iudicium videtur de cogitationibus morosis, ut scilicet exprimatur qualitas personarum, erga quas animus versatus est.*

Quest. 6. Committitur-ne grave peccatum in aspectu libidinoso?

Resp. In tali aspectu grave fieri peccatum, nemo inficiatur, dicente Christo in Evangelio (*Matth. c. 5. 27.*): *quod omnis, qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, quod omnis, qui machatus est eam in corde suo: Videre autem mulierem ad concupiscendum eam, est eam ad hoc intueri, ut concupiscas eam, hoc est, ut cogitatione concubitus ejus te occupes, vel ut imagineris pulchritudinem ejus; quamque delectabilis sit ejus aspectus, ut ex eo voluptatem quamdam libidinosam fumas, licet ulterius progredi non velis.* „ Nec solo tactu, inquit *S. Augustinus* (*ep. 109. ad Monach. refertur in Can. Nec solo. 31. q. 5.*), sed affectu quoque & aspectu appetitur, & appetit. *fœmina. Nec dicatis, vos animos habere pudicos,*

„ si ha-

„ si habeatis oculos impudicos ; quia impudicus oculus
 „ impudici cordis est nuntius ; & cum se invicem sibi ,
 „ etiam tacente lingua , conspectu mutuo corda nuntiant
 „ impudica , & secundum concupiscentiam carnis alterutro
 „ delectantur ardore , etiam intactis ab immunda violatio-
 „ ne corporibus , fugit castitas ipsa de moribus ; nec pu-
 „ tare debet , quæ in masculum figit oculum , & illius in
 „ se ipsam diligit fixum , ab aliis se non videri , cum hoc
 „ fecerit : videtur omnino , & a quibus se videri non arbi-
 „ tratur : sed et si lateat & a nemine hominum videatur ,
 „ quid faciet de illo superno Inspectore , quem latere ni-
 „ hil potest ? An ideo putandus est non videre , quia tan-
 „ to videt patientius , quanto sapientius ? Illi ergo timeat
 „ sancta scemina displicere , ne velit viro male placere .
 „ Illum cogitet omnia videre , ne velit viro male videri ;
 „ illius namque & in hac causa commendatus est timor ,
 „ ubi scriptum est , Abominatio est Domino defigens ocu-
 „ lum .

Potest autem aliquis aspicere multipliciter mulieres , ut
 ait Sanctus Antoninus (p. 2. tit. 5. §. 7.) : „ Quia vela
 „ casu sine premeditatione , vel ex causa rationabili , ut
 „ scilicet cognoscat eam in effigie , & discernat ab aliis ;
 „ vel ut attentiores reddat , si loquitur de utilibus ; vel
 „ ut considerans vanitatem ornatus , possit melius repre-
 „ hendere ; vel ex quodam honesto amore , sicut pater
 „ respicit filium , & amicus amicum ; & in his nullum est
 „ de se peccatum : licet propter grave periculum quod
 „ ex tali aspectu quandoque exurgit , vel aliis circumstantiis ,
 „ peccari etiam in his aspectibus ex se licite possit : „ vel
 „ ut ex pulchritudine creaturæ exurgat in laudem Crea-
 „ toris , secundum illud Psalmistæ : *Delectasti me Domi-
 „ ne , in factura tua* : quod tamen est perfectorum , im-
 „ perfectis autem est periculosum : vel ex quadam curio-
 „ sitate , ut sciat factionem , seu formam ejus , vel orna-
 „ tum earum , quadam sensuali complacentia de pulchri-
 „ tudine ejus : sicut mulieres de Ægypto ascendeabant per
 „ muros , ut viderent transeuntem Joseph pulcherrimum ;
 „ quod sine peccato veniali non est : vel ut libidine in-
 „ ardeat in concupiscentiam ejus , & hoc est , aspicere
 „ ad concupiscendum ; quod est mortale . Et quod dictum
 „ est de viro erga mulierem , idem per totum de muliere
 „ aspiciente virum . Ex hoc offenditur quam graviter , &
 „ quam innumerabiliter peccant , qui diebus festis , vel
 „ aliis , discurrunt per Ecclesias , vel vias ad procandam
 „ (id est , ad perquirendum , & aspiciendum) mulieres ,
 „ vel filo capti in aliqua sequuntur eam : ad quid enim , nisi
 „ concupiscendum libidine , qui tot peccata mortalia per-
 „ petrant , quot diversas concupiscentes aspiciunt , vel
 „ quot vicibus unam , & tandem sequentes , diversis tem-
 „ poribus aspiciunt ad concupiscendum ? Ipse etiam mu-
 „ lieres pendentes se a lamari , & procari , quotiescum-
 „ que studiose se offerunt aspectibus amatorum , ut illis
 „ „ pua-

placeant, toties peccant mortaliter, etiamſi nihil turpe
 acere vellent cum illis. Et ratio eſt, quia ſunt occaſio
 efficax ruinae illorum; & qui occaſionem damni dat,
 damnum quoque deſiſſe videtur, ut habetur in Canone.
 Idem plane docuerat S. Joannes Chryſoſtomus his verbis
 (*hom. 17. in c. 5. Matt.*): „ Si qua vero ideo ornatur, &
 comitur, ut in ſe oculos omnium irritet, etiamſi nullum
 pulchritudine ſua potuerit vulnerare, dabit tamen ex-
 trema ſupplicia: paravit quippe virus, temperavit vene-
 num, porrexit poculum, etiamſi nullus, qui mortem
 biberet, inventus eſt“. Quantum autem nobis periculum
 immineat ex temerario mulierum aſpectu, quamque diligen-
 ter cavere debeamus, ne oculi noſtri impudici fiant, & cor
 noſtrum ad illicita trahant, dum menti inſigitur corporalis
 figura, & ſæpe recurrit vulnus vix ſanabile cordi inſiſgens,
 ut videre eſt in explicatione Decalogi, ex præſcripto cele-
 ſtis Concilii Colonienſis factò (*ann. 1536. in explicat. ſextæ
 Præcepti S. Chryſ. in Pf. 1. 3. Demon autem nude quoque
 figure aſſidet.*): „ Quum Chriſtus animi libidinem, ac
 concupiſcentiam tam ſerio prohibeat, ſimul quoque pro-
 hibet quæcumque eam vel excitant, vel nutriunt; qualia
 ſunt, verba impudica, laſcivæ hiſtoriæ, ſpuræ cantile-
 nre, imagines indecoræ: dein le oſcula, tactus, cogita-
 tiones, nimius ornatus, & comptus corporis, occaſio,
 & potiſſimum crapula, ebrietas, leſidia, otium, ſom-
 nus, & ſi quæ ſunt ſimilia. Poſtea quam prohibuiſſet
 concupiſcentiam, ſtatim ſubjicit: Quod ſi oculus tuus
 dexter ſcandalizat te, erue eum, & projice abs te: ex-
 pedit enim tibi, ut pereat unum membrorum tuorum,
 quam totum corpus tuum mittatur in gehennam. Et ſi
 dextra manus tua ſcandalizat te, abſcinde eam, & pro-
 jice abs te: expedit enim tibi, ut pereat unum mem-
 brorum tuorum, quam corpus tuum eat in gehennam.
 Hæc enim docendi gratia per ſimilitudinem dicuntur,
 non ut quis ſibi ipſi amputare debeat genitalia: tum
 quod membrorum natura mala non ſit, tum quod hoc
 proximo Præcepto plane, ut fiat, prohibeatur. Sed ma-
 gis his verbis docetur omnis concupiſcentiarum occaſio
 diligentiffime vitanda, adeoque cavendum nobis ab o-
 mni eo, quod in huiusmodi peccatum nos protracturum
 timeamus, etiamſi id tam charum, ac neceſſarium no-
 bis fuerit, quam ſunt oculi, manus, & pedes, imò
 dexter, & potior oculus. Quid enim non abjicere, &
 contemnere potius eligamus, quam vitam æternam amit-
 tere, & quosnam animorum affectus, (qui ipſius quo-
 que membra ſunt) præteremus deſiderio regni cæleſtis?
 Principio ergo hoc videtur monuiſſe Chriſtus, ut ſi con-
 tingat nos vitæ conſuetudinem habere cum eo homine,
 a cujus favore tota noſtra felicitas poſt Deum depende-
 re videatur, atque interim ſuggeſtione Diaboli fiat, in
 ejus hominis domo aſpectum noſtrum in mulierculam
 aliquam incauſius conſectum, malæ concupiſcentiæ igni-
 „ bus

„bus inardescere, vel nostram pudicitiam sollicitari; tum
 „potius esse, ut eam occasionem evitemus, ac quam lon-
 „gissime nos elongemus (quantumlibet id ingerat dolo-
 „ris, aut incommodi) quam ut presenti periculo nos com-
 „mittamus. Sic castus ille Joseph dominam suam, quæ
 „in eum oculos suos iniecerat, ad adulterium sollicitans,
 „quoad fieri poterat, fugiebat, malens etiam se in vitæ
 „discrimen conicere, quam tantum crimen committere
 „(*Gen. 39.*). Atque hoc est, quod monet Psaltes,
 „quum inquit: averte oculos meos, ne videant vanita-
 „tem (*Psf. 118.*). Et sapiens Ecclesiastici 9. Virginem,
 „inquit, non concipias, ne forte scandalizeris in deco-
 „re illius: averte faciem tuam a muliere compta, & ne
 „circumspicias speciem alienam. Propter speciem mulie-
 „ris multi perierunt: & ex hac concupiscentia quasi ignis
 „exardescit. Speciem mulieris alienæ multi admirati,
 „reprobi facti sunt: colloquium enim illius quasi ignis
 „exardescit. Nec mirum: ascendit enim (ut Hieremias
 „Propheta ait) mors per fenestras nostras (*Jer. c. 9.*) :
 „hoc est, per sensus; quemadmodum idem Propheta alio
 „in loco dixit: Oculus meus deprædatus est animam
 „meam. Et Salomon Prov. 6. Numquid, inquit, pot-
 „est homo abscondere ignem in sinu suo, ut vestimenta
 „sua non ardeant? aut ambulare super prunas, ut non
 „comburantur plantæ ejus? Reipsa comperimus, incendi
 „di ignem, quum proximat stipula. Ad eundem mor-
 „dum (Hieronymo teste) flammigero igne percutit for-
 „mina conscientiam pariter habitantis“. Sic etiam ver-
 „ba Christi in Evangelio explicat S. Joannes Chrysostomus
 „(*hom. 17. in c. 5. Matt.*) : „ Qui viderit mulierem ad
 „concupiscendum eam, jam inæchatus est eam in cos-
 „de suo: hoc est dicere: Qui dat operam in venusta cor-
 „pora curiosius intueri, & decoras aucupari facies, tali-
 „que animam spectaculo, obscenos pulchris etiam vul-
 „tibus oculos affigere. Non enim ideo Dominus averti-
 „nisse contentus est, ut solummodo corpus a malis acti-
 „bus, sed ut prius animam quoque ab hujusmodi cogi-
 „tationibus averteret. Quia enim Sancti Spiritus gratiam
 „mente suscepimus, merito ipsam purificat primam. Et
 „quemadmodum, inquit, possumus a concupiscentia li-
 „berari? Maxime quidem, si velimus, etiam ipsam mor-
 „tificare, possibile est, atque a tali prorsus æstu otiosum
 „peccus manere: hic enim non omnino generaliter concu-
 „piscenciam interimit, sed illam, quæ ex forma decore
 „concupitur. Qui enim studet elegantes facies inspicere,
 „ipse præcipue fornacem sibi istius passionis accendit, &
 „captivam faciens animam, ad opus quoque celeriter addu-
 „cit. Propterea non dixit: Qui concupivit ad adulteran-
 „dum; sed: Qui viderit ad concupiscendum“. Et paulo in-
 „ferius: „ Non passim, dixit Christus, qui concupiverit, sed
 „qui, inquit, viderit mulierem ad concupiscendum: id
 „est, qui concupiscentiam videndi curiositate collegerit,
 „ qui-

„ quique nullo omnino cogente, quiescenti animæ feram su-
 „ bito iunxerit. Hoc enim non jam naturæ est, sed propriæ
 „ omnino desidæ: quod certe etiam veteri Lege prohibe-
 „ tur: Noli, inquit, addiscere pulchritudinem alienam
 „ (Prov. c. 6.). Deinde ne quis diceret: Quid autem & si
 „ inspiciam, nec tamen capiar? Cohibuit aspectum, ne
 „ huiusmodi licentia fidens, etiam in peccatum quando-
 „ que corrueres. Quid autem, inquit, si video ad concu-
 „ piscendum, sed tamen turpe nil egero? Et sic quidem
 „ iam in adulterorum parte numeraris. Pronuntiavit enim
 „ Lator Legis, nec amplius aliquid hic oportet inquiri.
 „ Deinde semel quidem, & secundo, & tertio sic videns,
 „ possis animum continere. Si vero frequenter id feceris,
 „ fornacemque istam sponte succenderis, profecto capie-
 „ ris. Neque enim extra naturam, aleamque humanam
 „ consistis. Sicut enim nos, cum gladium teneri videamus
 „ a puero, etiam si nondum eum vulneratum inde
 „ esse cernamus, verberamus tamen, ac sæpe minantes
 „ denunciavimus, ne quando illum rursus attingat; ita etiam
 „ Deus inverecundum coercet aspectum, ne quandoque in
 „ ipsam quoque incidat actionem. Qui enim in se flammam
 „ cupiditatis accenderit, etiam absente muliere, quam vi-
 „ dit, jugiter apud semetipsum turpiter rerum simulacra
 „ depingit. Et necesse est huiusmodi nonnumquam ad fla-
 „ gitium ipsum etiam opere pervenire. Propterea illos quo-
 „ que qui in solo sunt corde complexus, Christus interimit.
 „ Sibi mirum in modum cavebat Job, dicens (c. 31. 1.):
 „ *Pepigi fœdus cum oculis meis, ut ne cogitarem quidem*
 „ *de virgine. Quam enim partem haberet in me Deus de-*
 „ *super, & hereditatem Omnipotens de excelsis?* Pruden-
 „ tem illam sancti viri providentiam expendens B. Grego-
 „ rius Papa, sic loquitur (l. 21. mor. in 3. c. 2.): „ Quisquis
 „ per has corporis fenestras (*scilicet oculos*) incaute ex-
 „ terius respicit, plerumque in delectationem peccati, et-
 „ iam nolens, cadit; atque obligatus desideriis, incipit
 „ velle, quod noluit. Præceps quippe anima, dum ante
 „ non providet, ne incaute videat, quod concupiscat, cœ-
 „ ca post incipit desiderare, quod vidit. Unde & Prophe-
 „ ta David mens, quæ sublevata sæpe mysteriis internis
 „ intererat, quia alienam conjugem incaute vidit, obte-
 „ nebrata postmodum sibi met illicite conjunxit. Sanctus
 „ autem vir, qui acceptis corporis sensibus, velut subje-
 „ ctis ministris quidam æquissimus iudex præest, culpas
 „ conspicit, antequam veniant, & velut insidianti morti
 „ fenestras corporis claudit, dicens: *Pepigi fœdus cum*
 „ *oculis meis, ut ne cogitarem quidem de virgine;* ut
 „ enim cogitationes cordis caste servare potuisset, fœdus
 „ cum oculis pepigit, ne prius incaute aspiceret, quod
 „ postmodum invitus amaret. Valde namque est grave,
 „ quod caro deorsum trahit, & quod semel species for-
 „ mæ cordi per oculos illigat, vix magni luctaminis
 „ manus solvitur. Ne ergo quædam lubrica in cogitatio-
 „ ne

„ ne versemus, providendum nobis est : quia intueri non
 „ decet, quod non licet concupisci. Ut enim munda mens
 „ in cogitatione fervetur a lascivia voluptatis suæ, de-
 „ primendi sunt oculi quasi quidam raptores ad culpam, &c.

Sed præcipue illud S. Augustini monitum nobis servan-
 dum est, ne ex temeritate, & præsumptione in carnis
 peccata misere labamur; *Oculi vestri*, inquit Doctorum
 aquila (in reg. seu ep. 109. ad Monach.), *et si jactan-*
tur in aliquam, figantur in neminem.

Notandum est etiam, cum S. Clemente Alexandrino,
 quod ut quæ plurima vitentur peccata, quæ ex aspectu
 oriri solent (in *Pædag.* l. 2. c. 2.), nullo modo permissum
 est mulieribus, ut nudam aliquam corporis partem
 offerant viri, ne ambo prolabantur, hi quidem ut qui ad
 videndum incitentur, ille vero, ut quæ in se virorum
 intuitum attrahant. Et ita acriter increpandæ sunt a Con-
 fessariis, & aliis Superioribus illæ mulieres, quæ pectore, &
 brachiis nudis incedunt. De tali nuditate reprimendæ locu-
 tus sum alibi sæpius, & præsertim Tom. 6. Tr. 5. c. 2. n. 8.

Quest. 7. Quale peccatum committitur in turpi confa-
 bulatione, seu turpiloquio, & similibus?

Resp. Loqui, vel canere turpia, & lasciva, vel etiam
 legere, aut scribere, aut audire, cum intentione seipsum,
 aut alios excitandi ad opus carnale, vel cum animo se
 oblectandi, & voluptatem capienti ex rebus ipsis, quæ
 narrantur, & imaginationi obijciuntur, vel etiam si fiat
 tantum cum periculo alicujus oblectationis venereæ in se,
 vel in altero; regulariter extra matrimonium non fit si-
 ne peccato mortali, cum præsertim scandalum, aut peri-
 culum grave vix a talibus rebus abesse possint. Unde ita
 disserit S. Antoninus (p. 2. tit. 5. c. 6. §. 8.): „ De hoc
 „ nulli dubium est, quod qui dicit verba turpia, & lasci-
 „ va, hac intentione, ut se, vel alium provocet ad lu-
 „ xuriam, vel semet delectandi in locutione, & cogita-
 „ tione turpium extra matrimonium, mortaliter peccat.
 „ Quinimo dicendo verba honesta, & bona, sed hoc fi-
 „ ne, ut per illa tandem induceret ad libidinem, peccar-
 „ et mortaliter: sicut & qui dat eleemosynam, ut cum
 „ illa persona valeat fornicari. Sed ubi talia verba turpia
 „ dicuntur ex quadam levitate ad solatium, quamvis de
 „ se non videantur mortalia, quia peccata oris secundum
 „ Thomam permaxime judicantur quoad gravitatem pec-
 „ cati ex intentione proferentis; propter quod dicit Au-
 „ gustinus, quod ream linguam non facit, nisi rea mens;
 „ tamen per accidens posset esse mortale ibi ratione scan-
 „ dali, seu ruinæ inde sequentis in mente alicujus, ut
 „ cum audientes sunt debiles spiritu, & verba essent mul-
 „ tum lasciva. Idem videtur dicendum de facientibus,
 „ vel cantantibus cantilenas plenas lasciviis: seu audien-
 „ tes libenter talia, non tantum ex quadam levitate, &
 „ solatio vano, sed etiam delectationem deliberatam in
 „ tali materia audita quærentes, non videntur posse ex-
 „ cusa.

eusari a mortali sicut nec a delectatione morosa turpis
 cogitationis, cum ex auditu sequantur talia præcipue
 mentibus infirmorum: nisi forte hoc foret inter conju-
 ges. Si ergo contingat præter intentionem talia audiri,
 vitari debent, vel saltem displicentiam mentis habere.
 Mediatores autem in huiusmodi turpibus, qui por-
 tant ambassiatas de talibus materiis, sive viri, sive mu-
 lieres: vel qui persuadent, vel qui deferunt litteras
 scienter in istis etiam honesta continentes, sed ad con-
 trahendam malam amicitiam: nulli dubium est, quin
 peccent mortaliter; digni enim sunt morte æterna, vi-
 delicet non solum qui faciunt huiusmodi, sed etiam
 qui consentiunt facientibus, ad Rom. cap. ... Unus au-
 tem modus consensus, est per operationem, ut hic, &
 multo magis mittentes ipsas litteras, & scienter reci-
 pientes, & legentes.

Nec sine crimine sunt, qui verba turpia, & injuriosa
 passim proferunt, dum in ripa fluminis, vel maris versan-
 tur, contra homines, vel etiam foeminas, quæ navi velun-
 tur: nec prava corruptela, potius quam consuetudo, tales
 excusare potest. Unde in Concilio Neapolitano (*Conc.
 Præc. Neap. ann. 1575. c. 42.*) sic statutum reperitur:
 Quoniam usu compertum est, quam vera sit Apostoli
 sententia: *Corrumpunt, bonos mores, col-
 loquia mala*; ideoque Episcopi, & Parochi, quantam
 possunt curam adhibeant, ut antiqua illa loquendi corru-
 ptela tollatur, quæ præcipue in agris, & vinetis viget,
 quaque freti illius regionis rustici, aliquæ vindemiato-
 res, impune sibi licere existimant tempore vindemiarum
 obscenissima quæque verba, aut dictu, audituque tur-
 pissima, in transeuntes, cuiusvis sexus illi sint, & quod
 execrabilius, & minus ferendum est, in Religiosas, Ec-
 clesiasticasque personas, sine sexuum, ac statuum di-
 scrimine, passim eructare, sicque tenellas, innoxiasque
 animas pervertere. Hortatur itaque Principes, ac Ma-
 gistratus Sancta Synodus, ut tantam, ac talem pestem
 e Campania exterminare velint, quia horrendum nimis
 est, quibus Apostolus præcipit ab scurrilibus, & turpi-
 loquio, ut caveant, eos per omne turpitudinis genus,
 laxatis linguæ habenis, tam præcípites pervagari.
 Quæst. 8. Quænam peccata ponuntur a S. Antonino in
 sexto gradu luxuriæ?

Resp. Sextus gradus luxuriæ, inquit S. Antoninus
 (*part. 2. tit. 5. cap. 1. § 9.*), est libidinosa contre-
 ctatio; quæ scilicet fit per oscula, amplexus, contactus
 manuum, vel aliarum partium corporis. Hanc Apostolus
 nominat turpitudinem, cum ait (*Ad Ephes. cap. 5. v.
 4.*): *Omnis fornicatio, aut immunditia, aut turpi-
 tudo non nominetur in vobis*: ubi Glossa: Turpitu-
 do, ut in osculis, amplexibus, & huiusmodi: omnia
 talia sunt peccata mortalia, quando sunt ex libidine
 extra matrimonium; unde Apostolus subdit (*1. cor.
 6. v. 5.*):

v. 5.): *Omnis fornicator, aut immundus non habet*
hereditatem in regno Christi, & Dei. Non autem
 refumit de turpitudine stultiloquii, scurrilitate; quia
 sub illis, scilicet fornicatione, & immunditia, inclu-
 duntur: in tantum enim sunt peccata amplexus, os-
 cula, tactus, & stultiloquia, in quantum procedunt ex
 luxuria, quæ in fornicatione, & immunditia notantur
 secundum S. Thomam, *qui ita loquitur* (2. 2. q. 13.
 art. 4. in arg. Sed contra): Minus est aspectus libidi-
 nosus, quam tactus, amplexus, vel osculum: sed aspe-
 ctus libidinosus est peccatum mortale Ergo multo
 magis osculum libidinosum, & alia huiusmodi sunt
 peccata mortalia. (*Ib. in corp.*): Aliquid dicitur esse
 peccatum mortale dupliciter: uno modo secundum spe-
 ciem suam, & hoc modo osculum, amplexus, vel ta-
 ctus secundum suam rationem non nominantur pecca-
 tum mortale; possunt enim hæc absque libidine fieri,
 vel propter consuetudinem patriæ, vel propter aliquam
 necessitatem, aut rationabilem causam. De more enim
 est, *inquit ibidem S. Antonin.* in aliquibus locis, ut
 non solum viri viros, sed etiam viri mulieres, præci-
 pue consanguineas suas, cum de novo adveniunt, vel
 visitant, amplectentur, & manus mutuo contingant,
 & osculentur: sicut & Jacob Patriarcha osculatus est
 Rachelem adolescentulam amore casto, ut consangui-
 neam (*Gen. c. 20. 11.*). Necessitas quandoque com-
 pellit & tangere totum corpus, & etiam secretiora
 naturæ, ut Medicus infirmam in tali parte: talia non
 sunt peccata de se, quamvis possit supervenire & ten-
 tatio, & mala intentio; sed hoc erit per accidens.
 Alio modo, ait Sanctus Thomas (1. 2. q. 4. art. 7. &
 8.), dicitur aliquid esse peccatum mortale ex causa sua:
 sicut ille, qui dat eleemosynam, ut aliquem inducat in
 hæresim, mortaliter peccat propter intentionem corru-
 ptam. Dictum est supra, quod consensus in delectatio-
 nem peccati mortalis est peccatum mortale, & non so-
 lum consensus in actum. Et ideo cum fornicatio sit
 peccatum mortale, & multo magis aliæ luxuriæ spe-
 cies; consequens est, quod consensus in delectationem
 talis peccati, sit peccatum mortale, & non solum con-
 sensus in actum: & ideo cum oscula, & amplexus hu-
 iusmodi, propter delectationem huiusmodi fiant, con-
 sequens est, quod sunt peccata mortalia, & sic so-
 lum dicuntur libidinosi; unde huiusmodi secundum
 quod libidinosi sunt, sunt peccata mortalia. Et qui,
prosequitur S. Antoninus, permittit hæc sibi fieri ab
 eo, quem æstimat ad hoc moveri amore libidinoso,
 mortaliter peccat; quia facientem, & consentientem
 par pœna contrahit, ut dicitur in Canone (*Can. No-*
sum, 2. q. 1.), sed qui permittit hoc sibi fieri, cre-
 dens, talem moveri ex delectatione fraterna, seu ho-
 nestæ amicitia, seu quadam humanitate, seu more pa-
 triæ,

trix, non peccat, quamvis hoc faciens ex libidine moretur, & per consequens mortaliter peccaret: & hoc quoad oscula, amplexus, & dando alter alteri manum, ut moris est; quod tamen periculosum est; & ideo cavendum ab his inter virum, & mulierem; etiam religiosos: *Bonum est*, inquit Apostolus (1. ad Cor. c. 17.), *mulierem non tangere*: Nam ut dicitur in Ecclesiastico (c. 13. v. 1.), *Qui tetigerit picem, cui similis est mulier, inquinabitur ab ea*.... Et quamvis prædicta, scilicet oscula, amplexus, & tactus, non impediunt bonum prolis generandæ, & educandæ, quia ex his præcise non potest sequi generatio; tamen ipsa procedunt ex libidine, quæ est radix hujusmodi impedimenti, & secundum hoc, scilicet in quantum libidinosi, sunt mortalia, & non aliter secundum Thomam, ubi supra. Dicit enim Ulricus in Quodlibeto, & in Summa sua, quod propterea Apostolus, postquam reprehendit hujusmodi vitia scilicet turpitudinem, ut in tactibus, osculis, stultiloquium, & scurrilitatem, connumerans ea inter peccata mortalia manifesta, quia & ipsa talia sunt, cum procedunt ex libidine, subdit: *Nemo vos seducat in inanibus verbis; propter hæc enim venit ira Dei in filios diffidentie* (Ad Eph. 5. & 6.). Quod dicitur propter quosdam, qui tunc forte parvi pendebant hujusmodi vitia, sicut & tunc sunt aliqui turpes hujusmodi anihilantes. Probat hoc idem per autoritatem Christi (Mat. c. 5. v. 28.): *Qui viderit mulierem ad concupiscendum, &c.* Ubi dicit Beda (in Mat. c. 5.), quod visus accipitur ibi pro omni motu ad delectationem verecundam, scilicet extra matrimonium, & concludit ipse Ulricus, quod ista esse mortalia tenendum est omnino, non tamquam opinio, de qua aliter sentire liceat; sed tamquam veritas ad fidem pertinens, sicut omnia, quæ pertinent ad bonos mores: & qui pertinaciter assereret contrarium, esset hæreticus; quia est contra Scripturam a Sanctis expositam. Inde videre licet, in quæ præcipitia labantur, qui passim in materia morum, a Canonum, & Sanctorum Patrum dictis, nescio quibus rationculis nixi, temere discedunt, *docentes doctrinas, & mandata hominum* (Matth. 15. v. 9.). Cæterum Alexander VII. propositionem sequentem inter alias bene multas damnavit (in Decreto dato die 18. Martii 1666.).

XL. *Propositio damnata: Est probabilis opinio, quæ dicit, esse tantum veniale osculum habitum ob delectationem carnalem, & sensibilem, quæ ex osculo oritur, secluso periculo consensus ulterioris, & pollutionis.*

Quæst. 9. Quot sunt vitia, quæ ex luxuria sæpius oriuntur?

Resp. Sanctus Gregorius Papa octo perverfas impudicitie filias enumerat, dum ait (Papa l. 31. mor. in 39. c. Job c. 17.): *De luxuria, cecitas mentis, inconsideratio, inconstancia, præcipitatio, amor sui, odium Dei* &c.

*affectus presentis seculi, horror autem, vel desperatio futuri generantur. Quam eruditissimi Ecclesiae Doctores sententiam fusius exponit sanctus Thomas (2. 2. q. 153. art. 5.), & ex illius doctrina inferitur, quatuor priores filias luxuriae intellectum afficere; totidem autem posteriores voluntatem foedare. Et primo quidem per cecitatem mentis, quae ex luxuria provenit, bonum putatur, quod malum est, & finis in iis statuitur, quae fugienda maxime essent; unde sic Daniel senem impudicum affectus est: *Socius decepit te, & concupiscentia subvertit cor tuum (Dan. c. 12. v. 55.)*. Et ibidem laicitur (v. 9.), quod exarserunt in concupiscentiam Susanna, & everterunt sensum suum, & declinaverunt oculos suos, ut non viderent calum, neque recorderentur iudiciorum sanctorum. Sed & Salomon de juvene sermonibus meretricis irretito sic loquitur (Prov. c. 7. 22.): *Statim carnem sequitur quasi bos ductus ad victimam, & quasi agnus lascivians, & ignorans, quod ad vincula stultus trahatur, donec transfigat sagitta jecur ejus; velut si avis festinet ad laqueum: & nescit, quod de periculo animae illius agitur*. Terribile huius cecitatis exemplum postmodum factus est ipse Salomon: *Cumque iam esset senex, ut ait Scriptura (Lib. 2. Reg. c. 11. 4.), depravatum est cor ejus per mulieres, ut sequeretur Deos alienos*.*

Secunda luxuriae filia est inconsideratio, qua quis ad ea, quae facienda, vel fugienda sunt, non attendit; per inconstantiam autem homo luxuriae deditus, ea quae recte decrevit, saepe exequi non valet; facillime autem a bono proposito resilit, & de eo dici potest: *Stultus sicut luvius mutatur. (Ecc. c. 1. 12.)*. Denique per praecipitationem intelligitur prudentis deliberationis defectus, & temeritas illius, qui in rebus agendis consilium adhibere non curat. Amor inordinatus sui, & voluptatum praesentis saeculi, frequenter ex impudicitia oritur; & huic vitio dediti, saepius carnem suam ejusque obscenas voluptates ita diligunt, ut in his quasi ultimum finem constituere videantur, dum omnes curas, & sollicitudines ad illarum ascensionem referuntur. Huiusmodi erant illi, quos Scriptura ita loquens describit (Sap. c. 26.): *Venite ergo, fruamur bonis quae sunt, & utamur creatura tamquam in juventute celeriter: vino pretioso & unguentis nos impleamus, & non praetereat nos flos temporis: coronemus nos rosis antequam marescant: nullum pratum sit quod non transeat luxuria nostra, nemo nostrum exors sit luxuriae nostrae: ubique relinquamus signa letitiae, quoniam haec est pars nostra, & haec est sortis. Inde etiam ex illo ardenti voluptatum carnalium desiderio oritur quoddam odium Dei, quia luxuriae peccata prohibet, & debitis poenis plectit; saepe enim fit, ut impuri homines eo dementiae progrediantur, ut velint nullam esse legem talia prohibentem, & ipsam Dei justitiam, quae*

impudicos ardentissimo igne in inferno puniendos fore statuit, improbent, & summo opere averfentur.

Septima luxuriæ filia vocatur affectus præsentis sæculi, qui præcipue ex voluptatum carnalium complacentia oritur, ita ut illis dediti, sæpe contenti essent in hoc mundo semper immorari, nullo modo de beatitudinis æternæ consecutione curantes. Tandem ex impudicitia oritur horror seu desperatio futuri sæculi, quia post mortem nullum impuris voluptatibus esse locum videt luxuriosus; horret quoque divinum judicium statim futurum, quia Deum suorum scelerum ultorem timet; nec illius misericordiam salutarî pœnitentia demereri se posse confidit, quia obscenis delitiis omnino renunciare quasi impossibile reputat. Ille impia, & fatua desperatione pressus homo, in vastum impudicitia pelagus prorumpit, & conversioni suæ majores semper difficultates adjungit; nam, ut dicitur ab Apostolo (*Ad Ephes. c. 4. 19.*): *Desperantes semetipsos tradiderunt impudicitia omni.* His etiam verbis filias luxuriæ explicat S. Bonaventura (*in 1. part. sect. 14. de luxur.*): „Cæcitas mentis, est voluntas fastidiens, & despiciens superiora, & spiritualia. Inconsideratio, est voluntas prævidere reuens agenda inferiora. Inconstantia, est voluntas libidine carnis contracta statum suum tenere non valens. Præcipitatio, est voluntas ad aggredi quælibet impetuose. Amor sui est voluntas affectione carnis inbuta, sibi propter se super omnia adhærens. Odium Dei, est voluntas, Deum tamquam impedimentum propriæ voluntatis carnalis, vel voluptatis detestans. Affectus præsentis sæculi, est voluntas præsens sæculum semper manere desiderans, propter fruitionem voluptatis carnis. Desperatio, sive horror futuri sæculi, est voluntas voluptate præsentis cæcata, de æterna jucunditate desperans.“

Quest. 10. Quæ remedia aduersus luxuriam possunt adhiberi?

Resp. Varia hujusmodi remedia assignant sancti Patres, & ii omnes qui de vita spirituali libros conscribere, ad quos lectorem remittere fortasse sufficeret: attamen breviter dici potest, custodiam sensuum exteriorum, præsertim visus, fugam otii, & occasionum, in quibus castitas periclitari solet, velut colloquiorum cum sceminis, chorearum, comœdiarum, & similium, quæ libidinis incitativa recte dici possunt, assiduam denique & serventem orationem, cum jejunio, & carnis mortificatione conjunctam, tamquam illius vitii salubriora remedia ab omnibus passim prædicari: „Si turpis, & carnalis te male vexat concupiscentia, inquit sanctus Joannes Damascenus (de octo vitiosis cogitationibus), illam vigiliis, labore, orationibus & inedia expelle: proderit & mortis meditatio, mortiferique gaudii supplicium, ac sexus alterius declinatio.“ Nam ut ait pius juxta ac eruditus nostri ævi Cardinalis (*Card. Bona, oper. tom. 1.*

Tractatus VII.

98
in Manuductione ad celum, c. 5. de luxuria, n. 3.):
 Facta est mulier a Deo adjuvix viri, sed dolo serpentis personam sumpsit hostilem. Nihil in illa, nisi quod feriat, quod urat, quod interficiat. Nulla est hiæna, nullus basiliscus, qui cum illius voce, & oculis conferri possit. Ah! fuge ejus aspectum, fuge colloquium, quicumque tuam optas salutem; suum morem illa retinet, semper hominem expellit e paradiso. Familia re huic est, multas prætexere excusationes necessitatis, consuetudinis, puræ intentionis; sed latitant sub specie boni ingentia mala. Inde enim profiliunt nocituræ libertates, incauta colloquia, gestus leviores, modestiæ neglectus, crebra munuscula, & quædam hilaritudines, quibus paulatim deponitur pudor, & tota demum exiit verecundia. Crescunt hæc per intervalla: & qui rubore suffusus ad sola mulierum vestigia horrescebat, jam vultu constanti lascivientes oculos, nudatumque pectus intuetur; & blando intus operante veneno, prius damna patitur, quam periculum sentit. Sic paulatim rationis oculus caligare incipit, postea obæscatur. Sic anima cælo nata affigitur humi, immemor Dei, immemor sui; donec flamma concupiscentiæ semper duraturo incendio absorbeatur.
 Periculosas quasdam luxuriæ occasiones diligentius fugiendas monet Eminentissimus Cardinalis Petruccius in Synodo Aëfina (an. 1687. m. 29.), his verbis: „Præcipuam curam adhibeant Parochi, in Civitate præsertim, ut morum corruptelas peccandique occasiones eliminent, quæ facile possunt germinare ex promiscua marium, & scæminarum turba, quæ passim adunari solet in domibus, & in apothecis, in quibus tibialia ex lanis conficiuntur; quod sane præstabant, penitus vetando, ne iis, ad quos negotium pertinet, eos simul stare patiantur; sed in separatis cubiculis retineantur, ut non tantum inter se non colloqui, sed neque se se mutuo conspiciere valeant.
 „Parochi prout districte, & diligentissime poterunt, maximopere item curant, ne cum scæmina mas simul in eodem lecto decumbat (quocumque arctissimo propinquitatis gradu conjuncti sint) qui, licet puerilis ætas adhuc in ipsis vigeat, tamen ita grandiusculi sunt, ut aliqua inde suspicio impuri flagitii merito possit oriri. Neque paupertatis, angustæque domus excusatione locus facile detur, quominus istiusmodi obscenitatum materia omnino præcidatur; cum humi potius jacere deberent, quam in culcitrīs cum peccandi periculo“. Videatur id quod ex Synodo Farsensi insertum est Tomo 7. Tr. 5. c. 3. q. 7.
 Et in præclara Synodo Eminentissimi Cardinalis Denhoff (Syn. Casenaten ann. 1683. l. 4. c. 2.), statuitur, ut Parochi sæpius parentes inter Missarum sollemniam commonefaciant, ne masculos, & scæminas,
 „ple-

„pletum septimum ætatis annum, simul in eodem loco,
 „cto, multoque minus in cubili, ubi ipsi, aut alii qui-
 „vis conjugati, dormiunt, jacere sinant: comminantes
 „uniquique districtam Dei ultionem: Qui scandalizave-
 „rit unum de pusillis istis“.

Cæterum de carnalibus peccatis, in quæ prolabi pos-
 sunt ii, qui matrimonio juncti sunt, specialem tracta-
 tum jam habuimus (Tom. 4. trait. 6. du Sacram. Maria-
 ge chap. 1.), & de fuga occasionum, quæ ad impudici-
 tiam ducunt, locuti sumus alibi. (Tom. 4. trait. 6. de
 Sacram. de Pœnitence chap. 5. nomb. 12. Ib. chap. 7. nomb.
 3. 13. 14. chap. 9. n. 7. Tom. 5. trait. 5. d. 4. Præcepte,
 chap. 1. n. 8. & 9.). Hoc unum igitur superesse videtur,
 ut de ebrietate, & commestationibus agamus, quæ ad
 sextum Præceptum ideo referuntur, quia, ut ait sanctus
 Hieronymus (in commen. in Epist. ad Titum, c. 1.). Se-
 cundum Apostolum, in vino luxuria est, & ubicumque
 saturitas asque ebrietas fuerint, ibi libido dominatur.

CAPUT III.

De Gula.

Quest. 1. Quid est Gula?

Resp. Gula nihil aliud est, quam appetitus in-
 ordinatus edendi vel bibendi propter delectationem inde
 proveniente. Hæc definitio sumpta est ex expressa San-
 cti Thomæ doctrina (2. 2. q. 48. art. 1. in corp.). Gula,
 inquit, non nominat quemlibet appetitum edendi & bi-
 bendi, sed inordinatum. Et paulo interius suam men-
 tem explicat Angelicus Doctor, dicens (Ibid. ad 2.):
 Hoc solum pertinet ad gulam, quod aliquis propter con-
 cupiscentiam cibi delectabilis, scienter excedat mensu-
 ram in edendo. Demum, Gula, inquit (Ib. art. 6. in
 corp.), proprie consistit circa immoderatam delectatio-
 nem, quæ est in cibis, & potibus.

Quest. 2. Voluptas, quæ ex cibo, & potu percipitur,
 est-ne semper peccaminosa?

Resp. Modo quis non manducet, aut bibat principa-
 liter propter delectationem, & id solum fiat ad augendas
 aut reparandas corporis vires, & conservandam aut re-
 stituendam sanitatem, non peccat: etiamsi sentiat, etiam
 voluntarie, hanc delectationem, quam Deus huic actu
 concessit; quia, ut notat Sanctus Augustinus (l. 1. con-
 tra Julianum), ut plurimum, non solum cibo, sed et-
 iam cibi sapore indiget infirmitas corporis nostri; non
 propter exsaturandam libidinem, sed propter suandam
 salutem. Sed hæc delectationis species ex sapore prove-
 niens, non debet principaliter quæri, nec ob voluptatem
 debet quis bibere, aut manducare, hic enim esset aliquod
 peccatum, quo quis sibi tamquam finem proponeret, id
 quod considerandum est tamquam medium; & contra re-

Etiam rationem ageret, qui potius propter delectationem, quam propter sanitatem, manducaret, aut biberet: „ Ip-
 „ sa delectatio de se non est mala, ut docet Sanctus An-
 „ toninus (p. 2. tit. 6. c. 1. n. 2.), cum sit naturalis; sed
 „ cum complacet sibi in cibi, & potus usu propter ipsam
 „ delectationem, non propter sustentationem, ibi est pec-
 „ catum: sive cum comedit, vel bibit principaliter pro-
 „ pter delectationem ipsam; sive comedat propter susten-
 „ tationem, sed in ipso esu, & potu jam tunc tentatur
 „ comedere propter ipsam delectationem.

Unde sancta Sedes sequentem propositionem, potius do-
 „ctrinæ Epicuri quam Christi convenientem damnavit (In-
 „ noc. XI. In Decret. contra 65. Proposit. 2. Martii 1679.

VIII. Propositio damnata.

*Comedere, & bibere usque ad satietatem ob solam vo-
 luptatem, non est peccatum, modo non obset valetudini,
 quia licite potest appetitus naturalis suis actibus frui.*

Qui hanc propositionem tenuerunt, non satis attende-
 runt, & nondum didicerunt, ut ait sanctus Clemenens A-
 lexandrinus (in Pedag. l. 2. c. 1.), Deum parasse suo
 opificio, homini inquam, cibum & potum, ut conserve-
 retur, non autem ut voluptate afficiatur. Sanctus autem
 Augustinus doctrinam assertit novis Casuistarum aliquot o-
 pinionibus valde contrariam, dum sic disserit (ep. 250.):
*Novi, concupiscentias carnales esse frenandas, tantum-
 que remittendum in delectatione sensum corporalem,
 quantum sustentande huiusmodi agendæque vitæ satis
 est.* Idem sanctus Doctor laqueos omnes, & offendicula
 mire describit, quæ a voluptate nobis in esca, & potu
 præparentur, dum Deum in Confessionibus alloquens, sic
 loquitur (lib. 10. Confess. 51.): „ Hoc me docuisti, ut
 „ quemadmodum medicamenta, sic alimenta sumpturus
 „ accedam. Sed dum ad quietem satietatis, ex indigen-
 „ tiæ molestia transeo, in ipso transitu mihi insidiatur
 „ laqueus concupiscentiæ; ipse enim transitus voluptas
 „ est, & non est alius qua transeat, quam qua transi-
 „ re cogit necessitas. Et cum salus sit causa edendi &
 „ bibendi, adjungit se tamquam pedisequa periculosa
 „ jucunditas, & plerumque præire conatur ut ejus causa
 „ fiat, quod salutis causa me facere vel dico, vel volo:
 „ nec idem modus utriusque est; nam quod satis est sa-
 „ luti, delectationi parum est. Et sæpe incertum fit,
 „ utrum a ihuc necessaria corporis cura subsidium petat,
 „ an voluptuaria cupiditatis fallacia ministerium suppe-
 „ rat. Ad hoc incertum hilarescit infelix anima, & in
 „ eo præparat excusationis patrocinium: gaudens non
 „ apparere, quid satis sit moderationi valetudinis, ut
 „ obtentu salutis obumbrat negotium voluntatis.

Unde etiam sanctus Gregorius Papa (mor. l. 30. c. 14.
 in 39. c. Job.): „ Discretus vir, inquit, ac continens
 „ & usque ad temperandam necessitatem ventrem ren-
 „ dit, & a voluptate restringit. Sciendum vero est,
 „ quia

quia sic voluptas sub necessitate se palliat, ut vix eam perfectus quisque discernat. Nam dum solvi debitum necessitas petit, voluptas explere desiderium suppetit: & tanto gula securius in præceps rapit, quanto sub honesto nomine necessitatis explendæ se contegit. Sæpe autem in ipsa edendi via, furtive adjuncta voluptas subsequitur: nonnumquam vero impudenter libera etiam præire conatur. Facile autem est deprehendere, cum voluptas esus necessitatem prævenit; sed valde est difficile discernere, cum in ipso esu necessario se occulta subjungit. Nam quia præeuntem naturæ appetitum sequitur, quasi a tergo veniens tardius videtur; eo enim tempore, quo necessitati debitum solvitur, quia per esum voluptas necessitati miscetur, quid necessitas petat, & quid sicut dictum est, voluptas suppetat, ignoratur. Sæpe vero & discernimus, & quia utrumque per experientiam sibi conjunctam novimus, in hoc quod extra metas rapimur, libere rescicendo fallimur; & dum sibi mens ex necessitate blanditur, ex voluptate decipitur.

Quest. 3. Quot modis potest peccari per gulam?

Resp. Idem sanctus Gregorius, quem omnino sequitur Divus Thomas, docet, quinque potissimum modis peccari posse per gulam (*lib. 30 c. 13. in 39. c. Job, Refertur in Can. Quinque de consecr. dist. 1.*): „Quinque modis, inquit, nos gulæ vitium tentat. Aliquando namque indigentia tempora prævenit; aliquando vero tempus non prævenit, sed cibos lautiores querit: aliquando quælibet sumenda sint, præparari accuratius expetit: aliquando autem & qualitati ciborum & tempori congruit, sed in ipsa quantitate sumendi, mensuram moderatæ refectionis excedit. Nonnumquam vero & abiecius est, quod desiderat, & tamen in ipso æstu immensi desiderii deterius peccat. Mortis quippe sententiam patris ore Jonathanas meruit, quia in gustu mellis constitutum edendi tempus antecessit. Et ex Egypto populus educatus, in eremo occubuit, quia despecto manna, cibos carniū petiit, quo lautior putavit. Et prima filiorum Heli culpa suborta est, quod ex eorum voto Sacerdotis puer non antiquo more coctas vellet de sacrificio carnes accipere, sed crudas quæreretur, quas accuratius exhiberet. Et cum ad Hierusalem dicitur: *hæc fuit iniquitas Sodome sororis tue, superbia, saturitas panis, & abundantia*: aperte ostenditur, quod idcirco salutem perdidit, quia cum superbiæ vitio mensuram moderatæ refectionis excescit. „Et primogenitorum gloriam Esau amisit, quia magno æstu desiderii vilem cibum, scilicet lenticulam, concupivit; quam dum vendendis etiam primogenitis prætulit, quo in illam appetitu anhelaret, indicavit. Neque enim cibus, sed appetitus in vitio est. Unde & lautiores cibos plerumque sine culpa sumimus, & abiectiones non sine reatu conscientia degustamus. Hic quippe,

quem diximus, Esau, primatum per lenticulam perdidit, & Elias in eremo per virtutem Spiritus carnes edendo servavit.

Unde & antiquus hostis, quia non cibum, sed cibi concupiscentiam esse causam damnationis intelligit, & primum sibi hominem non carne, sed pomo subdidit, & secundum non carne, sed pane tentavit. Hinc est, quod plerumque Adam culpa committitur, etiam cum abjecta, & vilia sumentur. Neque enim Adam solus, ut a vetito se pomo suspenderet, præceptum prohibitionis accepit. Nam cum alimenta quædam salutis nostræ Deus contraria indicat, ab his nos quasi per sententiam vetat. Et dum concupiscentes noxia attingimus, profecto quid aliud quam vetita degutamus? Ea itaque sumenda sunt, quæ naturæ necessitas querit, & non quæ edendi libido suggerit.

Quæritur ut præclare docet sanctus Clemens Alexandrinus (in Padag. l. 2. c. 1.), si cibi cavendi sunt, quæ non esurientes non cogunt comedere, appetitiones nostras veluti quibusdam prestigiis fallentes.

Sanctus Antoninus fufius de his peccandi modis per gulam differit (p. 2. tit. 6. c. 1. § 5.); sed satis erit hic præcipua referre, & quæ ad praxim pertinent, quæ certe praxis potissimum in Operibus moralibus attendenda est. Prima, inquit, gulæ species, seu modus, est nimis comedere, vel etiam bibere, quod enim dicitur de esu, totum dicendum est de potu: sed locutio in huiusmodi fit de esu, quia ibi magis offenditur & frequentius, quam in potu. Cum autem ita exceditur in quantitate, ut incurratur ebrietas, illud est unum vitium speciale, de quo dicitur infra: Cum vero bibitur ultra debitum, sed citra ebrietatem, pertinet ad hanc speciem gulæ. Et perpetrari potest illud vitium ita circa vilissimos cibos & potus, sicut circa delicatos, & pretiosos; unde dicitur Ezechielis Cap. 16. Hæc fuit iniquitas sororis tuæ Sodomæ, saturitas panis, & aquæ. De quantitate autem cibi, & potus, non potest dari una certa regula omnibus secundum eandem mensuram: sed plus, & minus exigitur secundum varietatem complexionum & fatigationem: unus enim, & idem plus indiget uno tempore, quam alio, secundum dispositionem sui corporis. Tantum ergo potest & debet quis comedere, & bibere, quantum credit se indigere ad sustentationem, & executionem eorum, quæ sibi incumbant agenda: ita ut non usque ad nauseam sumat, sed cum aliquali adhuc appetitu finem faciat. Cum autem, ex delectatione cibi vel potus, plus sumit, quam sibi dictat conscientia opportunum, tunc peccat. Et de crapula carnisprivii, ex his quæ habentur dist. 4. cum Glossa, videtur ibi esse mortale. Eo magis, quod sæpius gloriantur homines, dum tali crapula se velut ingurgitant, & alios ad similes excessus pro-

provocant, qui ut plurimum sanitati nocent, & infelices exitus fortiuntur.

Demum sanctus Basilius magnus innuit (*in Altericis*, c. 10.) quod „ventrem plus æquo replere, & cibis ag-
 „gravare, maledictione dignum est, dicente Domino :
 „*Va qui nunc saturati estis* : & corpus ad operandum
 „inutile reddit, & ineptum, & ad somnos proclive, mor-
 „bisque ac læsionibus magis expositum. Neque enim vo-
 „luptas debet edendi finis constitui, sed vitæ necessitas, re-
 „pudiata voluptatis intemperantia. Voluptatibus enim ser-
 „vire, nihil aliud est, quam ventrem constituere Deum“.
Quest. 4. Potest-ne reperiri peccatum in usu ciborum,
 qui nimium exquisiti, & pretiosi sunt?

Resp. Idem forte dici potest in hac materia, quod de
 vestibus dictum est : quod scilicet quemadmodum rusticus
 homo & plebejus non posset sine peccato uti vestibus,
 non sibi, sed nobilibus convenientibus, aut quæ alias ul-
 tra suum statum, & infimam conditionem essent : ita non
 posset ordinarie, sine peccato, vesci cibis, qui magnati-
 bus potius quam plebejis conveniunt ; quia unusquisque
 secundum mensuram status & conditionis, in qua a Deo
 positus est, vivere debet. Adde, quod expensæ, quæ
 fiunt in usu ciborum delicatiorum, & pretiosiorum, non
 possunt esse sine culpa, respectu plebei hominis, & non
 divitis ; quia eo ipso prodigalitatem sapiunt. Potest etiam
 dici, quod dum quis ardentius exquirat cibos pretiosos,
 & delicatiores, satis indicat, se potius comedere, & bi-
 bere propter voluptatem, & delectationem inde prove-
 nientem, quam ut vitam, vires, & sanitatem conservet ;
 & ita considerat tamquam finem id, quod debet tantum
 attendi tamquam medium ; ut vidimus supra, juxta do-
 ctrinam S. Gregorii Papæ, S. Augustini, & S. Basili.

Unde hæc gulæ species ab aliis differt, & juxta S. An-
 toninum (p. 2. tit. 6. c. 1. §. 6.) : „Secunda species est,
 „comedere cibos nimis delicatos propter delectationem :
 „ut capones, phasianos, perdices, carnes vitulinas,
 „lampedrias, sturiones, & hujusmodi ; vina solemnia,
 „ut malvaticum, vernacium, grecum, trebriarium, &
 „hujusmodi. Si tamen quis utatur cibariis delicatis
 „propter infirmitatem vel debilitatem hoc exigentem :
 „aut generis nobilitatem, ut Princeps ; aut temporis
 „congruitatem, ut in nuptiis & conviviiis discretis, po-
 „test esse hoc absque peccato.

Unde S. Augustinus, lib. 3. de Doctrina Christiana,
 cap. 19. Refertur in Can. *Quisquis*, dist. 41. *Fieri enim*
potest, ut sine aliquo vitio cupidinis, vel voracitatis,
 pretiosissimo cibo sapiens utatur ; insipiens autem foedis-
 sima gulæ flamma in vilissimum olus ardeat : Et fa-
 minus quisque maluerit, more Domini, pisce vesci,
 quam lenticula, more Esau nepotis Abrahamæ, aut hor-
 deo more jumentorum. Non enim propterea continen-
 tiores nobis sunt pleræque bestię, quia vilioribus alun-
 tur

tur escis. Nam in omnibus huiusmodi rebus, non ex earum rerum natura, quibus utimur, sed ex causa utendi & modo appetendi, vel probandum vel improbandum quod facimus.

Et in eadem dist. Can. *Non cogantur, idem dicit*: Non cogantur divites pauperum cibis vesci; utantur consuetudine infirmitatis suæ; sed doleant, aliter se non posse abstinere: si enim consuetudinem suam mutant, ægrotant: utantur superfluis, & dent pauperibus necessaria, utantur pretiosis, & dent pauperibus vilia.

Non inutile erit hic referre, quod de vinis exquisitioribus e longinquis regionibus asportatis dicit S. Clemens Alexandrinus, qui de hac gulæ materia fuse disseruit (*in Pedagogo l. 2. c. 2.*): *Languescentis*, inquit, & *imbecille propter intemperantiam appetitionis sunt transmarine vini importationes, desipiente in desideriis animo vel ante ebrietatem.*

Sanctus Antoninus mox de conviviis sic loquitur (*id.*):
 „Convivia autem facere, ubi communiter laute præparantur, cum ex amicitia vel alia causa honesta fiunt, de se non sunt reprehensibilia: nam & Job permittebat filiis suis convivium a facere invicem; & Joseph præparavit fratribus suis convivium: & Abraham Angelis suis. Præcipue cum in conviviis adsunt quinque circumstantiæ, quas ponit Sanctus Gregorius Papa, dicens in Epist. ad Natalem Episcopum, Registr. l. 2. Epist. 37. Revertitur in Can. Convivia dist. 44. Convivia, quæ ex intentione impendendæ charitatis fiunt, recte vestra fraternitas in suis Epistolis laudat. Sed tamen sciendum est, quia tunc ex charitate veraciter prodeunt, cum in eis nulla absentium vita mordetur, nullus ex irrisione reprehenditur: nec in eis inanes sæcularium negotiorum fabulæ, sed verba sacre lectionis audiuntur: cum non plus, quam necesse est, servitur corpori, sed sola ejus infirmitas reficitur, ut ad usum exercendæ virtutis habeatur. Et quia raro est, quod non in conviviis multa vana & irrisoria immisceantur, & ultra debitum comedatur & delectetur; ideo refert Augustinus, sibi ab Ambrosio traditum, ut vitaret convivia, quibus terminus temperantiæ exceditur.

„Est autem, inquit S. Clemens Alexandrinus (*in Pedagogo l. 2. c. 1.*), valde a ratione alienum, & inutile, & nequaquam humanum: pecudum more saginatum morti nutriti: deorsum in terram respicientes, & e terra semper in mensas procumbentes, lautam ac delicatam vitam prosequentes, id quod bonum est, hic utique in vita quæ mox non est futura, infodientes, soli cibi devoratori blandientes.

Quest. 5. Qualis est tertius modus peccandi per gulam?
Resp. S. Antoninus, qui de hac materia fusius cæteris disseruit, quem ideo tamquam ducem hic sequimur, asserit (*p. 2 tit. 5. c. 1. §. 7.*), quod „tertia species gu-

lae est, ponere nimis de tempore, & cura ad præparandum cibos, ut magis delectent: puta, ut sint variati, affati, lixi cum aromatibus, cum saporibus, & huiusmodi. Quo vitio laboraverunt filii Heli sacerdotis: nam cum populus accederet ad offerendum sacrificia animalium ad altare secundum mandatum Legis, veniebat puer, & dicebat immolanti; Da mihi carnem, id est partem animalis occisi, ut coquam Sacerdoti; non enim accipiam a te carnem coctam, sed crudam. Quod faciebat, ut accuratius posset suo Sacerdoti præparare. Dicebatque illi immolans: Incendatur primum, juxta morem, hodie adeps, & tolle tibi quantumcumque desiderat anima tua: qui respondens aiebat ei: Nequaquam: nunc enim dabis, alioqui tollam vi. Et veniebat puer Sacerdotis, dum coquerentur carnes, & habebat fuscinulam tridentem in manu sua, & mittebat eam in lebetem, vel in caldariam, aut in ollam, sive in cacabum, & omne quod levabat fuscinula, tollebat Sacerdos sibi. Et subditur lib. 1. Reg. cap. 2. quod grande erat peccatum eorum; unde in punitionem in bello contra Philistæos occisi sunt.

Et præcipue in hoc solent delinquere divites, & etiam Prælati Ecclesiæ. Unde Alanus, de Plantu naturæ ait; Hodie gulæ vitium profundius se porrigit in Dominos, & prælatos; qui salmones, lucios, cæterosque pisces æquipollenti generositate insignes, variis decoctionum cruciant martyriis, balneantes officio sacri piperis, fonte baptizant, ut multiformis saporis gratiam consequantur: alius ministrorum contundit, colat alius & conficit, substantiam vertit in accidens, naturam mutat in artem, ut saturitas transeat in esuriam. Hæc ille.

Sed magnam conscientiam sibi debent facere tales de tanto tempore quod amittunt, & faciunt ministros amittere pro huiusmodi præparatione, & expensis superfluis, quibus deberent pauperibus subvenire.

Et certe dubitandum non est, quin Ecclesiastici, qui ultra modum expendunt, ut mensam semper sumptuose, & delicate apparatus habeant, in hoc plusquam laici peccent, vel ea de causa, quod redditibus Ecclesiasticis male utuntur: nec ullo modo prodesse potest frivola excusatio quam obtinent, quod scilicet quærant, similibus expensis, splendori Ecclesiæ servire, & sibi conciliare venerationem populi, qui ea, quæ splendida sunt, solammodo æstimat, illud enim essugium exsufflatum est a sancto Augustino, & aliis Patribus in Concilio Carthaginensi IV. congregatis (Can. 15. refertur in Can. Episcopis dist. 41.), dum sic graviter decreverunt: Episcopus vilem suppellectilem, & mensam, ac vilem pauperem habeat: & dignitatis suæ auctoritatem, sive & visæ meritis quærat.

Quæst. 6. Peccant ne, qui avidius & celerius, quam par est, manducant?

Resp. Cum hæc celeritas aviditasque rectæ rationi conform-

formia non sint, & indicare videantur, hominem concupiscentiæ motibus servire, magisque quærere in cibo, & potu voluptatem, & delectationem, quam virium, & sanitatis conservationem, præsertim cum hæc festinatio sæpius corpori noceat: ideo Doctores quantam gulæ speciem in hac ardenti, & nimis avida festinatione constituunt.

Unde etiam sanctus Clemens Alexandrinus: „Quomodo autem, *inquit*, non est a ratione alienum, manus condimentis immiscere, vel perpetuo ad obsonium extendere, non gustantium ritu, sed rapientium, ut immoderate, & indecore se impleant. Videre enim est eos qui sunt huiusmodi, suis vel canibus propter voracitatem assimilari, potius quam hominibus: qui adeo festinant, ut saturentur, ut ambæ maxillæ simul inflectantur, festinatione indecora, & ab honesta consuetudine aliena, intruso in ventrem nutrimento, tamquam ad viaticum, non ad digestionem, edulia reponant. Atque cum semper malum sit transire modum, tum in nutrimenti maxime reprobatum. Iisdem rationibus motus S. Antoninus (*ib. c. 1. §. 8. tit. 6.*): „Quarta species gulæ, *inquit*, est nimis ardens, seu nimia aviditate cibum, & potum sumere: ad quod pertinere videtur comedere nimis rapaciter, & testanter. Et licet quidam habeant a naturali conditione vel assuetudine, tamen corpori nocet: quia non ita bene potest cibum digeri quasi integer deglutitus, & minus bene assidat. Et cum procedit ex inordinato appetitu delectationis, gulæ peccatum est... Et in hac specie gulæ ita peccatur vilissimis cibis, sicut pretiosis: imo frequenter offendunt homines, non facientes sibi conscientiam propter vilitatem cibi: & cum majori delectatione gulæ comedantur aliquando herbæ, fructus, cepæ, allia, & huiusmodi, quam carnes: non attendentes, quod vitium gulæ in primis parentibus non fuit circa capones, & confectiones, sed in fratribus... Unde S. Augustinus, ait in libro de Doctrina Christiana, cap. 10. Refertur in Canon. Quisquis, *dist. 41. In omnibus talibus non usus rerum, sed libido utensis in culpa est.* Et idem super Epistol. Joan. Refertur in Canon. Deliciæ *dist. 41. dicit*: Deliciæ qualibet, si absque desiderio percipiantur, non officiant: & viles cibi appetenter accepti, impediunt profectum abstinentiæ. De Civitate Dei, cap. 37. In exemplo Esau disimus, in vescendo non cibi genere, sed aviditate immoderata quemquam culpandum... Infirmi, vel sani, qui experti sunt, aliquid cibi vel potus nocere infirmitatibus eorum, & tamen sumunt propter aviditatem, utique peccant in hanc speciem gulæ; & hoc plus, & minus, secundum excessum quem faciunt. Neque enim, ut observat S. Gregorius Papa (*lib. 10. mor. c. 12. in 39. c. Job.*), Adam solus, ut a veti-

„ opinionem bibenti ; & sic etiam ebrietas potest accide-
 „ re sine peccato ; præcipue si non ex negligentia homi-
 „ nis contingat ; & sic creditur Noe inebriatus fuisse , ut
 „ legitur *Genesis* 9. Alio modo ex inordinata concupiscen-
 „ tia , & usu vini ; & sic ebrietas ponitur esse peccatum ,
 „ & continetur sub gula , sicut species sub genere ; divi-
 „ ditur enim gula in comestationem , & ebrietatem .

Quæst. 9. Ebrietas est ne grave peccatum ?

Resp. Cum per ebrietatem homo voluntarie usum ra-
 tionis per aliquod tempus amittat , beatissime se similem
 reddat , ut pravæ cupiditati serviat ; cum etiam se expo-
 nat periculo varia perpetrandi peccata , & damna sibi
 ipsi , aut proximo inferendi , dubitari non potest , quis
 ebrietas ex natura sua grave peccatum sit . Id ex verbis
 sacrae Scripturae patet ; nam ut habetur in libro Prover-
 biorum (c. 23. 29.) : „ Cui vix ? Cuius patri vix ? Cui
 „ foveæ ? Cui sine causa vulnera ? Cui suffusio oculorum ?
 „ Nonne his qui commorantur in vino , & stulent cali-
 „ cibus potandis ? Ne intuearis vinum , quando flavescit ,
 „ cum splenduerit in vitro color ejus : ingreditur blan-
 „ de , sed in novissimo mordebit ut coluber , & sicut re-
 „ gulus venena diffundet . Oculi tui videbunt extraneas ,
 „ & cor tuum loquetur perversa . Et eris sicut dormiens
 „ in medio mari , & quasi sopitus gubernator , amisso
 „ clavo ; & dices , verberaverunt me , sed non dolui ;
 „ traxerunt me , & ego non sensi : quando evigilabo , &
 „ rursus vina reperiam ?

Gravitate etiam ebrietatis explicat *Isaias* Propheta :
 „ & multiplicia quæ ex ea sequuntur mala , dicens (c. 5.) :
 „ Vix qui confurgitis mane ad ebrietatem scurrandam , &
 „ potandum usque ad vespem . Cithara , & lyra , &
 „ tympanum , & tibia , & vinum in conviviis vestris :
 „ & opus Domini non respiciitis , nec opera manuum e-
 „ jus consideratis . Propterea captivus factus est populus
 „ meus , quia non habuit scientiam , & nobiles ejus in-
 „ terierunt fame , & multitudo ejus siti exaruit . Propte-
 „ rea dilatavit infernus animam suam , & aperuit os suum
 „ absque ullo termino : & descendent fortes ejus , & po-
 „ pulus ejus , & sublimis gloriosique ejus ad eum . . .
 „ Vix qui potentes estis ad bibendum vinum , & viri for-
 „ tes ad miscendum ebrietatem .

Idcirco etiam Apostolus Paulus ebrietatem inter varia
 magna crimina collocat , & his verbis concludit (1. ad
 Cor. c. 6. 10.) : *Ebriosi regnum Dei non possidebunt .*
 Quæ certe verba peccatum esse mortale evincunt .

Unde Sanctus Augustinus aperte asserit (*Ser. 231. de
 temp.*) , quod „ quicumque ebriosus poenitentiam de ipsa
 „ non egerit , sed usque ad mortem suam in ipsa ebrie-
 „ tate permanferit , in æternum profecto peribit : quia
 „ non mentitur Spiritus Sanctus per Apostolum dicens :
 „ *Neque ebriosi regnum Dei possidebunt* Ebrietas
 „ quasi inferni puteus , quoscumque susceperit , nisi digna
 „ subvenierit poenitentia , & emendatio fuerit subsecuta ,

ita fortiter sibi vindicat, ut eosdem ipsos de inferni
tenebroso puteo ad charitatis vel sobrietatis lucem re-
dire, sine poenitentia, non permittat.

Et in alio loco: „ Qui credit, inquit *idem Sanctus*
Doctor (*Idem ser. 232*), ebrietatem esse parvum pec-
catum, si se non emendaverit, & pro ipsa ebrietate poe-
nitentiam non egerit, cum adulteris, & homicidis æter-
na illum poena cruciabit. Considerent ebriosi, si non
peiores animalibus judicandi sunt: cum enim animalia
amplius quam eis opus est, bibere nolint, illi & du-
plum, & triplum, quam eis expedit, potum accipiunt;
& unde trium vel quatuor dierum refectiorem poterant
habere, uno die cum grandi peccato contendunt per-
dere potius quam expendere. Et utinam potum tan-
tummodo perderent, & non etiam ipsi perirent.

Qua in re, dic homo miser, a brutis differs? inquit
S. Basilii (*ser. in ebriet.*), nonne rationis munere,
quam a Deo omnium conditore accepisti, reliquæ crea-
turæ omnis factus dominus, & imperator? Hoc igitur
te mentis lumine per ebrietatem privans, inter bestias
ratione carentes annumerari poteris, similisque illis
fieri. Imo & bestiis longe peiores eos existimaverim,
qui ab ebrietate superantur... Nec solum eos peiores bru-
tis, quod mente inani, aut ebrii, sed etiam quod sen-
sibus longe intra illa deficere videantur. Quod, quæ-
so, animal visu audituque atque ebrius homo debilita-
tur? Nonne familiarissimos interdum ignorant, alienis
vero sæpe quam domesticis congregiuntur? An non
umbras sæpenumero tanquam fulcos aut loca prærupta
transiliunt? Aures terrifico sonitu, more fluctuantis
maris, restertas habent. Terra interdum insurgere, ac
in arduum ac rectum erigi, montes vero circummove-
ri videntur. Quandoque abs re, & præter modum ri-
dent: tum vero sine consolationis remedio plorant:
nunc item audaces, & temerarii, mox timidi, & igua-
vi. His etiam somni sunt graves, ægre respirantes, &
prope suffocantes, ac revera morti vicini: vigiliæ ve-
ro somnis stupidiore.

Si ea omnia, quæ ex ebrietate oriuntur mala, verbis
sancti Basilii magni hic referrem, prolixus nimium essem:
satis igitur erit pauca addere, quæ illius peccati gravita-
tem dilucidius probant (*S. Basil. ib.*): „ Ebrietas, in-
quit, dæmon est voluntarius ex voluptate animabus
nostris inditus: ebrietas malitiæ mater est, virtutis
inimica, fortem virum reddit ignavum, ex temperato
facit lascivum, iustitiam ignorat, prudentiam extinguit.
Ebrietas, ut docet *S. Ambrosius* (*l. de Elia & jesun.*
c. 6.), fomentum libidinis, ebrietas incentivum insa-
nitæ, ebrietas venenum sapientiæ; hæc sensus hominum
mutat & formas, per hanc fiunt ex hominibus equi
adhiinnientes. si quidem naturali calore corporis ca-
lidi, & præter naturam vini calore flammati, cohibe-

„ re se non queunt, & in bestiales libidines excitantur.
 Unde merito verbis Doctoris Angelici concludere pos-
 sumus (2. 2. q. 150. art. 6. in corp.), quod ebrietas per
 se loquendo est peccatum mortale.

Quæst. 10. Semper-ne committitur peccatum mortale
 in ebrietate?

Resp. Absolute loquendo, posset quis inebriari etiam
 sine peccato, ut si non agnoscens vini toxicitatem, &
 bibens solummodo ad sedandam sitim, subito vini vio-
 lentia præoccupetur: quemadmodum accidit Noe, qui
 certe vini qualitates agnoscere non poterat, cum primus
 inebriatus est. Attamen vix fieri nunc potest, ut ebrie-
 tas sine ulla culpa sit.

Sed Angelicus Doctor distincte questionis propositæ re-
 spondet, dum sic loquitur (*ibid.*): „ Culpa ebrieta-
 tis, sicut dictum est, consistit in immoderato usu, &
 concupiscentia vini. Hoc autem contingit esse triplici-
 ter; uno modo sic quod nesciat potum esse immoder-
 ratum, & inebriare potentem; & sic ebrietas potest
 esse sine peccato, ut dictum est. Alio modo sic, quod
 aliquis percipiat, potum esse immoderatum, non ta-
 men æstimet, potum esse inebriare potentem; sic ebrie-
 tas potest esse cum peccato veniali. Tertio modo pot-
 est contingere, quod aliquis bene advertat, potum esse
 immoderatum, & inebriare potentem, & tamen magis
 vult ebrietatem incurrere, quam a potu abstinere; &
 talis proprie dicitur ebrius: quia moralia recipiunt spe-
 ciem, non ab eis quæ per accidens eveniunt præter in-
 tentionem, sed ab eo, quod est per se intentum: Et
 sic ebrietas est peccatum mortale: quia, secundum hoc,
 homo volens, & sciens privat se usu rationis.

Quæst. 11. Quid de illis dicendum, qui curant, ut alii
 inebrientur?

Resp. Manifestum est, quod in hoc rei sunt coram Deo;
 quinimo sæpius majus peccatum contrahunt, quam hi,
 qui vini vim ignorantes, revera inebriantur. In tales a-
 criter invehitur sanctus Ambrosius his verbis (*lib. de Elia
& jejun. c. 14.*): „ Nec vos excusamini, qui vocatus ut
 „ amicos, & emittitis ut inimicos. Quanto melius in
 „ terram tua vina sudisses! ... Quid te delectant damna
 „ sine gratia? Rogas ad jucunditatem, cogis ad mortem:
 „ invitas ad prandium, efferre vis ad sepulchrum: cibos
 „ promittis, tormenta irrogas: vina præcendis, venena
 „ suffundis. Omne enim quod nocet, venenum est, tol-
 „ lit sensus, viscera exurit, somnum infestat, caput vexat.

Verum sanctus Antoninus distinctius de hac re loqui-
 tur, dicens (*p. 2. tit. 6. c. 3 § 2.*): „ Item si quis daret
 „ alicui ad bibendum multum ad inebriandum eum; vel
 „ æstimans, quod ex nimio potu, quem quis sumit,
 „ inebrietur; & quod si aviseret, non faceret, vel apte
 „ impedire posset; sed ex levitate, uti inde solatium su-
 „ mat, permittit inebriari; vel etiam ponit studiose sal in

» vino, vel aliud inebriare valens, occulte, peccat mortali-
 » liter. Cap. Si culpa, de injuriis, & damno dato. Ta-
 » bernarii etiam, si perpendunt aliquos ex nimio vino
 » sumpto inebriari, quod experti sunt pluries, ut in ebrio-
 » sis, & non curant propter avaritiam, graviter peccant.

Quæst. 12. Ebrietas excusat ne coram Deo illa peccata,
 quæ in hoc statu committuntur?

Resp. Cum ebrietas sine ullo peccato accidit, quod,
 ut diximus, valde inusitatum est; tunc culpæ, quæ ob
 ebrietatem committi possunt, non reddunt hominem co-
 ram Deo culpabilem, maxime si quis nullum usum ra-
 tionis in tali ebrietatis statu habeat. Et is, qui sine ulla
 sua culpa ebrius factus est (ut verissimiliter evenit Noe)
 nullo modo potest peccare, sicut nec infans unius anni,
 aut freneticus.

Sed e contrario, qui se inebriando peccavit, eo ipso
 fit quodammodo reus omnium criminum, quæ ab eo in
 tali statu perpetrantur, juxta principium Angelici Docto-
 ris, qui sic loquitur (1. 2. q. 77. art. 7. in corp.): „Ali-
 » quid potest esse voluntarium, vel secundum se, sicut
 » quando voluntas directe in ipsum fertur, vel secundum
 » suam causam, quando voluntas fertur in causam, &
 » non in effectum, ut patet in eo qui voluntarie inebria-
 » tur; ex hoc enim quasi voluntarium ei imputatur,
 » quod per ebrietatem committit.

In eadem sententia videtur esse S. Joannes Damascenus,
 cum dicit (lib. 2. Orthodoxæ fidei, c. 21.): „Per igno-
 » rantiam tum demum aliquid invite fit, cum nos im-
 » prudentiæ causam haudquaquam præhemus, sed casu
 » ita res contigit. Etenim si quispiam vino obrutus ca-
 » dem perpetravit, errore quidem, & incititia ductus causam
 » admisit, at non item invite: ignorantia quippe cau-
 » sam, hoc est ebrietatem, ipse accessivit.

Demum S. Thomas, postquam sibi proposuit hanc quæ-
 stionem, utrum scilicet ebrietas excuset a peccato, re-
 spondet (2. 2. q. 150. art. 4. in corp.), quod „in ebrieta-
 » te duo attenduntur, scilicet defectus consequens, & ac-
 » tus præcedens: ex parte autem defectus consequentis,
 » in quo ligatur usus rationis, ebrietas habet excusare a
 » peccato, in quantum causat involuntarium per ignoran-
 » tiam; sed ex parte actus præcedentis videtur esse di-
 » stinguendum: quia si ex actu illo præcedente subsequen-
 » ta est ebrietas sine peccato, tunc peccatum sequens to-
 » taliter excusatur a culpa: sicut forte accidit Lot.

„Si autem actus præcedens fuit culpabilis, sic non to-
 » taliter aliquis excusatur a peccato sequenti, quod sci-
 » licet redditur voluntarium ex voluntate præcedentis a-
 » ctus, in quantum scilicet aliquis dans operam rei illicitæ,
 » incidit in sequens peccatum. Diminuitur tamen
 » peccatum sequens, sicut & diminuitur ratio voluntarii.

Ex hac doctrina inferre possumus, ea crimina, quæ in
 ebrietate fiunt, esse tanto majora, vel minora, quanto

major, vel minor erat ratio suspicandi, quod evenirent, si quis in ebrietatem prolaberetur, præsertim si illo probabili timore neglecto vinum in nimia quantitate haustum sit, nihilque omnino actum, ut impedirentur hæc verisimiliter eventura crimina. Tunc certe peccata sequentia magis habent de ratione voluntarii, quam si prævideri non potuissent.

Eruditissimus Tostatus, Episcopus Abulensis, recte gravitatem peccatorum ebriis contingentium ponderat, dum sic loquitur (*in Math. cap. 23. qu. 366. in fine.*) :
 „ Si quis se sponte inebriavit, & postea ebrius multa
 „ mala fecit, demeretur in illis : licet cum ebrius factus
 „ sit, non potest se a malis cohibere. Et ita ebrius,
 „ juxta Aristotelem, sustinet duplices increpationes, una
 „ est, quia se inebriavit : alia est, quia ebrius malum
 „ fecit. Est tamen dicendum, quod si proprie attendatur
 „ quodcumque est talis necessitas ex parte intellectus
 „ & voluntarii, quod non potest evitari malum, non
 „ non est demeritum in operatione, sed præcedenti operationi
 „ imputatur malum sequentium : sicut cum quis
 „ sponte inebriatus est, & postea multa mala facit, omnium
 „ sequentium iniquitas imputatur voluntarie inebriationi : & ita tunc peccavit sequentibus pro peccatis ;
 „ non tamen est tanta culpa, quanta esset, si quodlibet
 „ horum voluntarie ageret.

Quæst. 13. Peccatum ebrietatis sit-ne gravius pro ratione personarum ?

Resp. Cum mala consequentia ex ebrietate, sint graviora in aliquibus personis, quam in aliis ; concludendum est, hoc peccatum esse gravius pro qualitate, & dignitate personarum illud perpetrantium. Sic dicere possumus, 1. quod regulariter puelle, & mulieres gravius peccant ratione ebrietatis, quam homines, non solum quia id valde indecorum sexui est, & scandalosum : sed etiam quia inde consequi possunt periculosi, & valde nocivi, aut inhonesti eventus. 2. Illi, quibus aliquo modo incumbit aliorum cura, seu gubernatio, cujusmodi sunt Patres familias, Gubernatores, Magistratus, & alii in dignitate constituti, gravius utique peccant ; quia per immoderatum vini usum privant se usu rationis, quod magis quam cæteri indigent ut suo munere rite fungantur, & subditos contineant in observantia & reverentia sibi debita : adde, quod scandalum ex ebrietate proveniens, gravius est juxta ordinem, & dignitatem personarum. 3. Certum est, quod illi, qui tenentur servare continentiam, tenentur etiam diligentius abstinere ab immoderato usu vini, quod valde contrarium est castitati, dicente Spiritu Sancto (*Proverb. cap. 20.*), quod *luxuriosa res est vinum* : Et nolite inebriari vino, in quo est luxuria (*ad Ephes. cap. 5.*). Unde etiam sanctus Hieronymus (*ep. ad Ocean. refertur in Can. Vener. dist. 25.*) : *Venter mero effluens, inquit, cito desipuit in illi.*

libidines: ubi ebrietas, ibi libido dominatur, & furor.
 Denum Clerici in sortem Domini vocati, & ii præferti, qui in aliquo ordine sunt constituti, & potiori iure Sacerdotes, & Parochi, vel alii aliqua dignitate in Ecclesia insigniti, specialius protecto, & strictius tenentur turpe hoc vitium declinare, quod graviore certe nota ipsos inficit, & valde nocet gloriæ Dei, & utilitati proximi, ab ipsis juvandi potius, quam scandalizandi.

Unde etiam in veteri Lege sic cautum erat (*Levitic. 10.*): „ Dixit quoque Dominus ad Aaron: Vinum & „ omne, quod inebriare potest, non bibetis tu, & filii „ tui, quando intratis in Tabernaculum testimonii, ne „ moriamini; quia præceptum est in generationes ven- „ tras, & ut habeatis scientiam discernendi inter san- „ ctum, & profanum, inter pollutum, & mundum, „ doceatisque filios Israel omnia legitima mea.

Sancta Dei Ecclesia diligenter, magnaue cum solici- tudine inspirare curavit debitum hujus puniendi vitii hor- rorem sacrosancti Altaris Ministris, & sæpius iussit, ut eas occasiones solícite fugerent, quæ tali intemperantiæ locum dare possent: Ante omnia, ajunt Patres in Con- cilio Agathensi (*Can. 41. refertur in Can. Antic. dist. 35.*) congregati, a Clericis vitetur ebrietas, quæ o- mnium vitiiorum fomes, ac nutrix est. Itaque eum, quem ebrium fuisse constiterit, (ut ordo patitur) aut triginta dierum spatium a communione statuimus submovendum, aut corporali subdendum supplicio.

In Concilio etiam Turonico (*1. Can. 2. an. 461.*) sic habetur: Fomitum omnium vitiiorum oportet abscindi, Apostolo præcipiente: Nolite inebriari vino, in quo est luxuria; & quam gravi ebrietas supplicio expietur; idem Apostolica manifestat doctrina, inter cætera dicens: Neque fornicatores, neque idolis servientes, neque ebriosos regnum Dei possituros. Si quis vero in omni officio clericali Deo militans, ab ebrietate se non abstinerit, secundum statum sui ordinem, competens in eum vindicta exerceatur.

Denum in Concilio Venetico (*Can. 12. an. 465.*) similibus poenis vetatur in Clericis ebrietas, his verbis: „ Ante omnia a Clericis vitetur ebrietas, quæ omnium „ vitiiorum fomes, ac nutrix est; nec quis potest libe- „ rum corporis sui, ac mentis habere iudicium, cum „ captus vino, a sensu probetur alienus, & proclivius ad „ vitium mente labefactata ducatur, ac plerumque possit „ peccatum, aut crimen, dum nescit, incurrere: sed „ ignorantia talis non potest non subiacere poenæ, quam „ ex voluntaria amentia manasse constiterit. Itaque eum, „ quem ebrium fuisse constiterit, ut ordo patitur, aut „ triginta dierum spatium a communione statuimus sub- „ movendum, aut corporali subdendum esse supplicio. „ Notandum, hæc Concilii verba non parum confirmare „ sententiam, quam quæstione præcedenti explicuimus.

Varia,

Varia, quæ pluribus Ecclesiæ sæculis celebrata fuere Concilia, districtè prohibent Clericis, ne se ebrietatis periculo committant: prolixior essem, si ea omnia, quæ hac de re statuta sunt, referrem; satis erit hic verba Concilii Lateranensis (3. sub Innoc. III. ann. 1180. *Can. 15. refertur in Can. A crapula, de vita & honestate Cleric.*) transcribere: „A crapula, & ebrietate omnes Clerici diligenter abstineant; unde vinum sibi temperent, & se vino; nec ad bibendum quispiam incitetur: cum ebrietas, & mentis inducat exilium, & libidinis provocet incentivum. Unde illum abusum penitus decernimus abolendum, quo in quibusdam partibus ad potus æquales suo modo obligant potatores, & ille iudicio talium plus laudatur, qui pluries inebriatur, & calices fecundiores exhaustit. Si quis autem super his se culpabilem exhibuerit, nisi a superiore commone tus satisfecerit, ab officio, vel beneficio suspendatur.

Sed quia non sufficit ebrietatem vitare, si aliunde contra temperantiam ministris Altaris valde necessariam peccetur, nota ut dignum est, quod in Canone Concilio Nonnatenſi tributo etiam vices bibendi Clericis præferuntur in Collationibus, seu Conferentiis Ecclesiasticis, quæ tunc fiebant (*Can. Quanto Presb. dist. 44.*): „Quanto Presbyteri, inquit, per Calendas simul conveniunt, post peractum divinum Myſterium, ad necessariam collationem, non quasi ad plenam refeſtionem, sed quasi ad prandium, ibi ad tabulas resideant, nec per alia inhonestæ convivia se invicem gravent; quia indecens est, & onerosum; sæpe etiam tarde ad Ecclesiam redeuntes, majus damnum de reprehensione consequuntur, quod de gravidine mutua contrahunt, quam lucrum ibi faciant. Nam de ejusmodi conventu Paulus Corinthios reprehendit, qui inconvenienter cenam Dominicam manducare conveniebant: sic & qui ad cenam Dominicam, id est, ad collationem verbi sub occasione conveniunt, & ex veritate ventris causa conjunguntur, reprehensibiles coram Deo, & hominibus habentur. Et ideo, peractis omnibus, qui voluerint, panem cum charitate in domo fratris sui simul cum fratribus frangant, & singuli singulos bibere faciant; & maxime ultra tertiam vicem poculum non contingant, & sic ad Ecclesias redeant. Ut appareat, cum quantà cura sobrietatem Patres Clericis commendarent.

Sanctus Isidorus, Clericos monens in Canone (*Can. His igitur, dist. 23.*): His igitur, inquit, lege Patrum caveatur, ut a vulgari vita seclusi, a mundi voluptatibus se se abſtineant: non spectaculis, non pompis intersint, convivia publica fugiant, privata non tantum pudica, sed & sobria colant. Quia, ut advertit sanctus Hieronymus (*Epist. ad Nepotianum.*), Facile conſemnitur Clericus, qui sæpe vocatus ad prandium, non recusat.

In varijs quoque Concilijs, ut omnis, non solum ebrietatis, sed etiam intemperantiæ, & suspicionis vitetur occasio, prohibitum est Clericis, ne ullo modo bibant in tabernis, in quas nec etiam ingredi deberent, nisi necessitatis causa. In Concilio Laodicensi (*Can. 24. refertur in Can. Non oportet, dist. 44.*) sic habetur: *Non oportet clericos sacro Ministerio deditos, a Presbyteris usque ad Diaconos, & deinceps Ordinis Ecclesiastici omnes usque ad Ministros, aut Lectores, aut Exorcistas, aut Ostiarios, aut Psalmistas, aut etiam eos, qui in proposito continentia sunt, tabernas intrare.*

Concilium Carthaginense III. (*Can. 27. refertur in Can. Clerici, dist. 44.*) ita etiam statuit: *Clerici edendi, vel bibendi causa tabernas non ingrediantur, nisi peregrinationis necessitate compulsi.*

Idem graviter prohibetur in Synodo Urbevetana a Bernardino Cardinali Roccio (*an. 1679. de Vita Cler.*), his verbis: „Sacris Canonibus, & Concilii Tridentini San-
 ctionibus in hærendo, districte mandamus, ut in hac
 nostra Civitate, vel extra in nostra Diœcesi, non au-
 deant Clerici, vel Sacerdotes ad tabernas, vel cellas
 vinarias accedere, in quibus vinum venditur, & inter
 colluviem hominum, pleni calices exhauriuntur, mus-
 tantibus pluribus, omnibusque sterpentibus, ne sit sic-
 ut populus, ita & Sacerdos: sub pœna suspensionis a
 divinis, & interdicti, ac aliis in Sacris Canonibus con-
 stitutis, in quibus contra Clericos potatores, & male-
 dictis, & censuris severissime animadvertitur“.

Unde etiam in Synodo Ebroicensi (*anno 1576.*) Cle-
 ricis insinuat, quod inter se hospitalitatem sectari con-
 trarium esset, ut sic tabernæ etiam in itinere vitarentur,
 & charitas inter eos augeretur: Proinde, ut dicitur in
 Synodo, *satiùs est, Ecclesiasticos viros fugere promiscuæ
 contubernia secularium, ac potius hospitalitatem inter
 se exercere.* Quod certe valde optandum esset.

TRACTATUS

OCTAVUS.

De septimo Decalogi Præcepto.

Non furtum facies.

Septimo Decalogi Præcepto, quod est quantum in secunda tabula, quæ proximum respicit, prohibetur, ne illi in fortunis, seu bonis suis temporalibus noceatur, quod designatur a Zacharia Propheta, dum sic loquitur (c. 3. v. 5.): *Hæc est maledictio, quæ egreditur super faciem omnis terræ, quia omnis fur, sicut ibi scriptum est, judicabitur, id est, condemnabitur.* Hanc condemnationem valde mutuebat Tobias (Tobia c. 2.): „Anna enim „uxor ejus ibat ad opus textorium quotidie, & de labore manuum suarum victum, quem consequi poterat, „deferere: unde factum est, ut hæc caprarum accipiens detulisset domi: cujus cum vocem balantis vir „ejus audisset, dixit: videte, ne forte furtivus sit, redite eum dominis suis; quia non licet nobis, aut edere, „re ex furto aliquid, aut contingere.“

Tractabimus primo de visione, & definitione furti, tum de natura illius peccati, & gravitate, demum de penis furum, & præsertim de obligatione restituendi, & resarciendi damna proximo injuste illata.

CAPUT PRIMUM.

De definitione, & divisione fursi.

Quest. 1. Quid est furtum?

Resp. Illius criminis definitio accurata reperitur in Institutionibus Justiniani Imperatoris, his verbis (Lib. 4. Instit. tit. 1. §. 2.): „Furtum est contrectatio fraudulosa, lucri faciendi gratia, vel ipsius rei, vel etiam „usus ejus possessionisve, quod lege naturali prohibetur, „est admittere.“

Primo, *contrectatio* apponitur in definitione ut notat sanctus Raymundus de Pennafort (in summa l. 2. tit. De furtis, §. 1.) „quia sine ea non est proprie furtum, „licet interveniat voluntas, verbum, vel scriptura; alias „si concupiscat rem alienam illicite, ut sine contrectatione, „est transgressor alterius præcepti.“: Non concupiscas.

Additur, *fraudulosa*, ut ostendatur, furtum numquam committi sine fraude; ac proinde, qui acciperet, vel detineret rem proximi, putans bona fide, id illi grave, & molestum non futurum, sed tali detentioni libenter consensurum, non committeret furtum, sicut nec qui rem

alienam acciperet, putans esse suam. Dicitur etiam, *fraudulosa*, quia, ut monet Angelicus Doctor (2. 2. q. 66. *arc. 4. in corp.*), „furtum, & rapina sunt vitia iustitiæ opposita, in quantum aliquis alteri facit injustum; nullus autem patitur injustum volens“.

Unde etiam sanctus Bonaventura, & sanctus Raymundus addiderunt definitioni furti hæc verba: *Invito domino*; Furtum, inquit Seraphicus Doctor (*ser. 6. de decem præceptis.*), est *contrectatio rei alienæ, invito domino*. Quia, juxta verba sancti Thomæ superius relata (*S. Raym. in summ. l. 2. tit. de furtis, §. 1.*), nullus patitur *injustum volens*; & ita omnes injustitiæ sunt semper contra voluntatem patientis.

Additur in definitione: *Vel ipsius rei, vel etiam usus ejus possessionisve*: quia, ut notat sanctus Raymundus (*ibidem.*), non solum committitur furtum, qui rei dominum vult lucrifacere sic furtive: sed etiam, qui usum, vel possessionem rei: Can. *Qui sacrum*, dist. 50. & leg. *Qui jumenta sibi commodat*, ff. eodem tit. Et, ut docet S. Bonaventura (*l. 3. sent. dist. 37. dub. 7.*): Dicitur, quod in præcepto illo intelligitur prohiberi omnis *illicita rei alienæ usurpatio*. Ita notaverat S. Augustinus his verbis (*in q. in Exod. c. 71.*): Furti nomine bene intelligitur omnis *illicita usurpatio rei alienæ*; non enim rapinam permisit, qui furtum prohibuit: sed utique a parte totum intelligi voluit, quidquid illicite rerum proximi auferetur.

Dicitur in definitione: *Lucri faciendi gratia*; & dicitur, qui rem alienam bona fide, & animo acciperet, ut scilicet eam domino conservaret, & a furibus eriperet, non committeret furtum: sicut nec qui tunico ensē tolleret, ne se forte interimeret. Id observavit sanctus Bonaventura his verbis (*ser. 6. de decem præceptis*): „Furtum est attrectatio rei alienæ invito domino, si fiat ex cupiditate; sed si non fiat ex cupiditate, non est furtum: sicut filii Israel, ex Domini præcepto, portaverunt secum ex Ægypto vasa argentea, & aurea: vel qui alii auferunt gladium, ne faciat malum, tunc non dicitur furtum“.

Demum additur in eadem definitione: *Quod lege naturali prohibitum est admittere*: quia furtum legem naturalem violat. Id innuit Apostolus, dicens (*ad Rom. cap. 2.*): Cum enim gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea, quæ legis sunt, faciunt: ejusmodi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex, qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis; dum scilicet furtum vitant. Nemo autem est, qui non noverit lustrum rationis, præceptum non furandi contineri in isto naturalis legis præcepto (*Matth. c. 7. 12.*): Omnia ergo quæcumque vultis ut faciant vobis homines, & vos facite illis; hæc est enim lex & Prophetæ. Hinc sanctus Augustinus, juvenilia furtiva in suis Confessionibus referens (*lib. 2. Confess. c. 4.*): Furtum certe ponit lex

tua Domine, inquit, & lex scripta in cordibus hominum, quam nec ipsa quidem delet iniquitas. Quis enim fur equo animo furem patitur? nec copiosus adactum inopia.

Quest. 2. Quomodo dividi potest furtum?

Resp. Furtum generaliter acceptum pro quacumque iniusta rei alienae usurpatione, & ut complectitur quicquid hoc præcepto prohibetur, dividi potest in multas peccatorum species; ut enim docet Seraphicus Doctor (ser. 6. de decem Præceptis.); „Furtum est contractatio rei alienae invito domino; & hoc fit, aut per meram audaciam, aut per violentiam, aut per circumventionem. Primo modo, cum fit per meram fraudem, &furtive, sic dicitur furtum. Si fiat per violentiam, hoc est dupliciter; aut est apertum, & sic dicitur rapina; aut est occultum, & sic dicitur latrocinium. Si vero fiat attrectatio rei alienae per circumventionem, hoc potest fieri cum pactione adjuncta, & hoc tripliciter: aut cum pactione fraudulenta, sic fit in negotiationibus; hoc autem tripliciter fit, aut in pondere, aut in numero, aut in mensura; & de hoc rarissime evadunt mercatores. Si autem fiat cum pactione iniqua, sic est usura, in qua id, quod venditur, est commune, scilicet tempus; si autem cum pactione profana, in qua illud, quod venditur, est proprium, sic dicitur simonia.”

Quest. 3. Potest-ne aliter dividi furtum?

Resp. Ex Catechismo Romano (p. 3. de 7. Præcepto n. 20.), „variis nominibus notatur iniusta possessio, & usus rerum alienarum, ex varietate eorum, quæ & invitis & inficiis dominis auferuntur. Nam si privatum quid privato adimitur, furtum dicitur. Si furripitur publico, peculatus appellatur. Si vero sacra res eripitur, nominatur sacrilegium; quod facinus maxime nefarium ac sceleratum maxime in mores inductum est, ut bona quæ necessario & sacrorum cultui, & Ecclesiae ministris, & pauperum usui pie ac sapienter fuerunt attributa, in privatas cupiditates perniciosasque libidines convertantur.”

Advertendum autem, quod non solum committitur sacrilegium, cum res sacra furripitur, sed etiam cum fit rei profanæ furtum in loco sacro. Unde sic loquitur Sanctus Bonaventura (l. 3. ser. dist. 37. dub. 7.). *Sacrilegium est furtum perpetratum circa rem sacram, vel locum sacrum.*

CAPUT II.

De Gravitate criminis furci.

Quest. 1. Furtum est-ne ex natura sua peccatum mortale?

Resp. Dubitari non potest, quin furtum sit ex natura sua

sua peccatum mortale, dicente Apostolo (1. ad Cor. c. 6. 10.), quod *neque fures, neque avari, neque rapaces regnum Dei possidebunt*. Fides autem docet, neminem excludi a Regno caelesti, nisi per mortale peccatum, per quod excidimus a charitate. Et ita concludendum est ex verbis Apostoli, furtum esse ex natura sua mortale peccatum.

Præterea respondens Jesus in Evangelio illi, qui sic eum interrogaverat (Matth. c. 16.): *Magister bone, quid boni faciam, ut habeam vitam æternam?* ait: *Sic vis ad vitam ingredi, serva mandata; dicit illi, Quæ? Jesus autem dixit: Non homicidium facies, non adultetabis, non facies furtum.*

Cum igitur furtum violet unum ex præceptis necessariis ad salutem, necesse est, ut sit lethale peccatum.

Quæst. 2. Furtum est-ne semper mortale peccatum?

Resp. Cum gravitas criminis furti ponderetur ex damno, quod proximo infert in suis bonis temporalibus, & ideo sit contrarium charitatis præcepto, quo jubemur diligere proximum tamquam nosmetipsos; accidere potest, rem furto subreptam ita modicam esse, ut inde proximus nullum fere damnum patiatur, & ita peccatum sit tantum veniale; quia, ut observat Angelicus Doctor (2. 2. q. 66. art. 6. ad 3.), „illud quod modicum est, ratio „apprehendit quasi nihil: & ideo in his quæ minima „sunt, homo non reputat sibi nocumentum fieri; & ille qui accipit, potest præsumere hoc non esse contra „voluntatem ejus, cujus res est; & pro tanto si quis furtive hujusmodi res minimas accipiat, potest excusari a peccato mortali; si autem habeat animum inferendi nocumentum proximo, etiam in talibus minimis potest esse peccatum mortale.“

Quæst. 3. Quandonam furtum est tantum peccatum veniale propter levitatem materiæ?

Resp. Cum gravitas furti sumatur ex damno, quod injuste proximo infertur; sequitur, non posse generaliter assignari quantitatem necessariam ad mortale peccatum; quia signari quantitatem necessariam ad mortale peccatum, affert aliquando leve tantum inferret damnum diviti, affert aliquando maximum pauperi. Igitur hæc unica regula assignari potest ex mente Doctoris Angelici proxime citati, quod peccatum furti est solummodo veniale, cum res ablata levis est momenti, ut nullum vel fere nullum nocumentum asserre censeatur proximo: ita ut fur possit credere, dominum rei furatæ non moleste ferre tale furtum, & facile consentire privationi talis rei sibi furatæ.

Timendum est, ne sæpius temere putemus furtum esse tantum veniale ob levitatem materiæ: *Furtum*, inquit Sanctus Leo (ep. 86. ad Nicetam Aquilejensem Episc.), *reperitur in peccato Adami, quia prohibitus usurpatus est cibus; & avaritia, quia plus quam sufficere illi debuit, appetivit*. Non tamen excusatum fuit tale furtum a peccato mortali ob levitatem materiæ.

Observandum autem cum Catechismo Romano (p. 3. de 7. Precepto, n. 35.), in iustam esse excusationem furum, qui divitibus tantum furrunt: Quid quod adiver licet interdum fures, qui nihil se eo peccare considerant, quod detrahant aliquid locupletibus & copio in hominibus, qui ea detractione nihil damni faciunt, nesciant quidem? misera sane & pestifera defensio.

Unde concludendum est, illum qui rem, quæ in se considerata modica non est, furatur, non eximi a peccato mortali, licet ad divitem pertineat, qui sine incommodo ea carere potest: Forte aliquis hoc secum cogitat, inquit S. Augustinus relatus in Can. (Can. Forte 14. q. 5.) & dicit: multi sunt Christiani divites, & vari, cupidissimi: non habeo peccatum, si suum illis abstulero, & pauperibus dederò. Unde enim illi nihil boni agunt, mercedem habere poterò, si ego elemosynas dederò. Etiam in hac re parcat unusquisque anime suæ, quia huiusmodi cogitatio ex diaboli calliditate suggeritur. Nam etiam si totum tribuat pauperibus, quod abstulerit, addit potius peccata quam minuat.

Quæst. 4. Excusatur ne a mortali peccato, qui pluribus minimis furtis furripit magnam aliquam summam uni, vel pluribus personis?

Resp. Licet, ob levitatem materiæ, furtum fiat tantum veniale peccatum, constat tamen, quod si ille, qui furetur rem parvi momenti, id faciat cum intentione furripendi repetitis vicibus gravem aliquam seu notabilem summam, peccat lethaliter, juxta mentem Sancti Hieronymi relati in Canone (Can. Fur. 34. q. 6.): Fur autem, inquit, non solum in majoribus, sed etiam in minoribus judicatur; non enim id quod furto ablatum est, sed mens furantis attenditur. Et ita si fur habuit intentionem furandi rem aut summam considerabilem seu notabilem per plura minuta furta, peccavit mortaliter. Et in eodem sensu videtur dicere S. Thomas (2. 2. q. 66. art. 6. ad 3.), quod fur si habeat animum inferendi nocumentum proximo, etiam in talibus minimis, potest esse peccatum mortale.

Si vero quis pluribus vicibus varia minuta uni furatur, non habens animum furandi summam notabilem, quamvis levitas materiæ possit illum excusare a mortali culpa in primis furtis, peccabit tamen mortaliter, cum perveniat ad summam notabilem; & licet ex seipsis huiusmodi posteriora minuta furta non sint alterius naturæ, quam priora; erunt tamen mortalia ob moralem connexionem, quam habent cum prioribus furtis jam perpetratis, cum quibus constituunt notabilem summam.

Idem videtur dicendum de eo, qui laborando in die Festo, pervenit paulatim ad tempus notabile: vel qui comedit in die jejunii plura minuta abique intentione ulterius comedendi; committit peccatum mortale, si revera comedere pergat, & ita perveniat ad eam quantitatem.

statem, quæ sufficit ad infringendum jejunium Ecclesiasticum.

Indubitatum etiam est, quod si quando cognoscitur, his diversis levibus furtis summam factam esse notabilem, & non sit illius restitutio, licet fieri possit, committitur peccatum mortale. Ratio est, quia voluntarie & injuste detinetur summa notabilis ad proximum pertinet, contra Dei præceptum, quo æque prohibetur, ne retineatur, ac ne subripiatur res aliena; ac proinde licet hæc minuta furti seorsim sumpta non inferant grave damnum proximo, eorum tamen retentio affert grave damnum, quod restituere seu rescire tenetur fur.

Idem affirmandum videtur de eo, qui pluribus parvis furtis surriperet notabilem summam pluribus personis, qui in hoc peccare videtur mortaliter, V. G. si quis uteretur statera dolosa, aut falsa mensura vendendo vinum, frumentum, aut alia: quia acquireret notabilem summam via iniqua, & licet grave damnum singulis non inferret, noceret tamen notabiliter Reipublicæ, seu Universitati. Eadem prorsus ratione, qui furatur summam notabilem Universitati, seu Communitati alicujus magnæ Civitatis, seu etiam Reipublicæ potenti, ut Venetæ, non evadit peccatum mortale, licet tali furto datum, quod singulis civibus talis Reipublicæ inferatur, sit levissimum.

Id etiam probatur ex variis Sacræ Scripturæ locis: nam in Proverbiis (c. 1.), *statera dolosa, abominatio est apud Deum*. Et (Prov. c. 20.) *Abominatio est apud Dominum pondus & pondus: statera dolosa non est bona*. Quæ verba designant lethale peccatum. Præterea in Deuteronomio sic habetur (c. 15.): *Non habebis in sacculo diversa pondera, majus, & minus, nec eris in domo tua modius major & minor... abominatur enim Dominus Deus tuus eum qui facit hæc, & adversatur omnem injustitiam*. Sed Deus abominatur solummodo peccatum mortale, quo solum amittitur charitas; unde sequitur, quod, juxta Sacram Scripturam, peccet mortaliter, qui utitur falso pondere, aut falsa mensura, & ita notabilem summam surripit, licet non una, sed repetitis vicibus; licet pluribus personis modicum quid surripiatur hoc modo, quæ modica tamen simul unita in summam notabilem coalescunt.

CAPUT III.

De Excusationibus, quæ a nonnullis adduci possunt, ut surripere valeant rem alienam, circa violationem hujus præcepti; quarum præcipua est necessitas.

Quest. 1. Q Uotuplex est necessitas?

Resp. Triplex necessitas assignatur a Theologis: Prima appellatur extrema, secunda gravis, tertia communis.

munis. Extrema necessitas est, cum quis caret rebus ad vitam conservandam omnino requisitis, ita ut nisi statim ei succuratur, in manifestum mortis periculum adducatur, aut saltem incidendi in morbum insanabilem, aut perdendi aliquod corporis membrum, nullumque omnino suppetit medium ad hæc extrema mala declinanda, nisi aliquid proximo subripiatur.

Necessitas gravis ea dicitur, quæ causa est maximæ infamiae, propter quam non potest homo vivere iuxta suam conditionem, sed adigitur ad ducendam vitam abjectam, & infra omnes ejusdem status: aut quæ hominem constituit in periculo gravi sanitatis, honoris, aut bonorum.

Necessitas communis ea est, quæ reperitur in his, qui non possunt id quod debent solvere, aut qui ostiitum & publice mendicant.

Quest. 2. Licet ne in extrema necessitate aliena subripere?

Resp. Dum necessitas vere extrema est, potest, sine violatione hujus præcepti, accipi id quod requiritur ad arcendam talem necessitatem. Si adeo sit evidens, &urgens necessitas, inquit Angelicus Doctor (2. 2. q. 36. art. 7. in corp.), & manifestum sit instanti necessitati de rebus occurrentibus esse subveniendum (puta, cum imminet personæ periculum, & aliter subveniri non potest) tunc licite potest aliquis ex rebus alienis suæ necessitati subvenire, sive manifeste, sive occulte sublatis: nec hoc proprio habes rationem fursi, aut rapine.

Docet etiam sanctus Raymundus (1. 2. c. de furtis, §. 10.), quod si aliquis furatur cibum, potum, vel vestimentum, propter necessitatem famis, vel sitis, vel frigoris, numquid committit furtum? Ad hoc dicat, quod si patitur magnam necessitatem famis, vel sitis, vel frigoris, ita quod nisi furetur, credit se non posse evadere mortem; non committit furtum, nec peccat: dum tamen propter hanc necessitatem faciat. Can. Discipulos, De consecr. dist. 5. Discipulos, dum per segetes transeundo evellerent spicas, & ederent; ipsius Christi vox innocentes vocat, quod coacti fame hoc fecerunt. Item propter necessitatem famis, comedis David panes Propositionis. 1. Reg. 21.

Et est ratio multiplex: una, quia in necessitate omnia debent esse communia. Canon. Sicus, dist. 47. Ubi Ambrosius inter alia dicit: Proprium nemo dicat, quod commune est. Item quia ipse dominus rei ex præcepto tenetur pascere esurientem. Dist. 86. Pisce fame morientem: si non paveris, occidisti. Unde talis fur licite & debuit, & potuit credere, dominum permissurum: & ita non commisit furtum.

Quest. 3. Necessitas gravis eximit ne a peccato aliena surripientem?

Resp. Idem sanctus Raymundus, cujus autoritas, in

hæc præsertim iustitiæ materia, maxima est, post verba innox relata, statim subiungit (*ibid.*): *Si autem non patitur ita magnam necessitatem, peccat: attenuatur tamen peccatum propter necessitatem: & in tali casu intelligitur Decretalis, Extra. De furtis: Si quis propter necessitatem famis, aut nuditatis, fuerit cibaria furatus, vel vestem, vel pecus, poeniteat hebdomadas tres.*

Sanctus Thomas etiam de eadem Decretali loquens (2. 2. q. 66. art. 7. ad 1.): *Decretalis illa, inquit, loquitur in casu, in quo non esturgens necessitas.*

Unde etiam in Summario, seu argumento, aut rubrica illius Decretalis, sic habetur: *Committens furtum ex necessitate non multum urgente, peccat, sed non graviter: unde imponenda est levis poenitentia.* Juxta illud quod legitur Proverbiis in Salomonis (c. 6. n. 9.): *Non grandis est culpa, cum quis furatus fuerit: furatur enim, ut esuriens impleat animam.*

Sed ne facile crederetur, permissum esse furari sub alienius prætextu necessitatis, licet non extremæ, Innocentius XI. sequentem perniciosam in praxi propositionem damnavit (Decretum Innoc. XI. contra 65. Proposit.)

Propos. 36. *Permissum est furari non solum in extrema necessitate, sed etiam in gravi.*

Certum tamen est, quod etiam si necessitas valde urgens, licet non extrema, non excuset furantem a peccato; tamen illud valde minuit, præsertim cum ea tantum capiuntur, quæ ad vitam sustentandam quodammodo necessaria videntur.

Sed hic notandum est, illos magnates & nobiles, qui aliena invadunt, aut debita non solvunt, sub prætextu variarum expensarum sæpius inutilium & immoderatarum, nullo modo excusari coram Deo. Ecce, ut habetur in Catechismo Romano (p. 3. de 7. præcepto, n. 31.), *nobilium hominum non ferenda delicia, qui culpam extenuare sibi videntur, si se affirmarint, non cupiditate, aut avaritia, ad detrahendum alteri sua descendere, sed tuenda causa amplitudinis familie, & majorum suorum, quorum existimatio ac dignitas rueret, nisi rerum alienarum accessione fulciretur.* Dum autem multa mutuo accipiunt, quæ in luxu & vanitatibus insumuntur, & quæ vident se nunquam soluturos, valde peccant contra iustitiam, & hæc Prophetæ verba recte eis applicari possunt (Ps. 36.): *Matuabitur peccator, & non solvet.*

Quæst. 4. Quo pacto se gerere debet Confessarius cum poenitentibus, qui necessitates communes prætexunt, ut in suis furtis excusentur?

Resp. Debet Confessarius huiusmodi poenitentibus dicere, quod cum eorum pauperas sit tantum necessitas communis, a peccato excusari non possunt: &, ut ait Sanctus Joannes Chrysostomus, frigidam, seu frivolum causam allegant. Illis etiam insinuandum esset, quod

hæc obstinatio, quam in habitu furandi ostendunt, illos in statu paupertatis detinet, quia Deus eorum operibus benedictionem suam non infundit. Id agnovit Salomon, dum in Proverbiis dixit (11. 24.): *Alii dividunt propria, & ditiores fiunt: alii rapiunt non sua, & semper in egestate sunt.* Et ita, ut valeant sine ullo furto se & familiam a veris necessitatibus liberare, audiant Apostoli consilium (*Ad Eph. 4.*): *Nolite locum dare diabolo. Qui furabatur, jam non furetur: magis autem labores, operando manibus suis, quod bonum est, ut habeat, unde tribuas necessitatem patiendi.*

Præterea possent Confessarii accurate examinare hujusmodi pauperes, & ab ipsis scire, 1. An faciant expensas aliquas minime necessarias, sive in vestibus, sive in mensa, & similibus; & ipsis inculcare cum patientia, & mansuetudine, quod tenentur in statu, in quo nunc sunt, ea, quæ non sunt omnino necessaria, rescare. 2. Sciendum est, an juxta facultates, & vires suas laborent; paupertas enim, quam inertia parit, excusatione digna non est. Hic omnino insistendum est, quia ut plurimum paupertas gravis, seu etiam extrema, pigritiam seu damnabilem negligentiam sequitur, & inde oritur.

Utile etiam esset insinuare illis, qui aliquo eventu fortuito, & inopinato bona copiosa amiserunt, & in statum paupertatis prolapsi sunt; quod amissæ divitiæ, aut status, in quo olim fuerunt, non eos a labore manuum detertere deberent, ut possint præsentibus angustiis subvenire, submitiendo se ex animo, & cum vera resignatione, divinæ providentiæ decretis.

Addi potest, non incongruum fore, si pauperibus quoque, quos occultos, seu verecundos appellant, persuaderetur, ut nitantur hanc verecundiam minuere, & superare, quæ ex superbia, seu humilitatis defectu provenit. Talibus dici posset, non decere Christianum ob pauperem erubescere, quandoquidem ipse etiam Christus Dominus pauper esse, & videri voluit; & idcirco optandum esset, ut ea paupertatis verecundia contempta, aut superata, juxta facultates, & vires suas operari non desistant, ut aliqua saltem ex parte propriam, & familiæ suæ, si quam habent, indigentiam sublevare possint.

Quest. 5. Famuli, & famulæ possunt ne occulte heris aliquid surripere ad compensandam operam suam, quam multo majorem judicant salario, quod recipiunt? Idem quæritur etiam de artificibus, seu quibuscumque operariis.

Resp. Id fieri nullo modo potest, & hujus generis compensationes sunt in praxi perniciosæ. Unde opinionem talibus compensationibus faventem reprobavit Academia Parisiensis, his verbis (*Censura Universitatis Parisiensis*, 1. Apr. 1631.), *Hæc doctrina falsa est, & periculosa, etiam additis restrictionibus; & domesticis furtis viam aperit.* Post aliquot annos Academia Iovani-

nienſis interrogata, ſeu conſulta ab Epifcopo Gandavenſi, ſic in eadem materia mentem ſuam aperuit (*Cenſura Academiæ Lovan. 5. Maji 1657.*): „ Hæc aſſertio „ falſa eſt; naturam hominis de ſe pronam ad malum „ præcipitans in furta, ac domeſticam pacem pertur- „ bans; eo vel potiſſimum, quod iſta compenſatio ip- „ ſorummet famulorum, & famularum iudicio relinqui- „ tur “.

Et quia in famoſa Apologia Caſuiſtarum a ſancta Sede reprobatâ 21. Auguſti 1659. eadem aſſertio defendebatur tamquam conformis doctrinæ ſancti Ambroſii & ſancti Auguſtini, rejecta quoque fuit his verbis: „ Hæc do- „ ctrina quibuſlibet additis reſtrictionibus, pernicioſa „ eſt: pacem familiarum, famulorum fidem labefactat: „ Sanctis Patribus Ambroſio & Auguſtino, falſo, impe- „ rite, & injurioſe aſſingitur “.

Nec difficile eſt oſtendere, quam aliena ſit hæc opinio a mente ſancti Auguſtini, cum etiam, poſtquam dixit, „ Egyptios non dediffe debitum operarum ſalarium Hebræis, ſtatuat, Hebræos non potuiſſe ſine peccato vaſa Egyptio- rum auferre, niſi Deus juſſiſſet (*l. 2. contra Fauſtum, c. 72.*): „ Quid abſurdum, inquit, ſi Egyptii ab Hebræis, „ homines inique dominantes ab hominibus liberis, quo- rum etiam mercedis pro eorum tam duris & injuſtis laboribus fuerant debitores, rebus terrenis, quibus etiam ritu ſacrilego in injuriam Creatoris utebantur, „ privari debuerunt? Quod tamen ſi Moyſes ſua ſponte feciſſet, aut hoc Hebræi ſua ſponte feciſſent, proſecto „ peccaſſent “. Et conſequenter, juxta ſancti Auguſtini mentem famulus vel operarius, qui de ſalario cum domino convenit, nihil furripere poteſt, etſi puter, „ dictum ſalarium minorem eſſe ſua opera.

Demum ſancta Sedes hanc furtis faventem opinionem damnavit cum ſequenti propoſitione (*Innoc. XI. Decret. contra 65. propoſit.*).

37. Propoſitio damnata: „ Famuli & famulæ dome- ſticæ poſſunt occulte heris ſuis furripere ad compen- ſandam operam ſuam, quam majorem judicant ſalario „ quod recipiunt “.

Queſt. 6. Potest-ne licitum aliquando eſſe uti compen- ſatione, ſine violatione hujus præcepti?

Reſp. Liqueſt ex allata ſancti Auguſtini authoritate, vix inveniri poſſe caſum aliquem, in quo licitum ſit uti compen- ſatione: cum etiam Doctor Angelicus dicat (*2. 2. q. 66. art. 5. ad 3.*), quod „ qui furtim accipit rem ſuam „ apud alium injuſte detentam, peccat quidem, non „ quia gravat eum qui detinet (& ideo non tenetur ad „ reſtituendum aliquid, vel ad compenſandum) ſed pec- „ cat contra communem juſtitiam, dum ipſe ſibi uſur- „ pat ſuæ rei iudicium, juris ordine prætermiſſo; & „ ideo tenetur Deo ſatisfacere, & dare operam, ut ſcan- „ dalum proximi, quod inde exortum fuerit, ſedetur “.

Et ita juxta sanctum Thomam, licet quis sciat, rem suam ab alio detineri injuste, non potest tamen ut plurimum rem æqualis valoris ei surripere sub compensationis prætextu; sed debet ad judicem accedere, ad quem spectat decernere, quod justum est.

Possunt nihilominus aliqui reperiri casus, in quibus compensatione uti licet. Verum, ut hæc compensatio immunis sit a peccato, tres exigit conditiones. Necessæ est 1. ut debitum sit certum, & non dubium; nam si, ex sancto Gregorio Papa relato in Canone (*Can. Grav. 11. q. 3.*); *grave satis est, & indecens, ne in re dubia, cæsa detur sententia*; & judices legitimi non possunt temere pro una ex partibus judicare, quanto minus licere potest uni ex partibus judicem se in propria causa constituere, & in sui favorem decidere in casu, in quo potest aliquod reperiri dubium, non auditis rationibus quas posset is adducere, qui adeo temere inficiis condemnatur?

2. Requiritur, ut nulla alia suppetat via ad recuperandam rem injuste detentam, præter occultam compensationem; nam si posset petendo recuperari, aut recurrendo ad judicem, licet cum aliqua difficultate, non posset quis, sine peccato, uti compensatione, ut modo diximus, cum Angelico Doctore, de eo qui occulte accipit ab alio quod suum est; qui est in culpa, quia contra ordinem justitiæ accipit. Tamen qui sic propriis manibus rem sibi debitam accipit occulte, non tenetur restituere: „ Si ille a quo abstulit, inquit sanctus Antoninus „ *tit. 1. c. 15. §. 1.*), tantumdem habuisset de suo, & „ nolebat reddere: in tali casu non tenetur ad restitutionem, peccavit tamen talis graviter sic auferendo; „ si poterat in judicio rem suam recuperare, non debet sibi facere justitiam, sed iudex. Si autem in judicio non poterat rem habere suam, vel propter defectum probationis, vel propter tyrannidem, vel potentiam ipsius: tunc etiam nec accipiendo peccavit, nisi „ inde aliis scandalum pararetur.

Hæc est tertia conditio requisita ad purgandas compensationes occultas; quia scilicet danda non est proximo scandali occasio. Ob eamdem rationem valde cavendum est, ne utendo tali compensatione, aliquod inferatur proximo damnum, locum dando suspicandi, quod tertia aliqua persona furata sit rem, quæ occulte accipitur.

Quæst. 7. Peccant-ne contra hoc præceptum mulieres, quæ accipiunt, aut dant summam, aut rem alicujus momenti, contra mariti voluntatem?

Resp. Certum est, quod si uxor, præter dotem, habeat alia bona, quorum domina sit tam quoad usum fructum, quam quoad proprietatem, quæ bona vocantur in jure paraphernalia, potest de his disponere, sine viri consensu. Quæstio igitur est solum de bonis dotalibus: quæ, juxta leges, marito dantur pro oneribus matrimonio-

nii. (*Leg. Pro oneribus, Cod. de jure dotium.*) Et quoad illa dicendum est, quod furtum committit uxor, si, absque causa rationabili, bona communia dispenset aliter quam ei fuisset a marito permissum.

Id probatur ex sancto Augustino, qui ad mulierem scribens (*Epist. 199. ad Ecclesiam* ;) „ Nihil, inquit, de tua veste, nihil de tuo auro, vel argento, vel qua- cumque pecunia, aut rebus ullis terrenis tuis, sine ar- bitrio ejus, facere debuisti ... Et in his disponendis atque faciendis si quid tibi forte melius videretur, suggeres viro reverenter, ejusdemque auctoritatem tamquam tui capitis sequeris obedienter, ut omnes qui sanum sapiunt, ad quos posset hoc bonum vestrum fa- ma perferre ; de domus vestræ fructu ac pace gaude- rent, & adversarius revereretur, nihil habens de vobis dicere pravi. Porro si de faciendis eleemosynis, & in pauperes impendendis rebus tuis, de quo bono opere & magno tam evidentia præcepta sunt Domini, cum viro tuo fideli, & tecum sanctæ continentix pacta servante, consilium communicare deberes, ejusdemque non spernere voluntatem ; quanto magis, &c.

Sanctus Raymundus eandem doctrinam expresse con- firmat, dicens (*lib. 2. tit. de furtis, §. 9.*) : „ Si uxor habet res paraphernales, id est proprias, præter dotem, sic dictas *παρά*, quod est juxta, & *δωρεάν*, quod est *dos*, quasi juxta dotem, potest de illis, etiam invito viro, facere eleemosynam. Cod. de Pactis con- ventis. *Leg. Hæc lege.* De rebus autem viri, aut de pane, vino, & aliis, quæ bono & approbato more so- lent ad dispensationem uxoris pertinere, potest & de- bet facere eleemosynam, moderate tamen secundum facultatem viri, & majorem & minorem multitudinem vel necessitatem pauperum : & debet semper sibi con- formare conscientiam, quod non displiceat marito in corde, licet forte aliquando prohibuerit ore ; solent e- nim mariti facere prohibitionem uxoribus absolute, ut sic temperent eas, non a toto, sed ab excessu, quem suspicantur. Potest etiam formare sibi conscientiam ex qualitate & miseria pauperis, cogitans, quod si mari- tus illam videret, omnibus modis placeret ei, quod sibi faceret eleemosynam. Si autem omnino, & præ- cise dictat ipsi uxori conscientia, quod viro displicer, & scandalizatur inde, deponat conscientiam illam, si potest ; sin autem, non debet dare, & doleat, quia non potest dare ; & sic intelligitur, quod dicitur 3. q. 5. Can. *Quod Deo.* Hoc autem ultimum dico, nisi videret pauperem indigere ad mortem ; tunc enim deberet dare intrepide, alias peccaret.

Quæst. 8. Numquam ne licitum esse potest uxoribus aliquid a viris accipere, ipsis non consentientibus ?

Resp. E: si, ut diximus, fructus bonorum dotialium ad maritum pertineant, & consequenter uxores de illis dis-

ponere non possint contra virorum voluntatem, nihil tamen minus, cum hæc bona data sint ad portanda onera matrimonii, possunt assignari aliqui casus, in quibus uxores de his bonis disponere possunt sine consensu virorum, dum viri iis non utuntur ad ea, propter quæ data sunt.

Possunt 1. mulieres aliquid ex bonis communibus subtrahere, ad propulsandum, & arcendum grave aliquod damnum, quod probabiliter marito, vel familiæ imminet. Id fecit prudentissima mulier Abigail, dum ardentem Davidis iram, oblatiis muneribus, sedavit, atque ita impendentem suæ familiæ stragem depulit (*Lib. 1. Regum, c. 25.*)

2. Cum maritus rem familiarem prodigit, & res familiæ necessarias non subministrat, licet uxori aliquam partem bonorum communium accipere, & occultare, ut suis, & familiæ necessitatibus, provida ejusmodi bonorum reservatione, prospiciat. Sed in his casibus debet uxor observare circumstantias, quas in compensationibus necessario requiri diximus, & consequenter certum illi esse debet, quod ea, quæ occulte accipit, necessaria sint honestæ sustentationi familiæ. Si id dubium esset, standum esset judicio mariti, dicente Apostolo (*Ad Ephes. c. 5. 22.*): *Mulieres vris suis subdite sint, sicut Domino, quoniam vir caput est mulieris, sicut Christus caput est Ecclesiæ.* Aut saltem, si rationibus deferre nolit maritus, uxor debet sequi mentem prudentis, & pii Confessarii, aut viri probi, & experti in talibus.

Quest. 9. Filii familias, qui parentibus aliquid furripunt, committunt-ne furtum?

Resp. Id quod habetur in Proverbiis Salomonis, quod, *qui subtrahit aliquid a patre suo, & a matre, & dicit, hoc non esse peccatum, pariceps homicidii est; sanguis indicat gravitatem talium furtorum, quæ involvunt etiam quamdam injuriæ speciem illis factam, quibus amor, & reverentia debentur.* Sanct. Antoninus in tractatu de modo interrogandi poenitentes (*in summula Confess. in 2. par. De modo interrogandi poenitentes a Confess. de 7. Precepto, c. 6.*): Si quis, inquit, rem aliquam occulte invito domino, non solum si abstulit ab extraneo, sed etiam filius a parentibus, uxor viro, servus domino, discipulus magistro, socius socio, con- sanguineus consanguineo, furtum est; si est aliquod notabile damnum, unde & mortale, tenetur ad restitutionem; secus si quid minimum, ut aliquos fructus, quadrinum, & hujusmodi. Idem sanct. Doctor eandem doctrinam in alio loco repetit, dicens (*p. 2. tit. 1. c. 15. §. 1.*): „Si filios familias abstulit de bonis parentum contra voluntatem eorum, furtum committit: & si est quid notabile, mortale est.

Observandum tamen est, quod eadem res, vel summa, quæ censeri posset, respectu extranei, materia gravis, & redderet furtum mortale: potest considerari in filio tamquam levis, & illius furtum tamquam veniale; quia

quia scilicet pater magis dolet de furto ab extraneo, sibi facto, quam si factum fuisset a filio; & ita æstimari potest, quod dum pater grave damnum honeste, & moderato a filio sibi facto, aut dum filius honeste, & moderate utitur summa surrepta, eamque infumit rationabiliter, pater non multum repugnat, nec ob tale furtum affligitur. Hæc omnia in praxi valde pendent a variis personarum, temporum, & qualitatum circumstantiis; quæ ideo a prudenti Confessario mature consideranda sunt.

Quest. 10. Sartores possunt ne excusari a furto, cum frustula aliqua panni retinent ad compensandum laborem, pro quo plene non putant sibi satisfactum?

Resp. Ea quæ diximus sup. numer. 5. satis probant, quod dum sartores recipiunt salarium, de quo conventum est pro labore in facienda veste, non possunt excusari a furto, cum retinent aliquam partem panni ipsis traditi; neque prodest eis prætexere quod dictum salarium non est congruum, & quod de eo convenerunt solummodo coacti, ne dicta vestis facienda daretur alteri, qui eam minori pretio fecisset, sciens facile fore se indemnem præstare, retinendo aliquas panni partes, quemadmodum passim a sartoribus fieri solet. Ostendimus enim, propositionem, quæ similes compensationes famulis permittebat, reprobata fuisse a sancta Sede Apostolica, & idem esse de quibuscumque operariis, qui postquam convenerunt de salario, non possunt aliquid retinere ad illud supplendum.

Unde etiam sanctus Antoninus, loquens in specie de sartoribus (*in summula Confess. p. 3. interrogatorii, c. 8. de artificibus, & mechanicis, p. 6. De fure Pannorum.*): Si quod restat sibi, inquit, de serico, vel panno, vel tela, vel aliis sibi datis pro fiendis vestibus, retinet sibi, furatur illud; quod si sit quid notabile, nisi ille diminutias dedisset sibi in mercede laboris, & illud capis sibi ad supplendum tantum, vel ubi est in passio.

C A P U T IV.

De restitutione, & an necessaria sit ad salutem.

Quest. 1. Quid est Restitutio?

Resp. Restitutio est actus iustitiæ commutativæ, quo res ablata, vel injuste detenta, suo domino restituitur, vel illata damna compensantur. Hæc definitio contraria formis est explicationi, quam tradidit Angelicus Doctor, his verbis (2. 2. q. 61. ar. 6. in corp.): Dicendum, quod restituere nihil aliud esse videtur, quam iterato aliquem statuire in possessionem, vel dominium rei sue.

1. Dicitur restitutio actus iustitiæ; quia iustitia est virtus, per quam redditur unicuique, quod suum est. Unde ex violata tantum iustitia tenetur quis ad restitutionem, ut latius infra patebit.

2. Dicitur, quo res ablata, vel injuste detenta suo domino

mino restituitur; quia non minus ad restitutionem obligatur, qui rem alienam iniuste detinet, quam qui eam sive aperte, sive clanculum, invito domino furripuit. Et hæc restitutio fieri debet, etiam si quis absque culpa habeat apud se rem alienam: v. g. si casu inventa sit crumena, cujus dignoscitur verus dominus: si quis pallium domi nostræ incogitanter reliquerit, & sic de cæteris.

3. Additur: & *illata damna compensantur*; hoc enim æquissimum est, ut, quisquis alteri culpa sua damna intulit, illa ipsa farciat, seu compenset. Et licet res aliena non habeatur, tamen hæc restitutio obligat in pluribus casibus: v. g. si quis incendit domum alterius, si iniuste cum adegit ad multas impensas, intentans illi litem injustam, & similia, de quibus sigillatim tractabitur.

Quest. 2. Est-ne necessarium ad obtinendam peccatorum remissionem, ut res iniuste detenta restituatur?

Resp. S. Thomas docet, restitutionem esse omnino necessariam, quia non potest retineri res aliena sine violatione iustitiæ (1. 2. q. 62. art. 1. in corp.); „Dicendum, „*inquit*, quod restitutio, sicut dictum est, est actus iustitiæ commutativæ, quæ in quadam æqualitate consistit; ideo *restituere*, importat redditionem illius rei, quæ iniuste ablata est; sic enim per iteratam ejus exhibitionem æqualitas reparatur. Si vero iuste ablatum sit, æqualitas erit; & ideo non necessarium erit, ut ei restituatur, quia iustitia in æqualitate consistit. Cum ergo conservare iustitiam sit de necessitate salutis, consequens est, quod restituere id, quod iniuste ablatum est alicui, sit de necessitate salutis. Sicut etiam necesse est reparare damnum illatum, quando fieri potest.

Sanctus Augustinus etiam relatus in Canone, loquens de his, quibus remedium Pœnitentiæ inutile est (ep. 11. ad Macedonium. Refertur in Can. Si res, 14. q. 6.): „Si res aliena, *inquit*, propter quam peccatum est, cum reddi potest, non redditur; non agitur pœnitentia, sed fingitur. Si autem veraciter agitur, non remittitur peccatum, nisi restituatur ablatum; sed, ut dixi, cum restitui potest.

Unde concludendum est, restitutionem esse necessariam ad salutem necessitate præcepti, non necessitate medi; quia sine illa potest quis salvari, si nempe non adsit facultas restituendi; modo non desit vera restituendi intentio, si ad meliorem fortunam devenerit, & ita possibilitas adsit.

Quest. 3. Confessarius debet-ne absolvere pœnitentem, qui, cum possit restituere, vult tamen differre restitutionem, aut satis putat, hæredibus injungere, ut restituant?

Resp. Probat Angelicus Doctor, non concedendam esse absolutionem pœnitenti, qui sine iusta ratione vult differre restitutionem, ad quam se fatetur obligatum.

et si possit statim restituere; quia non absolvendus est ille, qui non vere proponit peccatum relinquere; sed qui vult per aliquod tempus notabile retinere rem alienam, non vere vult peccatum relinquere; quandoquidem illud non relinquit, cum possit, & vult perseverare in causando damno alteri, dum illum non sinit bonis suis frui, & ei, contra suam voluntatem, retinet, quæ sua sunt: in quo certe novum peccatum contra iustitiam committit: ergo ille sine ratione differens, non est absolvendus.

„Sicut, inquit Sanctus Thomas (2. 2. q. 62. art. 8. in corp.), accipere rem alienam, est peccatum contra iustitiam, ita etiam detinere eam: quia per hoc quod aliquis detinet rem alienam invito domino, impedit eam ab usu rei suæ, & sic ei facit injuriam. Manifestum est autem, quod nec per modicum tempus licet in peccato morari, sed quilibet tenetur statim deserre peccatum, secundum illud Ecclesiæ 21. *Quasi a facie colubris, fuge peccatum*. Et ideo quilibet tenetur statim restituere, si potest: vel petere dilationem ab eo, qui potest usum concedere.

Neapolitana Synodus, a summo Pontifice confirmata (anno 1574. a Gregor. XIII. confirmata, c. 49. de Pœnit.), rem dilucide resolvit his verbis: „Ne quis cito manus imponens alienis peccatis communicare convinctur, caveant Sacerdotes, ne ante debitam vel famæ, vel pecuniæ satisfactionem, cui restituendi facultas fuerit, aliquem absolvant: præcipue ubi pœnitens datum in superiori Confessione præceptum neglexerit.

In Synodo Concordienti (an. 1587. p. 3. de pœnit.) sic habetur: „Si pœnitens proximo damnum dederit, vel aliquid furtim abstulerit, seu falso testimonio alicujus æstimationem in judicio violaverit; illum ante satisfactionem ne absolvat Sacerdos: nisi, iusta de causa, satisfactionem ei Parochus ad aliquod tempus distulerit. Synodus Volaterrana (an. 1590. de pœnit. c. 7.) statuit, ut „caveant Confessores, ne ante debitam satisfactionem quempiam absolvant, præsertim qui facultatem habeant aliena restituendi, vel legata pia persolvere. Idem decernit Anagnina Synodus (an. 1596. c. 20. de pœnit.) his verbis: „Caveant, ne ante debitam satisfactionem quempiam absolvant, cui sit facultas restituendi aliena, vel pia legata adimplendi.

Hæc omnia conformia sunt, & aperte confirmantur a Rituali Romano (de Sac. Pœnit.) his verbis: *Nec absolvas eos qui talis beneficii sunt incapaces, quales sunt ... qui aliena, si possunt, restituere nolunt*. Quia scilicet qui rem alienam detinet, videtur quasi æque involutus in occasione peccandi, ac ille qui habet domi mulierem, cum qua peccavit: videmus enim, experientia teste, raro admodum restitui de facto rem injuste acquisitam, vel ablatam, præsertim post absolu-

tionem in Sacramento poenitentiae temere concessam; & saepe tentatio retinendi male parata, vix minor videri potest, quam illa, quae ad impudicitiam trahere conatur. Vide Tom. 4. de Poenitentia.

Quest. 4. Praeceptum, quo obligamur ad restituendam rem injuste comparatam, est ne negativum, quemadmodum illud, quo prohibetur furtum?

Resp. Diximus in responsione ad primam quaestionem super primo Decalogi Praecepto, hoc esse discrimen inter praeccepta negativa & affirmativa, quod praeccepta negativa obligant semper & pro semper, hoc est, numquam licet facere quod prohibent, v. g. furari, id est, rem alienam invito rationabiliter domino surripere; sed e contrario, praeccepta affirmativa, quamvis obligent semper, non tamen obligant ad producendos & exercendos singulis momentis actus imperatos; sed solum de terminato tempore, certisque circumstantiis, v. g. praecceptum jejunandi, communicandi, confitendi, & hujusmodi.

Ex responsione igitur ad hanc quaestionem pendet resolutio hujus difficultatis, an scilicet qui injuste detinet rem alienam, novum committat peccatum, quoties considerans se habere rem alienam, eam, cum possit, non restituit: ita ut teneatur explicare in Confessione, quoties videns se posse restituere rem alienam, noudit tamen restituere. Nam si praecceptum restituendi, seu non retinendi, est negativum, constat ab eo committi novum peccatum, quoties omittit restituere, cum possit, quemadmodum committitur novum peccatum, quoties surripitur res aliena, quia praecceptum quod prohibet, ne furemur, est negativum.

Hoc posito, dicendum cum Angelico Doctore (2. 2. q. 62. ar. 8. ad 1.), quod praecceptum de restitutione facienda, quamvis secundum formam sit affirmativum, implicat tamen in se negativum praecceptum. Et si in Levitico sic praecipit Dominus (c. 19. v. 13.): Non morabitur opus mercenarii tui apud te usque mane; quia cum salarium acquisitum sit a mercenario propter suum laborem, retineretur injuste res aliena, si non solveretur ei, cum illud desiderat; quanto magis id intelligendum est de rebus quibuscumque restituendis?

Concludendum igitur est, hoc praecceptum restituendi, seu non retinendi, obligare semper, & pro semper, eo modo quo praecipitur; neque enim absolute nobis praecipitur, ut non detineamus rem alienam, sed ne detineamus eam invito domino; fieri autem potest pluribus in casibus statim recensendis, ut dominus non habeat justam causam conquerendi, licet res sua detineatur per breve temporis spatium, vel si qui retinet, tunc sit impotens ad restituendum; & sic de aliis circumstantiis, quae dilationem restitutionis excusant.

Quest.

Quest. 5. Quænam sunt causæ, propter quas differri potest restitutio rei alienæ?

Resp. Præter causam impotentiae, quæ in hac materia sæpe sæpius allegatur: Plerumque enim, ut observat S. Augustinus (ep. 54.), qui aufert, amittit, sive alios patiendo malos, sive ipse male vivendo, nec aliud habet, unde restituat. Huic certe non possumus dicere: redde quod abstulisti, nisi cum habere credimus, & negare. Possunt etiam assignari aliæ causæ, quæ dilationem restitutionis excusent. Et ex Angelico Doctore (2. 2. q. 52. art. 5. ad 1.): Quando res restituenda apparet esse graviter nociva ei, cui restitutio facienda est, vel alteri, non ei debet tunc restitui; quia restitutio ordinatur ad utilitatem ejus, cui restituitur: omnia enim, quæ possidentur, sub ratione utilis cadunt. Nec tamen debet ille, qui detinet, rem alienam sibi appropriare; sed vel reservare, ut congruo tempore restituat, vel etiam alii tradere tutius conservandam. Et ita si videretur, quod si redderetur illa die, v. g. ensis ei cui reddi debet, is eo uteretur ad interficiendum se, aut alium, conveniens esset, juxta sancti Thomæ rationem, talem restitutionem differre ad aliud tempus. Et quod de damno temporali dicitur, intelligendum etiam est potiori jure de damno spirituali.

Videtur etiam, quod restitutionis dilatio excusari potest, dum is, qui restituere tenetur, gravissimum pateretur damnum in bonis suis, aut fama, si talem restitutionem statim faceret, & aliunde dilatio non est creditori nociva; nam in talibus casibus, is, cui restitutio fieri debet, non juste ob talem dilationem doleret.

Sed de his dilationum causis differens S. Antoninus (p. 2. tit. 2. c. 8.): Quidam, inquit, circa istam materiam dicunt, & meo judicio satis rationabiliter, quod in certis casibus non tenetur quis ad statim restituendum actualiter, etiam si habeat modum aliquem ad restituendum, & ab eo, cui tenetur, invenire non possit nec remissionem, nec dilationem, sed subitam velit sibi fieri restitutionem. Quando videlicet ex restituendo statim inde sequeretur evidens, vel probabile damnum spirituale, vel temporale notabile ipsius restituentis, vel aliorum, quod præponderaret damno ejus, qui debet habere, ex carentia illius rei.

Potest autem tale damnum esse triplex, scilicet periculum mortis, infamia gravis, seu scandalum notabile mortalis culpæ. Ratio hujus est, scilicet quod talis restitutio potest differri; quia, secundum Scotum, creditor, id est, qui debet habere, magis debet velle in hujusmodi casibus, ut maximum incommodum, seu damnum ejus, qui debet restituere, evitetur in modica restitutionis dilatione, quam suum incommodum modicum, vel damnum ex carentia ad tempus suæ rei.

Et si obijciatur, quod restituere est actus negativus præcepti, quia reducitur, seu explicatur per hoc, quod

est, non retinere alienum; sed præceptum negativam obligat semper. Respondetur, secundum Scotum, quod alienum iniuste, & invito domino, simpliciter prohibetur: propterea semper, & pro semper isto modo necesse est saluti, alienum non retinere; sed quando quis habet propositum, & voluntatem restituendi alienum pro tempore opportuno, ex tunc tenetur, domino rei volente, id est, velle debente; vult autem hoc dominus rei etsi non actu elicit, tamen actu debito, & honesto, quia debet velle, quod qui suum habet, retineat, quousque poterit opportune. Et si dicat, Dominus rei hoc agit invite, & quis non vult, quod per quantumcumque tempus suum retineatur. Dicendum, secundum Scotum, quod domino inordinate volente statim rehabere suum, & per consequens contra rectam rationem nolentes proximum retinere suum; tunc tenens non est detentor iniustus. Nam & depositum debet, redditione strictissima, cum reperitur, reddi. ut Cod. *Depositi. Leg. final.* Et tamen, invito domino voluntate inordinata, cum reperit, ut cum eo malum faciat sibi, vel alteri, potest retineri. Et Augustinus dicit, quod multa bona sunt præstanda invitis; dum eorum potius utilitati, quam voluntati, consulitur.

Est ergo unus casus, cum imminet ex huiusmodi restitutione subita periculum damni incomparabiliter prævalentis damno, quod inde habet creditor ex carentia rei suæ: puta cum ipse creditor habendo illam rem, seu pecuniam quam quis de suo retinet, magis posset repugnare, & prævalere contra bonum commune; nam tunc, secundum Ricardum in 4. non tenetur restituere, sed fideliter reservare, ut restituat sibi, vel hæredibus suis, quando hoc fieri poterit sine præiudicio boni communis: vel depositare illud, ita ordinando, & providendo, quod tempore suo restituatur.

Idem videtur dicendum, cum quis male uteretur re sua rehabita, puta gladium ad occidendum se; vel alium, & huiusmodi. Idem videtur dicendum, cum ex subita restitutione, ille, qui restitueret rem ablatam per furtum, vel aliud vitium, detegeretur, & in te infamaretur, cum fama sit quid nobilius, quam substantia temporalis. Cum ergo quilibet debeat providere conservationi famæ suæ, potest talis differre restitutionem usque ad tempus, quo non deprehendatur in crimine, & diffametur, si aliud provideri non potest.

Idem dicendum, cum id quod debuit restitui, non possit illi restitui, nisi faciendo magnas expensas adremittendum sibi, quia in remotis est creditor. Et idem dicendum, quando mulier habuit filium per adulterium, nesciente viro, vel supposuit sibi alienum partum, qui nutritur de bonis viri, vel hæres etiam scribitur ut filius proprius, cum teneatur mater talis de omnibus, quæ percepit filius ille, scilicet putativi patris.

trās: non tamen debet revelare factum, quando ex hoc sequeretur, seu sequi probabiliter posset mors sua, vel prolis talis, vel etiam notabilis infamia, vel alia gravia scandala, secundum Raymundum, & Joan. Neapol.

De quo habet supra piene *cod. tit. 1. C. de furto*.

Alius casus est, quando ex hujusmodi restitutione subita, sequi posset mors spiritualis, seu peccatum mortale, probabiliter in restituente, vel familia ejus: puta restituendo, quæ habet aliena, ad tantam venit paupertatem, vel miseriam, quod non potest vivere, vel providere filiis de victu, & vestitu: & cum sint alicujus nobilis conditionis, mendicare nimis erubescunt, ab amicis ad sufficientiam non inveniunt, laborare nesciunt, vel non possunt, quia parvuli, vel infirmi: & sic restituendo, exponitur periculo ipse cum familia sua turandi, vel prostituendi filias, vel desperationis: ubi retinendo aliena, cum ipso ex industria sua providet, & par est sibi, & familiæ, & disponitur ad satisfaciendum paulatim. Hoc sentire videtur Scotus.

Et idem videtur dicendum, cum quis habet instrumenta artis suæ, unde ex labore suo gubernat se, & suos: & vendendo, vel tradendo ea, ut restituat suis creditoribus, non poterit laborare, & inde lucrari; puta libros, quoad Jurisperitos, & Medicos, instrumenta quoad artifices. Laborando autem cum prædictis, ultra sustentationem, poterit interim paulatim satisfacere

Hæc non sunt prædicanda, ne paretur via demptionis aliorum, ad quod nimis personæ sunt inclinatæ: sed cum magna discretione in Confessione, & consiliis tractanda, & cum multis circumstantiis consideranda, quæ honestent factum.

Quæst. 6. Si, ut dictum est, differri potest restitutio propter grave damnum in restituendo, concludendum igitur est, quod quis uti poterit dilatione in restituenda magna summa; etenim hujusmodi restitutio semper grave damnum avertit restituenti?

Resp. Non recte intertur hæc conclusio: quia cum dicitur, differri posse restitutionem ad vitandum grave damnum, sive in propria vita, sive in honore, seu fama, vel etiam in bonis; id intelligendum est solummodo, cum hujusmodi damna possunt declinari per dilationem, & differunt ab eo damno, quod revera inseparabile est a restitutione, quæ non causat damnum proprie dictum, cum id tantum restituatur, quod legitime non erat acquisitum, ac proinde in bonis nostris connumerandum, & computandum non erat. Sic restitutio mille aureorum, non censetur per se ipsam asserre damnum restituenti; quia tantum restituit, quod suum non est. Sed damnum quod locum præbet dilationi restitutionis, debet differri ab eo, quod est connexum cum restitutione summæ per viam injustam comparatæ. Hujusmodi est, V. G. cum restitui non potest, nisi vendatur fundus pro pretio quin-

gentorum aureorum, qui mille aureis communiter æstimatur. Et sic de cæteris.

Quest. 7. Si ille, cui facienda est restitutio, patitur aliquod damnum propter dilationem, tenetur ne debitor statim restituere, aut ipsum indemnem præstare?

Resp. Ratio dicitur, damnum, quod patitur creditor, regulariter præponderare debere damno debitoris, seu illius, qui ad restitutionem tenetur. Quocirca, si damnum quod patitur creditor ob dilationem restitutionis, sit fere æquale damno debitoris, si statim restituat, restitutio statim facienda est, aut saltem debitor debet resarcire totum illud damnum, quod patitur creditor ex dilatione restitutionis sibi faciendæ; quia ille creditor habebat verum jus exigendi tale debitum, non considerato seu contempto incommodo debitoris, & habebat iustam rationem non patiendi ullam dilationem; & ita dici non potest juxta discursum S. Antonini modo relatum, quod in tali casu creditor sine causa denegat dilationem concedere debitori, quando quidem hæc dilatio est valde damnosa.

Attamen si debitor restitutionem differt ne incidat in extremam necessitatem, videtur, quod in hoc casu non teneretur resarcire damnum creditori illatum propter dilationem; quia hæc dilatio non censetur voluntaria, nec culpanda, cum sit aliquo modo inevitabilis.

Quest. 8. Tenemur-ne restituere inventa?

Resp. Sanctus Antoninus huic difficultati clare, & solide responderet his verbis (p. 2. tit. 2. c. 15. §. 2.). „Advertendum, quod inventa, aut de propinquo fuerunt in bonis alicujus, nec habentur pro derelicto: aut numquam, aut non de propinquo, sed ab antiquo, ut thesauri. Si primo modo; tunc, secundum Ricardum, & Thomam, qui res alienas inventas, quæ de propinquo fuerunt in bonis alterius, & non habentur pro derelicto, acceperit, ut sibi ipsi retineret, mortaliter peccavit, si est quid notabilis valoris; & tenetur nihilominus ad restitutionem ei cuius est. Quod si per se nescit cuius sit, faciat publice denunciari in Ecclesia; & si nec isto modo reperiretur, cuius esset, debet pauperibus erogari; nisi ipse inventor esset multum pauper, quia tunc posset, cum licentia Episcopi, vel Pœnitentiarum sui, vel Confessoris, illud retinere, quando scilicet non invenitur, cuius est“.

Eadem videtur esse doctrina Angelici Doctoris cum sic loquitur (2. 2. q. 66. art. 5. ad 2.): „Quædam vero res inventæ, fuerunt de propinquo in alicujus bonis: & tunc, si quis eas accipiat, non animo retinendi, sed animo restituendi domino, qui eas pro derelictis non habet, non committit furtum: & similiter, si pro derelictis habeantur, & hoc credat inventor, licet sibi eas retineat, non committit furtum: alias autem
„com-

committitur peccatum furti. Unde Augustinus dicit in quadam homilia, & habetur 14. q. 5. *Si quid invenisti, & non reddidisti, rapuisti.*

Ratio autem, cur non possit quis sibi retinere res inventas, etiam si illarum dominus non reperiatur, sumitur ex Angelico Doctore, dum sic loquitur (2. 2. q. 62. art. 5. ad 3.): „Dicendum, quod si ille, cui fieri debet restitutio, sit omnino ignotus, debet homo restituere secundum quod potest, scilicet dando eleemosynas pro salute ipsius (sive sit mortuus, sive sit vivus) præmissa tamen diligenti inquisitione de persona ejus, cui est restitutio facienda“.

Unde Sanctus Raymundus proponit hanc questionem (in sum. lib. 2. tit. de furtis, §. 9.) „Quid de pecunia, vel alia re inventa in via, vel platea, vel alio loco publico? Et ita respondet; Dico, quod pecuniam, vel aliam rem inventam debet reddere, si potest invenire illum, qui amisit: & faciat hoc publice dici vel per præconem, vel per Ecclesias, in loco ubi rem invenit. Si vero non invenit, cum consilio, & autoritate sui Pœnitentialis, retineat, si pauper, & egens est, & oret pro illo cujus fuit: alias eroget pauperibus. Et secundum hoc intelligo illud Augustini; *Si quid invenisti, quod non reddidisti, rapuisti: quantum potuisti, fecisti; quia non plus invenisti, ideo non plus rapuisti. Qui alienum negat, si posset, tolleretur; Deus cor interrogat, non manum.*

Legimus etiam in Concilio Beneventano (anno 1374. c. 14.) eandem resolutionem his verbis: „Qui invenit pecuniam, vel aliam rem in via, vel in alio loco, debet domino eam reddere, si eum potuerit invenire: ipse autem certificabit inventorem per circumstantias rei, alias multi forte non domini peterent. Sed si nescitur, cujus fuit, publicetur per sacerdotes in Ecclesiis, & per præconem in locis, in quibus est inventa, & si dominus diu expectatus non venit, cum consilio Ecclesiæ, pauperibus pro anima illius, cujus fuerat, erogetur: vel cum consilio sui Pœnitentiarum, retineat inventor, si pauper est, & egens, & orabit pro illo, cujus fuit. Qui vero aliter retinet, & non restituit juxta posse, furtum commisit“.

Demum S. Carolus mentem suam aperuit his verbis (Astor. p. 1. Syn. Diœces. XI. in monitis executionis Decretorum, quæ ad Sacram. pertinent); De rerum incertarum restitutione Decretum ita declaratur, ut quod ad judicium faciendum attinet, locum etiam habeat in restitutione rerum, quæ casu inventæ, nec furto subvæctæ, aliove dolo sublata, aut alio modo male partæ, restituendæ sunt.

Et in Catechismo Concilii Tridentini (p. 3. de 7. Præcepto Decal. §. 3.) sic habetur: Sunt igitur fures, quæ aliquo modo inventas retinent Quod si re-

rum dominus nulla ratione inveniri potest, illa sunt bona in usus pauperum conferenda.

C A P U T V.

Quenam persone ad restitutionem teneantur.

Quest. 1. **Q**uas ob causas tenetur quis restituere?
Resp. Generaliter loquendo, cum damnum aliquod injuste est proximo illatum, directe, vel indirecte, per se, aut per alium, vel dum alienum retinetur, tenemur ad restitutionem. *Ad restitutionem tenetur aliquis*, inquit Angelicus Doctor (2.2. q.63. art.7. in corp.), *non solum ratione rei alienæ, quam accepit, sed etiam ratione injuriöse acceptionis. Et ideo quæcumque est causa injusta acceptionis, tenetur ad restitutionem.*

Plures jam quæstiones resolvi, quæ ad justitiam spectant, & ex quibus oritur obligatio restituendi; satis igitur erit, hujus generis quæstiones paucis verbis recensere, remittendo Lectorem ad varia capita, in quibus de eadem materia fufius actum est.

Quest. 2. Quot modis potest damnum injuste proximo inferri?

Resp. Cum quatuor habeamus bonorum genera, scilicet bona animæ, quæ spiritualia dicuntur, bona corporis, bona honoris, seu famæ, & bona fortunæ, quæ bona temporalia appellantur; potest damnum inferri injustum in his quatuor bonorum generibus.

Quest. 3. Quot nam sunt bona spiritualia?

Resp. Triplicis sunt generis, scilicet bona naturalia, supernaturalia, & Ecclesiastica: naturalia sunt quæ haberi possunt per vires naturæ, ut usu rationis humanæ, scientiæ, artes, & hujusmodi; cum autem damnum, quod homini in his bonis inferitur, sit temporale, aut ad temporale reducatur, communiter numerantur inter bona temporalia. Bona spiritualia supernaturalia, quæ proprie dicuntur bona animæ, ea sunt, quæ excedunt naturæ facultatem, ut gratiæ Dei, virtutes Christianæ & infusæ, Fides, & alia dona supernaturalia, Sacramenta, & similia, de his bonis hic præcipue tractabitur. Demum bona spiritualia Ecclesiastica, sunt jura, fundi, & redditus Ecclesiæ, & Beneficiorum, de quibus satis actum fuit Tomo 2. hujus Theologiæ moralis.

Quest. 4. Quomodo potest damnum inferri proximo in bonis animæ?

Resp. Potest inferri inducendo illum ad peccandum, per vim, minas, fraudes, pravum consilium, aut exemplum, aut scandalum, non arguendo illum, cum tenemur ex officio, demum docendo, vel defendendo pravam doctrinam circa fidem, vel bonos mores: & generaliter damnum inferitur proximo in bonis animæ, quoties impeditur a bono agendo, & inducitur ad malum perpe-

perpetrandum. Nam etsi, ut docet S. Ambrosius (1. 1. de Jacob & visa beata, c. 3. refertur in Can. Non est, 17. q.), non est, quod cuiquam nostrum adscribamus culpam, nisi nostræ voluntati: nemo tenetur ad culpam, nisi voluntate propria deflexerit: non habent crimen, quæ inferuntur reluctantibus: voluntaria tantum commissa sequitur delictorum invidia, quam in alios derivamus; nihilominus dici vere potest, nos sapius esse quasi causam alieni peccati, cum etiam, ut in Canone habetur (Cap. Si culpa, de injuriis, & damno dato.), qui occasionem damni dat, damnum dedisse videtur.

Quæst. 5. Potest ne quis obligari ad aliquam restitutionem, propter damnum illatum proximo in bonis animæ?

Resp. Deteriores sunt, ut habetur in Canone (Can. Fact. 9. q. 3.), qui vitam, moresque bonorum corrumpunt, his qui substantiam aliorum, prædique diripiunt; quia cum, secundum Augustinum, a sancto Bernardino Senensi relatum (ser. 29. c. 2. ar. 1.), libro Retractationum, virtutum bona maxima sint; plus damnificat, quæ in istis damnificat, quam in quibuscumque aliis; & per consequens, plus secundum justitiam obligatur ad restituendum proximo tale bonum, quantum sibi possibile est.

Verum cum restitutio hujusmodi bonorum plerumque sit impossibilis, regulariter quis non tenetur damnum illatum reipsum refarcire, licet teneatur nihil omittere ut refarciat, seu ad satisfaciendum Deo, qui prior offensus fuit in ejusmodi damno, cum aliquo modo expulsus fuerit ab anima suæ creaturæ, in qua per gratiam suam dominabatur; siue ad restituendum proximum in pristinum statum, a quo fuit infelicitè amotus, dum inductus fuit ad peccandum. Nec dubitari potest, quin is, qui proximo in bonis spiritualibus nocuit per vim, aut timorem, aut dolum, seu fraudem, teneatur vere pro viribus conari, ut talem injustitiam tollat, seu cessando a violentia, aut timore prius incussis, & restituendo proximum in libertatem emendandi errores, & culpas; seu indicando fraudem, qua deceptus fuit, vel exfusillando pro viribus, quod illi injuste, & inique persuasum fuit.

Quare, qui alium induxit ad faciendum contractum usurarium, suadendo, non esse revera talem, tenetur contra persuadere, esse usurarium, ut contractum dirimat, & pro nihilo habeat, & sic possit refarcire damnum illatum proximo per talem contractum.

Sic qui per aliquam fraudem, ut falsa referendo, causa fuit inimicitiae ortæ inter alios, tenetur multum conari, ut extinguatur hæc inimicitia, prudenter indicando talem fraudem, si necesse sit.

Ille pariter, qui prava & falsa docuit circa fidem, aut bonos mores, tenetur palinodiam canere, & contraria asserere, ut aliquo saltem modo damnum proximo illatum refarciat.

Quia

Quia in his variis casibus vere contra iustitiam quis agit, inducendo proximum ad peccandum. Si autem inductus solummodo fuit proximus ad peccandum per pravam exemplum, aut alias sine fraude, vel violentia; tunc cum non ita certum sit, quod iustitia fuerit violata, obligatio resarciendi damnum non est ita stricta, sed ex charitate obligatur quis pro posse ad medendum malo, cuius particeps fuit.

Et ita debet quis procurare omni meliori modo, ut hi, qui ex pravo suo exemplo, aut consilio sine ulla fraude dato, inducti sunt ad peccandum, vere convertantur ad Deum. Hac de causa in Concilio Tridentino (*sess. 24. de ref. c. 8.*) sic statutum videtur, antiquam innovandam disciplinam: „ Quando igitur ab aliquo publice, & „ in multorum conspectu, crimen commissum fuerit, unde „ alios scandalo offensos commotosque fuisse non sit dubitandum; huic condignam, pro modo culpæ, poenitentiam publice injungi oportet; ut, quos exemplo suo „ ad malos mores provocavit, suæ emendationis testimonio ad rectam revocet vitam “. In Rituali etiam Romano (*De Sacram. Poenit.*) prohibetur Confessario, ne absolvat eos, qui publicum scandalum dederunt, nisi publice satisficiant, & scandalum tollant. Et in alio loco (*Ibid. de Sacram. Euchar.*): „ Arcendi sunt, inquit, a sacra Communione . . . publici peccatores, „ nisi de eorum poenitentia, & emendatione constet, & „ publico scandalo prius satisfecerint “. Id fusius observatum, & elucidatum est, Tom. 4. Tr. 6. de Sacramento Poenitentiae, c. 7. n. 16. & seqq.

„ Qui inducit alium ad malum, inquit S. Antoninus (*p. 2. tit. 2. c. 2. §. 1.*), suadendo, consulendo, precipiendo quod est mortale, est occasio perditionis illius; quia per hæc auferuntur ei gratia & virtutes ab anima. Unde Augustinus: *Si fratri tuo mala persuades, occidis*, scilicet illum quoad animam. Can. Noli. De Poenitentia, Distin. 2. Et talis damnificans, secundum Scotum in 4. Sent. tenetur restituere damnum modo suo possibili, scilicet inducendo eum efficaciter ad poenitentiam, & ad actus virtuosos: & si sola inductio per verba non sufficit, quia facilius est pervertere, quam convertere, tenetur quantum potest per orationes suas, & ab aliis procuratas, & per aliorum suasionem efficaces, dum tamen non prodat illis peccatum occultum prædicti.

Juxta hanc doctrinam, qui diutius in vitiis, & concupiscentiis vitam publice, & impie transegerunt, ut plurimum teneri videntur signa publica veræ conversionis demonstrare, ut, juxta Concilii Tridentini verba mox relata, quos exemplo suo ad malos mores provocarunt, suæ emendationis testimonio ad rectam revocent viam.

Id præcipue, juxta sancti Antonini mentem, intelligendum est de Prælatiis, & aliis Superioribus, quorum exempla

pia magis contagiosa sunt (*ibid.*): „Quantum ad ter-
tium, *inquit*, scilicet damnificando alios suo malo
exemplo, sicut scandalizant Prælati subditos pompis,
& lasciviis, & aliis malis moribus suis: mulieres suis
superfluis ornatibus, & fucis, & tripudiis, & alii ma-
nifeste peccantes, & præcipue quando hoc intendunt,
vel contemnunt, seu parvi pendunt scandalum alio-
rum, propter quod alii ruunt in diversa vitia, tales te-
nentur ad satisfaciendum bonis exemplis manifestis “.

Quæst. 6. Tenetur ne ad aliquam restitutionem, qui alium
ab ingressu Religionis, vel a promotione ad Sacerdotium a-
vocavit, vel ad dimittendum religiosum statum induxit?

Resp. Distinguendum est in his casibus, sicut in præ-
cedentibus; vel enim id præstitum est per violentiam,
fraudem, & dolum malum; & tunc peccatum fuit con-
tra iustitiam: ac proinde tenetur quis refarcire, quan-
tum potest, injuriam illatam, & damnum causatum pro-
ximo, per cessationem violentiæ, & fraudis, qua male
usus est: tenetur præterea nihil omittere, ut per se, vel
per alios inducatur proximus ad resumendum, & execu-
tioni mandandum pium, quod prius in animo habebat,
propositum, ingrediendi Religionem, Ordines sacros su-
scipiendi, eleemosynam dandi, & alia bona opera im-
plendi. Tenetur etiam quis refarcire aliquo modo da-
mnum Ordini Religioso injuste irrogatum.

Si autem prædicta præstita sint sine violentia & frau-
de, tunc proprie non videtur iustitia violata: & ita te-
netur tantum quis ex charitate prius propositum bonum
proximo inspirare.

Observandum hic tamen, quod si quis, non ex aliqua
prava intentione, alium deterruit ab ingressu, aut pro-
fessione Religionis, vel a Sacerdotio; sed quia putabat
illum a Deo ad statum ita sublimem vocatum non esse,
aut virtutibus, & dotibus requisitis non esse insignitum,
aut salutare ei non fore ingredi Monasterium, in quo
v. gr. regularis disciplina non viget, in his casibus patet,
quod ad nihil tenetur, cum etiam non videatur in hoc
peccasse. Unde etiam sanctus Antoninus (*p. 2. tit. 2. c.*
2. §. 1.): *Si autem, inquit, quis avertet aliquem a*
Religionis ingressu; non simpliciter, sed ab ea, ubi
dissolute vivitur, intendens providere saluti illius, in
nullo tenetur. Et in eodem sensu Concilium Tridenti-
num (sess. 25. de Regularibus, c. 18.) anathemati sub-
num (sess. 25. de Regularibus, c. 18.) anathemati sub-
jicit eos, qui sanctarum Virginum, vel aliarum mu-
lierum, voluntatem vel accipiendi, vel voti emissen-
di, quocum modo, sine justa causa impediunt.

Si quis forte hanc quæstionem fusius, & doctius agi-
tatam desideret, legere potest Dominicum Soto, *Lib. 4.*
De Justitia, & Jure, Quæst. 6. ars. 3. aut Silvium,
Tom. 3. in 2. 2. q. 62. ars. 2. q. 2.

Quæst. 7. Quando nam tenetur quis ad restitutionem
ob damnum illatum in bonis Ecclesiasticis?

Resp.

Resp. Quoties prohibitus, & iniuste impeditus est aliquis ab obtinendo Beneficio quod alias obtinisset, vel a perceptione fructuum Beneficii jam obtenti; sine dubio is qui tale damnum intulit, si id fecerit per fraudem, violentiam, vel dolum malum, tenetur ad restitutionem, juxta expressam Doctoris Angelici doctrinam (2. 2. q. 64. ar. 2. ad 4.). Dicendum, inquit, quod aliquis potest impedire aliquem ne habeat præbendam multiplicitur; uno modo iuste, puta si intendens honorem Dei, vel utilitatem Ecclesiæ, procuret, quod detur alicui personæ digniori, & tunc nullo modo tenetur ad restitutionem, vel aliquam recompensationem faciendam. Alio modo iniuste, puta si intendit ejus nocummentum quem impedit, propter odium vel invidiam, aut aliquid hujusmodi; & tunc si impedit, ne Præbenda detur digno, consulens, quod non detur, an tequam sit firmatum, quod ei detur, tenetur quidem ad aliquam recompensationem pensatis conditionibus personarum, & negotii secundum arbitrium sapientis; non tamen tenetur ad æquale, quia illam nondum fuerat adeptus, & poterat multipliciter impediri. Si vero jam firmatum sit, quod alicui detur præbenda, & aliquis propter indebitam causam procuret, quod revocetur: idem est, ac si jam habitam auferret; & ideo tenetur ad restitutionem æqualis, tamen secundum facultatem.

Quæst. 8. Tenetur-ne quis ad restitutionem propter simoniam?

Resp. Dicendum, inquit Angelicus Doctor (2. 2. q. 110. ar. 6. in corp.), quod nemo potest licite retinere id quod contra voluntatem domini acquisivit; puta si aliquis dispensator de rebus domini sui daret alicui contra voluntatem, & ordinationem domini sui, ille qui acciperet, licite retinere non posset; Dominus autem, cujus Ecclesiarum Prælati sunt dispensatores, & ministri, ordinavit, ut spiritualia gratis darentur, secundum illud Matth. 10. *Gratis accepistis, gratis date.* Et ideo qui muneris interventu spiritualia quæcumque assequitur, ea licite retinere non potest. Insuper autem simoniaci tam vendentes, quam ementes spiritualia, aut etiam mediatores, & aliis poenis puniuntur; scilicet infamia, & depositione, si sint Clerici; & excommunicatione, si sint laici.

Constat igitur, quod beneficia simoniace obtenta, restitui debent Ecclesiæ, cujus sunt, ut legitimi collatores possint de illis libere in Domino providere, ut diximus Tom. 2. Tract. 3. *De poenis Simoniacorum.* Quæst. 5.

Debet etiam, ex eadem ratione, restitui Ecclesiæ aut pauperibus illud omne, quod simoniace acceptum fuit ob rem aliquam spiritualem; ut ibidem observatum fuit, q. 8.

Quæst. 9. Potest-ne quis ad restitutionem teneri, quia simulatione Beneficio, quod possidet, annexas non implevit?

Resp.

Resp. Constat, Beneficia, ut Ecclesiæ inserviantur, concedi, juxta axioma vulgatum in Jure Canonico, & in Decretali contentum, in qua sic habetur (*Can. Quis per ambitionem, de Rescriptis in 6.*): *Officium propter quod Beneficium Ecclesiasticum datur.* Quod certe intelligi debet non solum de recitatione horarum Canoniarum, quæ in breviario continentur, sed etiam de omnibus functionibus seu muneribus cuique Beneficio annexis, & de obligatione, qua illi omnes, qui redditibus Ecclesiasticis fruuntur, tenentur pro Ecclesia laborare juxta facultatem, & capacitatem, ut alibi fufius explicatum est, Tom. 2. Tr. 1. De Beneficiis, c. 1. q. 1.

Et ita dici posset, quod illi qui functiones Beneficio annexas non impleverunt, licet ad id ex justitia obligentur, aliquo modo tenentur restituere fructus perceptos, aut saltem illorum partem, juxta qualitatem, & gravitatem defectus: deberent saltem procurare, ut damnum, quod ex eorum negligentia, vel incapacitate passa est Ecclesia, omni meliori modo reparetur.

Si v. gr. Parochus per tempus notabile a residentia abfuerit sine legitima causa, non procurans, ut alius Sacerdos idoneus per id tempus functiones rite impleat: in hoc casu videretur obligari ad refarciendum damnum spirituale, quod inde secutum esset, duplicando vigilantiam, & curam singularem animarum sibi commissarum, aut etiam satagendo, ut Concionator aut Confessarius extraordinarius, aut Missionarii zelo, & prudentia notabiles, talem defectum, & damnum supplerent.

Adde, quod talis Parochus teneretur restituere Ecclesiæ, aut pauperibus redditus Parochiæ in tali absentia inexcusabili perceptos, juxta Decretum Concilii Tridentini (*sess. 23. De ref. c. 1.*) his verbis expressum: *Si quis autem quod utinam numquam eveniat, contra ejus Decreti dispositionem abfuerit; statuit Sacrosancta Synodus, præter alias pœnas adversus non residentes sub Paulo III. impostas & innovatas, ac mortalis peccati reatum, quem incurrit, eum pro rata temporis absentie fructus suos non facere, nec rursus conscientia illos sibi destinare posse.* De eadem materia locuti sumus Tom. 2. hujusce Theologiæ Moralis Tr. 1. c. 7. q. 1. *Quæst. 10.* Debet-ne fieri restitutio ob Officium Breviarii non persolutum?

Resp. Beneficiati, quicumque sint, ita tenentur dicere Officium divinum, ut si non satisfecerint huic debito, Ecclesia eos obliget ad restitutionem quorumcumque fructuum perceptorum ex Beneficiis, ut vidimus fufius Tom. 2. Tr. 1. cap. 10. q. 7. & seqq.

Quæst. 11. Canonici, & alii Beneficiati choro addicti, debent-ne restituere distributiones, quas etiam absentes perceperunt?

Resp. Debent necessario restituere ea omnia, quæ, etiam

etiam si non essent debito præsentibus in choro, per-
ceperunt injuste, nisi habuerint legitimam, & Canonici-
cam absentie causam; ut diximus Tom. 2. Tr. 1. c. 7.
q. 6. Et Præceptor, aut alius absentium punctator, tene-
tur restituere, cum suo officio fideliter non fungitur; ut
videre est ib. q. 13.

Quæst. 12. Tenetur ne quis restituere perceptos fructus
ex Beneficio non canonice, nec legitime obtento?

Resp. Constat, quod in tali casu tenetur quis restituere
omnes fructus perceptos, cum nullum revera jus ha-
beret illos percipiendi. Attamen si bona fide quis para-
bat se in jure fundatum esse, tunc non tenetur restituere,
nisi id, in quo factus est ditior; juxta id quod statutum
in jure reperitur circa bonæ fidei possessores: *Fructus*,
inquit Justinianus Imperator (Leg. 1. C. de *Peritione*
heredit.), *bonæ fidei possessores reddere cogendi non*
sunt, nisi ex his locupletiores extiterint. Quod etiam
in jure Canonico locum habet, ut diximus Tom. 1. Tr.
3. cap. 4. *Quæst. 2. & seqq.*

Quæst. 13. Potest ne quis ad restitutionem teneri ob
pravam dispensationem fructuum Beneficii juxta obtenti?

Resp. Cum Beneficarii non sint domini reddituum sco-
rum Beneficiorum, & sint tantum economi, & dispen-
satores, juxta Sanctorum Patrum, & Conciliorum verba,
cumque hoc modo possint tantum ex his redditibus sibi
sumere, quod honestæ sustentationi sufficit, reliqua
vero pauperibus, aut Ecclesiæ fideliter distribuere teneantur;
videretur ex his præmissis concludendum, quod hi,
qui hæc sacra bona in res profanas misere consumunt,
ut ditando consanguineos, canes venaticos nutriendo,
& hujusmodi; tenentur restituere Ecclesiæ, aut pauperi-
bus, quos injuste iis redditibus fraudarunt, qui in illorum
alimoniam consumi debuerant. Sed cum de tota hac ma-
teria fufius alibi egerim, satis erit remittere ad Tom.
2. Tr. 1. c. 1. q. 3. & seqq. Et expressius etiam c. 11. De
usu reddituum Ecclesiasticorum.

Hic tantum obiter referam verba celeberrimi Ecclesiæ
Gallicanæ Patris, sancti nempe Bernardi (ser. 23. In
Canticum Cant. n. 14.): „Timeant, inquit, Clerici,
„timeant Ministri Ecclesiæ, qui in terris Sanctorum,
„quas possident, tam iniqua gerunt, ut stipendiis quas
„sufficere debeant, minime contenti, superflua, quibus
„egentes sustentandi forent, impie sacrilegeque sibi reti-
„neant, & in usus suæ superbæ atque luxuriæ victum
„pauperum consumere non vereantur; duplici profecto
„iniquitate peccantes, quod & aliena diripiunt, & sa-
„cris in suis vanitatibus, & turpitudinibus abutuntur.“

Quæst. 14. Qui decimas juxta debitas non solvunt, aut
fraudent, & aliquid de quantitate, & qualitate debita
minuunt, tenentur ne restituere?

Resp. Dubitari non potest, quin decimæ omni jure de-
beantur.

beantur, & consequenter, quod hi qui eas, prout tenentur, non solvunt, contra iustitiam peccent, committendo furti speciem, quæ sacrilegium redolet, cum rem Deo consecratam respiciat. Id firmatum reperitur in Canone ex S. Augustino desumpto (*ser. 219. de Tempore, refertur in Can. Decima, 16. q. 1.*) : *Decima enim, inquit sanctus Doctor, ex debito requiruntur, & qui eas dare noluerit, res alienas invast.* Idem fere dicendum est de his, qui eas solvunt quidem, sed non in ea quantitate aut qualitate, quæ iuste requiritur; dum v. g. de deteriori aræ grano solvuntur, aut mensuræ legitimæ non sunt, aut non omnino implentur, aut eiusmodi. Hi omnes graviter in talibus fraudibus peccant, & tenentur fideliter restituere omne damnum, quod inde Ecclesiæ, & Ecclesiæ Ministri, aut eorum iust habentes, passi sunt.

Quæst. 17. Quid dicendum de Oeconomis, Fabricatoribus, Rectoribus, Pueris, aut Balivis, & aliis, quicumque nomine vocentur in variis Provinciis, qui ex officio administrant bona Ecclesiæ, aut alicujus Confraternitatis, & illa in profanos usus & non necessarios consumunt?

Resp. Cum id omne, quod Ecclesiæ tribuitur, Deo consecratur, sacrilegi & raptores judicari debent, qui male & fraudulentè administrant huiusmodi res sacras: sic enim habetur in Canone (*Can. Nulli 12. q. 2.*) : *Nulli liceat ignorare, omne quod Domino consecratur, sive fuerit homo, sive animal, sive ager, vel quicquid semel fuerit consecratum, sanctum sanctorum Domino erit, & ad jus pertinebit Sacerdotum. Propter quod inexcusabilis erit omnis, qui a Domino, & Ecclesiæ, cui competunt, aufert, vastat, invadit, vel eripit: & usque ad emendationem, Ecclesiæque satisfactionem, ut sacrilegus judicetur: & si emendare noluerit, excommunicetur.*

Quamobrem laici, aut alii, qui aliquo modo administrant bona Ecclesiæ, & oblationes quæ a fidelibus in favorem alicujus Confraternitatis traduntur: seu qui curam gerunt Fabricæ, aut ornamentorum Templi Dei viventis, satagere debent, ut pecunia aut aliæ quæcumque res sibi consignatæ, nullo modo distrahantur, & consumantur, nisi pro necessitate, aut utilitate Ecclesiæ, juxta mentem Superiorum Ecclesiasticorum, dum curam rerum temporalium ad Confraternitates seu Congregationes pertinentium laicis commendarunt.

Debent huiusmodi Administratores non solum sibi nihil omnino retinere ex his quæ ad Ecclesias seu Confraternitates pertinent: sed etiam sollicite curare, ne quis ea bona dissipet, aut ad aliquam fraudem in eorum Ecclesiastico usu committat, qui semper utilitatem Ecclesiæ respicere debet. Illis præsertim loquitur Canon, in quo dicitur (*Can. in legib. 2. q. 2.*) : *Si quis Ecclesiasticas*

oblaciones, & quod Deo consecratum est, rapuerit, vel consenserit facientibus, ut sacrilegus dijudicetur. Quod certe primo respicit eos, qui ex officio, aut munere, quod in Ecclesia habent, tenentur specialiter vigilare, ut hæc sacra bona conseruentur.

Demum, ut habetur in Canone (*Can. Qui abstulerit 10. q. 2.*): *Qui Christi pecunias, & Ecclesia rapit, aufert, vel fraudat, homicida est*; Unde etiam alibi necator pauperum vocatur. Cæterum in his omnibus casibus, restitutio exacta fieri debet, & resarciendum est omne damnum, quod iniuste Ecclesia passa est; in quo valde vitandum est, ne quis sibi ipsi aduletur, aut adulatorum sequatur; certum siquidem est, quod idem Deus, qui nunc patienter sustinet iniquitates, & varias fraudes, quæ circa bona sibi consecrata perpetrantur, severe iudicabit eos, qui ea sibi aliquo modo retinuerint, aut male consumpserint.

Quest. 16. Quando nam tenetur quis ad restitutionem propter damna proximo illata in bonis corporis?

Resp. Generaliter loquendo, potest quis ad restitutionem obligari, si interfecerit, aut mutilaverit, aut verberaverit, aut debilem reddiderit, aut deformem alium iniuste.

Quest. 17. Ad quam restitutionem tenetur, qui alium interfecerit?

Resp. Cum in hoc casu nequeat restitui quod ablatum est, & aliunde vita hominis sit ordinis superioris, cum, juxta legem (*Leg. Ex hac lege ff. si quadrupes. Pauperiem fecisse dicatur.*), liberum corpus æstimationem non recipiat: resarcire tantum debet damna per hanc injustam actionem illata, quæ sæpius maxima sunt.

Quest. 18. Quænam sunt damna, quæ frequentius sequuntur ex alicujus injusta morte, quæque interfectos tenetur restituere?

Resp. Juxta varias personarum conditiones, earum mors variis etiam damnis locum præbet, quæ restituenda omnino sunt juxta æquitatis leges. Et ita si interfectus est iniuste, qui v. g. valde amabatur aut æstimabatur a Principe, aut alio summo viro, qui illum verisimiliter multum iuvissent, & ad ampliorem fortunam sustulissent; restituendum est id, quod a viro prudente æstimari potest hæc verisimilis spes.

Si occisus sit Advocatus, Medicus, & hujusmodi, aut etiam artifex, qui, ultra propriam sustentationem, multa lucrabatur; tunc restituenda est iusta æstimatio talis lucri faciendi pendente vita, deductis tamen expensis, quas occisus pro se fecisset. Adde, quod si occisus diligentiſſimus erat in re familiari administranda, aut qui facile poterat sustinere lites injustas sibi intentandas; & e contrario illo occiso, vidua aut filii ex defectu industria, aut alio, causam magni momenti perdidissent: æquum est, tale damnum quodammodo resarcire. & restituere.

nituerè iustam æstimationem industriæ aut diligentia illius, qui occisus est, mature pensatis variis circumstantiis.

Præterea, si occisus officium aut munus seu dignitatem possidebat, quam moriens amisit: debet non solum restitui id, quod per tale officium lucratus esset, sed etiam si verisimile sit, quod officium vendidisset, aut ad filium transmississet: æquitas postulat, ut restituatur æstimatio talis damni, quod hac morte iniusta familia occisi passa est. Debent etiam resciri omnes expensæ quæ pendente occisi ægritudine factæ sunt.

Demum, ut docet sanctus Antoninus (p. 2. art. 2. c. 2. §. 2.), Si interfectus sustentabat aliquas personas, ut Patrem, Filios, & huiusmodi, operibus manuum suarum; tenetur interfectus omnibus illis ad tantum, quantum illis abstulit, subsidii, propter occisionem ejus.

Quæst. 19. Quibusnam personis restitutio facienda est propter damna ex homicidio provenientia?

Resp. Juxta Decretum Gregorii Papæ IX. (Cap. Si culpa de injuriis, & damno dato.), Si culpa tua datum est damnum, vel injuria irrogata, seu aliis irrogantibus opem forte tulisti, aut hæc imperitia tua sive negligentia evenerunt, jure super his satisfacere te oportet; nec ignorantia te excusat, si scire debuisti, ex facto tuo injuriam verisimiliter posse contingere, vel iacturam. Ex quo sequitur, restitutionem ab interfectore iis esse faciendam, qui passi sunt damnum, v. gr. necessariis defuncti hæredibus, attentis omnibus circumstantiis damni emergentis, & lucri cessantis. Debet etiam restitui, & resciri damnum, quod vidua, filii, pater, mater, aut fratres, & huiusmodi ex hac morte patiuntur, juxta supradicta ex sancto Antonino.

Immo si occisus habet creditores, quibus; vita committitur, verisimiliter debita solvisset; æquum videtur, ut interfectore solvat, si hæredes solvendo non sint; quia tale damnum vere creditoribus accidit ex præmatura, & iniusta morte debitoris.

Quæst. 20. Quænam est restitutio facienda propter mutilationem, debilitationem, deformitatem, & huiusmodi?

Resp. Tenetur quis in his casibus resciri damna omnia inde provenientia, quæcumque tandem sint, eo modo quo fieri potest. Id conforme est Legi in Exodo contentæ, & in Decretali insertæ his verbis (Cap. 1. De injuriis & damno dato.). Si rixati fuerint homines, & percussit alter proximum suum lapide, vel pugno, & ille mortuus non fuerit, sed jacuerit in lecto: qui percussit, operas ejus, & impensas in medicos restituat.

Et ita si mutilatus fuerit opifex, aut alius, qui multum lucrasset mediante membro, quo privatus fuit; æquum est, ut illi id omne damnum rescariatur, quod inde patitur, iudicio viri prudentis. Idem est, si quis debili-

bilitatus fuerit, aut in toto corpore, aut in uno membro, juxta Doctoris subtilis mentem, qui a S. Antonino refertur his verbis (*n. 2. c. 2. §. 2.*): „Quantum ad secundum, scilicet de mutilatione, dicit Scotus, quod pro hujusmodi non est statuta poena in Ecclesia, nisi pecuniaria: & ita debet respondere non solum damno, quod quis intulit per mutilationem, pro toto tempore futura, quo usus esset membro abscisso, sed etiam, expensis apposis in curatione: ut habetur Cap. *Si culpa, De injuriis, & damno dato*. Et ultra hoc, tenetur ad placationem læsi, quantum in ipso est, & consolationem ipsius afflictæ, quæ afflictio perpetua est. Plus autem ponderanda est mutilatio pauperis, quam divitis, si magis egebat parte abscissa ad victum necessarium: puta si abscissa est manus dextera scriptori, qui de illa arte vivebat; tunc enim magis tenetur“.

Quantum vero ad deformitatem injure causatam, debent etiam estimari damna quæ inde secuta sunt: si v. g. juvenis matrimonium brevi contracturus, &, a fortiori, virgo, non potest sponte æque divitem aut nobilem invenire, quia, ratione alicujus mutilationis, aut cicatricis, quam injuste passa est, facta est deformis. In hujusmodi casibus augenda ita est dos, ut suppleto deformitatis defectu, matrimonium inire facile possit cum viro æqualis ponderis. Sed nihil expresse restituendum videtur propter solam deformitatem, & dolorem inde provenientem, si nullum aliud temporale damnum sequatur.

Id elicitur ex dispositione Legis, in qua sic habetur: (*Leg. ult. ff. de his qui effugerint vel dejecerint.*) „Cum laeri hominis corpus... læsum fuerit, iudex computat mercedes medicis præstas, cæteraque impensia, quæ in curatione facta sunt: præterea operarum quibus caruit, aut cariturus est, ob id quod inutilis factus est; cicatricis autem aut deformitatis nulla fit æstimation; quia liberum corpus nullam recipit æstimationem“.

Quæst. 21. Quid restituendum est ob stuprum, aut adulterium?

Resp. In hujusmodi casibus debent, quantum fieri potest, rescari damna inde secuta, ut fusius explicimus supra, Tom. 6. Tr. 7. de 6. Decalogi Præcepto, c. 1. q. 8. & 19.

Quæst. 22. Quando nam tenetur quis restituere, quia læsit honorem, vel famam proximi?

Resp. Tenetur quoties, vel per se, vel per alium, de aliquo male locutus est, aut calumniatus est in iudicio, aut extra iudicium, sive verbis, sive scripto, aut etiam alio intelligibili signo: si revera id fecit cum effectu, id est, si læsit honorem, aut famam proximi.

Quæst. 23. Quomodo laesus honor restitui debet?

Resp. Id ita implendum est, ut, quantum fieri potest, proximus recuperet eandem estimationem & famam, quam habebat, antequam de illo quis detraxisset, aut calumniam vulgasset; & ideo omnibus modis & mediis

mediis utendum est, quæ aptiora ad hoc videntur, pen-
satis summa cum maturitate, & prudentia variis circum-
stantiis: „ Dicendum, inquit Angelicus Doctor (2. 2. q.
„ 62. art. 2. ad 4.), quod aliquis potest alicui famam
„ tripliciter auferre, uno modo verum dicendo & iuste,
„ ut puta cum aliquis crimen alicujus prodit ordine de-
„ bito servato; & tunc non tenetur ad restitutionem fa-
„ mæ. Alio modo falsum dicendo, & iniuste; & tunc
„ tenetur restituere famam, confitendo se falsum dixisse.
„ Tertio modo verum dicendo, sed iniuste, puta cum
„ aliquis prodit crimen alterius contra ordinem debi-
„ tum; & tunc tenetur ad restitutionem famæ, quan-
„ tum potest, sine mendacio tamen, utpote quod dicat
„ se male dixisse, vel quod iniuste eum diffamaverit“.

Eandem sententiam sequi videtur Sanctus Raymundus,
dum sic loquitur (*in summa lib. 4. de Raptorib. §. 24.*):
„ Detractores, & infamatores dicuntur, qui vitam & bo-
„ nos mores proximorum nituntur corrumpere vel mi-
„ nuere: quod faciunt interdum confingendo, & publi-
„ cando crimen aliquod contra alium, vel etiam occul-
„ tum alterius crimen prodendo, & manifestando, fit
„ etiam hoc quandoque verbis, sive planis, sive artificio-
„ sis, sive cantilenis, quandoque nutibus & signis, quan-
„ doque etiam scriptis, quæ appellantur libelli famosi;
„ ut cum aliquis scribit certam injuriam, & infamiam
„ alterius, & projicit eam occulte in Ecclesia, vel pla-
„ tea, vel domo, ut ea inventa & lecta, alius infame-
„ tur, isti omnes peccant mortaliter ... In pœnitentiam
„ autem dico, quod tenetur ad restitutionem (*damno-
„ rum, quæ propter hoc illi incurrunt, ut ait Glossa*) te-
„ netur etiam ad restitutionem famæ, si forte alius est
„ propter hoc infamatus; quod fiet hoc modo: ubi pu-
„ blice dixit verbum, vel cantilenam, per se, vel per
„ alium, vel etiam ubi projecit libellum famosum, nec-
„ non & in aliis locis, ubi intelligat illum, contra quem
„ hæc acta sunt, infamatum occasione sui dicti, vel fa-
„ cti, vel signi: publice similiter recognoscat errorem
„ suum, & culpam, & pro posse removeat, vel saltem
„ alleviet sic infamiam. Tenetur etiam componere secum
„ de injuria, & humiliter nihilominus veniam postulare.
„ Probantur hæc, 14. q. 3. *Si res*, 5. q. 1. *Quidam*. Et
„ Evangelium. *Si offers munus tuum ante altare, &c.*
„ Homo proximum suum diffamat, inquit Sanctus
„ Bernardinus Senensis (ser. 6. c. 3.), imponendo sibi
„ falsum, scilicet crimen, narrando malum a se inven-
„ tum: talis nempe debet restituere famam, retractan-
„ do simpliciter verbum suum, & quod sibi imposuit,
„ & hoc ita in publico, sicut publice diffamavit, alias
„ non servat justitiam, scilicet reddendo proximo suo,
„ quod suum est“.

Et ita, juxta hæc Sanctorum dicta, rectæ rationi,
& æquitati omnino consona dubitari non potest, quin

debeat reparari & rescari omni meliori modo fama proximi læsa, etiam cum detrimento tamæ propriæ illius qui læsit, dum id aliter fieri non potest.

Quæst. 24. Tenetur-ne quis, præter ea quæ supradicta sunt, rescare damna provenientia ex calumnia, detractioe, & similibus?

Resp. Indubitatum videtur, quod qui proximum in honore vel fama læsit, tenetur rescare omnia, & quæcumque damna inde orta; juxta disposita in Cap. *Si culpa*, supra relato. Et ita si forte accidit, ut quis officium, dignitatem, vel Beneficium propter calumniam non obtinuerit, necesse est, ut calumniator rescariat bona fide æstimationem talis damni illati. Si virgo infamata non potuit nubere, eo modo, quo de facto, sine tali calumnia, nupisset; restituendum illi est quicquid amittit: judicio viri prudentis, attentis variis rerum circumstantiis.

Quæst. 25. Detractio, calumnia, & hujusmodi, obligant-ne semper ad restitutionem?

Resp. Tria ad hoc concurrere debent, 1. ut de facto illatum sit damnum famæ alterius; nam si notum sit, quod detractio nullum habuit effectum in mente audientium, sive quia alius statim obtinuit, sive quia bona opinio de eo concepta, impedivit, quominus haberetur fides detractio- ni, vel quia calumniator notus erat, vel quia id, quod dictum est, non censetur minuere posse proximi existima- tionem: v. g. si quis dicat, militarem virum, oblata sibi occasione, eduxisse gladium, vel scholarem neglexisse stu- dium, & hujusmodi: vel denique quia crimen omnibus jam notum erat; his in casibus non datur restitutioni lo- cus, quia nullum revera est proximo illatum damnum.

2. Requiritur, ut fama ablata fuerit injuste; obligatio enim restituendi nascitur ex sola justitia violata, ut sen- tiunt omnes cum Angelico Doctore. Ac proinde qui alterum legitime accusavit de aliquo crimine coram Judi- ce, putans, se id posse probare, non tenetur ad resti- tutionem, licet forte hæc accusatio facta fuerit ex mo- tivo odii, vindictæ, & hujusmodi; quia in hoc non peccavit contra justitiam, sed solum contra charitatem. Idem est, si Superiori dictæ fuerint frequentes alterius culpæ, ut eis mederetur, & alter emendaretur. Aut si quis volens impedire, ne consanguineus vel amicus loca- ret servum furtis assuetum, tale vitium aperuerit.

Denique ut quis teneatur ad restitutionem famæ, re- quiritur, ut infamatus famam aliquo modo non recup- raverit, sive per se, sive per alium; quia si quis v. gr. alium furti accusaverit, & ille manifeste probet calum- niam, non restituenda est illi fama, quam jam recup- eravit. In hoc tamen casu semper quis obligatur ad re- sarcendum damnum, quod alter passus est, antequam recuperaret famam, sicut omnes expensas, quas forte in illa recuperanda subiit.

Quæst.

Quaest. 26. Potest-ne quis alio etiam modo excusari a restituenda proximo fama?

Resp. Excusari potest, si de facto nequeat restituere; quia ad impossibile nemo tenetur. Advertendum tamen est, quod licet hæc restitutio sit difficillima, non tamen quis eximitur a restitutione, quatenus fieri possit; imo si non possit totum restitui damnum, resciri debet pars damni illati, saltem quærendo occasiones multum laudandi personam offensam, ut hoc modo possit recuperare eandem existimationem, quam antea apud homines habebat, & ut laudibus compensetur aliquo modo injuria illata.

Præterea si offensus remittat, & condonet restitutionem, tunc cessat restituendi obligatio, præcipue si sit persona privata, & infamatio illius alios non attingat; nam si offensus sit v. g. regularis, aut persona aliqua publica, tunc ordinarie debet communis huic condonationi consentire, ut hi omnes, qui talis diffamationis participes quodammodo fuerunt, satisfactionis participes sint.

3. Potest quis eximi a restitutione famæ si offensus eum pariter infamaverit, & nolit de facto famam pro posse restituere; videtur enim, quod in hoc casu locum habeat id quod statuit Innoc. III. (*Cap. Tua fraternitas de adulter. & stupro.*) quod scilicet *paria criminis, compensatione mutua deleantur*. Hic tamen observandum, non ideo licere alium infamare, quia nos prius etiam infamavit, esset enim vera vindicta, & monet Apostolus Petrus (1. Ep. c. 3. v. 9.), ut *simus non red dentes malum pro malo, nec maledictum pro maledicto*. Sed hoc jam præstito, compensatio potest habere locum; & eximere a mutua restitutione, modo partes consentiant tacite, vel expresse: si enim unus ex illis vellet famam alterius diminutam resciri, alter teneretur etiam id præstare omni meliori modo.

Quaest. 27. Teneturne restituere famam, qui crimen jam alibi notum pervulgat in locum, ubi non erat notum?

Resp. Videtur dicendum in hoc casu, sicut in aliis, quod si injuste detegitur crimen alterius, in loco in quo probabiliter pervulgatum non fuisset: detegens peccat, & exinde nascitur vera obligatio restituendi damna illata, iudicio viri prudentis; & hoc, licet dictum crimen publicum jam esset in alia remota Provincia. Hoc tamen locum habere non videtur, cum detegitur, v. g. quod quis sententia Judicis ad publicam fustigationem damnatus fuit, aut alia poena mulctatus, quia tunc unusquisque videtur habere ius rem illam pervulgandi, & iustitia desiderat aliquo modo, ut huiusmodi rei detegantur, ut vitentur, & hæc infamia sit pars poenæ, quam pro meriti sunt.

Quaest. 28. Damnum illatum in fama, potest-ne pecunia resciri?

Resp. Id fieri posse videtur ex S. Thoma, qui de hac materia loquens (*S. Th. 2. 2. q. 6. art. 2.*): „Vel si non possit, *inquit*, famam restituere, debet ei aliter recompensare, sicut & in aliis dictum est. Dixerat autem superius; & ideo quando id quod est ablatum, non est restituibile per aliud æquale, debet fieri compensatio qualis possibilis est... (*ibid. ad 1.*) debet ei compensare vel in pecunia, vel in aliquo honore, considerata conditione utriusque personæ, secundum arbitrium boni viri“. Unde Sanctus Bernardus Genensis sic loquitur (*Serm. 36. ob. 3. c. 1.*): „Secundum Richardum, & Thomam, tenetur sibi ad aliquam re-compensationem, ad arbitrium boni viri, si non potest ei restituere famam prædictis modis.

Videtur dici posse, illam satisfactionem seu compensationem in pecunia aut alia re temporali posse defunctam restitutionis famæ supplere, dum hæc restitutio est tere impossibilis; etiam si fama sit alterius generis bonum: quia per aliquam pecuniæ summam potest reddi pretium æquans jacturam factam in estimatione hominum; & aliunde hæc compensatio conformis est dispositioni legum civilium, juxta quas omnes injuriæ aliqua urgenti summa æstimari possunt; cum cæteroqui, ut supra notavimus, leges non patiantur, ut damna injuste facta in corpus proximi per mortem, mutilationem, aut deformitatem, possint compensari, & æstimari aliqua pecuniæ summa.

Id ita indubitatum putat Covarruvias, ut disertè dicat (*Episc. Segobienensis variar. res. 11. c. 1. n. 8.*): „Consentunt omnes, famam posse pecunia compensari, tantum si maximæ æstimationis fama sit: sic etenim aurum est pretiosius argento, & tamen magnum pondus argenti prævalet parvo auri ponderi. Ex quo patet, famam & honorem, ut res exteriores, hominum arbitrio subiecti. Nec par est ratio vitæ & famæ: nam propriæ vitæ dominus est, nec quis habet liberum arbitrium super vita, nec super membris suis, ut vel vitam pretio vendat, vel membrorum amissionem pecunia commutet“.

Hæc autem possibilitas compensationis famæ in pecunia numerata, valde observanda est in praxi; nam cum sæpius fama erepta proximo, non possit ei restitui præsertim cum propalatum fuit crimen occultum, quod revera commisit; in hujusmodi casibus posset opponi homini læso in fama, ut velit contentus esse tali summa pro jactura famæ: aut etiam potest ei simpliciter restitui iusta æstimatio damni circa famam illati, iudicio viri prudentis.

Quest. 29. Est-ne aliquod discrimen inter honorem, & famam?

Resp. Et si in communi loquendi modo sæpius honor cum fama confundatur, & passim hæc duo vocabula usurpentur; nihilominus revera differunt inter se: & licet quis non possit lædere proximi famam sine honoris detrimento.

trimento, potest tamen lædi honor sine famæ detrimento, ut si quis verbis contumeliosis, aut aliter etiam proximum offendat secreto, & sine testibus. Unde ut illarum rerum diversitas agnosci possit, notandum est, famam nihil aliud esse, quam æstimationem hominum, & honor juxta Angelici Doctoris verba (2. 2. q. 10. art. 1. in corp.) *testificationem quamdam importet de excellentia alicujus*, aut potius (*Ibid. in primo arg.*), *honor est exhibitio reverentiae in testimonium virtutis*. Hoc posito, experientia docet, tunc proprie lædi aliquem in honore, dum male habetur in propria persona, aut in persona consanguineorum, aut domesticorum, vel verbis contumeliosis, vel iustis, aut dum non ei exhibetur honor, & reverentia, quæ illi aliquo modo debentur. Læditur etiam honor, cum eripitur, aut minuitur fama, quia id sine honoris detrimento fieri non potest; & ita detractio, calumnia, falsum testimonium, & similia, æque nocent honori proximi, ac illius famæ.

Quæst. 30. Quo tandem modo restitui debent damna honori proximi illata?

Resp. Id omne quod de fama dictum est intelligi etiam potest de restitutione honoris; unde hic diutius immorari superfluum esset; satis erit obiter dicere, obligari nos ad refarciendum omne damnum honori proximi illatum, petendo veniam, aut alias talia reverentiae signa ei exhibendo, quæ sufficiant ad delendum omnem malum effectum, quem injuria illata in animis hominum producere potuerat, & ad offensam placandam, in quo standum est iudicio viri prudentis, qui multum attendere debet varias circumstantias, & conditiones tam offensis, quam offendentis, ut iusta observetur æqualitas in restitutione facienda. Nam necessarium non est, ut v. g. Superior eodem modo satisfaciatur, quo satisfacere deberet æqualis, aut inferior: unde S. Augustinus sic loquitur (*ep. 100. ad Monach. & in Reg. Clericor. c. 40.*): „Quando autem tem necessitas disciplinæ moribus coercendis dicens vos verba dura compellit, si etiam in ipsis modum vos excessisse sentitis, non a vobis exigitur, ut ab eis veniam postulatis, ne apud eas, quas oportet esse subiectas, dum nimia servatur humilitas, regendi frangatur auctoritas“. Sed in his casibus potest quis alia media adhibere, ut refarciatur, & reparetur injuria proximi honoris illata; satis est, ut inferiori peculiaria amicitiae, benevolentiae, & æstimationis signa exhibeantur.

Sed præcipue observandum est teneri nos restituere, & refarcire omnia damna, quæ ex injuria honori irrogata secuta sunt, & si, v. gr. quia publice male habitus est proximus, ab aliqua dignitate, vel officio exclusus fuit, aut ab utili, & honorifico matrimonio; in ejusmodi casibus reparanda sunt hæc omnia damna, eo meliori modo, quo fieri potest, ut de fama dictum est.

„Dicitur quis contumeliari alteri, inquit Sanctus An-

„ *sonitus* (p. 2. tit. 2. c. 2. §. 3.), seu contumeliam infer-
 „ re, cum ei privatim, vel coram aliis, in faciem dicit
 „ verba importantia defectum notabilem culpæ, ut vocando
 „ latronem, proditorem, adulterum & huiusmodi; vel et-
 „ iam cum dicit verba exprimentia defectum naturæ, in-
 „ tendens inde injuriari: ut vocando eum strabonem,
 „ vel illegitimum, & huiusmodi, quod proprie dicitur
 „ convitium. Quando igitur quis hoc facit anime inju-
 „ riandi, ultra offensam mortalem, tenetur satisfacere
 „ proximo sic læso, & placare ipsum læsum, quantum pot-
 „ est, petendo veniam, vel alio modo; & hoc in privato,
 „ vel publico, secundum quod ipse privatim vel publice con-
 „ tumeliam intulit; nam si in publico contumeliam intul-
 „ lit, & contumeliatus hoc exigit, ut in publico veniam
 „ petat, tenetur ad hoc, & si in ipsa contumelia aliquid
 „ criminale falso expressit, tenetur coram aliis qui autie-
 „ runt, exprimere se falsum d. xlii. Aug. *Ubi peccatum
 „ ortum fuerit, ibi moriatur*, 2. q. 1. *si peccaveris*. Ver-
 „ rum si Prælati subdito, pater filio, vir uxori, magis-
 „ ter discipulo, dominus servo dixit verba contumeliosa,
 „ hoc faciens ex correctione, non tenetur petere veniam
 „ a tali secundum Augustin. in Regula dicentem de Præla-
 „ tis: *Si etiam ipsi modum vos excessisse sentitis, non a
 „ vobis exigitur, ut a vestris subditis veniam postuletis*.
 „ Sed si hoc facerent multum injuriose, & livore vin-
 „ dictæ, tunc tenerentur Prælati a subdito petere veniam,
 „ & reconciliare læsum, secundum Raymundum.
 „ Verum si contumeliam recipiens in verbis, post contu-
 „ meliam sic domesticè conversatur cum contumeliante &
 „ familiariter, videtur ostendere remisisse injuriam, & re-
 „ conciliatum fore; & consequenter non teneri alias ad per-
 „ tendum veniam, secundum Durandum ... Debet autem
 „ fieri satisfactio vel restitutio intamiz, vel famæ, quam
 „ citissime potest, & adest opportunitas sine aliis pericu-
 „ lis; quia scilicet nisi cito hæc odii, & aversionis se-
 „ mina extirpentur, sapius augentur, & major fit difficul-
 „ tas apponendi remedium malis quæ inde oriri solent.

Unde etiam S. Augustinus in Regula sic sapienter statuit
 (ep. 109. ad Monach. Et in Regula Cler. eodem tributa,
 c. 38.): „ Quæcumque convicio, vel maledicto, vel et-
 „ iam criminis objectu, alteram læserit, meminerit sa-
 „ tisfactione quantocius curare quod fecit: & illa quæ
 „ læsa est, sine disceptatione dimittere. Si autem invi-
 „ cem se læserunt, invicem sibi debita relaxare debebunt
 „ ... Proinde vobis a verbis durioribus parcite, quæ si
 „ emissa fuerint ex ore vestro, non pigeat ex ore ipso
 „ proferre medicamenta, ex quo facta sunt vulnera.
 „ *Quæst. 31.* Quando nam tenetur quis ad restitutionem
 propter damna alteri illata in bonis fortunæ, quæ dici
 solent bona temporalia?

Resp. Casus qui obligant ad restitutionem respectu bo-
 norum temporalium, sunt quam plurimi, quia radix om-
 nium

nium malorum cupiditas innumeros suggerit modos nocendi proximo in his bonis, & ea sibi applicandi. Generaliter loquendo, quoties usurpatur, destruitur, deterioratur res aliena, quoties non solvitur, vel non redditur proximo quod illi iuste quoquo modo debetur, vel in ejus damnum violatur iustitia, adest obligatio restituendi, ut jam vidimus.

Contractus, qui adinventi sunt, ut conservaretur commercium, & socialis amicitia inter homines, utque mutuis necessitatibus provideretur, quique idcirco mutua charitatis vincula esse deberent, dum quis proximo necessaria libenter suppeditaret, quærendo vicissim ea, quibus ipsemet indiget: facti sunt ex vulgari nimium corruptione fontes abundantissimi plurium injustitiarum, quæ ideo salutis magis periculose sunt, quod restitutionis obligatio, quæ inde nascitur, onus importabile illis videtur, qui nimis in rerum temporalium possessione delectantur; & paucissimi iustam, & adæquatam restitutionem revera faciunt.

Eadem corruptione misere impellente, cum commercium vix exerceatur in praxi sine periculoso divitiarum acquirendi desiderio; Sancti Patres statum mercatorum salutis periculosum dixerunt: & post eos Angelicus Doctor sic loquitur (1. 2. q. 74. art. 4. in corp.): „Negotiatio iuste vituperatur, quia, quantum est de se, deservit cupiditati lucri, quæ terminum nescit, sed in infinitum tendit; & ideo negotiatio secundum se considerata, quamdam turpitudinem habet, in quantum non importat de sui ratione finem honestum, vel necessarium; lucrum tamen, quod est negotiationis finis, etsi in sui ratione non importat aliquid honestum, vel necessarium, nihil tamen importat in sui ratione vitiosum, vel virtuti contrarium: unde nihil prohibet, lucrum ordinari ad aliquem finem necessarium, vel etiam honestum, & sic negotiatio licita redderetur: sicut cum aliquis lucrum moderatum, quod negociando quærit, ordinat ad domus suæ sustentationem, vel etiam ad subveniendum indigentibus“.

Necesse est, ut in praxi mercatores multum sibi caveant, ut pericula multiplicia vitare possint, in quæ cupiditas facile impellit commercio vacantes; eos sæpius meditari oporteret hæc Apostoli verba (Epist. ad Timoth. c. 6. 9.): „Qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem & in laqueum diaboli, & desideria multa inutilia, & nociva, quæ mergunt homines in interitum, & perditionem: radix enim omnium malorum est cupiditas“.

Quæst. 32. Quinam contractus frequentius injustitias continent, ex quibus oritur obligatio restituendi?

Resp. Variæ injustitiæ plerumque reperiuntur in contractu mutui, de quibus aperte locuti sumus Tom. 1. Tr. 4. De mutuo, & usura. Et ita superfluum esset de eodem contractu fusius disserere, præsertim cum diligenter investigaverimus omnes modos, quibus cupiditas humana ad divitias cum proximi damno congregandas utitur; &

quod, ut eloquenter explicat Sanctus Joannes Chrysostomus (*b. 5. in c. 1. Matth.*) : „ Nihil usura turpius, nihilque crudelius, siquidem huiusmodi foenerator negotiatur aliena discrimina, & uberiores, ut putat, questus de alterius infelicitate consequitur; atque insuper quasi pietatis mercedem reposcit, velut metuens, ne immisericors forte videatur, cum profecto, prae-textu miserendi, atque opem ferendi, maiorem misero fidei veam crudelitatis effoderit; specie iurandi, atterens inopem, ac manum porrigendo dejiciens: & quasi in portum ex tempestate suscipiens, sed improvise turbine multo magis crudele naufragium, velut inter scopulos ac latentia saxa demergens.

Contractuum usurariorum seriem notat Illustrissimus Gregorius Spina Episcopus Albiganensis in Synodo (*an. 1696. tit. 35. c. 4.*) his verbis; *Ut innotescat, quinam contractus usurariam sapiant pravitatem, per hæc, quæ sequuntur, capita a Parochis inter Missarum solemniter aut quater in anno, diebus Dominicis, populo exponenda declaramus.*

1. Chi farà patto di guadagno certo per alcun imprestito, e deposito, eziandio che i danari siano di pupilli, di vedove, e di Chiese, o luoghi pii; o presterà con principale intenzione di guadagno.

2. Chi sotto pretesto di patire danno, o mancamento di guadagno, piglierà alcun frutto di danari di dote, o ogni volta, che il debitore gli abbia offeriti, ed il creditore ingiustamente recusati.

3. Chi piglia in pegno, o compra alcuna cosa per prezzo vile, con patto di retrovendita fra certo tempo, e non si riscuotendo nel termine dato, resti libera del compratore, o di chi l'ha in pegno.

4. Chi presterà formento, vino, oglio, o altra cosa somigliante, con patto, che si restituisca in tempo più comodo con qualche vantaggio, o migliore, o più utile; o per tale imprestito piglierà alcuna cosa di guadagno, perchè gli abbi differito il pagamento.

5. Chi farà patto, che le sia restituita tutta la somma in danari contanti, avendone prestato parte in crediti difficili da riscuotersi, o in cose stimate più del giusto prezzo.

6. Chi venderà ad alcuno bisognoso di danari cosa alcuna, accioschè quasi subito la ricompi a miglior mercato.

7. Chi presterà formento, vino, oglio, o altra cosa somigliante guasta, perchè gliene sia restituito altrettanto buono, eziandio che il debitore possa restituirlo con ogni sua comodità.

8. Chi per dilazione di tempo venderà alcuna cosa più cara.

9. Chi per anticipazione di pagamento comprerà alcuna cosa, o la piglierà a pigione a miglior mercato, o la darà ad affitto più cara, per avergli prestato danari.

10. Chi venderà alcuna cosa a credenza, con patto, che

se la cosa venduta, durante la dilazione, valerà più del prezzo fatto, l'accrescimento ceda al beneficio del venditore: o se meno, non sia utilità del compratore.

11. Chi presterà danari, con patto, che gli si dia frumento, vino, o altra cosa somigliante: e quando le riceve, non le paga secondo il prezzo corrente allora, e giusto.

12. Chi nelle compagnie, nelle quali uno mette li danari, e l'altro la fatica, fa patto di certo guadagno per rispetto delli denari, o che il capitale sia sempre salvo, ed il guadagno si divida.

13. Chi nelle compagnie d'animali, nelle quali l'uno pone gli animali non stimati, e l'altro, l'opera, fa patto, che perentiosi essi per alcun caso fortuito, la perdita sia di chi presta l'opera: ovvero che la sorte principale sia sempre salva: ovvero che de' frutti de' gli animali paghi ogni anno qualche cosa di certo.

14. Chi a certo prezzo affitterà animali, con patto, che peggiorando essi senza colpa del conduttore, il danno cada ad esso.

15. Chi affitterà gli animali a stima, perchè, salvo il capitale, ne riporti alcun guadagno.

16. Chi compra alcuna cosa a miglior mercato del giusto prezzo, con patto di retrovendita fra certo tempo, e durante il tempo, fa tutti gli frutti suoi: ovvero la compra al giusto prezzo, ma l'affitta al venditore per più di quello che rende.

17. Chi vende alcuna cosa, con patto, che paghi i frutti di essa, per rispetto della dilazione del pagamento. Niuno può ragionevolmente fare suoi i frutti della cosa, che non è sua; ma sta ad altrui pericolo.

18. Chi esercita cambj secchi, che sono sterili, dando finte lettere al luogo, dove in verità non si deve fare pagamento alcuno.

19. Chi venderà formento, castagne, o legumi, V. G. il mese di Dicembre, per il prezzo, che si venderanno nel luogo, fra tutto il mese di Maggio; se dato prezzo più volte nel detto mese alle cose vendute, non volesse esser contento del mezzano, quando però fosse per salvare la mercanzia fino al detto mese di Maggio.

20. Chi presterà alcuna cosa, con patto, che porti al suo molino, forno, o magazzino, grano, pane, ovvero olive; peggio farà, se vi pone pena.

21. Chi darà ad alcuno un mulo, asino, o bue estimato, con patto, che paghi qualche cosa al mese, o l'anno, ovvero che conduca legna, o che lavori alcune giunte di terra.

22. Chi sforzerà li suoi debitori promettere per il resto del credito, vino, olio, frumento, ed altre cose simili, al prezzo comune, che credono certamente non sono per averle.

23. Chi compra a danari contanti campi, bestiami, e si.

e simili cose, da quelli, che veramente fanno, che non hanno nè campi, nè bestiami, nè simili cose: e subito affittano alli medesimi.

24. Chi essendo ufficiale di magazzino d'abbondanza del salario della Comunità, presterà danari, o venderà grano, o altre vettovaglie di detto magazzino, e si ritenerà il guadagno, o crescimento di dette vettovaglie per se stesso.

25. Chi accorderà lavoratori per certi giorni della settimana, e non li pagherà tutto quello si dà comunemente a simili lavoratori, che non sono obbligati, richiedendo l'obbligo qualche cosa di più dell'ordinaria mercede al giudizio d'uomo da bene. *Videatur Instructio Cardinalis Spinola in hujus Tom. 7. fine.*

Cardinalis Antonius Maria Gallus in Synodo Auximana (anno 1550. *de usuris*, c. 7.) sic breviter statuit: „ In societatibus animalium, quæ in nostra Civitate, & „ Diocesi frequenter fieri solent, non apponatur pactum, „ ut capitale sit semper saluum etiam ex primis fructibus, „ fructus vero communiter dividantur, nec aliquid certum ex fructibus animalium quotannis solvatur: & denique non apponantur aliæ usurariæ conventiones, quas „ Sanctissimus, & vere pius, ac Apostolicus Pontifex „ Sixtus V. cujus memoria in benedictione sit, sua sacrosanctissima Constitutione prohibuit “.

Et in præclara Synodo Sublacensi Eminentissimi Caroli Cardinalis Barberini (Ann. 1672. *Nelle aggiunte*, pag. 50.) decernitur his verbis: *Ordiniamo*, e comandiamo a Confessori, tanto secolari, come regolari, che in niun modo assolvino gli usurari, se prima non sarà preceduta la restituzione.

In oltre dichiariamo esser contratti illeciti, ed usurarii, quei che dicono *a godere*, cioè imprestar 50. scudi, e goderli una possessione, ec. o altro, ec. con prenderse ne il frutto.

Li contratti, e compagnie a capo salvo, cioè riservata sempre la sorte principale per il dante: le foccite di qualsivoglia sorte d'animali, dichiariamo nulle, ed invalidæ.

Præterea Cardinalis Franciscus Maria Taurusus, in Concilio provinciali Senensi (*de usuris*, c. 1.) sic statuit: „ Cum in hac nostra Provincia societates de animalibus „ a nonnullis ita fieri audiamus, ut in iis usuræ quædam species subist; cupientes huic malo providere ex Sixti „ V. Constitutione, quam etiam ampliamus, de hoc toto genere hunc modum statuendum censuimus. Quando- „ cumque animalia nullo certo pretio æstimata, cuipiam „ societatis nomine, vel ut is dantis operas præstet, custodiendi traduntur, quidquid ex eis casu perierit, id totum „ periisse domino intelligatur, modo eum, qui in societatem accepit, dolo malo fecisse non constet; ea conditione, „ ne, ut fors eadem semper maneat, certumve aliquid ex „ tra-

fructibus animalium præter sortem ipsam, quidquid acciderit, persolvatur; vel ut eadem sorte incolumi, animalium fructus æquis inter se portionibus dividantur, societates huiusmodi non contrahantur. Si animalia certo pretio æstimata, cuiquam in custodiam ita dantur, nihil ut fors minuat, is qui dedit, nihil præterea a socio exigit. Immobilia vero bona numquam ita locentur, ut præter animalia, quæ ad eorum cultum ibi esse solent, alia aggregentur, ipsorumque animalium fors integra relinquatur. Quidquid vero, aut hunc in modum, aut aliter, quam a jure permittitur, contractum fuerit, licet jurejurando firmatum, præterquam quod irritum esse decernimus, ipsos etiam contrahentes, notarios, cæterosque sceleris hujus confortes, ex juris, & Ecclesiasticarum censurarum præscripto, ab Episcopis severe puniri volumus.

Illustrissimus Præsul, Alexander Sperellus, cujus solidam eruditionem varii editi libri abunde testantur, ne usura serperet in sua Diocesi Eugubina (*Syn. Eugubina*, ann. 1645. *In Additionibus* pag. 159.), in variis contractibus, qui saepe bovis fieri soliti erant, huiusmodi contractuum formulam vulgari lingua exhibuit in sua Synodo, his verbis.

Formula del Contratto di dare i Bovi a collara.

1. **S**i esprima nell'istrumento, o nella polizza, l'età, e la qualità de' bovi, e la stima, che di quelli fatta da due periti da eleggersi da ambedue le parti; e si convenga, che il Contadino debba pagare per prezzo, e mercede della collara, a ragione di quindici bajocchi per scudo l'anno, o in danaro, o in grano mercantile per tutto il mese d'Agosto secondo il prezzo corrente, da portarsi a casa del locatore a spese del conduttore, senz'altra interpellazione; altrimenti sia tenuto alli danni, ed interessi; purchè il prezzo di ciascun bove non passi la somma di scudi 25. di paoli; sopra la qual somma non si possi esiger cosa alcuna.

2. Che il conduttore sia tenuto a custodire diligentemente, e ben governare i bovi, e servirsi di quelli, come sogliono fare i diligenti Padri di famiglia, e buoni agricoltori; e mancando in ciò, sia tenuto all'interesse; ed il locatore possa ritogliarli fuor di tempo, in caso, che da periti eletti comunemente sia dichiarata tal mancanza.

3. Che quella parte, che non vorrà continuare nel contratto, sia obbligata per un mese avanti il fine dell'anno farne la disdetta all'altra parte; altrimenti s'intenda rinnovata la locazione per un altro anno con l'istesse condizioni.

4. Che succedendo la morte de' bovi, mentre sia naturale, e per divin giudizio, e per caso fortuito, senza colpa del conduttore, egli non sia tenuto a cosa alcuna, ma

vadi a danno del locatore, come quello, appresso del quale resta il dominio de' bovi; ed il medesimo s'intenda del notabile deterioramento di quelli; il quale se sia notabile, dovrà dichiararsi da due periti da eleggersi uno per parte; ed in caso di discordia, da uno terzo, che eleggeranno comunemente; o non convenendo della persona, s'elegga dal giudice; dichiarando però, che s'aspetti al conduttore provare il caso fortuito essere occorso senza colpa sua, o de' custodi de' bovi.

5. Che il conduttore sia tenuto condurre detti bovi a ciascuna fiera, che si vuol fare in Gubbio, acciò il Padrone possa vedere, o far vedere, se siano ben mantenuti.

6. Se alcuno de' bovi si conoscerà, o sarà trovato ingiorni al locatore; ed in caso, che morisse, non lo deve scorticare, nè farne altro, finchè il locatore per se stesso, o per mezzo de' suoi ministri, non l'abbia veduto, e fatto partito d'esso; altrimenti sarà tenuto ad ogni danno, ed interesse, come se l'bove per colpa sua si fosse ammalato, e morto.

7. Che il locatore sia tenuto a rifare le spese fatte dal conduttore nell'infermità del bove, ed a detargli la mercede di quel tempo, che per non essersi potuto servire di quello, fosse stato costretto di servirsi d'altro bove. In fede ec.

Data dal nostro Palazzo Episcopale di Gubbio, questo dì 9. Maggio 1646.

Alessandro Vescovo di Gubbio.

Paolo Sanvitani, Cancelliere Episcopale.

Demum Card. Benedictus Lomeelinus, in Synodo Sarzanensi (an. 1638. c. 13. de usur.) statuit, ut „non fiat „societas negotiationum cum pactione, ut alter pecuniam „alter operam conferat: ut fors salva sit pecuniam „renti, & lucrum tantum communiter dividatur. Nec „pari modo locentur animalia sub aliquo pretio, cum pacto, „ut fors dantis semper salva sine periculo remaneat. Et in Concilio Provinciali S. Severinae, a S. Sede expresse approbato (an. 1597. de illicitis contract. abolendis.), decernitur, ut „pecuniam aliasve res nemo sit, „qui in societatem mercatoribus, opificibus, aut negotiatoribus conferat, ea conditione, ut fors, vel capitale, fortuitis casibus non exceptis, sit semper integrum, & salvum.

„Pecudum item, & caprarum, aut porcorum greges, „aut vaccarum, vel equarum armenta, aut alia huius generis animalia, pastoribus, aut quibuscumque personis, ad caput salvum, sine ulla exceptione casuum naturalium, aut fortuitarum, ne tradantur.

„Certa lucri quantitas pro incerta, veluti tot pro quolibet centenario, societatis nomine, nullo pacto, aut obligatione constituatur.

„In frumentorum emptione caveant emptores, ne „ob

ob anticipatam solutionem, aut mutuam pecuniam, aut illam pretii diminutionem, aut mensuræ accessionem querant, paciscantur, aut accipiant". Videri potest supra hac questione, Tom. 1. Tr. 4. c. 13. & 14.

Posunt etiam agnosci iniustitiæ, quæ in contractu emptionis, & venditionis quandoque reperiuntur, in eod. Tom. 1. Tr. 3.

De iniustitiis autem, quæ in contractu cambi esse possunt, locutus sum Tom. 1. Tr. 5. c. 1. de contractu locationis, in eod. Tr. 5. c. 2. 3. 4. 5. & 6. de contractu dotali, c. 7. de deposito, c. 8. de commodato, c. 9. de num. de Precario, c. ult. ejusd. Tr. 5.

Posunt præterea videri Tom. 1. Tr. 6. ea omnia, quæ ad fideiussiones spectant, aut promissiones, aut ludos. Et tract. 7. donationes, & testamenta, in quibus iniustitiæ ad restitutionem obligantes contineri possunt.

Quæst. 33. Qui sine ulla culpa damnum aliquod intulit proximo, potest-ne obligari ad restituendum, & resarciendum tale damnum?

Resp. Regulariter loquendo, non tenetur quis ad resarciendum damnum datum sine culpa; quia consideratur hoc damnum ut casus mere fortuitus: cum autem seu fundus, seu res aliqua mobilis, vel immobilis, casu fortuito perit, soli domino perit, juxta Leges Civiles, & Canonicas. Concludendum igitur est, damnum illatum proximo absque ulla culpa, non obligare ad restitutionem, nisi forte intervenierit aliquod pactum, juxta Decretum Gregorii Papæ IX. in quo sic habetur (Cap. Cum gratia, de commodato.): Cum gratia sui tantum quis commodatum accepit, de levissima etiam culpa tenetur; licet casus fortuitus (nisi acciderit culpa sua, vel intervenierit pactum, seu in mora fuisset) sibi non debeat imputari.

Quæst. 34. Nonne dominus animalis, quod damnum attulit proximo absque ulla domini culpa, tenetur ad resarciendum tale damnum?

Resp. Dicitur quidem in Decretali (Cap. Si culpa, de injuriis, & damno dato): Si culpa: Si animalia tua nocuisse proponas, nihilominus ad satisfactionem teneris; nisi ea dando passis damnum, velis liberare teipsum. Ex quo sequitur, tale damnum debere resarciri a domino animalis, etiam si dominus non sit in culpa. Verum queritur, utrum dictus dominus teneatur sponte, & ex se ipso hoc damnum compensare, aut possit expectare sententiam Judicis? Et videtur, quod si absque domini culpa damnum accidit, lex naturalis illum non obligat ad restituendum; ac proinde cum solummodo obligetur ex legibus humanis, tum Civilibus, tum Canonicis, expectare potest, tuta conscientia, ut petatur hujusmodi damni compensatio; præfatæ enim leges ideo stabilite fuisse videntur, quia semper præsumitur, quod aliqua do-

domini intervenerit culpa, vel negligentia, & huiusmodi apposita pena cautiores domini fiant in custodia suorum animalium, ne proximo noceant.

Quaest. 35. Quando damnum illatum ab animali potuit, & debuit impediri a domino, tenetur-ne tale damnum refarcire?

Resp. Si damnum accidit ex culpa, vel negligentia domini, in hoc utique casu tenetur, etiam de iure naturali, refarcire omne tale damnum, iuxta verba Exodi (c. 2.), inserta in Canone (*Cap. si bos de iniuriis damno dato.*): *Si bos alienus cornupeta fuerit ab heri, & nudius tertius, & non custodivit eum dominus suus; reddet bovem pro bove, & cadaver integrum accipies.* Qui scilicet sibi imputare debet damnum culpa sua illatum.

Id confirmatur ex alio Juris Canonici loco, in quo habetur (*Cap. ult. eod. tit.*): *Si animalia sua nocuisse proponas, nihilominus ad satisfactionem teneris; nisi ea dando passis damnum, velis liberare te ipsum. Quod tamen ad liberationem non proficis, si fera animalis, vel quae consueverunt nocere, fuissent, & quam debueras, non curasti diligentiam adhibere.* Et haec restitutio damni facienda est sponte, non expectata proximi querela, nec Judicis sententia.

Certum etiam est, quod dominus animalis, qui nocuit, tenetur de iure naturali restituere omnem aestimationem commodi, aut lucri, quod ex damno illato percepit, licet absque ulla ejus culpa contigerit, nam, ut habetur in lege (*Leg. Nam hoc natura, ff. de condit. indebiti. Reg. 19 de reg. jur. in 6.*), *hoc natura equum est, neminem cum alterius detrimento fieri locupletiores.* Et de iure Canonico: *Locupletari non debes aliquis cum alterius injuria, vel iactura.* Unde si animal scenum aut aliud ad proximum pertinens comederit, dominus animalis, qui sic liberatus fuit ab expensis faciendis pro dieti animalis sustentatione, tenetur, quamvis id acciderit sine ulla sua culpa, restituere justam aestimationem talis commodi ex damno sibi provenientis; sed si dominus nullam admisit culpam, & nullum commodum percepit, non videtur teneri ad refarciendum damnum a suo animali illatum, aut illud damnum passio tradere, nisi secuta Judicis sententia, iuxta dicta superius.

Quaest. 36. Dum servus intulit damnum proximo, tenetur-ne dominus tale damnum refarcire?

Resp. Quoad veros servos, qui vix inter Christianos reperiuntur, servanda est dispositio Justiniani Imperatoris, his verbis expressa (*Instit. Just. lib. 4. tit. 8. de noxal. actionib.*): „ Ex maleficiis servorum, veluti si furtum fecerint, aut bona rapuerint, aut damnum dederint, aut injuriam commiserint, noxales actiones prodicuntur, quibus domino damnato permittitur, aut litis aestima-

tionem sufferre, aut ipsum hominem noxæ dedere: id est, servum tradere & donare damnum passio. Sed quaeritur, quid de famulis & famulabus? Utrum dominus damna ab eis illata rescire teneatur? Primo certum est, damnum, quod inferre possunt famuli extra domum heri, & dum rebus ad illius famulatum spectantibus non sunt occupati, non posse domino imputari, si non sit in culpa: tunc enim, juxta dispositionem Canoniam, poena culpæ authorem tenet; quod etiam statuitur in Jure Civili, toto titulo Cod. (Cap. Si compromissarius, de elect. in 6.) Ne filius pro patre, vel pater pro filio emancipato, vel libertus pro patrono, vel servus pro domino conveniatur. Attamen si famulus effuderit aut projecerit aliquid per domini fenestras, & sic alicui noceat, tunc, juxta Legem Civilem, dominus tenetur tale damnum rescire; in Lege enim sic habetur (L. 1. ff. de his qui effuderint, vel dejecerint.): Unde si in eum locum quo vulgo iter fiet, vel in quo consistetur, dejectum vel effusum quid erit; quantum ex ea re damnum datum factum erit, in eum qui habuerit, in duplum judicium dabo: id est, dominus illius domus solvet damnum in duplum. Eorum quidem est, hanc Legem esse poenalem, & respicere tantum forum externum; & ita si herus nullam admisit culpam, non tenetur in foro conscientiae hanc subire poenam; imo nec damnum rescire ante sententiam Judicis, ut diximus supra.

Hic autem notandum est, damnum hoc supradicto modo datum, debere resciri a domino domus, id est ab illo qui est caput familiae, quæ in tali domo habitat, sive domus revera ad eum pertineat, sive eam locaverit, aut in ea quoquo modo maneat; dicitur enim in lege (l. eod. tit.): „Hæc in factum actio in eum datur, qui inhabitat, cum quid dejeceretur, vel effunderetur, non in dominum ædium; culpa enim penes eum est“. Et in alia lege sic expresse statutum est (Leg. 2. eod. tit.): „Habitare autem dicimus vel in suo, vel in conducto, vel gratuito: hospes plane non tenebitur, quia non ibi inhabitat, sed tantisper hospitatur; sed is tenetur qui hospitium deherit. Si plures in eodem coenaculo habitent, unde dejectum est, in quemvis hæc actio dabitur, cum facit ne impossibile est scire quis dejecisset vel effudisset“. In his autem casibus, licet in foro externo dominus teneatur ad rescarciendum damnum, potest tamen id omne repetere in conscientia, & in foro quoque externo, ab illo qui revera damnum intulit sua culpa, quique idcirco de jure naturali tenetur illud propriis expensis rescire, si possit.

Quæ de domino domus dicta sunt, debent etiam intelligi de his, qui cauponæ seu tabernæ præfunt, & similibus: idem dicendum est de gubernatoribus, seu duci-

ducibus navium, qui omnes damna ab aliis quibuscumque, etiam sine propria culpa data, rescire tenentur, salvo tamen jure repetendi contra eos, qui sunt in culpa. Hæc habentur in variis Legibus, his verbis (L. Si viro ff. de his qui offecerint vel deiecerint): „Cum autem „Legis Aquilæ actione propter hoc quis condemnatus „est, merito ei ... in factum dandam esse labem dicit „adversus dejectorem, quod verum est. Et in alio loco „(L. Hæc edictum, eod. tit.): „Habitator suam fuere „que culpam præstare debet: Si de nave dejectum sit, „habitor actio utilis in eum qui navi prepositus sit. „In alio enim Digestorum titulo sic habetur (L. 1. ff. Nautæ, crepones, stabularii ut recepti restituant): „Aut „Prætor, Nautæ, Caupones, Stabularii, quod cujusque „salvum fore receperint, nisi restituant, in eo iudicium „dabo ... Recipit aut salvum fore, utrum si in navem „res missæ ei assignatæ sunt, an & si non sint assignatæ; „hoc tamen ipso quod in navem missæ sunt, receptæ videntur; & puto, omnium eum recipere custodiam, quæ „in navem illatæ sunt, & factum solum nautarum præstare, re debere, & vectorum, sicut & caupo viatorum. „Observandum tamen, quod magister navis, caupo, & alii ejusmodi, non tenebuntur rescire damna passim a viatoribus, si de hoc convenerint: Item si prædixit, inquit Lex (L. Debet exercitor, eod. tit.), ut unusquisque vectorum res suas servet, neque damnum se præstaturum, & consenserint vectores prædictioni: non contrahitur. Alias si nullum pactum intervenerit, exercitor navis, ut habetur in Institutionibus Justinianeis (lib. 4. tit. 5. De obligationibus, quæ ex quasi delicto nascuntur), aut caupona, aut stabuli, de dolo, aut furto, quod in navi, aut caupona, aut stabulo factum erit, quasi ex maleficio teneri videtur. Hæc autem Leges, quæ ob hunc modum publicum fuerunt statuta, obligant in conscientia, modo superius explicato (§. Item exercitor.).

Quæst. 37. Quotuplex est culpa, quæ potest obligare ad restituendum damnum proximo illatum?

Resp. Tres culparum species in utroque jure distinguunt jure consulti: Prima dicitur *lata culpa*, id est, gravis & notabilis, & juxta verba Legis: *lata culpe finis est, non inclingere, id quod omnes intelligunt*. Dum scilicet quis non videt, aut non attendit, & considerat ea, quæ ab omnibus communiter considerantur: dum non facit ea, quæ a fere omnibus ejusdem status & conditionis sunt: aut ea negligit & obliviscitur, quæ ab aliis passim negligi non solent.

Levis culpa est, cum non intelligitur, neque fit illud, quod ab iis qui diligentes habentur, intelligitur & communi fit, aut omittitur, vel negligitur, quod diligentes omittere & negligere non solent.

Levissima autem culpa committitur, cum scilicet non omnia fiunt, aut prævidentur, quæ a viris prudentissimis & diligentissimis vulgo fieri, aut prævideri solent.

Ex.

„res: at si utriusque, veluti si communem amicum ad
 „cenam invitaverimus, tuque ejus rei curam suscepis-
 „ses, & ego tibi argentum commodaverim: scriptum
 „quidem apud quosdam invenio, quasi dolum tantum
 „prestare debeas; sed videndum est, ne & culpa præ-
 „standa sit, ut ita culpæ fiat æstimatio, sicut in rebus
 „pignori datis & dotalibus æstimari solet; *id est, ut*
 „*bene explicatur a Glossa (Gloss. ibid. in verbo æsti-*
 „*matio) ut levis culpa, non levissima veniat.*“

Aliquando autem commodatarius tenetur tantum de
 lata culpa, quæ in jure dolo æquiparatur; sic enim sta-
 titur in Lege civili (*Leg. Sic certum, §. Interdum, eod. tit. ff. commod.*): *Interdum plane datum solum in*
re commodata, qui rogavit, præstabit; ut puta si quis
ita convenit, vel sua dumtaxat causa commodavit,
sponse forte suæ, vel uxori, quo honestius culpa ad se
deduceretur.

Sic igitur concludere possumus, quod regulariter lo-
 quendo, quoties contractus celebratus est ad mutuum
 contrahentium utilitatem, non tenetur quis restituere,
 nisi ob levem & latam culpam. Quod si contractus sit
 tantum incommodum vel utilitate alterius ex contra-
 hentibus, tenetur de culpa levissima is, in cuius benefi-
 cium initus est contractus: alter vero tenetur solum de
 lata culpa: ut concluditur passim ex Reg. *Contractus,*
ff. de Regulis juris.

Quæst. 40. Quinam sunt contractus, vel quasi contra-
ctus, in quibus tenetur quis ad restitutionem, propter
aliquam culpam?

Resp. In Lege modo citata undecim numerantur;
 nempe Depositum, Precarium, Mandatum, Commoda-
 tum, Venditio, Pignoratitio, Locatio, Dos, Tutela,
 Negotiorum gestio, & Societas; ex quibus aliqui sunt
 tantum quasi contractus. Sed ut id magis dilucide expli-
 cari possit, & hujus doctrinæ applicatio facilius in praxi
 fiat, non erit inutile aut superfluum de iis omnibus con-
 tractibus sigillatim hic disserere.

Quæst. 41. Ob quam culpam tenetur quis ad restitu-
tionem in contractu depositi?

Resp. De Deposito locuti sumus Tom. I. Theologiæ
 Moralæ, Tr. §. c. 8. Hic videri possunt varii casus, in
 quibus adest restituendi obligatio ex contractu Depositum.
 Satis igitur erit hic obiter dicere, quod depositarius re-
 gulariter non tenetur ad resarcienda damna rei depositæ,
 nisi ob latam & gravem culpam, & ex aliqua fraude;
 juxta Legis dispositionem, in qua sic legitur (*L. Depo-*
situm, §. Quod autem, ff. depositi vel contra.): *Depo-*
sitarius non tenetur, nisi de dolo & lata culpa. Tenetur
 tamen potest ex levi culpa in tribus casibus. Primo, si
 ita expresse convenit, quod scilicet teneatur ex levi cul-
 pa; sic enim loquitur Lex (*Leg. I. §. Si convenit, eod.*
tit.): *Si convenit, ut in deposito & culpa præstetur,*
tata

vata est conventio; contractus enim legem ex conventionem accipiunt. 2. Depositarius tenetur de levi culpa, cum aliquid mercedis accepit, ut habetur in Canone (Cap. Bona fides, de Deposito): De culpa quoque teneris, si te ipsum deposito obtulisti, vel si aliquid pro custodia recepisses. Quia scilicet tunc contractus depositi non est minus utilis depositario, quam deponenti; & tunc potius considerari debet ut locatio operum, quam ut depositum. Demum si depositarius se ipsum deponenti sponte obtulit, tenetur ex culpa levi, ut supra notatum est ex Canone; & constat etiam ex Lege Civili, in qua sic statuitur (L. 1. §. Sape evenit, ff. depositi): Sed & si quis se deposito obtulit, idem Julianus scribit, periculo se depositi illigasse: ita tamen ut non solum dolum, sed etiam culpam & custodiam præster; non tamen casus fortuitos.

Tenetur etiam aliquando depositarius ob casus fortuitos; nam ut dicitur a Gregorio IX. (Cap. Bona fides, de deposito, l. 1. §. Sape ff. depositi) Pacto, culpa, vel mora præcedentibus, casus etiam fortuitus imputatur. Et in Lege Civili notatur, quod sæpe evenit, ut res deposita, vel nummi, periculo sint ejus, apud quem deponuntur: ut puta si hoc nominatim convenit.

Quæst. 42. Quenam culpa obligat ad restitutionem in contractibus precarii, & commodati?

Resp. Tractavimus de precario Tomo 1. Theologiæ Moralis, Tr. 5. c. 10. Sed non inutile erit hic notare, juxta Legem Civilem (L. Quæritum, ff. de precar.), quod generaliter erit dicendum, in restitutionem venire dolum, & culpam latam duntaxat, cetera non venire. Plane post interdictum editum, oportebit & dolum, & culpam, & omnem causam venire; nam ubi moram quis fecit precario, omnem causam debet restituere. Ita ut teneatur refarcire damna, sive ex dolo, sive ex culpa levi, sive etiam ex casu mere fortuito superventa, quia scilicet tunc mora non potest esse sine culpa, & revera contraria est obligationi ex contractu precarii provenienti.

Quantum ad Commodatum, de eo satis actum est Tomo 1. Tr. 5. cap. 9 & supra q. 31.

Quæst. 43. Quid est Mandatum? Et ob quam culpam tenetur quis ad restitutionem in hoc contractu?

Resp. Mandatum, seu Commissio, est contractus, per quem aliquis, alterius precibus, in se suscipit onus faciendi gratis rem aliquam honestam & licitam. Hæc descriptio ex variis Legibus sumpta est. Est primo contractus, quia est conventio inter duos, vel plures; & hæc vox generis locum habet. Per quam quis, alterius precibus, in se suscipit onus; quia, ut in Lege notatur (Leg. 1. ff. mandati, vel contra), originem ex officio atque amicitia trahit. Dicitur: gratis faciendi, quia mandatum necessario debet esse gratuitum, & ut in eadem Lege habetur: Mandatum, nisi gratuitum, nullum est in-

est ... interveniente enim pecunia, vel ad locationem & conductionem potius respicit. Et hæc est differentia specifica hujus contractus. Attamen usus obtinuit, ut in communi loquendi modo, etiam inter Advocatos & Procuratores, dicatur mandatum quaecumque commissio, etiam intuitu mercedis suscepta; unde dicitur passim, aliquem commississe, seu mandatum dedisse tali Procuratori vel agenti, ut litem sibi intentatam sustineret: aut mercatorem mandasse alicui, ut merces sibi Venetiis compararet, & sic de cæteris; licet hujus generis mandata, ut plurimum sub aliqua mercedis aut salarii spe aut pactione fiant.

Dicitur demum in definitione: *Faciendi rem honestam & licitam*; quia ex mandato faciendi quid turpe, vel illicitum, nulla oritur de jure obligatio: ut statuitur in Lege his verbis (Leg. si remunerandi ff. mandati §. si posses): *Rei turpis nullum mandatum est, & ideo hoc actione non agitur.* Et in Institutionibus Justiniani Imperatoris (tit. de mandato, §. Illud quoque): „ Illud quoque mandatum non est obligatorium, quod contra bonos mores est; veluti si Titius de furto, aut de damno faciendo, aut de injuria facienda mandet tibi; licet enim poenam istius facti nomine præstiterit, non tamen ullam habet adversus Titium actionem: id est, non potes obtinere contra illum quamlibet restitutionem damni. De mandato obiter tractavi, Tom. 1. Tr. 3. De emptione & venditione, Cap. 7. Sed non inutile erit hic advertere, quod, ut habetur in Institutionibus (Instit. Justin. lib. 4. de mandato).

„ Mandatum contrahitur quinque modis, sive sua tantum gratia aliquis tibi mandet, sive sua & tua, sive aliena tantum, sive sua & aliena, sive tua & aliena. At si tua tantum gratia mandatum sit, supervacuum est mandatum, & ob id nulla ex eo obligatio, nec mandati inter vos actio nascitur. Mandantis tantum gratia intervenit mandatum: veluti si quis tibi mandet, ut negotia ejus gereres, vel ut fundum ei emereres, vel ut pro eo sponderes. Tua gratia, & mandantis: veluti si mandet tibi, ut pecuniam sub usuris crederet ei, qui in rem ipsius mutaretur: aut si volente te agere cum eo ex fidejussoria causa, mandet tibi, ut cum eo agas periculo mandantis, vel ut ipse periculo stipuleris, ab eo quem tibi deleget ad id quod tibi debuerat. Aliena autem tantum causa intervenit mandatum, veluti si tibi aliquis mandet, ut Titio fundum emeret, vel ut pro Titio sponderet. „ Sua & aliena, veluti si de communibus suis & Titii negotiis gerendis tibi mandet, vel ut sibi Titio fundum emeret, vel ut pro eo & Titio sponderes. „ Tua & aliena, veluti si tibi mandet, ut Titio sub usuris crederes: quia sine usuris pecuniam crederes, aliena tantum gratia intercedit mandatum.

„ Tua

„Tua tantum gratia intervenit mandatum, veluti si
 „tibi mandet, ut pecunias tuas in emptione potius præ-
 „diorum colloques, quam sceneres: vel ex diverso, ut
 „pecunias tuas sceneres potius, quam in emptione præ-
 „diorum colloques; cuius generis mandatum, magis con-
 „silium quam mandatum est.“

His positis, difficile est determinare in praxi, ob quam
 culpam mandatarius teneatur ad restitutionem, nec in eo
 Jurisconsulti semper inter se consentiunt. Nihilominus,
 juxta Leges Civiles & naturalem æquitatem, videtur di-
 cendum, quod cum mandatum est mere gratuitum, & ad
 solam mandantis utilitatem, mandatarius non tenetur,
 nisi ob culpam latam, vel levem. Verum si mandatum
 non est gratuitum, vel respicit utriusque utilitatem: in
 his casibus mandatarius tenetur etiam de culpa levissima,
 nisi intervenierit alia tacita, vel expressa conventio.

Quæst. 44. Quænam culpa obligat ad restitutionem in
 quali contractu, qui dicitur negotiorum gestio?

Resp. Cum quis ultro, & sine ullo mandato, admini-
 stravit absentis negotia, tenetur tantum de dolo, vel
 lata culpa, si tunc verisimile erat, quod nullus ea nego-
 tia gereret, & ita magnæ & gravi jacturæ obnoxia fuis-
 sent cum non parvo domini damno. Sed e contra si pro-
 babile erat, quod alius hæc negotia administraturus es-
 set, tunc negotiorum gestor tenetur etiam de levi culpa.
 Imo si quis talia negotia ultro gerens, in causa fuit,
 cur diligentissimus homo ea non gesserit, tenetur etiam
 de culpa levissima, juxta Legis mentem, in qua dicitur
 (Leg. in re mandata, Cod. mandati): *Aliena nego-
 tia exacto officio neglectum ac declinatum, culpa vacuum
 est. In primo autem casu, ex dolo solummodo quis te-
 netur; quod æquitati consonum est & Legi, in qua sic
 legitur (L. Ais Prætor. §. Interdum, ff. de negot. ge-
 stis): Interdum in negotiorum gestorum actione, La-
 tæo scribit, dolum solummodo versari. Nam si affectio-
 ne coactus, ne bona mea distrabantur, negotiis te meis
 chutatis, æquissimum est, dolum dumtaxat te præsta-
 re: quæ sententia habet æquitatem.*

Quoad secundum casum, qui frequentius in praxi ac-
 cidit: Super his quidem, inquit Lex (Leg. Tutor. Cod.
 de negot. gestis), quæ nec tutor, nec curator constitu-
 tus, ultro quis administravit: cum non tantum dolum
 & latam culpam, sed & levem præstare necesse habeat,
 a te conveniri potest.

De levissima etiam, ut dixi, culpa teneri potest nego-
 tiorum gestor: quia exactissimam quisque compellitur
 reddere rationem, ut statuit Justinianus Imperator (l. 3.
 tit. 28. de obligat. quæ ex quasi contractu nascuntur.):
 nec sufficit talem diligentiam adhibere, qualem suis re-
 bus adhibere solet: si modo alius diligentior eo, com-
 modius administraturus esset negotia.

Præterea qui, sine ulla mandati specie, ultro administravit aliena negotia, tenetur aliquando restituere ob casus etiam fortuitos, juxta Leges citatas in Glossa his verbis (*Gl. in l. Si negotia*, ff. de negot. gestis, in verb. *Si solitus*): *Nota hic sex casus, in quibus gestor negotiorum tenetur de casu*. 1. *Si gessit negotia pupilli, ut Leg. pupilli*, eod. tit. in princip. 2. *Si accessit animo depredandi*, ibid. §. Sed & si quis. 3. *Si ad nova negotia, eadem Leg. si negotia*. 4. *Si casum in se specialiter recipit*, ut Leg. negotium, Cod. de negotiis gestis. 5. *Si culpa præcesserit casum*, ut Leg. si ve, eod. tit. 6. *Si fuit in mora*, ut Leg. cum res, ff. De Legatis.

Quæst. 45. Quamam culpa obligat ad restitutionem in contractu emptionis & venditionis?

Resp. Etsi de eo contractu fuisse actum sit Tomo primo Theologiæ Moralis, Tr 3. non tamen superfluum erit explanare hic hanc difficultatem, quæ plerumque occurrat in praxi. Venditor igitur regulariter tenetur restituere damna, quæ rei venditæ acciderunt, ob culpam latam & levem, ut inferunt Jurisconsulti ex Leg. *Hoc ita*, ff. De periculo & commodo rei venditæ (L. Custodiam, & periculo & commod. rei venditæ.), & alia in qua sic habetur: *Custodiam venditor præstare debet, quam præstent hi quibus res committitur, ut diligentiam præstet exactiorem quam in suis rebus adhiberet.*

Assignari quoque possunt plures casus, in quibus venditor tenetur ob casus fortuitos. Nam si venditio facta fuit sub conditione, & damnum accidat non dum impleta conditione, venditor totum damnum subire debet: quia conditio de futuro suspendit contractum, eiusque impedit effectum & perfectionem, antequam impleatur. 2. Si venditor in se recipit casus fortuitos ex pacto expresso, hæc conventio observanda est. 3. Si res vendita tantum fuit in genere, v. gr. navis, bos, galerus, non determinando individualiter talem, tunc casus fortuiti sunt periculo venditoris: quia scilicet individua perire vel deteriorari facile possunt, non autem tota alicujus rei vel animalis species. 4. Si venditio facta sit cum disjunctione optionis, v. gr. ex meis duobus equis, vendo tibi unum, vel alterum: in hoc casu, ad quemcumque spectet optio, sive ad venditorem, sive ad emptorem, si alter ex his equis pereat ante optionem factam, damnum est penes venditorem. 5. Si antequam res tradita sit emptori, occupetur, & publice vendatur auctoritate Magistratus, ob aliquod venditoris delictum, tunc non perit emptori, sed venditori.

6. Si venditor fuit in mora tradendi rem venditam emptori, & interim pereat, aut damnum patiat, etiam casu fortuito, damnum spectat ad venditorem. Denique si res venditæ consistant in pondere, numero, vel mensura, puta, oleum, triticum, vinum, pecunia numerata,

ta, argentum, aurum, & similia: si dictæ res venditæ fuerunt in genere, non numeratæ ponderatæ, sed in cumulo, vel acervo, quidquid contineat, mediante certo pretio: in hoc casu fortuita damna spectant ad emptorem, non vero ad venditorem. Quod si dictæ res venditæ fuerunt certo pretio pro quacunque libra, vel mensura, tunc superveniente aliquo damno per casum fortuitum, priusquam res ponderatæ, mensuratæ, vel numeratæ sint, tale damnum respicit venditorem. Et ut habetur in Lege Civili, si quis vinum vel quid simile vendidit determinato pretio, sub conditione, quod prius stabitur: casus fortuiti incidentes, antequam id præstetur, spectant ad venditorem, quamvis emptor jam designaverit dolia; nisi tamen esset aliqua inter partes facta conventio contraria; quæ tunc esset observanda, juxta axioma juris jam allatum, quod scilicet pacta dant legem contractibus. Omnia autem, quæ in hac questione diximus, statuuntur in variis Legibus Civilibus, quas brevitatibus causa, citare potius, quam ad longum referre malui. Leg. *Necessario*, ff. De periculo & commodo rei venditæ, Leg. *Cum speciem*, Cod. eod. tit. Leg. *Si in venditione*, ff. eod. tit. Leg. *Quod si neque*, ff. eod. tit. Leg. *In ratione*, §. *verum est*, ff. Ad legem falsiciam, Leg. *Si fundum*, ff. Locati & conducti, Leg. *Ind*, ff. De periculo & commodo rei venditæ, Leg. *Quid scire*, §. *In his*, ff. de contrahenda emptione, Leg. I. & Leg. *Si vina*, ff. de periculo & commodo rei venditæ.

Quest. 46. Quis est contractus pignoratitius? Et quænam culpa obligat ad restitutionem in hoc contractu?

Resp. Pignus, seu pignoratitio, est conventio, per quam debitor aliquid tradit creditori pro affectione debiti: solus autem, & culpa notabilis, & levis, obligant ad restituenda damna, quæ accidere possunt rei creditæ & pignoratæ; regulariter vero non est obligatio restituendi ob levissimam culpam, juxta Leges Civiles, ut constat ex Leg. *Ea igitur*, & Leg. *Si cum venderet*, §. *venit*, ff. De pignoratitia actione, ubi sic habetur (Leg. *Si cum venderet*, ff. de pignoratitia actione.): *Venit in hac actione & dolus, & culpa: venit & custodia.* Ea igitur quæ diligens paterfamilias in suis rebus præstare solet, a creditore exigantur. Et Glossa ibidem expresse dicit (Gloss. ibid. verbo, *ut in commodato.*), quod in pignoratitia levis tantum culpa venit.

Quest. 47. Quænam culpa obligat ad restitutionem in contractu locationis?

Resp. Satis fusc locutus sum de hoc contractu Tomo 2. Theologiæ Moralis Tr. 5. & sigillatim de culpis in eo occurrentibus Cap. 3. in quo dixi, culpam notabilem, vel levem regulariter ad restitutionem obligare, & aliquoties etiam culpam levissimam, cum nempe quis locavit operas suas ad transportandam rem valde fragilem, quæ indiget diligentissima cura, ut integra duca-

tur: Qui, inquit Lex (L. Si merces, §. Qui colum-
nam ff. locati, & conducti.) columnam transportan-
dam conduxit, si ea, dum tollitur, aut portatur, fra-
cta sit; ita id periculum præstat, si qua ipsius eorum-
que, quorum opera uteretur, culpa acciderit. Culpa
autem abest, si omnia facta sunt, quæ diligentissimus
quisque observaturus fuisset.

Quæst. 48. Quænam culpa obligat ad restitutionem in
Tutela, Dote, & Societate?

Resp. Regulariter quis tenetur ad refarcienda damna;
in his contractibus, seu quasi contractibus, ob culpam
notabilem vel levem. In Lege enim sic habetur (Leg.
Contract. ff. de reg. juris.): Dolum & culpam, dotis
datio, tutela, negotii ge. io: in his quidem & diligen-
tia requiritur, Societas, & rerum communio, & do-
tum & culpam recipi. Sed hæc ita, nisi si quid nomi-
natim convenit, & plus vel minus in singulis contrac-
tibus. Nam hoc servabitur quod initio convenit; le-
gem enim contractui dedis.

Quæst. 49. Ob quam culpam tenetur ad restitutionem
qui damnum alteri intulit in exercitio officii, dignita-
tis, vel muneris sui, vel etiam suæ artis?

Resp. Primo Judices, ut ait sanctus Raymundus, fe-
runt aliquando iniquam sententiam dolo malo, aliquan-
do per imprudentiam: in primo casu, siue timore,
siue cupiditate, siue odio, siue amore, siue alia iniqua
causa, iniquam tulerint sententiam, tenentur præcise
ad omne interesse illi, qui ea tali sententia læsus est;
nisi forte possent inducere illum, pro quo tulerunt sen-
tentiam, ad plenariam restitutionem faciendam ei, qui
fuit læsus. Leg. ult. Cod. De poena Judicis qui male
judicavit: & Can. Quatuor. 11. q. 3. in 2. casu, scilicet
cum per imprudentiam, tenetur secundum leges læ-
so, in quantum bonum & æquum videbitur religioni
judicantis. Leg. ult. ff. De variis & extraordinariis co-
gnitionibus: in judicio tamen animæ credo idem quod
in primo casu, scilicet quod teneatur ad restitutionem;
in culpa enim fuit cum scivit, vel scire debuit se in-
sufficientem, & tamen iudicare talem causam præsum-
psit; & idem si erat sufficiens quoad scientiam, si vo-
luisset libros revolvare & studere: sed quia fugit ne-
gligens, & noluit studere, quem debuit condemnare;
absolvit, & e converso.

Videtur igitur dicendum, juxta sancti Raymundi mem-
tem, quod regulariter Judices tenentur ad restitutionem
ob culpam notabilem, vel levem. Et eadem videtur
esse ratio de Advocatis, Procuratoribus, Notariis, Me-
dicis, Chirurgis, Pharmacopolis, Architectis, & aliis,
qui publice artem aliquam profitentur; ut constat ex
Canone, in quo sic habetur (Cap. Si culpa, de inju-
riis, & damno dato.): Si culpa tua datum est dan-
num, aut hæc imperitia tua, siue negligentia evenierunt;

jure super his satisfacere se oportet; nec ignorantia se excusat, si scire debuit, ex facto tuo injuriam verisimiliter posse contingere, vel causam. Tenetur autem Advocatus, ex mente sancti Raymundi (10. §. 39.), ad restitutionem omnium, illis quibus prestavit patrocinium, si propter suam infidelitatem, vel negligentiam, vel imprudentiam, amiserunt causam. Et idem de reliquis supradictis & hujusmodi, quia ut plurimum eorum opera quis non uteretur, si non existimaret, eos munere suo recte defuncturos; cum praesertim ex ipso officio quodammodo teneantur esse solerti, diligentes, & capaces, in exercenda arte, quam publice profitentur.

Addi potest, quod dum illis offertur, & ab illis acceptatur aliquod opus faciendum, sit aliqua cum eis tacita conventio, quae mutuam contrahentium utilitatem respicit: & supra dictum fuit, quod in hujusmodi conventionibus tenetur quis restituere ob culpam etiam levem. Praeterea cum opificibus sit aliqua species contractus locationis operarum; at certum est quod in tali locatione tenetur quis resarcire damnum ob culpam levem, ut supra dictum fuit; quinimo potest etiam ob culpam levissimam quis teneri, cum adest aliqua de hoc conventio, aut cum opifices, aliqua adhibita industria, impederunt, ne quis alio opifice magis perito uteretur, fingentes se non minus peritos, aut etiam peritiores, quam quilibet alius in eadem arte.

Quest. 50. Quanam culpa obligat ad restitutionem in delictis, vel quasi delictis?

Resp. Dubium non est, quod accedente dolo malo, vel culpa notabili, teneatur quis restituere damna provenientia ex homicidio, vel alia criminis specie. Sed non ita facile est determinare, utrum quis teneatur ex culpa, vel negligentia levi. Innocentius Papa IV. docet (in lib. 5. Decret. tit. de homic. Cap. Sicut dignum, n. 4.), quod, si culpa vel negligentia dedit quis damnum; ut si non bene cohibuit ignem, ne ad domos aliorum vagaretur: tunc tenetur actione Legis Aquilianae. Sed tamen in foro poenitentiali non videtur, quod teneatur ad emendam damni, poena est reis imponenda de negligentia, non poena de damno. Lex autem Civilis, quae intendit circa conservationem patrimoniorum, constituit, quod etiam ad restitutionem damni teneatur. Item bene fatemur, quod si aliquo modo intenderet per ignem dare damnum, quod etiam tunc in foro poenitentiali condemnaretur; & idem dico, si non intenderet, sed lata culpa esset.

Attamen haec decisio parum tuta visa est Abbati Panormitano, sicut & pluribus aliis Juris Canonici interpretibus: „Hoc dictum Innocentii, inquit Panormitanus (in l. 5. Decretalium, tit. 6. de injuriis cap. Si egressus.), est valde singulare, de quo multum dubito, quare foris animae debeat discrepare a foro con-

tentioso, cum hæc lex sit valde rationalis. Et idem
 clarissimus Doctor, in Cap. Si culpa, *ibid.* Nota, in-
 quit, ex textu, quod ex sola culpa, seu negligentia,
 tenetur quis ad satisfactionem damni, etiam de iure
 Canonico, quantumcunque non habuit voluntatem
 damnificandi; & cum hæc littera loquatur indistincte
 de culpa, seu negligentia, debet intelligi de qualibet
 culpa: quia indefinita æquipollet universali. Inferitur
 ergo, quod in hac actione Legis Aquilæ, venit le-
 vissima culpa de iure Canonico sicut de iure Civili,
 ut in *Leg. Aquila*, ff. ad *Legem Aquiliam*. Et di-
 citur levissima culpa, quando diligentissimus homo
 scivisset præcavere. Et facit ille textus sic intellectus,
 contra opinionem Innocentii, ut etiam in foro animæ
 teneatur ad emendam, icet ex levissima culpa da-
 mnus illatus sit: quia cum hæc Lex Principis sit
 valde rationalis, & non sit mera pœna ex parte da-
 mnus passus, deberet observari etiam in foro animæ.
 Nec obstat Caput *Inebriaverunt*, 15. q. 1. super quo
 se fundat Innocentius, quia ibi est mera pœna; sed
 hic est interesse ex parte patientis damnum.

Hæc doctrina conformis est axiomati juris relato a Glossa
 (fin. in c. Cum contingat, de officio delegati.): Ubi Lex
 non distinguit, etiam nec nos distinguere debemus.

Itaque dici potest, quod cum ab aliquo commissum
 est delictum, vel quasi delictum, ex imprudentia &
 culpa, quam homo diligens & circumspectus præcavi-
 set: tunc, ut procuretur veri & solida conscientie se-
 curitas, debet ille refarcire in se secuta damna, aut ef-
 ficere, ut ille, cui restitutio fieri deberet, aliqua illius
 restitutionis parte contentus sit, & quod amplius est,
 voluntarie remittat: quod certe damnificatus eo facilius
 præstare debet, quod talis culpa levis fuit, & perpetrata
 sine malitia, ita ut potius compassionem, quam rigo-
 rem, mereri videatur.

Quæst. 51. Hæredes tenentur ne restituere pro defun-
 ctis, quibus successerunt?

Resp. Qui iniustam accipit hereditatem, inquit S.
 Joannes Chrysostomus. (h. m. 2. in q. 5. Epist. 1. ad
 Cor.), etsi ipse eam non rapuit, aliena tamen possi-
 det, & hoc certe persuasum habet, & propterea di-
 gnus est, quod puniatur. Nam si aliorapiente, rapta
 acciperes, deinde qui sua amisit, & vim passus est,
 ea te reposceret; num satis tibi esset ad excusationem,
 te ab eo nihil rapuisse? minime. Quidnam diceres in
 iudicium vocatus? dic, quæso; num quod alius diri-
 puerit? verum tu possides: ille rapuit, tu frueris.
 Hoc autem exteriores sanciunt Leges, quæ, raptoribus
 omissis, eos qui suis rebus spoliati sunt, ab illis
 reposcere iubent, apud quos sua inventa fuerint.
 Quamobrem si injuria affectos nos, eis redde, &
 Zachæum imitare cum restitutionis incremento.

Dubium igitur non est, quin hæres teneatur omnia bona, quæ in hæreditate iniuste acquisita reperiuntur, restituere, & omnia rescire damna a testatore illata: De hæredibus autem raptorum, inquit S. Raymundus (in sum. lib. 2. tit. de rapt. §. 24.), licet secundum Leges aliter distinguatur, dico, jure Canonico eos teneri ad omnia debita defunctorum, in quorum locum succedunt. Ut autem circa hæres materia latior habeatur, nota, quod quilibet hæres, sive filius, sive extraneus, non distincto, utrum raptoris, vel alterius, teneatur jure Canonico ad omnia debita defuncti persolvenda, sive fuerint ex contractu vel quasi, sive ex maleficio vel quasi, sive pervenerit res illa, pro qua debitum fuit contractum, ad eum, sive non; sive lis fuerit contestata cum defuncto, sive non. 16. q. 6. Si Episcopus. Extra. De Pignoribus. Ex præsentium. De Solutionib. Cap. 1. Et de Usuris. Tua nos. Et de raptoribus. In litteris. Et de Sepulturis. Cap. ult. Et de Sens. excomm. A nobis, 2. in fine. Et argumento, ff. De conditione furtiva. Si pro fure, §. conditio.

Observandum tamen pro praxi, quod cum defunctus damnandus erat ad pœnam pecuniariam, autemendam, propter aliquod delictum, vel quasi delictum videtur, quod hæres non tenetur hanc pœnam solvere, nisi ante deliquentis mortem petita fuerit in iudicio, & lis incepta; quod si querela incepta tantum sit post testatoris mortem, tunc illius hæres tenetur tantum rescire damna ex tali delicto secuta, non autem solvere pœnam pecuniariam. Quia licet in Lege Civili (Reg. Omnes pœnales, ff. De action. & obligation.). Omnes pœnales actiones, post litem inchoatam, etiam ad hæres transeant; tamen quando lis inchoata non est, contrarium est observandum, juxta id quod habetur in Institutionibus Justinianeis (Inst. l. 3. tit. 12. de perp. & tempor. actionib. §. Non autem.); est enim certissima juris regula, ex maleficiis pœnales actiones, in hæres non competere. Et hæc regula valde consona est juri naturali & Canonico.

Non inutile etiam erit observare, quod si is, cui aliquid debetur aut ex contractu, aut alio quovis modo, aut cui debebat fieri restitutio ratione alicujus damni, mortuus est, tunc restitutio fieri debet illius hæredi, qui, juxta jus Canonicum & Civile, succedit in universum jus, quod defunctus habuit.

Quæst. 52. Operarii, artifices, vel famuli, qui fideliter non impenderunt operam, ut debebant, receperunt tamen stipendium, possunt ne obligari ad restitutionem?

Resp. Cum stipendium, seu salarium, concessum sit tantum operariis & famulis, propter operam, aut famularum, quem fideliter præstare tenentur; concludendum est, quod si desit officio suo, non merentur illud recipere; ac proinde tenentur, juxta æquam mensuram de-

fectus, illud restituere, & resarcire damnum, quod passus est dominus ex illa fraude, negligentia, vel infidelitate. Ut enim docetur in Catechismo Romano (p. 3. de 7. Præcepto, n. 17.): „Furtum etiam apertum est
 „operariorum, & artificum, qui totam & integram
 „mercedem exigunt ab iis, quibus ipsi iustam ac debitam
 „tam operam non dederunt. Nec vero distinguuntur a
 „furibus servi dominorum, rerumque custodes infidi,
 „quin etiam eo sunt detestabiliores, quam reliqui fures,
 „qui clavibus excluduntur quod furaci servo nihil
 „domi obsignatum aut oclusum esse potest.

Et ita cujuscunque generis operarii, qui in diem locati, non laborant per iustum tempus, aut juxta conventionem factam, aut non utiliter laborant: aut etiam ex pigritia, seu desidia, aut negligentia, aut infidelitate aliquod damnum directe vel indirecte inferunt ei, qui eorum utitur opera: tenentur non solum restituere salarium acceptum juxta mensuram defectus: sed etiam resarcire omne damnum, quod eo modo intulerunt. Possunt videri obligationes peculiare cujuscunque artificis Tomo 2. examinis generalis variarum conditionum. De obligationibus autem famulorum, locutus sum Tomo 6. Theologiæ Moralis, Tract. 5. De 4. Decalogi Præcepto, c. 3. q. 5.

Quest. 53. Consules, Conservatores, Rectores, Judices & alii Magistratus, quicumque sint, qui non recte munere suo funguntur, possunt ne tuta conscientia percipere mercedem, & emolumenta talibus Magistratibus dari solita?

Resp. Constat, quod si Magistratus & alii hujusmodi, qui mercede, aut salario, aut honorario fruuntur, ut iustitiam populo administrent, vel publica negotia gerant, penitus negligent fungi munere suscepto, non possunt percipere emolumenta ob eum finem sibi concessa; imo tenentur resarcire damna Reipublicæ, vel etiam privatis provenientia ex hac culpabili negligentia; quia tenentur ex iustitia, & ex juramento in similibus officiis præstari solito, partes susceptas diligenter obire, seu implere. Unde in Catechismo Tridentini sic expresse habetur: Illi quoque in furum numero reponendi sunt, qui cum ad privatum aliquod vel publicum officium conducti sunt, nullam vel parvam operam nuntantes, munus negligunt, mercede tantum ac pretio fruuntur.

Difficilius est in praxi determinare, quid restituere debeant Magistratus, qui aliquam obligationum partem impleverunt, quique idcirco non tenentur omne omnino salarium vel honorarium restituere. In hujusmodi casibus perpendendum est summa cum æquitate tempus defectus, ut proportionem servata, mercedis pars aliqua restitatur. Quantum vero ad tempus, in quo, aliquam officii partem implentes, aliam neglexerunt, restituenda est pars emolumenti proportionata defectui. Et in hoc val-

de vitanda est adulatio, quæ plures semetipsos decipiunt, aut ab aliis decipiuntur.

Sed omnino saltem refarcienda sunt damna, quæ ex negligentia vel etiam incapacitate proveniunt: quod certe sæpius in praxi gravissimum est, & deberet impellere eos, qui vere propriam salutem diligunt, ad exalaminandum summa cum diligentia, antequam aliquod officium petant aut etiam acceptent, utrum dotes necessarias ad id recte implendum habeant, & eam rectitudinem vere intendant.

Quest. 54. Judices qui pecuniam, aut aliud acceperunt ab una ex partibus, aut a duabus, ut in earum favorem judicarent, tenentur-ne ad restitutionem?

Resp. Sanctus Raymundus de Pennafort, cujus tanta erat juris utriusque peritia, ut Decretalium Collectionem Gregorius IX. illi commiserit, huic quæstioni dilucide respondet, his verbis (*in sum. l. 2. tit. 5. De rapt. §. 36.*); „ Quid si Judex accepit pecuniam, ut ferret sententiam? Distingue, aut recepit pecuniam, ut judicaret inique, aut ut judicaret bene, aut simpliciter ut judicaret: in primo casu, si tulit sententiam inique, tenetur, ut dictum est supra in illo, qui dolo malo; sed pecuniam male acceptam, sive tulerit sententiam iniquam, sive justam, sive nullam, tenetur indistincte restituere, non ei qui dedit, cum turpiter dederit, sed ei in cujus injuriam recepit. 1. q. Can. *Jubemus*. Et argumento 17. q. 4. *Si quis in atrio*, & De calumniatoribus. Et generaliter, §. 5. *Illud*.

„ In aliis duobus casibus similiter tenetur restituere; quia cum ex officio suo teneatur judicare, & bene, & gratis, turpiter accepit, & crimen concussionis commisit. Et idem dico, si acceperit pecuniam, ut judicaret, cum non deberet judicare, vel ut male judicaret, 1. q. 1. *Jubemus*. Extra, de simonia. *Nemo*. Et Augustin. 1. q. 3. *Non licet judici vendere justum judicium*.

„ Sed cui restituat? Licet quidam aliter dixerint, dico, quod illi, qui dedit, si bona intentione dedit, scilicet ut jus, & quietem sibi conservaret. 14. q. 5. *Non sane*. Extra, de simonia. *Dilectus* 1. Si dedit, ut animum judicis sibi sub specie recti inclinaret, & ita indirecte, ac tacite intendebat ipsum corrumpere: non illi, sed pauperibus, & illi, in cujus injuriam data fuit, juxta arbitrium Ecclesiæ, restituenda pecunia; ut in præallegato Can. *Non sane*. Et dixi supra in eo, qui dedit, ut inique judicaret.

„ Item, quod si nullo modo voluit ferre sententiam Judex, & propter hoc pauper aliquis, vel alius amittit jus suum: dico, quod tenetur Judex, & facit litem suam, id est, debet restituere liti æstimationem ei, qui propter ejus negligentiam læsus est, 22. q. 2. *Dominus*. Et q. 5. *Administratores*, Authen. *Us disferentes judices*, §. penult.

Quaest. 57. Te netur-ne quis solvere, quod promisit iudic; ut iniquam ferret sententiam, aut alteri, ut committeret homicidium, vel aliud crimen?

Resp. Constat primo, quod ante crimen perpetratum potest quis resilire, & recedere a promissione iniqua: & ita qui promisit pecuniam, ut aliquod crimen committeretur, potest sine dubio huic iniquae conventioni renunciare: sicut & ille, qui spondet se crimen perpetraturum, ut pecuniam reciperet, quia nemo teneri potest ad committendum crimen, aut ad cooperandum crimini.

Verum quaeritur, utrum post admissum crimen, teneatur quis solvere, quod pro illo promiserat? Et Gregorius IX. illam videtur decidere quaestionem, dum sic loquitur (*Cap. Pactiones de pactis.*): *Pactiones factae a vobis ... nullius penitus, quae observata vergunt in animae detrimentum, sunt momenti. Quod etiam de aliis est dicendum. Nam etiam, juxta legitimas sanctiones, pactum turpe, vel rei turpis, aut impossibile, de jure, vel de facto nullam obligationem inducit. Ex quo necessario concludendum est, nullam adesse unquam obligationem solvendi, aut faciendi, quod propter crimen promissum fuit, etiam postquam crimen fuit revera perpetratum; quia si adesset aliqua huiusmodi obligatio, talia pacta essent revera alicujus roboris, & aliquam obligationem inducerent.*

Id etiam probatur ex duabus Juris Canonici Regulis, in quarum prima dicitur (*Regul. 62. de reg. jur. in 6.*): *quod quae contra jus fiunt, debent usque pro infectis haberi: in altera autem asseritur (*Regul. 58. de reg. jur. in 6.*), quod non est obligatorum contra bonos mores praestitum juramentum.* Atqui constat, quod ea, quae facta non sunt, nullum habere effectum possunt; & quod promissiones contra bonos mores factae, non obligant, cum juramentum, quod ad confirmandas, & roborandas promissiones introductum fuit, obligare non possit, cum bonis moribus adversetur.

Demum constat ex variis Legibus Civilibus, quod huiusmodi promissa sunt inutilia, nulla, nullius roboris, & valoris, & nullam inducunt obligationem (*Leg. Generaliter, ff. de verb. obligat.*): *Generaliter novimus, turpes stipulationes nullius esse momenti (*Leg. Pacta, quae C. de pactis.*). Pacta, quae contra Leges, Constitutionesque, vel contra bonos mores fiunt, nullam vim habere, indubitati juris est. Omnia, quae contra bonos mores, in pactis, vel in stipulatione deducuntur, nullius momenti sunt (*Leg. ex instrumento C. de inutilibus stipulationibus.*). Si, ut manifestum fiat, promissum sit, nulla est obligatio ex hac conventionione (*Leg. Juris gentium, ff. de pactis.*). Si plagi, vel flagitii faciendi, vel facti causa, concepta sit stipulatio, ab initio non valet (*Leg. Si plagi, ff. de verb. obligat.*). Quod turpi ex ... est praestitum est, non valet (*Insti. de**

de inutilibus stipular.). Consequenter concludendum est, nullam unquam adesse obligationem implendi, quod contra bonos mores promissum est. De hac materia obiter locutus sum Tom. 1. hujusce Theologiæ Moralis, tract. 6. cap. 2. de Promissione, quæst. 3.

Quæst. 56. Tenetur-ne quis restituere, quod recipit ad delictum perpetrandum?

Resp. Huic quæstioni responsum est Tomo 1. tractatu 6. cap. 2. quæst. 4. Satis igitur erit hic breviter dicere, quod quamvis facile determinari non possit, sitne restituendum, quod perceptum est pro quocumque criminis genere; possumus tamen affirmare, quod non solum Judices, Advocati, testes, tenentur restituere quod receperunt ad ferendam sententiam iniquam, vel sustinendam causam injustam, vel testimonium falsum proferendum; verum etiam difficile admodum concipi potest, quomodo possint esse tuti in conscientia, qui receperunt pecuniam pro adulterio, incestu, vel homicidio, nisi restituant pauperibus, aut Ecclesiæ, id omne, quod hac in re proba via receperunt; maxime cum dicta crimina pretio aliquo æstimari non possint, nec ullam mereri mercedem, etiam juxta Leges Civiles, ut supra vidimus: cumque pactum, quo mediante pecunia ob talia crimina recepta fuit, nullum sit de jure, sequi videtur, receptam fuisse pecuniam, & possideri sine justo titulo.

Et ita videri potest, quod meretrices, salvo meliori iudicio, idcirco solum possunt ea retinere, quæ hac infamæ arte consecutæ sunt, quia Leges id eis concedere videntur ad compensandam quamdam utilitatis speciem, quæ inde reipublicæ provenit, dum scilicet majora mala impediuntur, juxta sancti Augustini mentem, dum ait (l. 2. de Ordine, c. 4.): *Aufer meretrices de rebus humanis, turbaveris omnia libidinibus.* Quod explicans Angelicus Doctor, sic loquitur (opusc. 20. de regimine Principum, l. 4. c. 14.): *Augustinus dicit, quod hoc facis meretrix in mundo, quod sentina in navi, cireæ in palatio. Tolle cloncam, & repleveris sœtore palatium: & similiter de sentina. Tolle meretrices de mundo, & replebis ipsum Sodomiam.* Propter quam causam idem Augustinus ait, Lib. 13. De Civitate Dei, quod terrena civitas usum scortorum licitam turpitudinem fert. Hæc autem mercedis retentio locum non habet in aliis criminibus a Legibus Civilibus non toleratis, prout toleratur simplex fornicatio, ut modo vidimus. Vide quæ supra dicta sunt Tom. 1. Tr. 5. c. 4.

Quæst. 57. Repperunt eleemosynam, tenentur-ne ad restitutionem?

Resp. Cum illi, qui talibus fictis pauperibus eleemosynam erogarunt, eis non dedissent, sed aliis pauperibus, si eos non egere cognovissent: & cum fictorum pauperum fraus fuerit sola causa dictæ erogationis; sequitur,

obligari tales ad restitutionem eorum, quæ simili fraude mediante receperunt. Unde in Catechismo Concilii Tridentini (p. 3. de 7. præcepto, n. 17.): *Furtum prætereas facere videntur, qui fidei, simulatisque verbis, quive fallaci mendicitate pecuniam extorquent: quorum eo gravius est peccatum, quod furtum mendacio cumulans.*

Quod autem hac fisione receptum est, restituendum est potius veris pauperibus quam illis, a quibus acceptum est; quia consentur voluisse se omnino spoliare erogatæ pecuniæ dominio, & usu, ut subvenirent egenis: & impletur eorum voluntas, cum veris pauperibus restituitur, quod in eorum utilitatem erogatum fuit. Ob eandem rationem, virgines, quæ fingentes se natas in tali urbe, vel Provincia, recipiunt elemosynam dotalem destinatam privative illis, quæ in hac Provincia natæ sunt, tenentur illam restituere illis, qui jus nominandi habent, ut alias eligant. Idem dic de illis, qui fingentes se ex tali natione esse, admittuntur in Collegiis, vel aliis domibus iis solum destinatis, qui ex eadem natione sunt.

C A P U T VI.

De iis, qui ad restitutionem obligantur, cooperando furto, vel damno proximo illato.

Postquam locuti sumus de illis, qui revera per semet ipsos furantur, aut damnum injustum proximo intulerunt; materiarum connexio exigere videtur, ut tractemus de illis, qui mediate, & per alios damna causant: id autem pluribus accidere potest modis, quos sigillatim explicare necesse est, quia sæpius in praxi occurrunt.

Quest. 1. Quot modis inferri potest, mediate, & per alios damnum injustum proximo?

Resp. Theologi, post Angelicum Doctorem, novem vulgo recensent modos, his versibus comprehensos;

Iussio, consilium, consensus, palpo, recursus, Participans, musus, non obstant, non manifestans.

Hos novem modos explicat Angelicus Doctor, his verbis (1. 2. q. 62. art. 7. in corp.): „Ad restitutionem tenetur aliquis, non solum ratione rei alienæ, quam accipit, sed etiam ratione injuriæ acceptionis; & ideo quicumque est causa injuriæ acceptionis, tenetur ad restitutionem. Quod quidem contingit dupliciter, directe scilicet, & indirecte; directe quidem, quando inducit aliquis alium ad accipiendum; & hoc quidem tripliciter. Primo quidem modo ex parte acceptionis, movendo ad ipsam acceptionem, quod quidem fit præcipiendo, consulendo, consentiendo expresse, & laudando aliquem quasi strenuum de hoc, quod aliena accipit: alio modo ex parte ipsius accipientis, quia scilicet

„ licet eum recepat, vel qualitercumque ei auxilium
 „ fert : tertio modo ex parte rei acceptæ, quia scilicet
 „ particeps est furti, vel rapinæ, quasi socius maleficii.
 „ Indirecte vero, quando aliquis non impedit, cum pos-
 „ sit, & debeat impedire : vel quia subtrahit præceptum,
 „ quod impediret furtum, vel rapinam : vel quia
 „ subtrahit suum auxilium, quo posset obistere : vel
 „ quia occultat post factum “.

Quæst. 2. Quando nam tenetur quis ad restitutionem
 propter mandatum de inferendo damnum proximo?

Resp. Constat, quod quoties, qui mandavit filio, aut
 famulo, vel alteri quocumque modo sibi subdito, ut ali-
 quid agat in damnum proximi, tenetur tale damnum in-
 dere secutum rescire. Quia, juxta Doctorem Angelicum
 (*ib.*) : *Ille qui jubet, est principaliter movens ; unde ipse*
principaliter tenetur ad restitutionem. Idem dicendum de
 eo qui alteri alias sibi non subdito mandat, ut alteri in-
 ferat damnum ; si tale damnum revera secutum sit ex
 hoc mandato ; cum is committat vere, ut ait Alexander
 III. (*Cap. Mulieres, de sens. excommunic.*) *cujus au-*
thoritate, vel mandato, delictum committi probatur.

Quæst. 3. Qui mandatum dedit de inferendo damnum
 proximo, tenetur ne rescire damna, etiam quæ non
 putabat exinde eventura?

Resp. Cum talis iniuste mandans committat delictum
 eo gravius, quod est malitia infectum, videtur teneri re-
 scire damna etiam minime prævisa, quibus occasionem
 præbuit, licet contra propriam intentionem acciderint,
 quoties verisimiliter accidere poterant. Quare si Joan-
 nes mandat Jacobo, ut verberet Petrum, & Jacobus
 eum graviter vulneret, aut etiam occidat, Joannes repu-
 tatur ejus necis reus, ac proinde tenetur rescire omnia
 damna temporalia ex tali mandato secuta ; adeo ut incur-
 rat etiam irregularitatem ex homicidio provenientem : ut
 supra diximus, Tractatu 6. cap. 3. Et hoc juxta De-
 cretum Innocentii IV. in quo sic habetur (*Cap. ult. de*
homicid. in 6.) : *Is, qui mandat aliquem verberari,*
licet expresse inhibeat, ne occidatur ullatenus, vel mem-
bro aliquo mutiletur, irregularis efficitur, si mandata-
rius fines mandati excedens, mutilet, vel occidat ; cum
mandando in culpa fueris, & hoc evenire posse debu-
it cogitare.

Quæst. 4. In quibusnam casibus, is qui mandavit da-
 mnum inferri proximo, non tenetur ad restitutionem?

Resp. In duobus casibus ; nam si damnum revera non
 fuit illatum, restitutio locum habere non potest. Præte-
 rea si expresse, vel tacite revocatum fuerit mandatum
 priusquam damnum factum fuisset, ita ut mandatarius
 admonitus fuerit de hac revocatione ; tunc damnum illa-
 tum imputari non debet illi, qui mandatum revocavit,
 sed solummodo, qui damnum intulit. De hac mandati
 revocatione expressa, vel tacita, locutus sum supra Tr.

6. c. 3. dum de irregularitate ex mandato homicidii proveniente agebatur.

Quest. 5. Quomodo quis ad restitutionem teneri potest ex pravo consilio alteri dato?

Resp. Qui malitiose dat consilium inferens damnum, aut illi, qui consilium recipit, aut alteri, tenetur damnum rescire. Verum in praxi accidit, ut detur pravam aliquod consilium bona fide, & imprudenter potius, quam malitiose. Et in hoc casu distinguendum est; nam si consilium detur ex officio, aut circa res ad propriam consilium dantis professionem, seu artem pertinentes, tale consilium dans videtur regulariter teneri rescire damna inde provenientia, quoties commisit culpam latam, seu notabilem, vel etiam levem, in dando ejusmodi consilio; juxta ea, quæ dicta sunt supra cap. 5. q. 42. præsertim si mercedem, aut salarium ex hoc consilio receperit a Republica, aut a privatis; quia tunc sæpius se peritum in tali materia proficitur, neque illius consilium sequerentur alii, nisi præsuppositæ peritiæ confiderent.

Quod si dans consilium, non agit ex officio, aut ex propria, quam publice proficitur, arte; tunc non videtur teneri rescire damna inde consecuta, nisi malitiose, & cum dolo consilium dederit, juxta Juris Canonici regulam, his verbis exaratam (*Regul. 61. de reg. jur. in 6.*): Nullus ex consilio, dummodo fraudulentum non fuerit, obligatur. Ex qua regula concludi potest, quod dum consilium datum fuit de perpetrando delicto commisso ut tali, tunc regulariter tenetur consilium dans rescire damna inde secuta; quia semper adesse videtur fraus, & dolus in tali consilio, vel præjudicium illius, qui consilium recipit, vel illius, contra quem datur.

Advertendum tamen cum Angelico Doctore (2. 2. q. 61. art. 7. in corp.), quod tunc solum tenetur consiliator ad restitutionem, quando probabiliter æstimari potest, quod ex hujusmodi causa fuerit injusta acceptio subsecuta; videlicet furtum commissum, aut alia quævis facta iniustitia.

Quest. 6. In quibusnam casibus tenentur Advocati ad restitutionem, sive ob pravam consilium datum, sive ob male navatam operam in patrocinando?

Resp. Sanctus Augustinus de præcipuis Advocatorum obligationibus instruere nos voluit, dum sic loquitur (*epist. 24. ad Macedon.*): „ Dicitur Advocato, Redde „ quod accepisti, quando contra veritatem stetisti, ini- „ quitati adfueristi. Judicem feceristi, justam causam op- „ pressisti, de falsitate vicisti. Quod vides multos hone- „ stissimos, & disertissimos viros, non solum impune, „ verum etiam gloriose videri sibi committere, quam „ cuiquam in quolibet officio militanti.... Quis tandem „ Advocatus, aut ex Advocato vir optimus facile reperiri- „ tur, qui suscepto suo dicat: Recoge quod mihi cum „ tibi

» tibi male adesse, dedisti, & redde adversario tuo,
 » quod me agente inique abstulisti? Et tamen, quem
 » prioris non recte vite rectissime poenitet, etiam hoc fa-
 » cere debet, ut si ille, qui inique litigavit, non vult
 » admonitus corrigere iniquitatem, ejus tamen iniquita-
 » tis nolit iste habere mercedem; nisi forte restituendum
 » est alienum, quod per furtum clauulo aufertur, &
 » restituendum non est alienum, quando in ipso foro,
 » ubi peccata puniuntur, decepto Judice, & circumven-
 » tis legibus obtinetur.

Unde etiam Sanctus Raymundus, in hac materia ver-
 fatissimus (*in summal. 2. tit. de raptor. §. 39.*) : „ Cir-
 » ca Advocatos, *inquit*, in iudicio animæ, quatuor sunt
 » principaliter attendenda. Ne assumat causam iniustam,
 » vel desperatam, & si accepit ab initio ignoranter, &
 » in processu iudicii agnoscit causam talem, debet eam
 » relinquere... Modo non producat falsa instrumenta, nec
 » testes falsos, vel corruptos, nec mentiat, nec leges
 » falsas, vel alias juris, vel facti probationes inducat,
 » nec dilationes non necessarias in gravamen partium qua-
 » rat. Item quod fideliter, in quantum iustitia permit-
 » tit, causam sui clientuli foveat, nihil de contingenti-
 » bus omittendo. Item non procaciter, nec dicendo con-
 » vicia, vel vociferando advocet; quia propter hoc im-
 » peditur processus iustitiæ, dicente Propheta Isaia cap.
 » 32. *Erit cultus iustitiæ, silentium.* Et Salomone Pro-
 » verb. cap. 21. contra tales: *Ejice derisorem, & exibe*
 » *cum eo iurgium.* Canon. In loco, 5. q. 4. Et Canon *In-*
 » *fames*, §. *Si quis adeo procax*, 3. q. 7. Salarium scilicet at
 » moderatum petat seu ab initio, cum facit pactum, sive
 » eo post facto, si initio non fuit determinatum, quan-
 » tum esset. Attenditur autem hoc moderamen salarii cir-
 » ca quatuor: Primum quantitas causæ: secundum labor
 » advocacy: tertium scientia, facundia, & honestas
 » advocantis: quantum consuetudo regionis. Juxta isto-
 » rum quatuor considerationem, majus, vel minus po-
 » test, & debet taxari.

» Tenetur autem Advocatus ad restitutionem omnium,
 » quæ illi, contra quos præstabat patrocinium, propter i-
 » psum pertinaciam injuste amiserunt; & tenetur etiam
 » illis, quibus præstitit patrocinium, si propter suam in-
 » fidelitatem, vel negligentiam, vel imprudentiam ami-
 » serunt causam. Tenetur etiam, si extorsit salarium,
 » unde non debuit extorquere, vel si ultra, quam debuit
 » habere, extorsit. Alias si absque fraude, & voto ipsius,
 » aliqua essent oblata a suo clientulo, si accipiat, non
 » dico, eum teneri ad restitutionem. Et idem dico de
 » Jurisconsulto, Canon. *Non sane* 14. *quæst.* 5.

Angelicus autem Doctor dilucide probat, Advocatum
 teneri refarcire damnum, quod suo patrocinio intulit in-
 iuste illis, contra quos patrocinatus est (2. 2. q. 71. *art.*
 » *in corp.*) : Manifestum est, *inquit*, quod Advocatus

„ & auxilium, & consilium præstat ei, cujus causæ pa-
 „ trocinatur: unde si scienter defendit injustam causam,
 „ absque dubio graviter peccat, & ad restitutionem tene-
 „ tur ejus damni, quod contra justitiam, per ejus au-
 „ xilium, altera pars incurrit. Quod si, ut docet *infra*
 „ *idem Angelicus Doctor* (1b. 2. 3. ad 2.), Advocatus
 „ in principio credidit, causam justam esse, & postea in
 „ processu apparet, rem esse injustam, non debet eam
 „ prodere, ut scilicet aliam partem juvet, vel secreta
 „ suæ causæ alteri parti revelet. Potest tamen, & debet
 „ causam deferere. vel eum, cujus causam agit, ad ceden-
 „ dum inducere, sive ad componendum sine adversarii da-
 „ mno. Quia, ut optime S. Greg. Papa advertit (1. 1.
 „ *hom. 7. in Ezech. in fine.*), Justus Advocatus injustas cau-
 „ sas nullo modo suscipit, nec verba dare pro injustitia con-
 „ sentit.

Demum S. Antoninus, amplectens, colligensque opi-
 niones in hac materia, sancti Raymundi, S. Thomæ,
 & celebri Alvari Pelagii, multa observat delicta, quæ
 Advocati facile perpetrare possunt: & inutile non erit
 ea, quæ majoris momenti sunt, hic suis verbis referre
 (S. Ant. p. 3. tit. 6. c. 2. §. 5.).

„ De defectibus, & vitiis Advocatorum ponit Alvarus,
 „ in Libro de *Planctu Ecclesie*. Peccant enim multipli-
 „ citer. Et primo cum favent subdole, causas prodendo.
 „ id est, decipiendo clientulum, dum scilicet adjuvant oc-
 „ culte adversarium: & tales, qui dicuntur prævaricato-
 „ res, & proditores, sunt infames. Can. *Euphemus*, 2.
 „ 7. 3. §. *Notandum*. Et tenetur, ultra peccatum injustitiæ,
 „ & proditoris, ad omne damnum, & interesse læso.
 „ 2. Qui causas desperatas fovet contra conscientiam,
 „ & in hoc gloriantur quasi magis subtiles Advocati, con-
 „ tra illud Can. *Qui consentit*, 11. 9. 3. Et talis etiam
 „ tenetur parti adversæ, quæ justitiam habet, de omni
 „ damno, & interesse, & etiam suo clientulo de expen-
 „ sis, si suadet sibi jus habere, ut litiget.
 „ 3. Cum dilationes superfluas nituntur obtinere, ad
 „ hoc tantum, ut fugiant sententiam, vel magis prolon-
 „ getur litigium, unde plus lucentur: vel scienter, sine
 „ causa rationabili, faciunt clientulum appellare, & etiam
 „ tenentur de damnis propter hoc. Can. *Infames*, 3. 9. 7.
 „ 4. In recipiendo nimis magnum salarium, vel paci-
 „ scendo de certa parte litis cum gravi damno litigato-
 „ ris, quod prohibetur Can. *Infames*, §. *Arcentur*, 3.
 „ 9. 7. Quomodo debeat moderari salarium, dictum est
 „ in §. *precedenti*.

„ 5. Qui ignorantes jura, cum nesciant quid dicant,
 „ opprobriis, & contumeliis certant.

„ 6. Cum informant falsos testes, & quærunt seu fa-
 „ ciunt positiones cavillosas, vel inducunt clientulum
 „ ad deserendum, imponendo, & reponendo: & ideo
 „ ut homicidæ animarum tenentur, & infamia per-
 „ petua

petua notantur. Can. *Ille qui hominem*, 22. q. 5.
 7. Qui recepto salario, non curant de causis, nec
 student, nec vigilant circa eas; & sic propter negli-
 gentiam clientulus amittit justam causam: & tunc,
 ultra peccatum, obligatur ad satisfactionem, argumen-
 to Cap. *Ad aures*. De ætate, & qualitate, & ordine
 præficiendorum.

8. Cum sciant aliqui, vel scire debeant, se ignoran-
 tes & insufficientes, nihilominus salarium recipiunt,
 propter insufficientiam suam, causam justam amittunt:
 unde in culpa sunt, & ad restitutionem tenentur.

9. Qui ubi sufficientes sunt ipsi qui assumunt Officium
 Advocationis, aliis insufficientibus vices suas commit-
 tunt: unde & ipsi de læsione clientuli tenentur, nisi
 forte clientulus, sciens & prudens, contentus fuisset;
 quia eo invito, non potest alteri committi hoc, quia
 differentia est inter artifices; & si eo inscio hoc fecit,
 debuit hoc ipsum æstimare non permissurum, si sciret.

10. Falsam legem allegantes, unde crimen falsi in-
 currunt: vel falso legem inducendo, & ejus intelle-
 ctum pervertendo, mentientes, & a veritate receden-
 tes, & ad sensum suum pro parte sua legem interpre-
 tantes, contra illud, Can. *Relatum*, dist. 37. Possunt
 tamen Advocati juxta variis modis exponere, dummo-
 do secundum conscientiam procedant; nam contra
 conscientiam exponentes, & inducentes, ædificant ad
 gehennam, Cap. 1. De scrutinio in ordine faciando.
 Et si causam desperatam suscipiant, id est, quæ non
 possit juste obtineri, vel foveri, omnino debent sala-
 rium restituere.

Et breviter tenentur, qualitercumque amittant cau-
 sam suam vitio suo; secus si ex qualitate causæ, vel
 ob defectum probationis; quia tunc vitium est mate-
 riæ, non artificis.

Quæst. 7. Confessarii tenentur-ne ad restitutionem ob
 pravum consilium suis pœnitentibus datum?

Resp. Vix determinari expresse potest, quibus in casi-
 bus Confessarii teneantur ad restitutionem propter culpas
 in hoc tremendo ministerio admissas. Doctores diversim-
 mode de hac materia loquuntur; videtur tamen dici
 posse, juxta principia superiori proximo Capite posita,
 & præcipue dispositionem Decretalis, in qua sic habetur
 (Cap. *Si culpa*, de injuriis, & damno dato.): „Si cul-
 pa tua datum est damnum, aut hæc imperitia tua, sive
 negligentia, evenerunt; jure super his satisfacere te
 oportet; nec ignorantia te excusat, si scire debuisti,
 ex facto tuo injuriam verisimiliter posse contingere,
 vel iacturam“: Dicit, inquam, potest, quod quando
 Confessarii vel Directores animarum obligaverunt pœniten-
 tes ad restitutionem faciendam in casu, quo non teneban-
 tur, aut eos exemerunt, affirmantes, eos non teneri,
 quando revera tenebantur, vel etiam quando pœnitentes

non

non admonuerunt de obligatione seu onere restituendi ob aliquod delictum, de quo se accusarunt: in his casibus, si Confessarii quicumque sint, defuerunt officio suo, vel ex malitia, vel etiam ex ignorantia notabili; non apparet, quomodo possint eximi in foro conscientiae ab onere seu obligatione resarciendi damna, quae intulerunt proximo ex malitia, ignorantia, imprudentia, vel negligentia.

Quaest. 8. Tenetur-ne ad restitutionem, qui homini v. gr. parato ad furandum ducentos aureos, consilium dedit, ut furaretur tantummodo centum?

Resp. Ratio naturalis ostendit, quod in dicto casu nullum illatum est damnum proximo a tali consiliario; imo iactura minuta est ab eo; ac proinde ad nullam restitutionem teneri potest. Si vero consilium dedit Petro volenti furari ducentos aureos Joanni, ut potius furaretur centum Paulo; tunc consilium, ex quo secutum est furtum, vere fuit perniciosum Paulo; unde in tali casu consiliarius tenetur restituere dictos centum aureos Paulo, si Petrus, qui furatus est, nolit eos restituere.

Quaest. 9. Sufficit-ne revocasse consilium datum, ut quis eximatur ab obligatione restituendi damnum ex eo secutum?

Resp. Non sufficit haec revocatio, si ea non obstante, persuasio ex malo consilio orta, sortita sit suum effectum in illius mente, cui datum est consilium; quia in hoc casu vere dici potest, quod, non obstante revocatione, dictum pravam consilium fuit vera causa damni proximo illati: ut jam probavi Tom. 7. tract. 6. c. 3. q. 12. dum de irregularitate ex consilio homicidii proveniente tractavi.

Quaest. 10. Quomodo potest quis teneri ad restitutionem, propter consensum praestitum alicui delicto?

Resp. Tenetur quoties hic consensus revera cooperatus est damno injuste proximo illato; unde Iudex, qui assentitur sententiae injustae, quam ferre volunt illi, qui una cum eo iudicant, regulariter tenetur ad restitutionem. Idem dicendum de illis qui praebent favorem, consensum, aut suffragium actioni injustae, quaecumque sit, si eorum consensus alios incitet, aut determinet ad illam actionem, aut si poterant illam impedire non consentiendo. Hac de causa, qui praebent suffragium, ut eligatur injuste aliquis ad Beneficium, vel etiam ad saecularem dignitatem, tenetur semper ad restitutionem, si fiat electio per vota secreta; quia tunc omnia suffragia sunt causa totalis electionis. Idem dicendum, si consensus omnium electorum erat aliquatenus necessarius, aut si quis suum suffragium det, antequam data sint vota sufficientia ad electionem injustam, vel denique si poterat rationabiliter sperare, quod suo dissensu posset efficere, ut alii sententiam mutarent; quia in omnibus his casibus vere cooperatur injustae electioni, si consensum praebet.

beat. Idem pariter dicendum, juxta Angelicum Doctrinam (2. 2. q. 62. art. 7. in corp.), si sit consensus, in eo scilicet, sine quo rapina fieri non potest; quia sine tali consensu damnum non sequeretur.

Quæst. 11. Potest-ne quis teneri ad restitutionem, eo quod alterius male facta laudaverit?

Resp. Cum possit quis laudibus, adulatione, vel plausibus cooperari damno illato proximo, manifestum est, quod potest etiam teneri ad restitutionem, ut enim advertit S. Gregorius Papa (*Can. Sunt nonnulli, dist. 46.*): Sunt nonnulli, qui dum male facta hominum laudibus efferunt, augent que increpare debuerunt. Hic enim per Prophetam dicitur: Væ qui consuunt pulvillos sub omni cubito manus, & faciunt cervicalia sub capite universæ ætatis: Ad hoc quippe pulvillus ponitur, ut mollius quiescat. Quisquis ergo male agentibus adulatur, pulvillum sub capite vel cubito jacentis ponit, ut qui corripitur ex culpa debuerat, in ea fultus laudibus mollior quiescat. Hinc rursum scriptum est: Ipse ædificabat parietem, illi autem lineabant eum: Parietis quippe nomine, peccati duritia designatur. Ædificare ergo parietem est, contra se quempiam obstacula peccati construere. Sed parietem liniunt, qui peccata perpetrantibus adulantur, ut quod illi perverse agentes ædificant, ipsis adulantes quasi nitidum reddant.

Et ita qui laudando malefactorem, vel approbando crimen commissum, incitant eum tacite, aut alios ad committendum simile delictum, tenentur restituere damna ex tali delicto consequentia. Idem dicendum de illis, qui alium irridentes, aut acriter illi ignaviam exprobrantes, ipsum inducunt, & incitant ad vindictam de inimico sumendam, illum occidendo, vel vulnerando, vel etiam damnum aliquod sive in honore, sive in bonis, illi inferendo.

Illi etiam qui augent indignationem alicujus in alterum, contemnendo adversarium, aut exaggerando injuriam acceptam: ex quo quis inducitur ad contumeliam proximo irrogandam, aut aliud damnum inferendum: illi, inquam, incentores malorum tenentur resarcire damnum illatum, nisi qui revera intulit, resarciat, quoties apparet, dictis laudibus, adulationibus, vel exprobrationibus, inductum, & incitatum revera fuisse hominem directe vel indirecte ad actionem aliquam injuriam, & proximo damnosam.

Quæst. 12. Quando-nam receptatores ad restituendum tenentur?

Resp. Nomine receptatorum veniunt illi qui recipiunt furem; vel qui receptant, vel occultant furtum commissum, seu rem furto surreptam. Manifestum est autem, quod tenentur ad restitutionem, quoties per hanc receptationem cooperati sunt damno illato proximo, vel impedierunt aliquo modo, ne hoc damno resarciretur ab intere-

rente. Quod certe plures complectitur casus; nam qui promittunt, v. gr. furi, vel prædoni, vel etiam homicidæ, & ejusmodi, se eos recepturos, vel rem furatam, ante vel post crimen commissum: vel qui eos recipiunt de facto, vel defendunt dolo malo contra ministros justitiæ, aut alios qui eos vellent ad Judicem deferre, ut cogerentur reparare damna illata: vel etiam qui res furto ablatas receperant, ut deinde eas tradant latroni, & non domino; his omnes, inquam, regulariter tenentur ad restituendum omne damnum, si latro non restituat. Id docet Sanctus Augustinus, relatus in Canone, his verbis (*in Can. Si res aliena*, 14. q. 16.): „ Illud ve-
 „ ro fidentissime dixerim, eum qui pro homine ad hoc
 „ intervenit, ne male ablata restituat, & qui ad se con-
 „ fugientem, quantum honeste potest, ad restituendum
 „ non compellit, socium esse fraudis & criminis. Nam
 „ misericordius opem nostram talibus subtrahimus, quam
 „ impendimus: non enim opem fert, qui ad peccandum
 „ adjuvat, ac non potius subvertit atque opprimit “.

Quæst. 13. Participans in damno illato, tenetur-ne ad restitutionem?

Resp. Potest quis participare duobus modis, scilicet vel culpæ commissæ, vel rei injuste proximo ablatae. Qui comitantur furem, aut ipsum quocunque modo adjuvant, v. g. explorando, utrum quis videat, scalam ad-
 „ movendo, vel tenendo, deferendo, vel suppeditando arma,
 „ aut alia instrumenta necessaria in ea actione, per
 „ quam inferitur damnum injustum proximo: tenentur,
 „ non restituente principali authore criminis, restituere ip-
 „ sismet in solidum omne damnum illatum, juxta Legem
 „ Civilem, in qua sic decernitur (*L. g. Vulgari. §. Si duo*,
 „ ff. de furtis.): „ Si duo pluresve unum tignum furati
 „ sunt, quod singuli tollere non potuerint; dicentium,
 „ omnes eos furti in solidum teneri; quamvis id unus nec
 „ contrectare, nec tollere solus potuit: & ita utimur: ne-
 „ que enim dici potest, pro parte furtum fecisse singulos,
 „ sed totius rei universos; sic fiet singulos furti teneri “.

Qui vero participes sunt rei ablatae, tenentur solum-
 „ modo restituere partem quam habuerunt, si aliunde co-
 „ operati non sunt, crimini commisso. Imo si bona fide
 „ receperunt rem ablatam, nescientes fuisse furto surre-
 „ ptam, tenentur tantum eam restituere, cum extat, &
 „ ipsam non consumpserunt. Quod si bona fide consumpse-
 „ runt, tenentur tantummodo restituere id in quo facti
 „ sunt locupletiores; quia ut habetur in Lege (*Leg. L.*
 „ *rum autem, ff. de portione hereditatis.*), Possessor
 „ bonæ fidei restituere teneretur, si factus sit locupletior;
 „ quia juxta æquitatem Canonicam (*Reg. 48. de regul.*
 „ *jur. in 6.*): Locupletari non debet aliquis cum alterius
 „ iniuria vel jactura. De hac materia tractavi Tomo I.
 „ hujus Theologiæ Moralis, Tract. 3. de emptione, &
 „ venditione, c. 4.

Si vero aliquis mala fide accepit rem injuste ablataam, in hoc casu tenetur semper illam restituere, vel ejus Pretium, si res consumpta sit, vero domino.

Quest. 14. Quando plures inferunt grave damnum, v. gr. horto, vel vineæ, tenentur-ne singuli restituere in solidum omne damnum illatum?

Resp. Si hoc damnum fiat eodem tempore, & veluti eadem actione, dici potest, regulariter quemlibet ex participantibus teneri ad restitutionem totius damni in solidum, posito, quod socii nihil restituere velint. Primo, si furtum fiat communi consensu, & si se mutuo hortentur & inducant ad ingrediendum in vineam, vel pomarium, ut fructus furentur, tunc debent omnes & singuli estimari participes & cooperantes omni damno illato; & ita non possunt eximi ab obligatione restitutionis in solidum: *Quod si multi ad rapiendum concurrunt*, inquit sanctus Bernardinus Senensis (*serm. 33. de Dominica. in Quadragesima, c. 2.*), *nec aliquem habent ducem supra se, neque unus alium animavit magis, quam alius eum, sed simul conveniunt ad rapinam?* . . . Secundum Hostiensium, tutius atque verius est, quod quilibet in solidum obligatus intelligitur; quia ad rapinam concordēs fuerunt.

2. Si simul ingradientur dictam vineam & eodem tempore, nulla prævia inductione ad tale damnum: tunc etiam difficile est, ut mutuum pravum exemplum, & securitatis confidentiæque species, quæ ex societate aliorum oritur, non concurrerint, & cooperata quodammodo sint damno illato; & sic quilibet in praxi tenetur in solidum omne damnum rescire. „ Item, inquit sanctus Raymundus (*in summ. l. 2. tit. de Raptoribus, § 21.*), quod si plures fuerunt raptores quasi pares, quia nullus induxit alium ad eundem, nec erat aliquis dominus alterius, sed quilibet per se ivit? Ad hoc credo dicendum, quod si vadant insimul quasi unus exercitus, quilibet teneatur in solidum; & est ratio, quia in tali casu quilibet juvat alios, & facit eos fortiores; isti enim possunt dici squammæ sese prementes, de quibus Job. 14. *Corpus illius quasi scura fusilia, compactum squammis se prementibus.* Facit ad hoc Extrav. De homicidio. *Sicut ut dignum*: Et omnes sunt cooperatores. Quare quilibet tenetur in solidum, ut dictum est supra de aliis. Alias si non iverunt simul, sed quilibet per se privatim faciebat damnum, quilibet tenetur pro eo, quod fecit.

3. Si inter plures, qui simul vineam ingrediuntur, aliquis solus excitet, & inducat alios ad faciendum damnum; tunc ille tenetur primo loco, & ante alios, restituere omne damnum; quia fuit primus illius author & principalis causa: & alii tenentur solummodo restituere damnum in solidum, quando ille primus author non vult restituere, & in illius defectum.

Quest. 15. Quando nam tacens, non impediens, vel non revelans, tenentur ad restitutionem?

Resp.

Resp. Hactenus locuti sumus de iis, qui cooperantur positive damno proximi; superest nunc breviter agendam de cooperantibus negative. Illi autem ad restitutionem obligari non debent, nisi quando qui tacuit, qui non impedivit, aut non revelavit, tenebantur aliter se gerere ex officio, & ex obligatione iustitiæ. Unde etiam, juxta Angelicum Doctorem (2. 2. q. 62. art. 7. ad 3.): Non semper ille qui non manifestat lironem, tenetur ad restitutionem, aut qui non reprehendit; sed solum quando incumbit alicui ex officio: sicut Principibus terre, quibus ex hoc non multum imminet periculum; propter hoc enim potest ius publica potiantur, ut sint iustitiæ custodes.

Idem dicendum est de Magistratibus, & de illis, qui ex aliquo contractu, vel quali contractu, tenentur reprehender, corrigere, clamare, defendere, impedire, aut manifestare illum, qui damnum proximo intulit, aut inferre intendit.

Hanc materiam in praxi frequentem, variis illustrat exemplis sanctus Bernardinus Senensis, quæ hic referre utile judicavit (*serm. 27. in Dominica 4. in Quadvag. c. 4.*): „ Si quis, inquit, ex officio suo tenetur a damno „ alterum defensare, vel præservare, non tantum si ex „ malitia, verum etiam si ex negligentia, vel incuria, „ aut imperitia officio suo notabiliter indebita, contingit, illum damnificari, cui sic tenetur: totum illud „ damnum restituere obligatur: v. g. sunt quidam, qui „ ex assumpto officio tueri tenentur pupillos & viduas: „ huiusmodi etiam sunt domini, qui cum relictis dominis „ habeant, ex officio tenentur subditos suos tueri. Stipendiarii etiam, qui ex officio obligantur defendere „ eos a quibus in bello iusto stipendium habent Medici „ corporum, & animarum, & maxime Confessores „ ignari & negligentes. Notarii, qui nesciunt condere instrumenta, unde multi perdunt iura sua. Iudices, & Assessores, qui ex ignorantia, vel incuria, injustas profecerunt sententias. Procuratores, & Advocati, qui ex eisdem causis amittunt causas iustas: atque consiliarii & Architectones, & consimiles omnes. „ Tales, inquam, si ex eorum imperitia, vel negligentia quidam damnificantur, satisfacere debent. Cuius ratio triplex est, prima, quia tenentur talia præcavere. Secunda, quia unusquisque tenetur sufficienter scire, & exequi diligenter artem quam profitetur, maxime quando vergit in periculum alterius error suus. Tertia, quia eorum imperitia, & negligentia habent quandam efficacem causalitatem damnificationis illorum, juxta modum quo privatio est causa privationis. Quod etiam talis ignorantia seu negligentia non excuset, patet, extr. de injuriis, & damno dato. Cap. si culpa. Et quæst. 1. Quidquid.

„ Quid etiam de custodibus, qui etiam eos non accusant?

„sant? Si videant fieri damnum, & non reclamant, potissime quando de tali custodia mercedem habent; de suo proprio satisfacere obligantur; & si a damnificante aliquid acceperunt, debent pauperibus dispensare.

„Idem per omnia dicendum de his, qui ex officio positi sunt ad custodiam vinearum atque possessionum, & eorum officium prædictis modis injuste agunt.

„2. Non obviando, scilicet malis, & proximorum damnis. Et hoc, quando dominis de injuria constat, & obviare potest, & sibi ex officio incumbit, & competit, sicut con petit dominis, & multis officialibus: & secundum Scotum, tales obviare intelligi debent, quando esset ad bonum Reipublicæ, & sine periculo propriæ personæ. Tales, inquam, non obviantes, in solidum reſpondere obligantur. Unde 83. dist. Can. *Faciendi*, scriptum est; *Negligere, cum possis perturbare perversos, nihil aliud est, quam seivere, nec carere scrupulo consensiois occultæ, qui manifesto facinori de inie obviare.*

„Si tamen ad hominis officium non spectat, & malis, seu aliorum damnis, cum possit, non obstat, licet mortaliter peccet, quia non diligit proximum sicut seipsum: non tamen satisfacere obligatur. Insuper quamvis ad hominis officium pertineat obviare, si vergeret ad Reipublicæ malum, seu evidens propriæ personæ periculum immineret; tunc non obvians nec satisfacere tenetur, nec insuper ex hoc peccaret, si obviare in corde paratus esset, quando prædicta non impedirent. Insuper est notandum, quod si quis Dux multos stipendiarios habet, ad restitutionem tenetur de omni damno, quod inferant injuste subditi sui, si obviare potest, & non facit.

„3. Non manifestando: & hoc, secundum Scotum, cum quis requisitus in judicio, ut sententialiter res furto sublata, vel aliter injuste detenta, posset restitui domino suo: & tamen veritatem dicendo non imminet sibi periculum status, seu personæ suæ: talis, inquam, non manifestando, omne damnum, quod inde sequitur læso, satisfacere obligatur.

„Ex his patet, quod negans in judicio testimonium perhibere in alterius detrimentum, ei ad restitutionem recepti damni obligatus est. Quia scilicet testis legitime interrogatus a Justice competenti, fit quodammodo eo ipso persona publica, & quandam officii speciem exercet, quod officium illum obligat ad dicendum ea, quæ scit proficua aut nociva unicuique ex partibus, quæ de aliquo facto disputant.

C A P U T VII.

De ordine servando in restitutione, & de loco, in quo fieri debet.

Duplex observari debet ordo in restitutione, quorum primus respicit creditores, alter vero debitores;

nam si multum interest nosse, quinam creditores præterendi sint, quando omnibus satisfacere non potest; non minoris momenti est indicare, inter eos, qui tenentur damnum aliquod resarcire, quinam principaliter teneantur. Paucis dicam de hoc duplici ordine in hoc ultimo Capite super septimo Decalogi Præcepto: & incipiam ab eo ordine, qui relinquit debitores, quia maiorem videtur habere connexionem cum iis, de quibus superiori proximo Capite egimus.

Quest. 1. Quot sunt, qui diversis ex causis, idem damnum resarcire teneri possunt?

Resp. Decem numerari possunt, ut apparet ex his, quæ præcedenti Capite dicta sunt; vidimus enim, posse aliquem novem variis modis cooperari damno proximi, & ita teneri ad tale damnum resarciendum; cum autem ille, qui revera damnum iniunctum intulit, teneatur etiam illud resarcire; consequens est, posse nos decem modis obligari ad restitutionem ob damnum illatum proximo, posseque numerari decem personarum species, quæ ad hanc restitutionem ex variis causis obligantur in praxi: ille scilicet qui damnum intulit, iubens, consulens, expresse consentiens, palpans, receptans furem, vel rem furtivam, participans, mutus qui loqui tenebatur, non obstands, & non manifestans.

Quest. 2. Inter prædictos quinam principaliter tenentur restituere?

Resp. Quoties res iniuste ablata adhuc extat, qui illam habet in sua potestate, principaliter tenetur ad illius restitutionem, sive ipse furtum commiserit, sive tantummodo cooperatus sit aliquo ex prædictis modis; ut enim observat S. Joannes Chrysostomus (*hom. 25. in ep. 1. ad Corint. c. 15.*): *Hos exteriores sanciunt Leges, quæ raptoribus omittis, eos qui suis rebus spoliati sunt, ab illis reposcere iubent, apud quos sua inventa fuerint.* Si vero illi restituant ablatam rem, ceteri cooperatores eximuntur a restitutione: quia, laeso per restitutionem satisfacto, nullus conqueri potest, aut aliquam restitutionem exigere.

2. Si res iniuste ablata, consumpta fuerit mala fide, nempe ab eo qui sciebat rem esse alienam, ille tenetur principaliter ad restitutionem ante omnes alios cooperatores; ut enim statuitur in Regulis Juris Canonici (*Reg. 66. de reg. iur. in 6.*); *Pro possessore habetur, qui dolo de suis possidere.* Si autem ille consumptor restituat, alii eximuntur ab onere restituendi.

3. Qui mandavit alicui sibi quoquo modo subdito, vel commisit sibi non subdito, ut damnum aliquod inferrent: in his duobus casibus, si damnum ejus sola contemplatione illatum fuit, tenetur principaliter illud restituere, etiam ante illum qui intulit, & alios qui quocumque alio modo cooperati sunt: *Principaliter tenetur restituere*, inquit Angelicus Doctor (*2. 2. q. 62. art. 7.*)

ad 2.), qui est principalis in factis principaliter quidem præcipiens, secundario vero exequens, & consequenter alii per ordinem. Si autem ille præcipiens restituat, ut de facto tenetur, cæteri eximuntur ab eorum restitutione; nisi forte habeant apud se rem iniuste ablatam, aut eam mala fide consumpserint; in quibus casibus semper tenerentur illam, vel ejus pretium, restituere illi, qui totum damnum illatum revera restituit.

4. Qui damnum intulit per se ipsum, tenetur restituere ante illos, qui cooperati sunt damno, excepto tamen mandante, & eo qui possidet rem iniuste ablatam. Si ille totum damnum per se inferens, restituat, cæteri, qui minus cooperati sunt iniuste actioni, nihil restituere tenentur. Quod si contingat, ut plures sint æqualiter auctores, & executores actionis iniuste, quæ damnum proximo intulit, tunc debent inter se convenire pro restitutione integra ex æquo facienda. Si vero unus ex illis integrum damnum restituerit, cæteri tenentur illi restituere id omne, quod debuissent erogare, & expendere pro hac restitutione pro sua quisque parte, & illorum etiam qui restituere nolunt; ita ut qui diligentiores se præbuerint in statuendo, non sit pejoris conditionis, quam alii negligentiores, quia scilicet utiliter suam, & aliorum obligationem implevit. Quod conforme est Legi Civili, in qua sic statuitur (Leg. cum pecuniam, ff. de negot. gestis.) Cum pecuniam ejus nomine solveris, qui tibi nihil mandaverat; negotiorum actio tibi competit, cum ea fuerint actus a creditore liberatus sis; nisi si quid debitoris interfuit, eam pecuniam non solvi.

5. Loco recenseri possunt, non solum qui efficax dedit consilium ad damnum aliquod inferendum, sed etiam qui consensit, qui laudando incitavit, qui furem aut furtum occulit, qui auxilium præstavit, qui tacuit, qui non obstitit, qui non revelavit, cum teneretur & quia scilicet variae illæ cooperationes parant æqualem restitutionis obligationem, & considerantur ut causæ minus principales damni illati. Ac proinde, si unus ex illis minus principalibus cooperatoribus integrum damnum restituit, defectu eorum, qui sunt causæ principales damni, quæ velint, aut non possunt restituere; tunc cæteri tenentur illud indemnem præstare, illi restituendo tantum huius damni, quam tenebantur restituere, si ille partem suam solummodo restituisset. Quod ita intelligi debet, ut si v. gr. decem cooperati sint furto commisso, & duo tantum possint, & velint restituere: si illi duo cooperati sint in parte ut causæ minus principales, necesse est, ut quilibet illorum resarciat medium damni partem. Imo si unus tantum paratus sit ad restituendum, debet integrum damnum restituere; sed ut dixi, si non fuit causa principalis, cæteri cooperatores tenentur illi restituere portionem seu partem rei, quam restituere obligabantur.

Quest. 3. Si ille qui damnum passus est, condonat restitutionem illius alicui ex cooperatoribus, ceteri tenentur ne totum damnum refarcire?

Resp. Ut distincte huic quaestioni responderi possit, varii distinguendi sunt casus. Nam si condonatio fiat illi, qui habet in sua potestate rem iniuste ablatam, ceteri, qui quovis modo cooperati fuerunt, ad nullam amplius teneri possunt restitutionem; quia, ut superius dictum fuit, illo tantum deficiente, seu nolente, aut non valente restituere, restituere tenentur. Sed in hoc casu hæc condonatio eundem habet effectum, ac si ille possidens rem furtivam revera restituisset; ut etiam in Legge Civili observatum est, in qua sic habetur (Leg. si ex pluribus ff. de acceptatione): „Si ex pluribus obligatis, uni accepto feratur, non ipse solus liberatur, sed & hi qui secum obligantur. Nam cum ex duobus pluribusque ejusdem obligationis participibus uni accepto fertur, ceteri quoque liberantur: non quoniam ipsi accepto latum est, sed quoniam velut solvisse videtur is, qui acceptilatione solutus est.

Si autem qui passus est damnum, solummodo condonat restitutionem illi, qui damnum fieri mandavit, tunc qui habet rem iniuste ablatam, semper tenetur illam restituere domino: sed alii, qui cooperati sunt, eximuntur a restitutione.

Quod si condonatio facta sit illi tantum, qui per se intulit damnum; tunc duo priores, scilicet mandans, & possidens rem ablatam, non eximuntur ab onere restituendi, licet ceteri cooperatores non amplius teneantur restituere, ut diximus supra.

Denique si ille, cui facienda est restitutio, illam condonet, seu remittat alicui ex illis, quos diximus teneri quinto loco; hi qui ante illum tenentur, quippe sunt causæ principales damni, obligantur semper ad restitutionem totius summae ablatæ: ceteri vero qui eandem habent obligationem cum illo, cui restitutio condonata fuit, & qui cooperati sunt damno minus principaliter, tenentur solum restituere partem damni non condonatam. Quapropter, si sex cooperati sunt furto sexcentorum aureorum, & ille qui passus est damnum condonet restitutionem uni ex illis qui recepit, & occultavit furem; tunc ceteri tenentur solummodo restituere quingentos aureos, si dicto damno tantum cooperati sunt ut causæ minus principales, scilicet per contentum, consilium, silentium & huiusmodi.

Quest. 4. Quisnam servandus est ordo in solutione creditorum? Et quisnam aliis praterendi sunt in dicta solutione?

Resp. Hoc quaesitum locum non habet, quando debitor habet, unde satisfaciat statim omnibus creditoribus; nam in hoc casu nullus servandus est ordo in solutione: cum creditores nullum patientur damnum ex ordine non fer-

servato. Sed e contra, si debitor non habeat, unde omnibus creditoribus satisfaciat, multum interest scire, quos præferre debeat, ne in hoc concursu injustitiam committat.

Dicendum igitur, 1. quod si sint debita certa, & alia incerta, videtur, quod regulariter præmittenda sit solutio debitorum certorum; ac proinde si aliquid restituendum sit pauperibus, aut Ecclesiæ, vel quia nescitur, cui illatum sit damnum, vel quia reperiri non potest dominus rerum inventarum, vel denique quia in falso pondere vel mensura damnum singulis illatum est ita modicum & incertum, ut vix occurrere possit, cui restitui debeat: in his casibus regulariter tenenda est prædicta regula Sancti Antonini, ut scilicet certa præferantur incertis (p. 2. tit. 2. c. 7. in princ.): „ Restitutio certorum, inquit, præponenda restitutioni incertorum. Sciendum igitur, quod certa omnia obligant restitutioni, id est, cum sciuntur personæ quibus facienda est, prius integraliter solvenda sunt, quam restituantur incerta; quando scilicet scitur, vel dubitatur bona restituentis non sufficere ad utrumque; nam tunc restituenda sunt plene prius, & integraliter certa “. Idem omnino sentit S. Bernardinus Senensis, qui etiam casum non inutilem proponit, his verbis (Ser. 39. in Fer. 6. post Dominicam 4. in Quadr. ar. 3. c. 1.): „ Priusquam restituantur incerta, restitui debent certa Ad cujus intelligentiam ponatur casus, & datur unus, qui decem millia habuit de usuris, vel de rapinis; inter quæ quinque millia reperiantur certa, & quinque millia incerta sint: tamen in morte de bonis istius non inveniuntur, nisi tria millia, & sic non sufficiunt ad satisfaciendum solummodo certis. Tunc manifesto apparet, quod si quid pro satisfactione incertorum accipitur, ut pauperibus, seu in pias causas dispensetur totum, nova rapina est, & est quodammodo facere raptorem Christum in pauperibus suis. Propterea quicumque hoc intelligit, atque novit, licet pauper sit, vel pauperibus dispense: si quidquam inde accepit, & rapinam committit, & satisfacere obligatur his qui debent habere certa: quod tamen contrarium quotidie intelligemus fieri: quia quod restitui debet certis personis, non potest pauperibus dispensari. Extra. De homicidio in cap. Sicis dignum “. *Quest. 5.* Quænam est secunda regula observanda in ordine restitutionis?

Resp. Secunda regula est, ut primo loco restituantur res, quæ adhuc extant in specie, & quæ consequenter non mutaverunt dominum, sed adhuc illius sunt, cujus erant priusquam ab alio detinerentur, qui non poterat acquirere verum earum dominium. Ac proinde res depositæ, vel commodatæ, traditæ in pignus, vel ex contractu precarii vel locationis, debent deponentibus, commodantibus, & reliquis restitui præ cæteris creditoribus;

quia nemo potest uti rebus alienis ad solvenda debita sua, vel ad aliquid restituendum. Idem dicendum de rebus iniuste ablatiis, vel ex usura comparatis; & si adhuc extant, debent, ex eadem ratione, reddi eis, ad quos legitime pertinent, qui in hoc præferri debent omnibus aliis creditoribus: quod conforme est Juri naturali, & Legibus Civilibus. Nam ut docet S. Antoninus (p. 2. tit. 2. c. 7. §. 1.), debet prius restitui rapina, furtum, & usura, quam debita licito modo contracta: hoc enim esset offerre holocaustum de rapina. Sicut iniuste acciperetur ab aliquo divise, ut daretur elemosyna pauperi, ut dicit Augustinus in Can. Forte, 14. q. 5.

Quest. 6. Quando res aliena non extat amplius in specie sub illius potestate, qui eam mutuo accepit, vel furatus est, sed quocunque modo consummata sit: teneturne solvere debita contracta abique iniustitia, potius quam contracta ex aliquo delicto, ut furto, & similibus?

Resp. Videtur, quod dum res, quæ ad alium pertinebat, non est amplius in manibus debitoris, non tenetur præferre in casu solutionis illos, quibus debet ex contractu licito, aliis quibus ex delicto obligatur: quod bene regulariter non magis tenetur præferre primos, quam ceteros; quia neque in Jure Canonico, neque in Jure Civili, neque in Jure Naturali, major oritur obligatio circa debita prioris generis quam secundi; & in hac materia possunt solummodo reperiri rationes plausibiles, & convenientes potius quam adstringentes, juxta varias variarum debitorum circumstantias, & personarum, quibus aliquid debetur: quæ rationes, & circumstantiæ non videntur posse statuere diversam obligationem iustitiæ.

Videtur etiam, quod non tenetur quis præferre solutionem vel restitutionem eorum, quæ debet ratione alicujus delicti patrati, quam alterius delicti diversæ speciei: & quod delictorum diversitas non augeat obligationem quam quis habet resarciendi damna, quæ per delicta illata sunt; nec etiam obligat ad præferendam restitutionem quæ debet fieri pro majoribus delictis, illi quæ pro minoribus debet fieri.

Quest. 7. Quamnam est servanda tertia regula in ordine restitutionis?

Resp. Præferenda est solutio debitorum realium, solutioni debitorum personalium; scilicet præponendi sunt creditores, qui habent aliquod pignus aut hypothecam pro asservatione debiti, illis qui solummodo habentur principaliter, & directe in solam personam debitoris. In hac dispositionem Legum Civilium, in quibus hoc habetur (Leg. Eos, Cod. Qui Pretore in pignore habentur, &c. Eos qui accipiunt pignora, cum in rem ipsam hypothecantur, præferentis nominibus quæ personarum personis competunt, ut ferri constat. Ratio est, quia illi qui habent aliquod particulare bonum, vel universa bona credita sunt pro solutione debiti, habeant verumque in illis, donec

donec debitum solutum sit, adeo ut alienari non possint citra eorum consensum, & in præjudicium assécurationis, quam creditores hujusmodi super illis bonis habent, & ita injuste fieret, si talia bona distraherentur, ut satisficeret aliis creditoribus, quia privarentur hypothecarii jure legitimo, quod in illa bona habent.

Quapropter quando adsunt creditores, qui ex aliquo contractu habent hypothecam expressam, vel tacitam, hoc est, assécurationem solutionis per pactum expressam vel per Legum dispositionem, in fundum, domum, aut aliam rem debitoris: debeat præterri cæteris creditoribus, qui talem non habent assécurationem, & qui v. g. simpliciter mutuum dederunt.

Quest. 8. Quænam est quarta regula?

Resp. Quarta regula servanda in ordine restitutionis & solutionis, est, ut observetur ius commune, quando non extat lex aut consuetudo diversa in aliqua Provincia seu Regione, in qua sita sunt bona debitoris. Et in his casibus regulariter resolvendum est in foro conscientie, prout judicaretur ab æquis iudicibus, qui plene scirent omnes circumstantias negotii, de quo agitur, & qui nulla falsa præsumptione intererent. Hæc regula universalior est cæteris omnibus, nec præsummitti potest sine injustitia in ordine restitutionis, & sine iniuria illorum, quibus non solvuntur debita juxta ordinem assignatum a Legibus; quia, ut docet Anachicus Doctor (2. 2. q. 96. art. 4. in corp.): *Leges positæ humanitus, sunt iustæ, vel injustæ; si quidem iustæ sint, habent vim obligandi in foro conscientie a Lege æterna, a qua derivantur, secundum illud Proverborum cap. 8. Per me Reges regnant, & Legum conditores iustæ decernunt.*

Quest. 9. Quisnam ex iure communi servandus est ordo in solutione creditorum, qui hypothecam habent?

Resp. Quando plures concurrunt creditores, qui hypothecam habent in eadem bona, regulariter preferendi sunt illi quorum hypotheca prior est tempore, juxta regulam Canonicam, in qua dicitur (Reg. 14. de regul. jur. c. 6.): *Qui prior est tempore, prior est iure*: quod etiam in Jure Civili statuitur his verbis (L. Si fundum C. Qui potiores in pignore habeantur): *Si fundum prius accipisti, antequam Reipublica obligaretur, sicut prior es tempore, ita potior es iure.* Hæc autem regula quædam patitur exceptiones; nam 1. dos constituta cum hypotheca expressa, vel tacita, præferenda est omnibus debitis anterioribus, quæ solum habent hypothecam tacitam, ut patet ex Legibus Civilibus; sed non videtur super hoc non parva sit difficultas inter Jurisperitos. Sed constat, quod quamvis hypotheca dotis sit solum tacita, id est, absque pacto expresso, præfertur tamen hypothecis expressis contractis post matrimonium.

Quest. 10. Quænam sunt aliæ hypothecæ privilegiatæ in jure?

Resp. Si quis pecuniam dedit mutuam pro reficienda domo vel nav. & huiusmodi, anteferri debet creditoribus etiam anterioribus, quibus per hypothecam obligata est illa domus, vel navis: „ Interdum, inquit Lex (*Leg. Assiduis Cod. qui potiores in pignore habeantur*), „ posterior creditor potior est prior: ut puta si in rem ipsam conservandam impensum est, quod sequens credidit: velut si navis fuit obligata, & ad armandam eam vel reficiendam ego credidero. Huius rei ratio assignatur in alia Lege, in qua sic habetur (*L. Huius eod. tit.*): „ Huius enim pecunia salvan fecit totius pignoris causam: quod potest quis admittere, & si in cibaria nautarum fuerit crecita, sine quibus navis salva pervenire non poterat. Item si quis in merces sibi obligatas crediderit, vel ut salvæ fiant, vel ut nautum exsolvatur, potentior erit, licet posterior sit; nam & ipsum nautum potentius est. Tandem dicitur, & si merces horreorum, vel aræ, vel vestimentorum debentur: Nam & hic potentior erit.

2. Qui alteri mutuam dedit pecuniam ad emendam domum, vel fundum, hoc pacto, ut dicta domus vel fundus sibi remaneat per hypothecam obligatus pro asservatione debiti, præferri debet aliis creditoribus, etiam anterioribus: „ Licet, inquit Lex (*Leg. Licet C. Qui potiores in pignore habeantur*), iisdem pignoribus multis creditoribus diversis temporibus datis, priores habeantur potiores; tamen eum cuius pecunia prædium comparatum probatur, quod si pignori esse specialiter obligatum statim convenit, omnibus anteferri juris auctoritate declaratur. Hæc tamen prælatio non priorie nocet aliis creditoribus; debitor enim non habet, ret hanc domum, vel hanc fundum, nisi mutua illi data fuisset pecunia, qua egebat ad illius emptionem.

3. Expensæ moderatæ factæ ab hærede in exequiis defuncti, & solutione salarii debiti Medicis, Pharmacopolis, Chirurgis, ob operam navatam in ultimo morbo, habent hypothecam præferendam etiam anterioribus creditoribus; adeo ut, juxta Leges Civiles, præferri debeant etiam doti: in quo tamen casu servanda est consuetudo uniuscuiusque regionis; nam cæteroquin, in ambiguis, pro dotibus respondere melius est, ut habetur in Jure Civili (*Reg. 85. de diversis regulis juris antiq.*).

Demum hypotheca, quam habet Fiscus Principis pro quocumque debito, præferri debet aliis hypothecis tacitis, etiam anterioribus, juxta Leges Civiles: verum hæc hypotheca debet aliis expressis & anterioribus. Quæritur autem hic potest, utrum hypotheca tacita dotis cedere debeat Fisco Principis: & distinguendum est; nam si hypotheca dotis præcedat tempore, præferri debet hypothecæ, quam habet Fiscus Principis: si vero sit posterior, cedere debet ex eisdem Legibus: sed si constare non potest, quamnam ex dictis hypothecis sit anterior.

tunc præferri debet hypotheca dotis, ut colligitur ex Regula Juris Canonici superius citata. Quæ autem dista sunt in hac quæstione, probari facile possunt ex Leg. *Impensa*, & seqq. ff. *De Religione & Sumptibus funerum*, Leg. *Scimus*, §. *In computatione*, Cod. *de Jure delib. randi*, Toto titulo, Cod. *de Jure Fisci*, Leg. *Si fundum*, Cod. *Qui potiores in pignore habeantur*, Leg. *Privilegia*, ff. *De Privilegiis creditorum*.

Quæst. 11. Præter creditores hypothecarios, sunt-ne alii qui habeant jus prælationis in solutione vel restitutione debitorum?

Resp. Postquam creditoribus hypothecariis soluta sunt debita, juxta varia Privilegia illis competentia, ut supra, aut juxta tempus hypothecæ; statim sequuntur creditores Chirographarii, quibus solummodo facta est promissio vel obligatio manu privata, & deinde ii quibus nulla facta est promissio vel obligatio in scriptis, qui tamen veri noscuntur esse creditores, vel ex depositione testium, vel etiam ex propria debitoris confessione. Et videri potest, quod, juxta Leges Civiles, regulariter debitor non tenetur præferre aliquem ex his creditoribus, qui solummodo habent actionem personalem, cæteris ejusdem naturæ seu conditionis; imo neque tenetur solvere ejusmodi debita juxta ordinem temporis quo contracta fuerunt; quia, ex jure communi, iis tantum concessa sunt Privilegia prælationis, qui habent hypothecam saltem tacitam. Et hæc videtur esse dispositio Legis in qua sic habetur (L. *pro debito C. de bonis auctoritate judicis possidendis*): „Pro debito creditores addici sibi bona sui debitoris, non jure postulant. Unde si quidem debitoris tui cæteri creditores pignori res acceperunt, „potiores eos, quam te Chirographarium creditorem haberi non ambigitur. Quod si specialiter, vel generaliter nemini probentur obligatæ, ac sine successore „communis debitor, vel ejus hæres, decessit non do- „mini rerum vindicatione, sed possessione bonorum, „itemque venditione, æquali portione pro rata debiti „quantitate, omnibus creditoribus consuli potest.

Quæst. 12. Quomodo solvenda sunt debita illis creditoribus, qui nullam habent hypothecam?

Resp. Cum nullus inter eos potius, aut majus jus prælationis habeat, quam cæteri, æquitas postulare videtur, ut etiam appareat ex Lege modo relata, ut hæc debita æqualiter solvantur pro rata cujusque portione: ita ut si tales creditores integrum debitum omnes consequi non possint, recipiat quisque illius partem, juxta quantitatem debiti: potest v. gr. dari media pars debiti, aut tertia, aut quarta pars, & hujusmodi, unicuique ex creditoribus, juxta quantitatem, & valorem bonorum ad debitorem spectantium. Ita sentit S. Antoninus his verbis (p. 1. tit. 2. c. 7. §. 1.): *Sexto veniunt Chirographarii pro rata, non assensu prioritate contractuum: quia*

*licentium est debitori, pro cumulo creditorum, facere de-
teriorum causam creditorum priorum, nec dominum,
nec hypothecam, nec privilegium habentium. Ut leg. 1.
§. Et contrario, ff. De separationibus. Et videtur etiam
potest, quod debitor, qui se videt non posse integra de-
bita solvere, debet, ut conscientiam suam in tuto po-
nat, omnibus creditoribus pro rata debiti satisfacere mi-
nem in aliqua illius parte; nec potest tuto aliquem non
privilegiatum præferre, in aliorum, qui sequute jus ha-
bent, præjudicium.*

*Quest. 13. Peccat ne contra iustitiam, qui non servat
ordinem in solvendo, vel restituendo, & satisfacit, v. g.
his, quibus satisfacere non deberet, in præjudicium, &
damnum illorum, quibus solutus prius competit?*

*Resp. Cum, non observato predicto ordine, al qui
privantur jure, quod habent, juxta Leges, ut ipsis so-
lutio fiat præ aliis, aut cum aliis, & damnum grave il-
lis hoc modo intertur; in hoc peccatur contra iustitiam,
cum videt debitor, verisimile non esse, quod possit o-
mnibus creditoribus integre satisfacere. Videtur etiam,
ob eandem rationem, quod creditores, qui hoc modo
recipiunt solutionem, in præjudicium illorum, qui præ-
ferri debuerant, iniis faciunt injuriam, maxime si solant,
debitorem non posse omnia solvere; ac proinde tenentur
ad restitutionem.*

*Quest. 14. Quonam in loco debet fieri restitutio, vel
solutio debiti?*

*Resp. Ut huic questioni distincte, & dilucide respon-
deatur, præsupponendum est, quod quis tenetur potest
restitutionem, vel solutionem, aut propter aliquod
delictum, aut quia res possitetur aliena, aut denique
ratione alicuius contractus: ut in variis huiusce
locis dictum est. Non abs re erit de his tribus va-
riis casibus sigillatim loqui, ut hæc materia elucidetur in
praxi.*

*Quest. 15. In quonam loco restituere debet, qui tene-
tur ex aliquo delicto?*

*Resp. Cum ille, qui furatus est, usuram commisit,
aut quovis alio modo damnum iniustum proximo intulit,
teneatur tale damnum restituere; sequitur, quod restituere
regulariter debet in eodem loco, in quo datum fuit
damnum, & in quo moratur ille, qui passus est da-
mnum, ut nihil illi depereat ratione loci, in quo fe-
re restitutio; quod certe conforme est rectæ rationi: &
quomodo delinquens expensis extraordinariis hac de causa
sustinere cogatur, quæ non minores sint ipsa re, quæ
restitui debet; id sibi imputare debet, juxta Juris Ca-
nonici regulam, in qua sic habetur (Reg. 86. de regul.
jur. in 6.): *Damnum, quod quis sua culpa sentit, sibi
debet, non aliis imputare.* Quod etiam in Jure Civili
statuitur his verbis (Reg. 203. ff. de divisiis regulis ju-
ris antiqui): *Quod quis ex causa damnum sentit, non
potest.**

intelligitur *damnum sentire*. Unde etiam si ille, a quo res ablata fuit, aut cui illatum est *damnum* aliquod in-justum, sedem, seu locum mutavit, restitutio illi fieri debet in eo loco, ubi actu est, seu residet, si verisimile sit, quod secum transportaret rem ablatam. Et hoc juxta mentem Canonis, in quo sic habetur; *Redint-granta sunt omnia expoliatis ... Et in eo loco, unde absciss-rans, funditus revocanda*. Quod si *damnum* passus, ob translationem rei ablatae, necessario sustinere debuisset aliquas expensas; videtur, quod in hoc casu, ille qui restituit, possit has expensas computare, & tantundem de- trahere ex re, vel summa, quam restituere tenetur.

Quæst. 16. In quo loco debet fieri restitutio ab eo, qui tenetur restituere, quia rem habet alienam?

Resp. Qui casu invenit rem proximi perditam, vel qui quicquid molis illum bona fide possidet, & absque de- licto, tenetur tantum restituere in eo loco, in quo ex- tat res aliena; quia in hoc casu non debet aliquid sub- ire *damnum*; unde si ille, cui facienda est restitutio, sit in aliquo loco remoto, sufficit, ut moneatur de restitu- tione facienda, ut possit rescribere, quamvis via, vel medio, velit sibi dictam summam, vel rem restitui; quia expense faciente, ad dominum rei spectant. Quod si admoneri non possit sine aliqua expensa, ille qui te- netur restituere sine delicto, aut mala fide, potest se ser- vare indemnem, & expensas factas retinere. Verum hoc locum non habet, quando qui per aliquod tempus bona fide possedit rem alienam, sciens deinde vere esse alie- nam, distulit tamen, absque legitima causa, illam re-stituere; quia ex illo tempore iniusta dilatio reum illum constituit, & obligat ad restituendum, ita ut dominus rei in eo ponatur statu, in quo fuisset, si absque ulla mora restitutio facta fuisset, statim atque notum fuit, rem esse alienam. Idcirco si verus dominus passus est aliquod *damnum* ex illa dilatione, debet illud a deten- tore refarciri, & si interim dominus locum mutavit, re- stitui debet res in loco, in quo est dominus, expensis illius, qui ad hanc restitutionem tenetur, eo modo, quo diximus in precedenti questione.

Quæst. 17. In quoniam loco facienda est restitutio, seu so- lutio solutio, quando tenetur quis ratione alicujus contractus?

Resp. Certe est, quod si partes convenerunt in con- tractu de loco, in quo facienda est restitutio, seu solu- tio. Iuxta conventionem servanda est: nam juxta regulam Ju- ris Canonici (R. g. 83. de regul. jur. in 6.): *Contractus ex conventionione Legis accipere dignoscuntur*. Et in Jure Civili (Leg. 1. §. si conventit, ff. de positi vel con- tra. 1.): *Contractus iuxta ex conventionione accipiuntur*. Sed si de loco nihil dictum sit in contractu, restitutio, seu solutio fieri debet, ubi verisimilius est, attentis e- omnibus circumstantiis, quod contrahentes tempore con- tractus voluerant fieri dictam solutionem.

Unde in contractibus depositi, commodati, & aliis, in quibus restituenda est eadem res in individuo, videtur, quod regulariter restitutio facienda est in eodem loco, in quo res accepta fuit; quia ea ut plurimum est intentio illorum, qui huiusmodi ineunt contractus. Idem dicendum de contractibus venditionis, locationis, mutui, & similibus; quia ea videtur esse intentio contrahentium, juxta æquitatem, ut solutio fiat in eodem loco, in quo res vendita, locata, aut mutuo data, tradita fuit in manus emptoris, & aliorum; & si alia fuisset contrahentium intentio, de ea aliquid conventum fuisset in celebratione contractus.

Si vero quis mutuum det alteri in itinere, aut eo in loco, in quo verisimile non est quod residere velit solutionis tempore: tunc videtur, quod fieri debet solutio expensis illius, qui mutuum accepit, in loco, in quo versatur ille, qui mutuum dedit, vel saltem in illius frequentiori domicilio: quia, cum mutuum cedat in solam utilitatem illius, qui accipit, æquius videtur, quod, si faciendæ sint expensæ, aut aliquod subeundum incommodum, patiatur ille qui mutuum accepit, non vero qui dedit.

Quest. 18. Qui jam restituit, potest ne aliquando teneri iterum restituere?

Resp. Potest id aliquando contingere, videlicet si res per interpositam personam restituta, vere non pervenerit ad illum, qui facienda erat restitutio. Quod ut magis liquet, distinguendæ sunt, ut supra, diversæ causæ, quæ possunt obligare ad restitutionem. Potest enim quis teneri ex aliquo delicto, vel ex contractu, vel quia habet rem alienam. Hoc posito, querendum est primo.

Quest. 19. Quomodo potest quis teneri iterum restituere, quando ad restitutionem tenetur ex aliquo delicto?

Resp. Si ille, qui furatus est, vel damnum quodcumque injustum intulit, tradit rem furto ablata, vel ejus pretium, alicui ad restituendum, & mediator ille non reddit domino, cui reddenda erat, vel ejusdem mediatoris culpa, vel casu etiam fortuito: constat, hanc restitutionem esse iterum faciendam, imo tertio, & sæpius, si necesse sit, donec qui passus est damnum injustum, indemnus efficiatur; quia hæc indemnitas fieri semper debet sumptibus, & periculo illius, qui commisit delictum. Unde licet prudentissime egerit, & tradiderit rem, quam tenebatur restituere, Confessario, de cujus probitate dubitare nullatenus poterat; quamvis res restituenti comburatur, vel etiam subripiatur absque ulla dicti Confessarii culpa, vel alterius mediatoris; in his casibus semper tenetur quis ad restitutionem, donec res ista injuste ablata pervenerit ad dominum, qui passus est damnum, vel ad alium de ejus expresso mandato; quia obligatio restituendi, quæ oritur ex delicto, cessare non potest, nisi per realem damni reparationem, nec jactura rei furto ablata ex casu fortuito, eximere potest ab onere restituendi.

Id colligitur ex Angelici Doctoris doctrina (1. 2. q. 62. art. 6. in corp.) ; „ Tenetur ad restitutionem , *inquit* , „ non solum ratione rei , sed etiam ratione injuriarum , „ Etionis , etiam si res apud ipsum non remaneat “. Et expressius S. Antoninus (p. 2. tit. 2. c. 4 §. 1.) : „ Si vitium usuræ , *inquit* , vel furti , vel alterius damni , est occultum & restitutio occulto modo per se , vel per alium facienda est , ut non detegatur persona : caveat etiam diligenter , quod cum per alium facit , ita faciat , caute , quod is recipiat cui debet , & non ille sibi retineat ; quia non esset propter hoc liberatus : nec confidat de Prædicatoribus , & Confessoribus , & Quæstuariis , qui querant pecunias , non animarum salutem “. *Quæst. 20.* Tenetur ne quis aliquando iterum restituere , quando tenetur ex contractu , vel quia habet rem alienam ?

Resp. Quando aliquid restituendum , vel solvendum est ratione alicujus contractus , vel aliter absque ullo delicto ; tunc si restituenda sit talis res in individuo , ut accidit in commodato , locatione , deposito , vel quando inventa est res proximi ; in his casibus non tenetur quis iterum restituere eandem rem , vel ejus pretium , si casu fortuito perit , priusquam tradita sit vero domino : damnum enim , quod accidit casu fortuito , debet sustineri a domino rei , juxta Leges Civiles , & æquitatem naturalem : „ Ad eos , *inquit* Lex (L. Ad eos , ff. Commodati , vel contra .) , qui servandum aliquid conducunt , aut utendum accipiunt , damnum injuriarum ab alio datum non pertinere , procul dubio est . Qua enim cura , aut diligentia consequi possumus , ne aliquis damnum nobis injuria det “ ? Et in alia Lege sic habetur (*Leg. Argentum , eod. tit.*) : „ Argentum commodatum , si tam idoneo servo meo tradidissem ad te perferendum , ut non debuerit quis æstimare , futurum , ut a quibusdam malis hominibus deciperetur , tuum , non meum detrimentum erit , si id mali homines interceptissent “.

Si autem commissa sit aliqua culpa , quæ occasionem præbuerit jacturæ rei , seu damno , quod ei accidit : tunc tenetur quis restituere ejus pretium , vel rescire damnum juxta condiciones appositæ in contractu : vel juxta id quod Leges disponunt , & statuunt in variis culpis , quæ committi possunt in quolibet contractu ; nam aliquando tenetur quis ex culpa levi , imo levissima , & aliquando tenetur tamen ex culpa notabili , quæ dicitur in jure lata culpa . Jam egimus sigillatim in hoc Tractatu cap. 5. de variis culpis , & quo pacto ex his quis teneatur ad restitutionem in variis contractibus ; idcirco superfluum esset hic eadem repetere .

Verum si quis tenetur , ex aliquo contractu , solvere , vel tradere rem aliquam in specie , & non in individuo , juxta Philosophorum loquendi modum , id est , tradere rem similem , & ejusdem valoris ; tunc semper tenetur

ad hanc solutionem, vel restitutionem, donec ille cui facienda est, vere illam recipiat, vel alius de illius expresso mandato. Et ita si, v. g. Petrus debeat Joanni centum aureos ex contractu venditionis, vel mensuram tritici, & huiusmodi, mittatque hos centum aureos per Jacobum, in cuius manu pereant, ex causa etiam fortuito, priusquam tradantur Joanni; damnum hoc pertinet ad Petrum, qui debet solvere alios centum aureos Joanni.

Ille autem, qui tenetur ad restitutionem, quia invenit, vel alias, qui habet penes se, bona fide, & absque previo delicto, rem alienam; hic, inquam, videtur considerandus, quemadmodum ille, qui gessit aliena negotia absque ullo domini mandato (de quo supra c. 3. locuti sumus.) Et quod tantum tenetur iterum restituere, quando res perit per ejus culpam latam, seu notabilem, priusquam pervenerit in manus domini.

Advertendum hic, quod dum invenit aliquis, vel aliam possidet bona fide rem alienam, & expectavit per tempus notabile, juxta valorem rei, de qua agitur, & adhibuit debitam diligentiam ad repertum domini illius rei; si deinde illam distribuit pauperibus, de consilio Confessarii, vel Directoris in re modica, aut de licentia Episcopi, si sit res magni valoris; non tenetur iterum restituere, licet processu temporis reperiatur verus rei dominus; quia possessor bona fidei tenentur tantum restituere illi, in quo facti sunt ditiores, quando res aliena consumpta est bona fide.

Idem videtur etiam dicendum de illis, qui cum fuerint ab initio possideres male fidei (quia furati erant, vel aliam contraxerint iniquitatem) voluerunt deinde restituere, & cum nullo modo possent invenire illum, cui restitutio fieri debeat, post longam, & debitam diligentiam, totam summam in opera pia impenderunt: videtur enim, quod etiam illorum mala fides cessaverit, & veluti evanuerit, ex quo parati fuerunt ad restituendum omne damnum illatum, juxta dispositionem sacrorum Canonum in similibus casibus; & revera impleverunt, & resarcierunt meliori modo quam petant, in talibus circumstantiis. Nam in Canone sic dicitur (*Cap. Sicut d'orum. §. Eor., de homicid.*) : „ Quae occupaverunt eis, quorum fuerunt, rependant in integram restituere, si habeant in facultatibus, unde possint ea redimere; & ipsis ex hoc est moderata poenitentia impendenda; quia licet quidam ex his, qui occupaverunt, facti antea pauperibus erga se, non tamen a iura (cum ipsa potuissent eas, quae una fuerunt, restituere) debuerunt pauperibus erogare “. Et in alio Canone etiam expressius dicitur (*Cap. Cum in die iudicis.*) : „ Sive ante, sive post interdictum nostrum utrasque extorserint, cogendi sunt per poenam, quam latamus in Conditio, eas his, a quibus extorserunt, vel eorum hereditas restituere, vel his non superstitibus, pauperibus erogare “. Cum

Cum igitur supponatur, tales in eodem casu pauperibus erogasse bona fide, & sine culpa, non debent cogi iterum restituere, etiam si deinde verum dominum repere-
rint.

Si vero res inventa sit maximi valoris, & momenti, aut summæ, quæ bona, vel etiam mala fide possidetur: post debitam, & possibilem diligentiam, ut reperiatur verus illius dominus, si omnino reperiri non potuerit, utilissimum esset sequi consilium Angelici Doctoris in opusculo de usuris, quod illis passim tribuitur (*opusc. 73. de usuris, c. 16.*): „Quod si forte, inquit, ignoren-
tur successores, & verisimiliter, quibus facienda sit
restitutio, nescitur, vel forte noscuntur esse in locis,
& regionibus longinquis, & sine spe reversionis, & si-
ne facultate mittendi, vel accedendi ad eos, facien-
dum est, de consilio Ecclesiæ; hoc tamen superaddi-
to, quod debet ei Ecclesiæ promittere restitutionem fa-
ciendam, si necesse fuerit aliquando de futuro tempo-
re, per inopinatam reversionem ipsorum, quibus de ju-
re erat facienda“. Et hoc modo aliquoties in praxi
vidimus, quod summa debita dabatur Xenodochio, cum
ea redditionis conditione, casu, quod reperiretur domi-
nus; quæ conditio in Libris Foundationum scribebatur.

Quæst. 21. Condonatio, seu remissio illius, cui aliquid
solvendum vel restituendum est, eximit ne ab onere re-
stituendi?

Resp. Certum est, quod si condonatio fiat cum debitis
conditionibus, & circumstantiis, cessat omnino obliga-
tio restituendi: Nam, ut habetur in Lege Civili (*Leg.
in re mandata, Cod. mandati, vel contra.*), *si quis
dedit quicquid rei moderatus, atque arbitri est: & ita
potest donare, & remittere, quod sibi ex quacunque
causa debetur; nisi tamen Leges id prohibeant, & in ali-
quo casu limitent, & restringant hanc naturalem facul-
tatem a dominio proveniente.*

Quæst. 22. Quænam sint conditiones requisitæ, ad hoc
ut remissio, seu condonatio sit valida, & eximat ab onere
restituendi?

Resp. Responditur 1. ut qui condonat, sit dominus
rei, vel summæ, & possit condonare. Unde si sit filius
familias, qui non habeat bona castrensia, vel quasi ca-
strensia, aut pupillus, aut minor, aut Religiosus profes-
sus, aut amens, aut prodigus declaratus a Magistratu,
remissio, seu condonatio regulariter non valet; ut dixi-
mus tractando de Donatione, Tom. 1. Theol. Moral.
tract. 7. cap. 1. quæst. 2. Et id patet in diversis Legibus.
*Leg. Si filius familias, ff. De Donationibus. Leg. Pu-
pillus; ff. De acquiendo rerum dominio. Leg. Si inter
veneris Cod. Si minor factus ratum habuit.*

Idem dicendum a fortiori, si quis remittat, quod
non sibi debetur. ut p. Famulus, vel Filius, vel Pro-
curator sine expresse mandato, remittat rem, vel sum-
mam

nam debitum domino, vel patri, vel principali, abque illorum facultate.

Idem fere dici posset de Beneficiario, qui possidens tantum bona Ecclesiastica, remittit debitum, vel restitutionem sibi proveniente ex dictis bonis, consanguineo vel alteri, qui citra inopiam posset restituere: hæc enim remissio sine legitima causa facta, invalida censi potest iuxta rationem Canonis, in quo sic legitur (*Can. Abbatii dist. 54.*), *Abbatii, vel Monacho Monasterii servum habet, libertatem rei aliena dare non potest. Nam sicut etiam sæculi Leges sanxerunt, non potest professi alienari, nisi a proprio domino.* Clerici enim non sunt proprie domini redituum suorum Beneficiorum, ut probatur conatus sum ex Constitutionibus Summorum Pontificum, & Conciliorum, & ex constanti doctrina Sanctorum Ecclesiarum Patrum, Tomo 2. Theol. Moral. tract. 1. cap. 1. quæst. 4. & seqq. usque ad q. 12. & toto cap. 2. ejusdem tractatus.

Quæst. 23. Quænam sunt cæteræ conditiones requisitæ, ut condonatio sit valida?

Resp. Requiritur, ut condonatio non sit a jure prohibita; varii autem sunt casus, in quibus a Sacris Canonibus prohibetur remissio, seu condonatio; & in illis inutiliter fieret; quia hæc condonatio nulla declaratur in odium illius, qui tenetur restituere ob delictum odiosum, quod Canones omnino impedire volunt, ob mala, quæ ex eo sequerentur.

Sic Gregorius Papa X. in Concilio Lugdunensi interdicat Episcopis, & aliis, qui habent jus visitationis, ne exigant, imo ne recipiant munera: jubens, ut si quid acceperint in decursu visitationis, ultra expensas moderatas, restituant duplum inter mensam Ecclesiæ, de cujus bonis munera acceperunt (*Cap. Exigit de censibus, exactionibus, & procuracionib. in 6.*): Nulli eis in hoc dantium remissione, liberalitate, seu gratia valitura.

Statuitur etiam, ut Judices Ecclesiastici delegati non possint aliquid recipere a partibus præter res comestibiles, quæ intra paucos dies consumi possint, quando ipsis sponte offeruntur; & quod si quis Iudex hanc Constitutionem violaverit, teneatur omnino restituere (*Cap. Statutum, §. Si quid de rescript. in 6.*): Si quid autem contra Constitutionem præsentem receperit, ad ipsius restitutionem integram teneatur, nulla eorum, quibus restitutio facienda fuerit, remissione ullatenus prefutura eidem. Et in alia Decretali habetur (*Cap. Nolentes, de hereticis in Clem.*): Donce illi, a quibus extorsersint, plene satisfecerint de pecunia sic extorta: nullus privilegii, potestatis, aut immunitatis super hoc valiturus.

Demum Concilium Tridentinum (sess. 24. de ref. c. 12.) decernit, ut Canonici, & alii Choro addicti, priventur distributionibus pro tempore absentiarum, quavis condonatione prohibita: Reliqui, inquit, quavis col-

lutione aut remissione exclusa, his careant. De hac materia fufius tractavi Tom. 2. Theologiæ Moralis, Tr. 1. cap. 7. quæst. 6. & 7.

Quæst. 24. Condonatio facta per metum vel fraudem, est ne valida?

Resp. Condonationes, seu remissiones possunt esse nullæ, & consequenter non eximere ab onere solvendi, aut restituendi, si factæ fuerint per vim, metum, vel fraudem; quia in his casibus liberæ non sunt. Unde Sanctus Bernardinus Senensis de ejusmodi condonationibus distinge loquens (*Serm. 40. in Sabb. post Dominicam 4. in Quadrag. ars. 2. cap. 5.*): „Propterea, inquit, ad hoc quod libere fiant, & valeant apud Deum, sunt necessaria ex parte indulgentiam largientis seu remissionem facientis: Primo, quod non fiant ex metu, sicut indulgere, ac remittere solent subditi terrarum dominis, aut quibuscumque potentibus, quos creditores formidant, si ad petitionem eorum eis non remittant debita sua. Secundo quod non fiant ex verecundia, sicut plerumque usurariis fieri solent; nam sic alii mediatores vel Confessores, sub pietatis ac discretionis prætextu, creditoribus talibus utuntur verbis, vel molis, quod illi ex verecundia mori atque coacti, non ex libera voluntate, partem vel totum remittunt: quod coram Deo utique non valet. Tertio, quod non fiant ex desperatione; nam plerique indulgent & remittunt partem, vel totum, quia de satisfactione & solutione desperant.“

In hujusmodi casibus condonationes invalidæ sunt, quia non sunt liberæ, & quia, juxta omnia jura, *Fraus & dolus alicui patrocinari non debet*. Unde etiam Sanctus Antoninus recte observat (*p. 2. tit. 2. c. 4. §. 1.*), quod „ubi certum & clarum est debitum, & ratio usurarium, vel alterius usurpationis; nisi creditor remittat, etiam si de mille decem tantum remitteret; si hoc faciat, quia putat se aliter non posse residuum habere, nihil valet illa remissio facta ex publico pacto quoad animam. Unde cum mercator infortunia passus, fallit, & occultans multa ex bonis suis mobilibus, ut non perveniant ad manus creditorum, quærit compositionem cum eis de minori quantitate quam debeat: puta promittit respondere singulis creditoribus ad rationem quindecim solidorum pro libra, cum tamen posset totum dare, vel cedere bonis: cui compositioni assentiunt creditores, & ita recipientes, liberant eum de residuo: certum est, quia quoad Deum adhuc tenetur de residuo: cum illi non sponte, sed coacte fecerint illam remissionem, volentes potius illa parte carere, quam toto. Quinimo & si cederet bonis totaliter nihil sibi reservando, & non sufficiunt bona illa ad satisfactionem; si postea pervenerit ad pinguiores fortunam,

„tene-

„tenetur de residuo. *Cap. Odoardus. Extrav. De soluti-
onibus, Cap. Officii. De testamentis*“.

Hæc omnia aperte demonstrant, remissiones, seu con-
donationes illorum, quibus restitui vel solvi aliquid de-
bet, sapientius coram Deo, qui scrutator est cordium & cog-
nitor secretorum, esse inutiles & nullas; & ideo obse-
r-
vandum in praxi, ut illis quis non utatur, nisi
qualitates superius requisitas habeant, & præferim sint re-
vera libera, & immunes a fraude, errore, & violentia.

TRACTATUS NONUS.

De Octavo Decalogi Præcepto.

CAPUT PRIMUM.

De rebus, quæ hoc Præcepto prohibentur.

Quæst. 1. Quibusnam verbis exprimitur hoc præceptum
in Scriptura?

Resp. Hoc præceptum in Exodo paucis admodum ver-
bis exprimitur, ut etiam pleraque alia præcepta, licet
revera magnas obligationes includat, ut infra videbimus
(c. 20. 15.): *Non loqueris contra proximum tuum fal-
sum testimonium.*

Quæst. 2. Hoc præceptum est ne positivum, aut nega-
tivum?

Resp. Non est necesse hic repetere, quod præcepta af-
firmativa ea sunt, quæ nobis aliquid præcipiunt agen-
dum, v. g. ut honoremus parentes: & quod negativa
dicuntur ea, quæ prohibent, ne aliquid agamus, v. g.
ne occidamus, furemur, & c. ut modo; ut tutius explicetur
Tomo 6. huiusce Theologiae Moralis, Tractatus in
principio. Hoc posito, dicere volumus, quod hoc octa-
vum Decalogi Præceptum est affirmativum & negativum;
quia negativum est, dum expresse prohibet, ne falsum
feramus testimonium; positivum autem, dum jubet, ut
veritatem sectemur, dum loquimur. Idem nobis demon-
stratur in Catechismo Romano (par. 3. de 3. præcepto,
n. 5.), his verbis: „Verum hoc præcepto eadem ratio
„ne & via progrediendum est qua in cæteris progressi su-
mus, ut videlicet in advertantur in eo duæ leges:
1. altera prohibens, ne falsum dicatur testimonium; 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840. 841. 842. 843. 844. 845. 846. 847. 848. 849. 850. 851. 852. 853. 854. 855. 856. 857. 858. 859. 860. 861. 862. 863. 864. 865. 866. 867. 868. 869. 870. 871. 872. 873. 874. 875. 876. 877. 878. 879. 880. 881. 882. 883. 884. 885. 886. 887. 888. 889. 890. 891. 892. 893. 894. 895. 896. 897. 898. 899. 900. 901. 902. 903. 904. 905. 906. 907. 908. 909. 910. 911. 912. 913. 914. 915. 916. 917. 918. 919. 920. 921. 922. 923. 924. 925. 926. 927. 928. 929. 930. 931. 932. 933. 934. 935. 936. 937. 938. 939. 940. 941. 942. 943. 944. 945. 946. 947. 948. 949. 950. 951. 952. 953. 954. 955. 956. 957. 958. 959. 960. 961. 962. 963. 964. 965. 966. 967. 968. 969. 970. 971. 972. 973. 974. 975. 976. 977. 978. 979. 980. 981. 982. 983. 984. 985. 986. 987. 988. 989. 990. 991. 992. 993. 994. 995. 996. 997. 998. 999. 1000. 1001. 1002. 1003. 1004. 1005. 1006. 1007. 1008. 1009. 1010. 1011. 1012. 1013. 1014. 1015. 1016. 1017. 1018. 1019. 1020. 1021. 1022. 1023. 1024. 1025. 1026. 1027. 1028. 1029. 1030. 1031. 1032. 1033. 1034. 1035. 1036. 1037. 1038. 1039. 1040. 1041. 1042. 1043. 1044. 1045. 1046. 1047. 1048. 1049. 1050. 1051. 1052. 1053. 1054. 1055. 1056. 1057. 1058. 1059. 1060. 1061. 1062. 1063. 1064. 1065. 1066. 1067. 1068. 1069. 1070. 1071. 1072. 1073. 1074. 1075. 1076. 1077. 1078. 1079. 1080. 1081. 1082. 1083. 1084. 1085. 1086. 1087. 1088. 1089. 1090. 1091. 1092. 1093. 1094. 1095. 1096. 1097. 1098. 1099. 1100. 1101. 1102. 1103. 1104. 1105. 1106. 1107. 1108. 1109. 1110. 1111. 1112. 1113. 1114. 1115. 1116. 1117. 1118. 1119. 1120. 1121. 1122. 1123. 1124. 1125. 1126. 1127. 1128. 1129. 1130. 1131. 1132. 1133. 1134. 1135. 1136. 1137. 1138. 1139. 1140. 1141. 1142. 1143. 1144. 1145. 1146. 1147. 1148. 1149. 1150. 1151. 1152. 1153. 1154. 1155. 1156. 1157. 1158. 1159. 1160. 1161. 1162. 1163. 1164. 1165. 1166. 1167. 1168. 1169. 1170. 1171. 1172. 1173. 1174. 1175. 1176. 1177. 1178. 1179. 1180. 1181. 1182. 1183. 1184. 1185. 1186. 1187. 1188. 1189. 1190. 1191. 1192. 1193. 1194. 1195. 1196. 1197. 1198. 1199. 1200. 1201. 1202. 1203. 1204. 1205. 1206. 1207. 1208. 1209. 1210. 1211. 1212. 1213. 1214. 1215. 1216. 1217. 1218. 1219. 1220. 1221. 1222. 1223. 1224. 1225. 1226. 1227. 1228. 1229. 1230. 1231. 1232. 1233. 1234. 1235. 1236. 1237. 1238. 1239. 1240. 1241. 1242. 1243. 1244. 1245. 1246. 1247. 1248. 1249. 1250. 1251. 1252. 1253. 1254. 1255. 1256. 1257. 1258. 1259. 1260. 1261. 1262. 1263. 1264. 1265. 1266. 1267. 1268. 1269. 1270. 1271. 1272. 1273. 1274. 1275. 1276. 1277. 1278. 1279. 1280. 1281. 1282. 1283. 1284. 1285. 1286. 1287. 1288. 1289. 1290. 1291. 1292. 1293. 1294. 1295. 1296. 1297. 1298. 1299. 1300. 1301. 1302. 1303. 1304. 1305. 1306. 1307. 1308. 1309. 1310. 1311. 1312. 1313. 1314. 1315. 1316. 1317. 1318. 1319. 1320. 1321. 1322. 1323. 1324. 1325. 1326. 1327. 1328. 1329. 1330. 1331. 1332. 1333. 1334. 1335. 1336. 1337. 1338. 1339. 1340. 1341. 1342. 1343. 1344. 1345. 1346. 1347. 1348. 1349. 1350. 1351. 1352. 1353. 1354. 1355. 1356. 1357. 1358. 1359. 1360. 1361. 1362. 1363. 1364. 1365. 1366. 1367. 1368. 1369. 1370. 1371. 1372. 1373. 1374. 1375. 1376. 1377. 1378. 1379. 1380. 1381. 1382. 1383. 1384. 1385. 1386. 1387. 1388. 1389. 1390. 1391. 1392. 1393. 1394. 1395. 1396. 1397. 1398. 1399. 1400. 1401. 1402. 1403. 1404. 1405. 1406. 1407. 1408. 1409. 1410. 1411. 1412. 1413. 1414. 1415. 1416. 1417. 1418. 1419. 1420. 1421. 1422. 1423. 1424. 1425. 1426. 1427. 1428. 1429. 1430. 1431. 1432. 1433. 1434. 1435. 1436. 1437. 1438. 1439. 1440. 1441. 1442. 1443. 1444. 1445. 1446. 1447. 1448. 1449. 1450. 1451. 1452. 1453. 1454. 1455. 1456. 1457. 1458. 1459. 1460. 1461. 1462. 1463. 1464. 1465. 1466. 1467. 1468. 1469. 1470. 1471. 1472. 1473. 1474. 1475. 1476. 1477. 1478. 1479. 1480. 1481. 1482. 1483. 1484. 1485. 1486. 1487. 1488. 1489. 1490. 1491. 1492. 1493. 1494. 1495. 1496. 1497. 1498. 1499. 1500. 1501. 1502. 1503. 1504. 1505. 1506. 1507. 1508. 1509. 1510. 1511. 1512. 1513. 1514. 1515. 1516. 1517. 1518. 1519. 1520. 1521. 1522. 1523. 1524. 1525. 1526. 1527. 1528. 1529. 1530. 1531. 1532. 1533. 1534. 1535. 1536. 1537. 1538. 1539. 1540. 1541. 1542. 1543. 1544. 1545. 1546. 1547. 1548. 1549. 1550. 1551. 1552. 1553. 1554. 1555. 1556. 1557. 1558. 1559. 1560. 1561. 1562. 1563. 1564. 1565. 1566. 1567. 1568. 1569. 1570. 1571. 1572. 1573. 1574. 1575. 1576. 1577. 1578. 1579. 1580. 1581. 1582. 1583. 1584. 1585. 1586. 1587. 1588. 1589. 1590. 1591. 1592. 1593. 1594. 1595. 1596. 1597. 1598. 1599. 1600. 1601. 1602. 1603. 1604. 1605. 1606. 1607. 1608. 1609. 1610. 1611. 1612. 1613. 1614. 1615. 1616. 1617. 1618. 1619. 1620. 1621. 1622. 1623. 1624. 1625. 1626. 1627. 1628. 1629. 1630. 1631. 1632. 1633. 1634. 1635. 1636. 1637. 1638. 1639. 1640. 1641. 1642. 1643. 1644. 1645. 1646. 1647. 1648. 1649. 1650. 1651. 1652. 1653. 1654. 1655. 1656. 1657. 1658. 1659. 1660. 1661. 1662. 1663. 1664. 1665. 1666. 1667. 1668. 1669. 1670. 1671. 1672. 1673. 1674. 1675. 1676. 1677. 1678. 1679. 1680. 1681. 1682. 1683. 1684. 1685. 1686. 1687. 1688. 1689. 1690. 1691. 1692. 1693. 1694. 1695. 1696. 1697. 1698. 1699. 1700. 1701. 1702. 1703. 1704. 1705. 1706. 1707. 1708. 1709. 1710. 1711. 1712. 1713. 1714. 1715. 1716. 1717. 1718. 1719. 1720. 1721. 1722. 1723. 1724. 1725. 1726. 1727. 1728. 1729. 1730. 1731. 1732. 1733. 1734. 1735. 1736. 1737. 1738. 1739. 1740. 1741. 1742. 1743. 1744. 1745. 1746. 1747. 1748. 1749. 1750. 1751. 1752. 1753. 1754. 1755. 1756. 1757. 1758. 1759. 1760. 1761. 1762. 1763. 1764. 1765. 1766. 1767. 1768. 1769. 1770. 1771. 1772. 1773. 1774. 1775. 1776. 1777. 1778. 1779. 1780. 1781. 1782. 1783. 1784. 1785. 1786. 1787. 1788. 1789. 1790. 1791. 1792. 1793. 1794. 1795. 1796. 1797. 1798. 1799. 1800. 1801. 1802. 1803. 1804. 1805. 1806. 1807. 1808. 1809. 1810. 1811. 1812. 1813. 1814. 1815. 1816. 1817. 1818. 1819. 1820. 1821. 1822. 1823. 1824. 1825. 1826. 1827. 1828. 1829. 1830. 1831. 1832. 1833. 1834. 1835. 1836. 1837. 1838. 1839. 1840. 1841. 1842. 1843. 1844. 1845. 1846. 1847. 1848. 1849. 1850. 1851. 1852. 1853. 1854. 1855. 1856. 1857. 1858. 1859. 1860. 1861. 1862. 1863. 1864. 1865. 1866. 1867. 1868. 1869. 1870. 1871. 1872. 1873. 1874. 1875. 1876. 1877. 1878. 1879. 1880. 1881. 1882. 1883. 1884. 1885. 1886. 1887. 1888. 1889. 1890. 1891. 1892. 1893. 1894. 1895. 1896. 1897. 1898. 1899. 1900. 1901. 1902. 1903. 1904. 1905. 1906. 1907. 1908. 1909. 1910. 1911. 1912. 1913. 1914. 1915. 1916. 1917. 1918. 1919. 1920. 1921. 1922. 1923. 1924. 1925. 1926. 1927. 1928. 1929. 1930. 1931. 1932. 1933. 1934. 1935. 1936. 1937. 1938. 1939. 1940. 1941. 1942. 1943. 1944. 1945. 1946. 1947. 1948. 1949. 1950. 1951. 1952. 1953. 1954. 1955. 1956. 1957. 1958. 1959. 1960. 1961. 1962. 1963. 1964. 1965. 1966. 1967. 1968. 1969. 1970. 1971. 1972. 1973. 1974. 1975. 1976. 1977. 1978. 1979. 1980. 1981. 1982. 1983. 1984. 1985. 1986. 1987. 1988. 1989. 1990. 1991. 1992. 1993. 1994. 1995. 1996. 1997. 1998. 1999. 2000. 2001. 2002. 2003. 2004. 2005. 2006. 2007. 2008. 2009. 2010. 2011. 2012. 2013. 2014. 2015. 2016. 2017. 2018. 2019. 2020. 2021. 2022. 2023. 2024. 2025. 2026. 2027. 2028. 2029. 2030. 2031. 2032. 2033. 2034. 2035. 2036. 2037. 2038. 2039. 2040. 2041. 2042. 2043. 2044. 2045. 2046. 2047. 2048. 2049. 2050. 2051. 2052. 2053. 2054. 2055. 2056.

Quæst. 3. Quanam hoc præcepto prohibentur?

Resp. Non solum prohibet Deus, ne committamus infamiam in externis judiciis, sive per falsa testimonia, sive per falsificationes scripturarum, quæ valent in judiciis; sed etiam vetat quolibet detractorem, calumniam, imo & omne iudicium temerarium, & quolibet mendacium. Quare ut explicemus omnes & singulas nobis hæc præcepto impositas obligationes, agemus 1. de Mendacio, 2. de Falso testimonio, 3. de Calumnia & Detractione, 4. denique de Judiciis temerariis.

CAPUT II.

De Mendacio.

Quæst. I. Quid est Mendacium?

Resp. Mendacium, ex S. Augustino (*lib. cont. mend. c. 12.*) est falsa significatio cum voluntate fallendi. Et omnis qui mentitur, contra id quod sentit, loquitur, voluntate fallendi (*idem in Enchir. de fide, spe, & charitate, c. 12.*). Et ita prima fronte videtur, quod duo requiruntur ad mendacium, scilicet enuntiatio externa voce aut scripto facta, aut etiam quovis alio signo, quæ enuntiatio contraria sit cogitationi nostræ: & voluntas aut consilium his signis utendi ad fallendum proximum, dum ei suadere conamur, quod aliquid verum sit, quod vera falsum esse novimus. Attamen licet hæc fallendi voluntas regulariter & aliquo modo inveniat in mendacio, non est absolute ad mentiendum necessaria: quia etiam, juxta eundem Augustinum (*lib. de mendacio c. 3.*), ille mentitur, qui aliud habet in animo, & aliud in verbis, vel quibuscumque significationibus enuntiat; unde duplex eorum dicitur esse mentientis.

Si enim intentio fallendi esset absolute necessaria ad mendacium, mendacia jocosa, & incogitanter, seu temere dicta, aut quæ proferuntur ad vitandum alicujus dolorem, & illa quæ dicuntur, etiam si sit eis non adhibetur, & huiusmodi, non essent proprie mendacia: quod certe contrarium est non solum doctrinæ Sancti Augustini, sed etiam Angelici Doctoris (*2. 2. q. 110. ar. 1. in corp.*); Quod autem, inquit, aliquis intendat falsitatem in opinione alterius constituere fallendo ipsum, non pertinet ad speciem mendacii, sed ad quandam perfectionem ipsius. Et paulo post idem Angelicus Doctor expressè ait (*Ibid. ad 3.*): Cupiditas fallendi pertinet ad perfectionem mendacii, non autem ad speciem ipsius: sicut nec aliquis effectus pertinet ad speciem suæ causæ.

Quæst. 2. Est ne idem, dicere rem falsam & mentiri; vel potius, mentiuntur ne omnes qui dicunt falsitatem?

Resp. Hæc inter se multum differunt; nam potest dici falsum sine mendacio, si ita dicatur, quia verum putatur; v. g. si quis dicat primam sonuisse horam, quia

idem

fidem alteri ita dicenti adhibuit. Potest etiam quis mentiri, verum dicendo; ut si quis rem asserat ita se habere, licet aliter sentiat, & verba sua verum, contra propriam asserentis opinionem, contineant. Ideo si quis putans Petrum hominem probum, dicat tamen esse improbum, aut furem; revera mentitur, etiam si Petrus improbus factus fuerit, & fur; quia constat, id dictum fuisse contra propriam loquentis opinionem, & cum intentione fallendi. Id luculenter explicat Sanctus Raymundus (*in summa l. 1. tit. de mendacio, & adulatione, §. 2.*) auctoritati sacrorum Canonum, pro more suo, innixus.

„Non omnis, inquit, qui mentitur, dicit falsum; imo aliquando dicit verum, licet intendat dicere falsum: & e converso non omnis qui dicit falsum, mentitur; imo aliquando credit dicere verum, licet dicat falsum. Ergo qui mentitur semper fallit voluntate, licet quandoque fallatur in facti veritate; & ideo semper peccat, quia rem linguam non facit, nisi rea mens. 22. quæst. 2. *Homines*. Qui vero dicit falsum, non semper peccat; aliquando enim dicit falsum cum intentione fallendi, & tunc est peccatum & mendacium; aliquando dicit falsum, & credit dicere verum; & tunc si adhibuit diligentiam debitam, non peccat; si autem non, saltem peccat venialiter, 22. q. 2. *Homines*. Qui autem dicit mendacium, semper peccat“.

Quæst. 3. Mendacium potest ne esse licitum in aliquo casu?

Resp. Huic quæstioni dilucide respondet S. Augustinus (*in Enchir. d. fide, spe, & caritate. Cap. 22. refertur in Can. is autem, 22. q. 2.*), „Cum, inquit, verba propterea instituta sint, non per quæ se invicem homines fallant, sed per quæ quisque in alterius notitiam cogitationes suas proferat: verbis ergo uti ad fallaciam, non ad quod instituta sunt, peccatum est. Nec ideo ullum mendacium putandum est non esse peccatum, quia possumus aliquando alicui prodesse mentiendo: possumus enim & furando, si pauper, cui palam datur, sentit incommodum, & dives, cui clam tollitur, non sentit incommodum; nec ideo tale furtum quisquam dixerit non esse peccatum“.

Et ita concludendum est, quod sicut furtum nunquam potest esse licitum, (quia etiamsi non peccetur, quando aliquid accipitur in extrema necessitate: hæc actio solummodo a peccato eximitur, quia furtum non involvit, cum in extrema necessitate omnia communia fiant) ita mendacium nunquam potest esse sine peccato: eo magis quod etiam si in extrema necessitate proferatur, est tamen semper verum mendacium. Unde egregie S. Augustinus (*ib.*): *Non ideo, inquit, mendacium poterit aliquando laudari, quia nonnumquam pro salute quorundam mentimur: peccatum ergo est, sed veniale, quod benevolentia excusat, & ideo fallacia damna.*

Illius doctrinae rationem explicat Angelicus Doctor, dum sic loquitur (2. 2. q. 10. art. 3. in corp.) „: Illud quod est secundum se malum ex genere, nullo modo potest esse bonum & licitum, quia ad hoc quod aliquid sit bonum, requiritur, quod omnia recte concurrant: bonum enim est ex integra causa, malum vero est ex singularibus defectibus. Ut Dionysius dicit, 4. Cap. de Divinis nominibus. Mendacium autem est malum ex genere: est enim actus cadens super indebitam materiam; cum enim voces naturaliter sint signa intellectuum, innaturale est & indebitum, quod aliquis voce significet id, quod non habet in mente; unde Philosophus dicit in 4. Ethic. quod mendacium est per se peccatum, & fugiendum; verum autem est bonum, & laudabile. Unde omne mendacium est peccatum, sicut etiam Augustinus asserit in Libro contra mendacium „. Sanctus Bonaventura huic veritati adhaeretur, dicens (in 3. sent. dist. 38. art. 1. q. 2. in corp.) „: Absque dubio omne mendacium est peccatum, & adeo est ipsi mendacio essentiale esse peccatum, ut nullo pacto, nullo sine, nulla dispensatione, nec humana, nec divina, possit fieri bene „.

Quaest. 4. Quid fieri potest, dum nullo alio modo potest vita proximi salvari, aut etiam salus ejus aeterna procurari, quam mendacium proferendo?

Resp. Si validae tantum adessent rationes ad probandum, ne quidem in his urgentissimis casibus posse nos mentiri; si Divina ita disponente providentia, sancti Patres & Ecclesiae Doctores de hac materia fuisse & ex professo non tractassent; sique praesertim Sanctus Augustinus sigillatim non respondisset iis omnibus objectionibus, quibus humana infirmitas multum in plurium animis robur addit; fatendum est, difficile admodum hanc veritatem, contra tot proprii ingenii praedicta, suaderi potuisse. Sed dum Christianis loquimur, nihilque dicimus, quod prius a sanctis Patribus, non cursim, sed in plenissimis disputationibus ea de re habitis, assertum non fuerit; magna certe spes affulget, veritates talibus testimoniis roboratas, omnem humanarum mentium resistenciam procul ablaturas.

Sanctus Augustinus hanc difficultatem sibi his verbis proponit (lib. contra mendacium, c. 19.): Quomodo apud homines, qui procul dubio si falluntur, avertuntur a perniciem vel aliena, vel sua, periclitantibus subveniatur hominibus, si nos humanus ad mentiendum non inclinet affectus? Si doctores quidam neoterici hoc modo interrogarentur, facile juxta propria principia responderent, quod in hujusmodi casibus equivocatione, aut restrictione mentali utendum est: & dicere v. gr. hominem non esse in tali loco, subintelligendo, aut etiam submissa voce dicendo, ut occidatur: vel, hoc non feci, subintelligendo, ut tibi dicerem, & hujusmodi. Sed quia

quia S. Augustinus talia ignorabat principia, & puriori omnino doctrina fulgebat, sic respondet.

„ Si patienter ine audiat turba mortalitatis, turba infirmitatis, respondebo aliquid pro negotio veritatis. Certe pia, vera, sancta castitas non nisi ex veritate est, & quisquis adversus eam facit, profecto adversus veritatem facit. Cur ergo & si non possit aliter periclitantibus subveniri, non committo stuprum; quod ideo est contrarium veritati, quia contrarium est castitati? Et ut periclitanti subveniatur, locum mendacium, quod ipsi apertissime est contrarium veritati? Quid apud nos tantum promeruit castitas, & offendit veritas; cum omnis ex veritate sit castitas, & ut non corporis, sed mentis castitas, veritasque in mente habet, sicut etiam corporis castitas?

„ Porremo quod paulo ante dixi, & iterum dico, quisquis mihi pro persuadendo & defendendo ullo mendacio contradicit, quid dicit, si verum non dicit? Si autem propterea est audiendus, quoniam verum dicit; quomodo me vult facere, verum dicendo, mendacem? Quomodo mendacium patronam sui adhibet veritatem? An adversario suo vincit, ut a se ipsa vincatur? Quis hanc absurditatem ferat? Nullo ergo modo dixerimus, eos qui asserunt aliquando esse mentientiam, id asserendo, esse veraces; ne, quod est absurdum, non & stultissimum credere, veritas non doceat esse mendaces.

„ Quale est enim: ut esse adulterandum nemo discat a castitate, Deum offendendum nemo discat a pietate, cuiquam nocendum nemo discat a benivolentia, & esse mentientiam discamus a veritate? Porro si hoc non doceat veritas, non est verum; si non est verum, non est discendum: si non est discendum, numquam est igitur mentientium.

„ Sed aliquando, *prosequitur idem S. Doctor.* (Ibid. c. 26.) nobis ipsius quoque salutis aeternae periculum opponitur, quod nostro mendacio, si aliter non potest, depellendum esse clamatur: velut si quicumque baptizatus in potestate sit impiorum atque infidelium constitutus, ad quem perveniri non possit, ut lavacro regenerationis ablatur, nisi deceptis mentiendo custodibus. Ab hoc invidiosissimo clamore, quo cogimur non pro cuiusquam opibus, vel honoribus in hoc saeculo transcurrentibus, non pro ipsa huius temporis vita, sed pro aeterna hominis salute mentiri, quod confugiam, nisi ad te veritas? & mihi abs te proponitur castitas. Cur enim si custodes isti, ut nos ad baptizandum hominem admittant, stupro illi posunt, non facimus contraria castitati; & si mendacio decipi, facimus contraria veritati; cum procul dubio nulli esset amabilis castitas, nisi eam praeciperet veritas? Proinde ut perveniatur ad hominem baptizandum, fallatur „ men-

mentiendo custodes, si hoc jubet veritas. Sed quomodo jubeat veritas, ut homo baptizetur, esse mentientem, si non jubet castitas, ut homo baptizetur, esse merchantem? Cur autem hoc non jubet castitas, nisi quia hoc non docet veritas? Si ergo nisi quod veritas docet, facere non debemus, cum veritas doceat, nec propter hominem baptizandum facere quod contra non est castitati; quomodo nos docebit, propter baptizandum hominem, quod si contrarium est veritati? Sed sicut oculi ad intendendum solum per se sunt, ea tamen quæ a sole illustrantur, libenter videntur; sic animæ jam valentes delectari pulchritudine castitatis, non tamen omnino per se ipsam considerant veritatem, ut de luce castitas, possunt, ut cum ventum meritis ad faciendum aliquid, quod adversum est veritati, ita resugiant & exhorreant, quædam odium relinquunt & exhorrent, si facientium aliquid contra veritatem, quod adversum est castitati. Ille autem filius, qui verbum suscipiens, a perditione longeaberit, & nihil falsi ex eius ore proceat, tam sibi clausum deputat, si ad subvertendum homini per mentaculum, quam si per flumen transire cogatur. Et Pater exaudit orantem, ut valeat sine mendacio subvenire, cui vult Pater ipse, cujus inscrutabilia sunt judicia, subveniri.

Præsertim cum perspicuum sit, Deum nostra opera non indigere, ut ea, quæ decrevit, impleat: *Namquid Deus indiget mendacio vestro, ut pro illo loquamini dicis (Joh. 1. 13. 7.)?*

Nemum idem Sanctus Augustinus hanc quætionem breviter resolvit, dicens (*lib. de mendacio, c. 21. refertur in Can. primum, 22. q. 2.*): *Nec enim recte testimonii veritas pro cuiusquam temporali commodo ac salute corrumpitur; ad sempiternam vero salutem, nullus ducendus est capitulum mendacio.* Hunc Doctorem sequens S. Isidorus Hispalensis (*Cap. de mendacio, refertur in Can. Omnes 22. q. 2.*): *Omne, inquit, genus mendacii summopere fuge, nec qualibet frivola vitam alienius defendas.* Cum, ut docet Alexander III. (*In Concil. Later. n. 3. refertur in Cap. Super eo, de usuris.*) *Scriptura sacra prohibeat, pro alterius vita mentiri.*

Quæst. 5. Quid responderi potest objectioni, quæ plerumque sumitur ex variis exemplis in Scriptura Sacra relictis, quibus constare videtur, Sanctos in quibusdam casibus mentitos fuisse?

Resp. Pleraque hujuscemodi præsumpta mendacia a Sanctis excusantur Patribus, qui probant, vera non fuisse mendacia; & etiamsi omnia Sanctorum verba a falsitate immunita non crederentur, non ideo sequeretur, imitandos esse in talibus; nemo enim unquam asseruit, Sanctos impeccabiles omnino fuisse, ut non potuissent per inadvertentiam in aliquod veniale peccatum incidere.

Quapropter, ut docet Sanctus Augustinus (*contra*

„mendac. c. 15.), quando nobis de Scripturis sanctis
 „mentiendi proponuntur exempla : aut mendacia non
 „sunt, sed putamus esse, dum non intelligitur ; aut
 „si mendacia sunt, imitanda non sunt, quia iusta esse
 „non possunt.

„Sed quod scriptum est, bene Deum fecisse cum He-
 „brais obstericibus, & cum Rahab Jerichuntina mere-
 „trice ; non ideo factum est, quia mentitæ sunt, sed
 „quia in homines Dei misericordes fuerunt. Non est
 „itaque in eis remunerata fallacia, sed benevolentia :
 „benignitas mentis, non iniquitas mentientis. Sicut
 „enim mirum absurdumque non esset, si alio prius tem-
 „pore compulsa ab eis aliqua opera mala, Deus pro-
 „pter posteriora opera bona vellent ignorare ; ita miran-
 „dum non est, quod uno tempore in una causa Deus
 „utrumque conspiciens, idest factum misericorditer, fa-
 „ctumque fallaciter, & bonum remuneraverit, & pro-
 „pter hoc bonum, malum illud ignovit.

„Restat itaque, ut intelligamus, illis mulieribus vel
 „in Aegypto, vel in Jericho pro humanitate & miseri-
 „cordia redditam fuisse mercedem utique temporalem ;
 „quæ quidem & ipsa æternam aliquid etiam illis ne-
 „scientibus Prophetica significatione figuraret. Utrum
 „autem sit aliquando vel pro cuiusquam salute mentien-
 „dum, cum quæstio sit, in qua dissolvenda etiam do-
 „ctissimi fatigantur, valde illarum muliercularum in il-
 „lis populis constitutarum, & illis moribus aduetarum,
 „excedebat modum.

„Itaque hanc earum ignorantiam, sicut aliarum rerum,
 „quas pariter nesciebant, sed scienda sunt a filiis non
 „hujus sæculi, sed futuri, Dei patientia sustinebat : qui
 „tamen eis pro benignitate humana, quam famulis ejus
 „impenderant, quamvis cæleste aliquid significantia,
 „præmia terrena reddebat. Et Rahab quidem ex Jeri-
 „cho liberata, in Dei populum transitum fecit : ubi pro-
 „ficiens posset in æterna, & immortalia munera perve-
 „nire, quæ nullo sunt quærenda mendacio.

„Tunc tamen quod illud opus bonum, & pro suæ vi-
 „tæ conditione laudabile Israelitis exploratoribus præ-
 „stitit, nondum erat talis, ne ab ea exigeretur. Sit in
 „ore vestro, *Est, est* : Non, non, obsterices autem il-
 „læ quamvis Hebrææ, si secundum carnem tantummo-
 „do sapuerunt : quid aut quantum est quod eis profuit
 „remuneratio temporalis, quia fecerunt sibi domos, nisi
 „proficiendo pertinuerint ad eam domum, de qua Deo
 „cantatur ; *Beati qui habitant in domo tua, in sæculum*
 „*sæculorum laudabunt te* ? Multum autem fatendum est
 „tamen spe atque indole animum esse laudandum, qui
 „numquam nisi hac intentione mentitur, quia vult pro-
 „desse alicui, nocere autem nemini.

„Sed nos cum quærimus, sit-ne boni hominis ali-
 „quan-

quando mentiri; non de homine querimus adhuc ad
 Ægyptum, vel ad Jericho, vel ad Babyloniam perti-
 nente, vel adhuc ad Hierusalem terrenam, quæ servit
 cum filiis suis: sed de cive illius civitatis, quæ sur-
 sum est libera, mater nostra, æterna in cælis. Et re-
 spondetur quærentibus nobis: omne mendacium non
 est ex veritate. Filii autem illius civitatis, filii sunt,
 de quibus scriptum est: *In ore eorum non est inven-*
tum mendacium. Ejus civitatis filius est, de quo item
 scriptum est: *Verbum suscipiens Filius, a perditione*
longe aberit. Excipiens autem excepit illud sibi, &
 nihil falsi ex ejus ore procedit.

His filiis supernæ Hierusalem, & sanctæ civitatis æ-
 ternæ, si quando ut hominibus obrepit qualecumque
 mendacium, poscunt humiliter veniam, non inde quæ-
 runt insuper gloriam.

Sed dicet aliquis: ergo ne obstetrices illæ atque Ra-
 hab melius fecissent, si nullam misericordiam præsti-
 tissent, nolendo mentiri? Imo vero illæ mulieres He-
 brææ, si essent tales, de quibus quærimus, utrum sit
 eis aliquando mentiendum, nec aliquid falsi dicerent,
 & foeda ministeria de parvulis occidendis liberrime re-
 cuserent. Sed inquires, ipsæ morerentur; At vide, quid
 sequatur; morerentur enim coelestis habitationis incom-
 parabiliter ampliore mercede, quam domus illæ, quas
 sibi fecerunt, in terra esse potuerunt. Morerentur enim
 futuræ in æterna felicitate, mortem perpeßæ pro in-
 nocentissima veritate. Quid illa in Jericho? Nunquid
 hoc posset? Nonne si quærentes cives mentiendo non
 falleret, verum dicendo, latentes hospites proderet?
 An posset interrogationibus dicere, scio ubi sunt, sed
 Deum timeo, non eos prodo? Posset hoc quidem di-
 cere, si jam esset vera Israelita, in qua dolus non es-
 set: quod futura erat per misericordiam Dei; transiens
 per civitatem Dei.

Verum illi hoc audito, inquires, illam perimerent,
 domum scrutarentur. Sed nunquid consequens erat, ut
 illos etiam, quos diligenter occultaverat, invenirent?
 Prospexerat enim cautissima mulier & ibi eos posue-
 rat, ubi latere potuissent, etiamsi mentienti creditum
 non fuisset. Ita & illa, & si tamen a suis civibus esset
 occisa, pro misericordii opere, vitam istam finiendam,
 pretiosa in conspectu Domini morte finisset, & erga
 illos beneficium inane non fuisset.

Sed, inquires, quid si & ad illum locum ubi eos oc-
 cultaverit, ii a quibus quærebantur perferutando omnia
 pervenissent? Isto modo dici potest, quid si mulieri
 vilissimæ atque turpissimæ non solum mentienti, verum
 etiam pejeranti credere noluisset? nempe etiam sic
 consecutura fuerat, quæ timendo mentita est.

Et ubi ponimus voluntatem ac potestatem Dei? An
 forte non poterat & illam nec civibus suis mentientem,

„ nec homines Dei prodentem, & illos suos ab omni per-
 „ nicie custodire? A quo enim & post mulieris mentis
 „ custoditi sunt, ab eo potuerunt, etiam illa mentita non
 „ esset, utique custodiri. Nisi forte obliti sumus hoc fuisse
 „ in Sodomis factum, ubi masculi in masculos nefanda li-
 „ bidine accensi, nec ostium domus, in qua erant, quos
 „ querebant, invenire potuerunt, quoniam vir iustus in
 „ causa omnino simillima pro suis hospitibus mentiri no-
 „ luit, quos esse Angelos nesciebat, & vim morte peiorem
 „ ne paterentur timebat. Et certe poterat talia respondere
 „ querentibus, qualia in Jericho mulier illa respondit.
 „ Nam prorsus similiter & illi interrogando quaesierunt.
 „ Sed homo iustus noluit pro corporibus hospitem animam
 „ suam suo mendacio maculari, pro quibus voluit corpo-
 „ ra filiarum alienae libidinis iniquitate vim perpeti.

„ Faciat ergo homo etiam pro temporali hominum sa-
 „ lute quod potest. Cum autem ad hunc articulum ven-
 „ tum fuerit, ut tali saluti consulere nisi peccando non
 „ possit, tam se existimet non habere quod faciat, quan-
 „ do in reliquum esse perpexerit, quod non recte faciat.

„ Proinde Rahab in Jerico, quia peregrinos homines
 „ Dei suscepit hospitio, quia in eorum susceptione peri-
 „ cuitata est, quia in eorum Deum credidit, quia dili-
 „ genter eis ubi potuit, occultavit, quia per aliam viam
 „ remanenti consilium fidelissimum dedit, etiam supernae
 „ Hierosolymae civibus imitanda laudatur. Quod autem
 „ mentita est, etiam si aliquid tibi Propheticum intelli-
 „ genter exponitur, non tamen imitandum sapienter pro-
 „ ponitur: quamvis Deus illa bona memorabiliter hono-
 „ raverit, hoc malum clementer ignoverit.

„ Quae cum ita sint, quoniam nimis longum est omnia
 „ pertractare, quae in illo libro dicta sunt posita sunt imi-
 „ tanda exempla mentium. Et hanc regulam non videntur
 „ non solum ista, verum etiam si qua sint talia, imitan-
 „ da ut aut quod esse creditur, ostendatur, aut esse menda-
 „ cium; siue ubi tacetur verum, nec dicitur falsum, tunc
 „ ubi significatio verax aliud ex alio vult intelligi, quod
 „ genus figurarum, vel dictorum, vel factorum, etiam
 „ in Prophetis libris: aut quae convincuntur esse menda-
 „ cia, non esse imitanda demonstrantur, & si qua nobis ut
 „ alia peccata surreperint, non eis tribuendam iustitiam,
 „ sed veniam postulandam. Hoc quidem mihi videtur, & ad
 „ istam sententiam me superius disputata compellunt.

„ *Quest. 6.* Sed numquid videmus in Scriptura sacra
 „ Deum remunerasse obstrictas Aegyptiacas, ob delusum
 „ ab eis Pharaonem? Quod si ita sit, nonne inde inferen-
 „ dum est, mendacium, in quibusdam casibus valde urgen-
 „ tibus, posse fieri licitum?

„ *Resp.* Huic qua boni accurate respondet S. Gregorius
 „ his verbis (*moral. 18. cap. in 21. & Job.*): „ Non-
 „ nulli de obstrictum fallacia conantur asserere, hoc
 „ mendacii genus non esse peccatum, maximo quod il-
 „ lis

lis mentientibus scriptum est, quia edificavit illis Dominus domos. In qua magis recompensatione cognoscitur, quid mendacii culpa mereatur. Nam benignitatis earum merces, quæ eis in æterna potuit vita retribui, pro admissa culpa mendacii, in terrenam est recompensationem declinata: ut in vita sua, quam mentiendo tueri voluerunt, ea quæ fecerunt, bona reciperent, & ulterius quod expectarent, mercedi suæ præmium non haberent.

Nam si subtiliter perpendatur, amore vitæ præsentis mentitæ sunt, non intentione mercedis. Parcendo quippe conatæ sunt infantium vitam tegere, mentiendo, suam. Et licet in Testamento veteri nonnulla possint talia reperiri, pene numquam tamen hoc, vel tale genus mendacii a perfectis admissum, studiosus ibi Lector inveniet, quamvis mendacium quamdam tenere veritatis imaginem videatur, & sub veteri fortitan Testamento minoris cultus esse potuit, in quo per taurorum hircorumque victimas, sacrificium non fuit ipsa veritas, sed umbra veritatis. Nam in Testamento novo præceptis altioribus manifestata per carnem veritate proficimus, iustumque est, ut facta quædam, quæ in illo populo umbræ veritatis deserviant, deferamus. Si quis vero per Testamentum vetus vult suum tueri mendacium, quia minus illic quibusdam fortasse nocuerit, dicat, nec esse rerum alienarum ratum, & retributionem injuriæ, quæ infirmis illis concessa sunt, sibi nocere non posse. Quæ omnia cum eis liquet quanta animadversione veritas insequitur, quæ nobis jam, significationis suæ umbra postposita, in vera carne declaratur.

Jam superius vidimus, sanctum Augustinum in eodem plane sensu respondisse hujusmodi objectioni, sicut & aliis, quæ ex variis exemplis in Scriptura sacra relatis elici possunt. Sanctus Thomas & sanctus Bonaventura, potiora sunt. Sanctus Scholasticæ lumina, sibi easdem difficultates proponunt, & non secus ac sanctus Augustinus sanctusque Gregorius, eas dissolvunt: Dicendum, inquit sanctus Thomas (2. 2. q. 100. ar. 3. ad 3.), quod in Scriptura sacra, ut Augustinus dicit, inducuntur aliquorum gesta quasi exempla perfectæ virtutis, de quibus non est æstimandum eos fuisse mentitos: si quæ tamen in eorum dictis appareant, quæ mendacia videantur, intelligendum est ea figurative & prophetice dicta esse, &c.

Ad illud quod obi citur, inquit sanctus Bonaventura (in 4. sent. dist. 18. ar. 1. q. 2. ar. 1.), in contrarium per exempla veteris Testamenti de mendacio Abraham, Isaac, & Joseph, dicendum, quod nullus eorum mentitus est, &c.

Quare cum celebri Concilio Colonienfi dicere possimus (Institutio compendiosa doctrinæ Christianæ in Concilio Colonienfi an. 1516. in explicat. Decalog. 8. præcepto.):

pro.): Certe Christiano homini potius expectanda mori fuerit, quam ut fidem fallat, aut ut mentiatur, vel apud impios etiam pietatis causa. Nam sibi quisque dictum putare debet, quod Ecclesiastici 7. scribitur. Noli velle mentiri omne mendacium. Deinde omnino cavendum Christiano, ne mendacio pietatis causam prætexat. Paulus ait: Si veritas Dei in meo mendacio abundavit in gloriam ipsius, qui adhuc ego tamquam peccator iudicer; & non sicut blasphemamur, & sicut ajunt quidam nos dicere, faciamus mala, ut eveniant bona, quorum damnatio iusta est.

Quest. 7. Nonne in urgentibus, & fastidiosis occasionibus, uti possumus æquivocationibus, aut restrictionibus mentalibus, ut aliqua magno momenti veritas occultetur, & effugiamus periculosum aliquod negotium?

Resp. Ut huic questioni, quam sæculi corruptio difficilem reddit in praxi, responderi possit: necesse est, ut breviter explicemus, quid intelligatur per æquivocationem, amphibologiam, vel restrictionem mentalem. Ut plurimum hæc confunduntur, & in eodem plano sensu accipiuntur, licet æquivocatio fiat communiter in uno vocabulo, & amphibologia in plurium copulatione verborum. Et per hæc intelligunt homines usum quorundam verborum, aut cujusdam loquendi modi ambigui, & sub duplici sensu: cum hac intentione, ut ille, ad quem dirigitur sermo, hæc verba intelligat in eo sensu, qui non est conformis veritati. Illæ autem æquivocationes differunt inter se, quia quædam veræ tantum sunt in uno sensu, quem difficile & raro admodum admittunt: aliæ vero quasi æqualiter admittere possunt sensum verum, & sensum falsum: verb. gr. hæc verba: *Hic homo est festivus*, possunt æque designare, quod talis sit ad hilaritatem pronus, aut quod sit irrisor & mordax. Sed e contra, quando dicitur: *Hic homo respicit tantummodo Ecclesiæ bonum*: frequentius hæc verba in bonam partem accipiuntur; quamvis etiam possint de eo intelligi, qui id unum intendit, ut ex bonis Ecclesiæ diftescat.

Quantum vero ad restrictionem mentalem, tunc fit, quando post prolata verba quæ rem falsam exprimunt, subintelliguntur alia verba, quæ simul unita possunt reddere orationem veram: v. gr. si dicam, *Fui Roma*, licet verè non fuerim; sed subintelligo hæc verba: *Dico quod*, quæ unita cum aliis, *Fui Roma*, faciunt verum sensum. Vel si volens significare, me hodie non videri ralem hominem, dico: *Non vidi ralem hominem hodie*, subintelligendo: *ut tibi dicam*, vel *apud antipodas*: & hujusmodi. Notandum tamen est, sæpius per amphibologias, aut æquivocationes, intelligi etiam restrictiones mentales.

His positis, videtur, quod quando quis utitur his æqui.

equivocationibus, aut amphibologiis, aut etiam restrictionibus mentalibus, sciens, se hoc modo alteri significare aliquid suæ menti & veritati contrarium, semper committit mendacium, & consequenter peccat, cum mendacium sine peccato esse non possit, ut supra dictum est. Id autem facile probari potest, quia certum est, quod tunc quis vult per sua verba significare rem diversam ab ea quæ in mente est, & quod sic revera habet duplex cor. Id etiam expresse asseritur a sancto Augustino: dum sic loquitur (de mendacio c. 3.): *Ille mentitur, qui aliud habet in animo, & aliud verbis, vel quibuslibet significationibus enuntiat. Unde etiam duplex cor dicitur esse mentientis, id est duplex cogitatio, una rei ejus quam veram esse vel scit vel putat, & non profert, altera ejus quam pro ipsa profert, sciens falsam esse, vel putans.*

Igitur dubitari non potest, juxta sancti Doctoris mentem, quin illi qui utuntur equivocationibus, amphibologiis, aut restrictionibus mentalibus, vere mentiuntur: cum satis censet, illos significare talibus equivocationibus, rem plane diversam ab ea, quam in mente retinent, & occultant. Et ita de talibus, perinde ac de aliis qui simplicius mentiuntur, dici potest, illos cum duplicitate cordis loqui, & duas diversas cogitationes habere; nam ex una parte cogitant id quod sciunt aut putant esse verum, & quod occultare intendunt; & ex alia parte cogitant de ea re quam sciunt, aut putant esse falsum, quam que dicunt, aut significant, dum veritatem significare debent.

Illi equivocationum & restrictionum mentalium artifices, eos ad quos loquuntur decipiunt, quod proprium est mentientium: nam sic, ut ait idem sanctus Augustinus, dum aliquid cogitamus, & aliud contrarium dicimus, decipimus proximum, & dolose cum eo agimus: ac habemus velut duo diversa corda, aut cor duplex; cum in una cordis parte veritas videatur, alia vero concipiatur mendacium, quod significare volumus: quod vera decipio dici debet, dum, ut ait Ps. lxxviii (Psal. 11.); *labia dolosa in corde & corde locuti sunt.*

Dici autem potest, illum qui verbis equivocis, aut restrictionibus mentalibus utitur, revera cum duplicitate cordis loqui, dum per sua verba id significare intendit, quod contrarium est veritati, quam agnoscit, & in corde occultat. Dum id agitur, rerum ordo aliquo modo pervertitur & immutatur; cum enim, ut docet Angelicus Doctor (2. 2. q. 110. p. 3. in corp.), *voces naturaliter sint signa intellectuum, innaturale est & indebitum, quod aliquis voce significet id quod non habet in mente.* Quod certe bene fidei contrarium est, & quodammodo destruit illud Societatis civilis vinculum, quod valde inter homines necessarium est.

Deinde cum verba, quæcumque sint, significant potius unam rem, quam aliam solummodo, quia usus com-

munis id operatur, ut illi, quibus dicuntur talia verba, tali & tali modo intelligant: inde sequitur, omnia vocabula sensum habere relativum ad eum cui dicuntur, nullumque alium sensum eis convenire, dum Petro loquimur, quam illum juxta quem a Petro intelliguntur; constat enim, nos non loqui ut a nobismetipsis intelligamur, sed ab aliis: & ita si tali modo loquimur, ut alii verba nostra in falso sensu intelligant, vere cum hac intentione mentimur, cum his utamur verbis, ut alii intelligant sensum falsum, & nostræ cogitationi ac menti contrarium.

Talium æquivocationum & aliarum fraudum, quæ in sermone affectari possunt reprobationem expressam invenimus in Libro vulgo sancto Augustino tributo, sed quem eruditiores a Patre minus antiquo compositum esse asserunt (*Lib. de Conflictu virtutum, & virtutum, c. 29. inter Opera sancti Augustini.*): Fallacia, inquit, atque mendacium, & ipsa unum dicunt, fallacia autem fit ingenio, mendacium vero simplici verbo. Fallacia igitur dicitur cum in non dando aliquem illudere quæris; quid in petendo moras innectis? non habeo quod tibi tribuere possim celans utique in corde quod habet, vel quod sibi conseruet, vel quod aliis, si volueris inest, tribuat. Mendacium dicis; omnino quod postulas non habeo: scilicet non artificioso ingenio sicut fallacia, sed simplici negationis verbo frustratur poscentem. Sed veritas ad utraque respondet: nec artificioso ingenio, non simplici verbo oportet decipere quemquam: quia quolibet artis modo mentitur: Os quod mentitur, occidit animam & omnibus mendacibus pars illorum erit in stagno ardenti igne & sulphure.

Superfluum videtur hic fusius probare, usum æquivocationum, amphibologiarum, & restrictionum mentalium æquitati Legique Divinæ consonum non esse: cum ex ipso innato nobis naturali lumine satis constet, talem usum contrarium esse veritati, & bonæ fidei in societate civili necessariæ. Præterea sancta Sedes Apostolica opiniones contrarias dampnavit in celebri, sed plane necessario Decreto contra 64. Propositiones Morales (*Decretum Innoc. XI. contra 65. Proposit. 4. Martii 1679.*).

25. Propositio damnata.

Cum causa licitum est jurare sine animo jurandi, si ve res sit levis, si ve gravis.

26. Propositio damnata.

Si quis, vel solus, vel coram aliis, si ve interrogatus, si ve propria sponte, si ve recreationis causa, si ve quocumque alio sine iure, se non fecisse aliquid, quod revera fecit, intelligendo intra se aliquid aliud quod non fecit, vel aliam viam ab ea in qua fecit, vel quodvis aliud additum verum, revera non mentitur, nec est perjurus.

27. Propositio damnata.

Causa iusta utendi his amphibologiis est, quoties id neces-

necessarium, aut utile est ad salutem corporis, honorem, res familiares tuendas, vel ad quemlibet alium virtutis actum, ita ut veritatis occultatio censeatur tunc expediens, & studiosa.

28. Propositio damnata.

Qui mediante commendatione, vel munere, ad Magistratum, vel Officium publicum promotus est, poteris cum restrictione mentali prestare juramentum, quod de mandato Regis a similibus solet exigi non habito respectu ad intentionem exigentis, quia non tenetur fateri crimen occultum.

Quest. 8. Si æquivocationes & restrictiones mentales numquam licitæ sunt, quomodo responderi poterit his qui obijciunt, Dominum Jesum illis usum aliquando fuisse?

Resp. Verum quidem est, talium duplicitatum fautores varia Scripturæ & Novi etiam Testamenti loca opponere, ut ostendant, Dominum Jesum Christum illis usum fuisse, & consequenter concludendum esse, licitas esse posse in quibusdam casibus: sed si consulantur sancti Patres, & alii Catholici interpretes, qui hæc loca diligenter interpretati sunt, facile videbitur, inutilia plane esse ad defendendas æquivocationes & restrictiones mentales.

Etenim locus 24. Capitis Evangelii secundum Matthæum, & 13 secundum Marcum, quæ loca a restrictionum mentalium fautoribus adducuntur tamquam magis faventia sue opinioni, variis modis exponi possunt, nulla restrictione mentali, aut æquivocatione admissa. Christus loquens cum Apostolis de die judicii: *De die autem illa, inquit, & hora nemo scit, neque Angeli celorum, nisi solus Pater*: & secundum Marcum: *De die autem illa, vel hora nemo scit, neque Angeli in Cælo, neque Filius, nisi Pater*. Quo pacto, inquirunt adversarii, sine ulla restrictione mentali poterat Dominus dicere, se nescire diem & horam judicii?

Sanctus Gregorius Papa huic difficultati accurate respondet, ut & alii quæ in Scriptura occurrere possunt, his verbis (1. 8. epist. 12. ad Eulogium Patriarcham Alexandrinum.): „Hoc quod de ficulnea dixistis, in eo sensu proprie Beatus Augustinus loquitur, quia cum Evangelista subiungit: Nondum enim erat tempus ficorum, aperte cognoscitur, quod per ficum Dominus in Synagoga fructum quæsierat, quæ folia legis habuit, sed fructum operis non habebat. Non enim poterat Creator omnium nescire, quia fructum ficus non habuit, quod dum tempus ficorum non esset, omnes poterant scire. De eo vero, quod scriptum est: quia diem, & horam, neque Filius, neque Angeli sciunt: omnino recte vestra sanctitas sensit; quoniam non ad eundem Filium, juxta hoc, quod caput est, sed juxta ce-

pus ejus, quod sumus nos, est certissime referendum. Quia de re multis in locis idem B. Augustinus eo sensu utitur. Dicit quoque & alius, quod de eodem Filio

possit intelligi, quia Deus omnipotens aliquando mere
loquitur humano, sicut de Abraham dicit: *Nunc co-*
gnovi, quia times Deum. Non quia se Deus tunc ti-
meri cognoverit; sed quia tunc eandem Abraham fecit
agnoscere, quia Deum timeret. Sicut enim nos diem
latum dicimus, non quod ipse dies latus sit, sed quia
nos latus facit: ita & omnipotens Filius nescire se di-
cit diem, quem nescire scit, non quod ipse nesciat
diem, sed quia nunc sciri minime permittat. Unde &
Pater solus dicitur scire, quia consubstantialis ei Fi-
lius, ex ejus natura, quæ est supra Angelos, habet,
ut hoc sciat, quod Angeli ignorant. Unde & hoc in-
telligi subtilius potest: quia incarnatus Unigenitus, sa-
ctusque pro nobis homo perfectus, in natura quidem
humanitatis novit quidem & horam judicii, sed tamen
hanc non ex natura humanitatis novit. Quod ergo in
ipsa novit, non ex ipsa novit: quia Deus, & homo
factus, diem & horam judicii, non nisi per Deitatis
sue potentiam novit, sicut & in nuptiis cum Mater
Virgo diceret vinum deesse respondit; *Quid mihi, &*
tibi est, mulier? nondum venit hora mea, &c.

Sanctus Ambrosius in eodem sensu explicat Evangelii
textum (in Luc. c. 17.): *Ut, inquit, magis dictum se-*
cundum filium hominis aestimemus; quia temporum fir-
nem, non per naturam hominis, sed per naturam Dei
novit. Diem judicii, inquit S. Cyrillus (lib. 9. the-
sauri, c. 4.), ignorare dispensando dixit Christus, ut
homini, quem assumpsit, congruentia diceret; hominis
enim natura proprium est ignorare futura. Et S. Gre-
gorius Nazianzenus dicit (orat. 36.), quod horam co-
gnitam habet ut Deus, ignorat ut homo.

Quest. 9. Quotuplex est mendacii genus?

Resp. Octo mendacii genera numerat Sanctus Augusti-
nus in Tractatu de mendacio, cujus magnam partem Gra-
tianus in Decreto inseruit (lib. de mendacio, c. 14. & 25.
refert. in Canon. Primum, 1. q. 2.): „Primum est capi-
„ tale mendacium, inquit, longeque fugiendum, quod
„ fit in doctrina Religionis, ad quod mendacium nulla
„ condicione quinquam debet adduci. Secundum autem,
„ ut aliquem lædat injure, quod & tale est, ut & nulli
„ prodest, & obest alicui. Tertium est, quod ita prodest
„ alteri, ut obest alteri, quamvis non ad immunditiam
„ obest corporalem. Quartum, quod fit sola mentiendi
„ saliendique libidine, quod merum mendacium est.
„ Quintum, quod fit placendi cupiditate de suaviloquio.
„ His omnibus penitus evitatis, atque rejectis, sequitur
„ sextum genus, quod & nulli obest, & prodest alicui:
„ veluti si quispiam pecuniam alicujus injuste tollendam
„ sciens, ubi scit, nescire se mentiatur quorumque in-
„ terrogante. Septimum, quod & nulli obest, & prodest
„ alicui, veluti si nolens hominem ad mortem quæsum
„ proderet, mentiatur. Octavum est genus mendacii,
„ quod

quod & nulli obest, & ad hoc prodest, ut ab inimicis
ditia corporali aliquem tueatur.

Non est igitur mentiendum in doctrina pietatis; magnum enim scelus est, primum genus detestabilis mendacii. Non est mentiendum secundo genere, quia nulli facienda est injuria. Non est mentiendum tertio genere, quia nulli cum alterius injuria consulendum est. Non est mentiendum quarto genere, propter mendacii libidinem, quæ per se ipsam vitiosa est. Non est mentiendum quinto genere, quia nec ipsa veritas sine placendi hominibus enuntianda est; quanto minus mendacium, quod per se ipsum, quia mendacium est, utique turpe est? Non est mentiendum sexto genere; neque enim recte etiam testimonii veritas, pro cuiusquam temporali commodo, ac salute corrumpitur. Ad sempiternam vero salutem nullus ducendus opitulante mendacio. Non enim malis convertentium moribus aliquis ad bonos mores convertendus est: quia si erga illum faciendum est, debet etiam ipse conversus facere erga alios. Atque ita non ad bonos, sed ad malos mores convertitur, cum hoc ei præbatur imitando converso, quod ei præstitum est convertendo.

Neque septimo genere mentiendum est; non enim cuiusquam commoditas, aut salus temporalis, perficienda fidei proferenda est. Nec si quisquam in recte factis nostris tam male movetur, ut fiat etiam animo deterior, longeque a pietate remotior, propterea recte facta deferenda sunt; cum id nobis præcipue cernendum sit, quo vocare, atque invitare debemus, quos sicut nosmetipsos diligimus; fortissimoque animo bibenda est Apostolica illa sententia: *Aliis quidem sumus odor vite in vitam, aliis odor mortis in mortem. Et ad hæc quis idoneus?*

Nec octavo genere mentiendum est, quia & in bonis castitas animi, pudicitia corporis & in malis id, quod ipsi facimus, eo quod fieri sinimus majus est. In his autem octo generibus tanto quisque minus peccat, cum mentitur, quanto demergit ad octavum: tanto amplius, quanto demergit ad primum. Quisquis autem esse aliquod genus mendacii, quod peccatum non sit putaverit, decipiet seipsum turpiter, cum honestum se deceptorem arbitratum aliorum. Tanta porro cæcitas hoc minum animos occupavit, ut ei parum sit, si dicamus quedam mendacia non esse peccata, nisi etiam in quibusdam peccatum dicant esse, si mendacium recusemus.

Quæst. 10. Potest ne assignari alia mendaciorum divisio?
Resp. Mendacia dividi possunt in perniciofa, officiosa, & iocosa: & ad has tres species reduci possunt illæ octo, quas ex S. Augustino retulimus: & idem S. Doctor huic ultimæ divisioni, quæ brevior, accuratior, & forte etiam magis universalis, quam prima, apparet, occasionem dedisse videtur, dum in expositione Psalmi sic loquitur (in

Ps. 5. Vers. Perdes omnes qui loquuntur mendacium. Duo sunt omnino genera mendaciorum, in quibus non est magna culpa, sed tamen non sunt sine culpa: cum aut jocamur, aut, ut proximus, mentimur. Hæc ultima divisio placuit S. Thomæ, & S. Bonaventuræ; *Mentians*, inquit Seraphicus Doctor (*in 3. sent. dist. 38. art. 1. q. 5. in corp.*), aut intendit prodesse, aut delectare, aut ledere; secundum quod intendit prodesse, est mendacium officiosum: secundum quod intendit delectare, est mendacium jocosum: secundum quod intendit ledere, est mendacium perniciosum.

Quæst. 11. Quandoenam mendacium est solummodo peccatum veniale, quandoenam potest esse peccatum mortale?

Resp. Hujus quæstionis resolutio quodammodo reperiri potest in verbis S. Augustini supra citatis: Nam, si, ut ait idem S. Doctor, duo sunt omnino genera mendaciorum, in quibus non est magna culpa, sed tamen non sunt sine culpa; cum aut jocamur, aut, ut proximo, mentimur: inde concludi potest, quod ut plurimum mendacia tantummodo noxia, seu perniciofa, sunt peccata mortalia; aliter autem duæ species, ex natura sua, peccatum tantum veniale important.

Angelicus Doctor de mendaciis in eodem plane sensu loquitur, dum ait (*2. 2. q. 100. ar. 3. in arg. sed contra, & in corp.*): „Peccatum mortale proprie est, quod repugnat charitati, per quam anima vivit Deo conjuncta, ut dictum est: potest autem mendacium charitati dupliciter contrariari: uno modo secundum se: alio modo secundum finem intentum: tertio modo per accidens. Secundum se quidem charitati contrariatur ex ipsa falsa significatione, quæ quidem si sit circa res divinas, contrariatur charitati Dei, cujus veritatem aliquis tali mendacio occultat, vel corrumpit; unde hujusmodi mendacium non solum opponitur virtuti veritatis, sed etiam virtuti Fidei, & Religionis, & ideo hoc mendacium est gravissimum, & mortale.

„Si vero falsa significatio sit circa aliquid, cujus cognitio pertineat ad hominis bonum; puta, quæ pertineat ad perfectionem scientiæ, & informationem morum, tale mendacium, in quantum infert damnum falsæ opinionis proximo, contrariatur charitati, quantum ad dilectionem proximi; unde est peccatum mortale.

„Si vero falsa opinio ex mendacio generata, sit circa aliquid, de quo non referat, utrum sic, vel aliter cognoscatur: tunc ex tali mendacio non damnificatur proximus: sicut si quis fallatur in aliquibus particulariibus contingentibus, ad se non pertinentibus; unde tale mendacium secundum se non est peccatum mortale.

„Ratione vero finis intenti, aliquid mendacium contrariatur charitati: puta, quod dicitur, aut in injuriam Dei, quod semper est mortale peccatum, utpote religioni contrarium; aut in nocumendum proximi, quan-

„tum

„ tum ad personam, divitias, vel famam: & hoc etiam
 „ est peccatum mortale, cum nocere proximo sit pecca-
 „ tum mortale: ex sola autem intentione peccati mor-
 „ talis aliquis mortaliter peccat. Si vero finis intentus
 „ non sit contrarius charitati, nec mendacium secundum
 „ hanc rationem erit peccatum mortale, sicut apparet in
 „ mendacio iocoso, in quo intenditur etiam utilitas pro-
 „ ximi: per accidens autem potest contrariari charitati
 „ ratione scandalii, vel cuiuscumque damni consequen-
 „ tis: & sic erit etiam peccatum mortale, dum scilicet
 „ aliquis non veretur propter scandalum publice mentiri.“
 „ Demum Sanctus Bonaventura hanc questionem paucis
 „ verbis resolvit, dicens (*in lib. 3. sent. dist. 38. ar. 1. q. 3. in corp.*): „ Peccatum mentacii non est generaliter
 „ mortale, sed mortale fit ratione materiæ circa quam,
 „ & ratione contemptus, & ratione nocimenti, & et-
 „ iam ratione libidinis mentiendi, quæ faciunt menda-
 „ cium esse perniciosum, & mortale peccatum. Et quia
 „ hæc non semper concurrunt ad esse aliquando venia-
 „ le, aliquando mortale.“

„ *Quæst. 12.* Potest ne peccari contra hoc præceptum a-
 „ liter, quam verbis?

„ *Resp.* Quamvis mendacium frequentius lingua com-
 „ mittatur, tamen sancti Patres, & post ipsos Doctor An-
 „ gelicus, agnoscunt duos peccandi modos, scilicet simu-
 „ lationem, & hypocrisim.

„ *Quæst. 13.* Quid est simulatio, & peccat-ne qui ea utitur?

„ *Resp.* Simulatio fit, cum quibusdam actionibus, aut a-
 „ liis signis, studiose insinuat aliquid veritati contrarium:
 „ veluti dum quis vult videri alius, quam revera sit; aut
 „ velle id, quod revera non vult; & huiusmodi. Satis au-
 „ tem constat, tales simulationes non esse sine peccato;
 „ quia ut supra ex Sancto Augustino retulimus (*lib. de*
 „ *mendacio, c. 3.*): Ille mentitur, qui aliud habet in ani-
 „ mo, & aliud in verbis, vel quibuslibet significationi-
 „ bus enunciat: unde duplex cor dicitur esse mentientis.

„ Unde etiam Angelicus Doctor sic expresse loquitur (2. 2.
 „ q. 11. ar. 1. *in corp.*): „ Ad virtutem veritatis pertinet,
 „ ut quis talem se exhibeat exterius per signa exteriora,
 „ qualis est: signa autem exteriora non solum sunt ver-
 „ ba, sed etiam facta; sicut ergo veritati opponitur,
 „ quod aliquis per verba exteriora aliud significet, quam
 „ quod habet apud se (quod ad mendacium pertinet)
 „ ita etiam opponitur veritati, quod aliquis per aliqua
 „ signa factorum, vel rerum, aliud significet contra-
 „ rium ejus, quod in eo est: quod proprie simulatio di-
 „ citur. Unde simulatio proprie est, mendacium quod-
 „ dam in exteriorum signis factorum consistens. Non
 „ refert autem utrum aliquis mentiatur verbo, vel quo-
 „ cumque alio facto, ut supra dictum est; consequens
 „ est etiam, quod omnis simulatio est peccatum.“

„ Id eleganter, eloquenterque adstruit a S. Gregorio Papa,

dum explicans hæc verba libri Job (mor. in 6. c. Job 1.
 26. c. 23.): „ Simulatores, & callidi provocant iram Dei,
 sic loquitur: Cum simulatores diceret, apte subiungit:
 „ & callidi; quia nisi ingenio calleant, quod videri ap-
 petunt, congrue simulare non possunt. Sunt enim non-
 nulla vitia, quæ etiam a sensu tardioribus facile perpe-
 trantur. Elatione namque intumescere, avaritiæ æstus
 inhiare, luxurie pulsanti succumbere, etiam qui-
 libet obtusis sensibus potest; simulationis vero falsita-
 tem exequi, nisi qui subtilioris ingenii fuerit, non po-
 test. Quisquis enim talis est ad custodienda duo vide-
 licet continua observatione dividitur, ut callide nove-
 rit & occultare quod est, & ostentare quod non est,
 & vera mala premere, & talia bona monstrare; nec
 se aperte in hoc quod videtur extollere, atque ut ma-
 iorem gloriam teneat, sæpe se simulat gloriam decli-
 nare. Qui enim ante oculos hominum sequendo eam
 apprehendere non potest, studet plerumque gloriam te-
 nere fugiendo. Hæc itaque simplicibus minime con-
 gruunt: quia si congruant, iam simplices non sunt.
 Bene autem cum diceret: simulatores, & callidi: non
 subdidit: merentur, sed provocant iram Dei. Iram
 quippe Dei mereri, est etiam nesciendo peccare. Pro-
 vocare vero, est mandatis illius sciendo contraire; scire
 bonum, sed despicere: facere posse, nec velle. Hi e-
 nim perpetratione nequitie intrinsicè tenebrescunt, &
 ostentatione iustitiæ superficie tenus deambulant. Quibus
 vocæ Dominica dicitur: *Es vobis Scriba, & Pharisei*
hypocritæ, quia similes estis sepulcris dealbatis, quæ
foris parent hominibus speciosa, insus vero plena sunt
ossibus mortuorum, & omni spurcitia: ita & vos quidem
foris apparetis hominibus iusti, intus autem pleni estis
hypocritæ, & iniquitate. Foris ergo ostendendo servant,
 quæ vivendo intus impugnant. Intus vero mala cogitan-
 tes exaggerant, quæ foris alia superducentes occultant.
 „ Ante districtum itaque iudicem excusationem jam de
 ignorantia habere non possunt: quia dum ante oculos
 hominum modum sanctitatis ostendant, ipsi sibi sunt
 testimonio, quia bene vivere non ignorant.
 „ Dicitur igitur recte; simulatores & callidi provocant
 iram Dei. Quid vero eos ad extremum sequatur, ad-
 ducit, dicens. (*Neque clamabunt, cum vincti fue-
 rint.*) Omnis iniquus, qui cum iniquus sit, sanctus vi-
 deri non appetit, in flagelli percussione deprehensus fa-
 teri, quod iniquus sit, non erubescit. Qui vero iniquus
 agens, humana de se iudicia sub specie sanctitatis interci-
 pit, etiam cum flagello percutitur, iniquum se prodere
 refugit, quia sanctus videri consuevit. Si quando autem
 graviter coarctatur, iniquum se vix superficie tenus con-
 fiteatur; quia interna sua detegere veraci Confessione con-
 funditur. Quasi liberi vero sumus, cum nulla correptione
 castigamur. Quam autem vincimur, cum flagello percussio-

nis astringimur. Vincit igitur tanto clamamus altius, quanto
 in percussione positi, peccata nostra veracius confitemur.
 Apud aures quippe Dei vox valida, devota Confessio est.
 Quia ergo simulatores quosque, etiam cum percussione
 flagella corripunt, ad Confessionem simplicem non per-
 ducunt; cognosci etiam peccatores refugiant, quia san-
 cti omnium opinione ferebantur, quia quamvis eos ad ex-
 tremum jam flagella feriant, quamvis duci se ad eterna
 supplicia non ignorent, tales tamen cupiunt apud huma-
 na iudicia remanere, quales se studuerant semper osten-
 dere. Deprehensi ergo etiam flagello percussione extre-
 me; quia Confessionem puram vel afflicti exercere ne-
 gant, quasi vinciti clamare contemnunt. Bene ergo
 dicitur: (*Neque clamabunt, cum vinciti fuerint.*)
 Quamvis intelligi etiam aliter potest. Omnis enim,
 qui cum iniquus sit, dici sanctus ab hominibus non per-
 timescit, etsi iniquum se tacita cogitatione reprehendit,
 tamen dum sapius sanctum audire se coeperit, hoc quod
 de se intrinsecus tenebat, amittit. Cor quippe exterius
 fundit, & quia libenter foris falsum de se testimonium
 recipit, qualem se intus habeat, non requirit. Unde
 fit, ut vacuæ laudis fomenta, etiam cum defuerint,
 quarat, & oblitus quod est, appetat videri quod non est.
 Igitur qui tales sunt, dum iustos se ante humana ju-
 dicia simulant, dum actiones suas laudibus dignas in-
 tuentium oculis ostentant, occulta cum eis iustitia agi-
 tur: ut quo nituntur foris alios fallere, eo de se intus
 etiam ipsi fallantur. Nam omnem circa se sollicitæ in-
 vestigationis oculum perdunt. Vitam etiam suam dis-
 cutere, & perscrutari dissimulant, sed tales se, quales
 audiunt, putant sanctosque se esse, non quia ita vi-
 vunt, sed quia ita dicuntur, existimant. Subtile au-
 tem Dei iudicium, seque ipsos intueri negligunt: quia
 fidem sui meriti in attestatione ponunt oris alieni.
 Cum vero subita percussione feriuntur, iniquos se vel
 veraciter, vel sicut sunt deprehendere omnino non pos-
 sunt; quia videlicet sanctos se humana professione cre-
 diderunt. Bene ergo dicitur: *Neque clamabunt, cum
 vinciti fuerint.* Spe enim vacua tales se ante supernum
 iudicem venire confidunt, quales se hominibus inno-
 tuisse cognoscunt, seque ipsos miseri nec inter tormen-
 ta deprehendunt, & dum testimonium falsæ laudis as-
 picunt, remedium veræ confessionis amittunt. Etiam
 vinciti ducuntur, & non clamant: hac humanæ laudis
 importunitate superati, sanctos se miseri, & cum in
 peccatis moriuntur putant. Quibus bene per Prophe-
 tam dicitur. *Redite prevaricatores ad cor (Is. c. 46.).*
 Si enim ad cor redirent, per exterioris attestationis se
 verba non funderent. Nam quid viciniis nobis est
 corde nostro? Quid viciniis nobis est ea re, quæ in-
 tra nos est? Et tamen cum per pravas cogitationes
 spargitur, a nobis cor nostrum longius evagatur.

„ Longe ergo Propheta prævaricatorem mittit, cum
 „ eum ad cor suum redire compellit : quia quo se exte-
 „ rius fudit, eo ad se unde possit redire vix invenit. Quia
 „ vero simulatorum mens pro eo, quod ab una æternitatis
 „ intentione dividitur, cogitationum multiplicium inun-
 „ datione vastatur, recte subiungitur : *Morietur in tem-
 „ pestate anima eorum*. Quasi tranquille namque vide-
 „ bantur vivere, cum de sanctitatis curarent laude gau-
 „ dere. Sed tempestate subita eorum anima moritur,
 „ quæ humanæ laudis pessima tranquillitate lætabatur.
 „ Plerumque subito inopinata tempestas omne, quod ær
 „ ferens blanditur, immutat, & eo periculum vitari
 „ non potest, quo nec potuit prævideri. Unde simulators
 „ res, qui vitæ suæ custodiam negligunt, in tempestate
 „ mori referuntur. Hinc quippe eos turbo subitus inter-
 „ næ percussiois ejicit, quos arrogantia externi favoris
 „ extollit; & dum amplectuntur in laude, quod non
 „ sunt, repente inveniunt in ultione, quod sunt.
 „ Bene autem per Salomonem dicitur (*Prov. c. 27.*) :
 „ *Quo modo probatur in confatorio argentum, & in
 „ fornace aurum, sic probatur homo ore laudantis*. Laus
 „ quippe sua iustos cruciat, iniquos exaltat. Sed iustos,
 „ dum cruciat, purgat : iniquos, dum lætificat, repro-
 „ bos monstrat. Isti enim sua laude pascuntur : quia au-
 „ ctoris sui gloriam quærunt, sua laude cruciantur, ne non
 „ sit intus, quod foris dicitur, ne, si est etiam, quod
 „ dicitur ante Dei oculos ipsi favoribus vacuentur, ne
 „ humana laus robur mentis emolliat, eamque in sui de-
 „ lectatione prosterнат, & quæ adjumentum debet esse
 „ augendi operis, jam retributio sit laboris. Cum vero
 „ sua præconia in Dei laudem tendere sentiunt, ea et-
 „ iam desiderabiliter amplectuntur. Scriptum namque
 „ est (*Matth. c. 5.*) : *Videant opera vestra bona, &
 „ glorificent Patrem vestrum, qui est in celis*.
 „ Viam se ergo hominibus faciunt, quoties in se ali-
 „ quid, quo Deus cognoscatur, ostendunt : quia non stu-
 „ dent in se humanam laudem figere, sed quærunt eam
 „ per se medios ad auctoris gloriam pertransire. Arro-
 „ gantes autem humanis laudibus mollia corda prostituunt,
 „ quia suis amoribus corrumpuntur. De quibus alias di-
 „ citur (*2. Tim. c. 3.*) : *Erunt homines se ipsos aman-
 „ tes*. Aptè ergo hic de hac eorum corruptione subiungi-
 „ tur : *Et vita eorum inter effeminatos*. Si enim virili-
 „ ter viverent, laus transitoria nulla eos corruptione vi-
 „ tiaret. Unde electis Propheta persuadet, dicens (*Ps.
 „ 26.*) : *Viriliter agite, & confortetur cor vestrum*. Di-
 „ cens enim, viriliter agite, & confortetur cor vestrum.
 „ Illico subdidit : quasi sexum cordis iuvare curavit :
 „ luxuriosi quippe mens corrumpitur, si rebus transito-
 „ riis delectatur. Igitur simulatorum vita inter effemi-
 „ natos moritur, quia laudis luxuria corrupta reperitur.

Translatione vero alia non habetur : vita eorum inter effeminatos, sed vita eorum vulneretur ab Angelis. Utrumque tamen, & si sermone discrepat, ratione concordat : quia effeminatorum vitam Angeli vulnerant, dum nuntii veritatis eam jaculis sanctæ Prædicationis impugnant.

Quia igitur de damnatione reproborum audivimus : de erectione humilium, quid sequatur, audiamus : *Eripiet pauperem de angustia sua* Pauper de angustia sua eripitur, cum unusquisque humilis de hac peregrinationis suæ afflictione liberatur : nam & assiduis hic tribulationibus premitur, ut ad requirendum veræ consolationis gaudium provocetur. Unde & sequitur : *Et revelavit in tribulationem aurem ejus.* Aurem in tribulatione revelare, est auditum cordis verberum plagis aperire. Cum enim præcepta despiciamus, pia districtione nobiscum agitur, ut flagella timeamus. Aurem itaque cordis tribulatio aperit, quam sæpe hujusmodi prosperitas claudit. Per Salomonem namque dicitur (*Proverb. cap. 1.*) ; *Aversio parvulorum interficiet eos, & prosperitas stultorum perdet illos* “.

Advertendum tamen est, non semper peccari, quoties per facta exprimitur aliquid contrarium veritati : & dummodo hic non adsit fallendi intentio, reus quis non efficitur, licet rationabiliter judicet, quod plures interpretaturi sint actionem suam in sensu contrario veritati. Unde si v. gr. habens intentionem eundi Mediolanum, & ibi commemorandi, per aliquod tempus, eo iter dirigo prævidens, quod non pauci credent, me velle Florentiam petere aut Augustam Taurinorum ; in hoc casu non utor simulatione, quamvis hunc errorem prævisum ab aliorum mentibus non curem eripere, modo non intendam illos hoc facto meo decipere : & sic de reliquis hujusmodi casibus, qui frequenter occurrunt.

Quæst. 14. Est-ne aliquod discrimen inter simulationem, & hypocrisim ?

Resp. Verum quidem est, quod omnis hypocrisis est etiam simulatio ; non autem omnis simulatio est hypocrisis, sed solum illa, qua quis simulat personam alterius præsertim circa pietatem, aut cæteras virtutes : Sic in *Ecclesiis*, ait S. Thomas (2. 2. q. 69. art. 3. in corp.) ; *Et in omni vita humana quisquis se vult videri quod non est, hypocrisis est : simulat enim se justum, non exhibet.* Sic igitur dicendum est quod hypocrisis simulatio est ; non autem omnis simulatio, sed solum illa, qua quis simulat personam alterius ; sicut cura peccator simulat personam justæ.

Quæst. 15. Hypocrisis est ne vitium valde periculosum ?

Resp. Hoc vitium valde Deo displicere, esseque apprimè noxium, non dissidebitur qui in Evangelio versatus fuerit ; etenim Christus Dominus hypocrisis sapiens vehementer increpavit, Fidelesque ab eo vitio summa cura

cura avertit (Luc. 12.) *Attendite, inquit, a fermento Pharisæorum, quod est hypocritis. Attendite, ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus, ut videamini ab eis (Matth. c. 6.)*.

Inter Patres sanctus Gregorius Papa diligenter hoc vitium infectatus est: nimium prolixus apparerem, si id omne, quod in hac materia ab eo variis in locis luculenter dictum fuit, referre hic vellem. Sufficiet igitur hic adducere, quæ in Libro octavo Moralium habentur, dum explicat hæc verba Libri Job: „Nunquid vivere potest scirpus absque humore, aut crescere carectum sine aqua? cum adhuc sit in flore, nec carpatur manu, aut omnes herbas arefcit: sic via omnium, qui obliviscuntur Deum, & spes hypocritæ peribit: Scirpi ergo vel carecti nomine hypocritæ vitam signat, quæ speciem quidem viriditatis habet, sed ad humanos usus fructum utilitatis non habet, quæ sterilitate operis arida permanens, solo sanctitatis colore viridescit. Sed neque sine humore scirpus, neque sine aqua carectum proficit: quia hypocritarum vita ad bona opera infusionem quidem superni muneris percipit, sed in cunctis, quæ agit, exteriores laudes appetens, a fructu perceptæ infusionis inanescit. Sæpe namque mira signorum opera faciunt, ab obsessis corporibus Spiritus perlunt, & per Prophetiæ donum, ventura quæque sciendo præveniunt; sed tamen a largitore tot munerum, cogitationis intentione divisi sunt, quia per eius dona, non ejus gloriam, sed proprios favores querunt: cumque per accepta dona in sua laude elevant, ipsi muneribus contra largitorem pugnant. Inde quippe contra dantem superbiunt, unde ei amplius humiles esse debuerant.

„Sed eo postmodum eos districtior sententia percutit, quo nunc superna bonitas & ingratos largius infundit; fitque eis amplitudo muneris, incrementum damnationis: quia irrigati fructum non fecerunt, sed sub viriditatis colore vacui in altum crescunt. Quos bene per Evangelium veritas exprimit dicens (Matth. c. 7.): „Multi dicunt mihi in illo die: Domine, Domine, nonne in nomine tuo prophetavimus, & in nomine tuo demonia ejecimus, & in nomine tuo virtutes multas fecimus? & tunc confitebor illis, quia nunquam novistis vos, qui operamini iniquitatem.

„Scirpus igitur vel carectum absque humore vel aqua non vivit; quia nimirum hypocritæ non nisi ex superno munere viriditatem bonæ operationis accipiunt; sed qui hanc in usum propriæ laudis arripiunt, in aqua quidem virides, sed tamen inanes crescunt. Bene autem subditur: Cum adhuc sit in flore; nec carpatur manu, est hypocrita in laude.

„Acutis vero angulis surgens carectum, manu non

carpitur; quia, exasperatis per arrogantiam sensibus, de pravitate sua hypocrita corripit dedignatur. In flo-
re suo manum carpentis incidit, quia in laude hypo-
crita positus, ne hunc quisnam corripere audeat, aspe-
ritate sua protinus vitam corripientis fecat.

Sanctus namque esse non appetit, sed vocari: & cum
fortasse corripitur, quasi in opinionis gloria detrunca-
tur; deprehensum se in pravitate innotuit, loqui sibi
redarguentem prohibet; quia velut in occulto vulnere
tactus dolet. Qualis imperitis innotuit, talis vult ab
omnibus aestimari, & paratior est mori, quam corripiri:
redargutione deterior redditur, quia quasi diræ perse-
cutionis æstimat jaculum puritatis verbum. Unde exa-
speratus protinus in contumelias surgit, & quæ mala
exaggeret contra vitam correctoris inquirat. Demon-
strare longe incomparabiliter reum reprehensorem suum
desiderat, ut innocentem se, non suis actibus, sed al-
ienis criminibus ostendat; ita ut sæpe homo redargu-
tionis aliquid se dixisse pœniteat, & quasi a carpentis
manu, sic a corripientis animo quidam, ut ita dicam,
sanguis mœroris currat. Unde bene per Salomonem
dicitur (*Prov. c. 9.*): *Noli arguere derisorem, nam
oderis te.* Neque enim iusto timendum est, ne deri-
sor, cum corripitur, contumelias inferat; sed ne tra-
ctus ad odium, pejor fiat.

Inter hæc sciendum est, quod justorum bona, quia
ex corde incipiunt, usque ad præsentis vitæ terminum
crescunt. Hypocritarum vero opera, quia nequaquam
sunt in occulto radicata, sæpe ante deficiunt, quam
præsens vita finiatur. Nam plerumque studio sacræ
eruditionis insistant; & quia hanc non præparandis
meritis, sed promerendis favoribus inquirunt, statim
ut judicium humanæ laudis arripiunt, & per hoc gra-
tiam transitorii profectus assequuntur, tota mente se-
cularibus curis inserviunt, atque a sacra funditus eru-
ditione vacuantur; & agendo post indicant, quantum
temporalia diligant, qui sola prius æterna prædicabant.

Plerumque autem assumptæ speciem maturitatis o-
stendunt, quiete silentii, longanimitate patientiæ,
continentiæ virtute decorantur; sed cum per hæc
questi culmen honoris attigerint, cumque sibi jam
reverentia a cunctis impenditur, protinus se in lasciviam
voluptatis fundunt, & bonæ se non ex corde
tenuisse ipsi sibi testes sunt, qui hæc cito dimise-
runt. Nonnumquam vero aliqui quæ possident tri-
buunt, atque indigentibus cuncta largiuntur; sed ta-
men ante vitæ terminum, avaritiæ prurigne accensi,
aliena appetunt, qui sua largiri videbantur, & perti-
naci post crudelitatem ambiunt, quod ficta prius pietate
reliquerunt.

Unde & recte nunc dicitur: *Cum adhuc sit in flo-
re, nec carpatur manu, ante omnes herbas arefcent.*

„ Juxta carnalem quippe intellectum & iusti herba sunt,
 „ Propheta attestante, qui ait (*Isai. cap. 40.*) : *Omnis*
 „ *caro fœnum*. Sed ante omnes herbas arefcere scirpus
 „ dicitur, quia iustis in bono suo permanentibus, a vi-
 „ riditate assumptæ rectitudinis hypocritarum vita sicca-
 „ tur. Arescunt herbæ etiam reliquæ, quia iustorum o-
 „ pera cum carnis vita deficiunt. Sed herbarum aridita-
 „ tem scirpus prævenit, quia priusquam de carne hy-
 „ pocrita transeat, ea, quæ in se ostenderat virtutum
 „ facta, derelinquit.

„ De quibus etiam bene per Psalmistam dicitur (*Psal.*
 „ *128.*) : *Frant sicut fœnum edificiorum, quod prius-*
 „ *quam evellatur, exaruit* : Fœnum quique ædificii in
 „ alto nascitur, sed nequaquam pingui radice solidatur :
 „ quia & hypocrita summa quidem agere cernitur, sed
 „ non in eis ex cordis puritate roboratur. Quod nimi-
 „ rum fœnum & non evulsus citius arefcit : quia vide-
 „ licet hypocrita & in præfenti adhuc vita subsistit, &
 „ jam sanctitatis opera quasi viriditatis speciem amittit.
 „ Quia enim sine intentione rectæ cogitationis bona stu-
 „ duit agere, hæc amittens, indicat se sine radice flo-
 „ ruisse.

„ Sed Baldath, sicut prædiximus, cui scirpum com-
 „ parat, illico aperit, cum subiungit : *Sic via o-*
 „ *mnium qui obliviscuntur Deum, & spes hypocritæ per-*
 „ *ibit* : Quid enim in cunctis suis operibus hypocrita
 „ sperat, nisi honoris reverentiam, gloriam laudis, &
 „ melioribus metui, sanctum ab omnibus vocari ? Sed
 „ permanere spes hypocritæ non valet, quia æternitatem
 „ non quærens, fugit quod tenet.

„ Nequaquam quippe mentis ejus intentio in illa glo-
 „ ria figitur, quæ sine fine possidetur : sed cum transito-
 „ riis favoribus inhiat, perdit, percipiendo quod labo-
 „ rat, veritate attestante, quæ ait (*Matth. c. 6.*) :
 „ *Amen dico vobis, quia receperunt mercedem suam.*

„ Quibus itaque hypocritæ similes, nisi fœcundis, &
 „ neglectis vitibus existunt ? quæ per ubertatem fructum
 „ proferunt, sed nequaquam per studium a terra suble-
 „ vantur. Quod pingues palmites germinant, errantes
 „ bestię conculcant, & quo hoc uberius aspiciunt pro-
 „ jectum in infimis, avidius consumunt : quia nimirum
 „ hypocritarum opera, dum clara monstrantur, quasi
 „ pingua prodeunt : sed dum humanas laudes appetunt,
 „ quasi in terra deferuntur. Quæ hujus mundi bestię,
 „ maligni scilicet spiritus, comedunt, quia hæc ad usum
 „ perditionis inflectunt, tantoque ardentius rapiunt,
 „ quanto & magna clarius innotescunt.

CAPUT III.

De obligationibus testium, & accusatorum :
ac de falso testimonio.

DE obligationibus Judicum, & Advocatorum, atque etiam Grassariorum seu Exceptorum, & Notariorum, locuti sumus Cap. 5. & 6. Tractatus immediate præcedentis. Conveniens etiam videtur, ut de obligationibus testium tractemus, sumpta occasione octavi præcepti, quod certe testes sigillatim respicit, dum expresse falsum testimonium prohibet.

Quæst. 1. Tenemur ne testimonium ferre, dum interrogamur?

Resp. Eam sibi proponit quæstionem Angelicus Doctor, cui sic respondet (2. 2. q. 70. art. 6. in corp.) : „ Si requiritur testimonium alicujus subditi autoritate Superioris, cui in his, quæ ad justitiam pertinent, obedi-
re tenetur, non est dubium quin teneatur testimonium ferre in his, de quibus secundum ordinem juris testimonium ab eo exigitur, puta in manifestis, & in his de quibus infamia præcessit. Si autem exigitur ab eo testimonium in aliis, puta in occultis, & de quibus infamia non præcessit, non tenetur ad testificandum. Si vero requiratur ejus testimonium, non autoritate Superioris, cui obedire tenetur, tunc distinguendum est: quia si testimonium requiratur ad liberandum hominem, vel ab injusta morte, seu poena quacumque, vel a falsa infamia, vel ab aliquo damno, tunc tenetur homo ad testificandum.

Et si ejus testimonium non requiratur, teneatur facere quod in se est, ut veritatem denuntiet alicui, qui ad hoc possit prodesse. Dicitur enim in Ps. 81. Eripite nuperem, & egenum de manu peccatoris liberate: Et Proverb. 14. Erue eos qui ducuntur ad mortem: Et Rom. 13. dicitur: Digni sunt morte non solum qui faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus: Ubi dicit Glossa: Consentire est tacere, cum possis redarguere. Super his vero quæ pertinent ad condemnationem alicujus, non tenetur aliquis ferre testimonium, nisi cum a Superiore compellitur secundum ordinem juris; quia si circa hoc veritas occultetur, nulli ex hoc speciale damnum nascitur. Vel si imminet periculum accusatori, non est curandum, quia ipse in hoc periculum sponte se ingressus. Alia autem ratio est de reo, cui periculum imminet eo nolente.

Ex hac Angelici Doctoris doctrina concludere possumus 1. regulariter obligari nos testificari id quod scimus, dum juxta Justitiæ legitimas formulas, a Judice qui legitimam in nos habet auctoritatem, & jurisdictionem, interrogamur. 2. Quod etiam si ille, qui nos ad testi-

stificandum impellit, nullam in nos potestatem habeat, & quamvis etiam testimonium nostrum non requiratur, tenemur tamen testificari, dum id necessarium esse perspicimus ad removendam, & impediendam injustitiam notabiliter proximo nocivam.

Quæst. 2. Dantur ne aliqui casus, in quibus quis non teneatur ferre testimonium, quamvis id legitimus exigat Superior?

Resp. 1. Filius non tenetur testificari contra Patrem; nam, ut ait Glossa (*Glossa in c. Cum nuntius, de testibus.*), *Filius contra Patrem non compellitur*; neque Pater contra Filium, neque Frater contra Fratrem, neque uxor contra maritum, nisi in quibusdam casibus extraordinariis, & privilegiatis: & in hac materia obtemperandum est legibus, & consuetudinibus uniuscujusque regionis.

2. Constat, ut ait Angelicus Doctor (1. 2. q. 70. art. 1. ad 2.), quod, de illis, quæ homini sunt commissa in secreto per Confessionem, nullo modo debet testimonium ferre: quia hujusmodi non scit ut homo, sed tamquam Dei minister, & majus est vinculum Sacramenti quolibet hominis præcepto. Circa ea vero quæ aliter homini sub secreto committuntur, distinguendum est: quandoque enim sunt talia, quæ statim cum ad notitiam hominis venerint, homo ea manifestare tenetur, puta si pertinent ad corruptionem molustationis spirituales, vel corporales, vel in grave damnum alicujus persone, vel si quid est hujusmodi, quod quis propalare tenetur, vel testificando, vel denunciando. Et contra hoc debitum obligari non potest per secreti commissum, quia in hoc frangeret fidem, quam alteri debet. Quandoque vero sunt talia, quæ quis proderi non tenetur; unde potest obligari ex hoc, quod sibi sub secreto committuntur; & tunc nullo modo tenetur ea proderi, etiam ex præcepto Superioris, quia servare fidelem, est de jure naturali: nihil autem potest præcipi homini contra id quod est de jure naturali.

Hæc est Angelici Doctoris doctrina, quam valde inter est probe intelligere in praxi. Et ita paucis verbis explicare convenit, quod quando aliquid scitur sub secreto naturali inter amicum, & amicum, inter ægrotum, & medicum, partem litigantem, & Advocatum, vel Procuratorem, & hujusmodi; ex tunc contrahitur obligatio non revelandi in præjudicium illius, qui commisit secretum suum, modo non agatur de re injusta, quæ concernat publicam vel privatam personam. Quare si quis nobis revelavit intentionem, quæ habet comburendi domum, vel committendi homicidium, vel furtum, ex tunc tenemur revelare hoc secretum, nisi forte aliud merdium nobis suppeteret ad impediendum hæc damna: & fortiori tenemur in judicio interrogati, & requisiti revelare.

lare. Si autem dicta crimina fuerint jam executioni mandata, & sint solummodo puniendæ in persona illius, qui ea commisit, tunc videtur, quod ille, qui novit verum sub secreto naturali, non tenetur revelare. Idem dicendum, si secretum respiciat rem factam, vel faciendam, quæ non afferat damnum injustum proximo.

Quæst. 3. Sed si iudex nos compellat ad respondendum, & ad testandum veritatem, quam solum novimus sub secreto naturali, quod-nam erit effugium in illo casu?

Resp. In his angustiis recurrentes ad orationem, obtinendi gratia a Deo lumen, & auxilium necessarium, ut nihil contra conscientiam agamus; oportet primo uti omnibus mediis, quæ Christiana prudentia suggerere poterit, ut non revelemus hoc secretum; v. g. declinare a Jurisdictione illius Iudicis, ad alium appellare: respondere, quod illud, quod scimus, sub secreto scimus, & quod per consequens non tenemur respondere; abesse per aliquod tempus, ita ut facile inveniri non possimus, & cogi ad respondendum. Demum recusare ferre testimonium in tali causa, si ex una parte timendum sit, ne id quod secreto scimus, magnum præjudicium proximo afferat, & aliunde sperare possimus, nobis non valde fore nocivam talem recusationem.

Quod si hæc, & alia huiusmodi media non prosint, & quis non possit, vel non audeat non respondere Iudici interroganti; tunc dicenda est veritas, eo modo quo cognoscitur, & non licet uti amphibologiis, aut restrictionibus mentalibus, quæ non excusant a peccato mendacii, ut supra explicavimus: & eo magis, quo Iudex semper obligat sub iuramento ad dicendum veritatem, & sic non solum quis reus esset mendacii, sed etiam perjurii, si quid diceret contrarium menti suæ: quia nunquam licet mentiri, & multo minus committere perjurium. Et aliunde certum est, ut ait Sanctus Isidorus relatus in Canone (l. 2. sent. c. 31. ref. in Can. Quicumque. 12. q. 1.), quod quacumque arte verborum quis juret, Deus tamen, qui conscientia testis est, ita hoc accipit, sicut ille cui juratur, intelligit: dupliciter autem reus fit, quia & Dei nomen in vanum assumis, & proximum dolo capis. Vide quæ diximus Tomo 6. Tractatu 3. de secundo Præcepto Decalogi, Cap. 2.

Quæst. 4. Accusatus aliquo crimine, tenetur-ne dicere verum, cum interrogatur a Iudice?

Resp. Tenetur, ut expresse asserit Catechismus Concilii Tridentini (p. 3. De Præcept. n. 23.) his verbis: De reis autem & sententiis, vult eos Deus verum confiteri, cum ex iudicis formula interrogantur; est enim testimonium ac predicatio quedam, illa confessio laudis, & gloria Dei, ex ipsius Jesu sententia, qui Achan ad veri confessionem adhortatus inquit: Fili mi, da gloriam Domino Deo Israel. Cujus rationem asserit sanctus Thomas, dum ait (2. 2. q. 69. art. 14. in corp.):

„ Qui-

„Quicumque facit contra debitum iustitiæ, mortaliter peccat, sicut supra dictum est: pertinet autem ad debitum iustitiæ, quod aliquis obediat suo Superiori in his, ad quæ Jus Prælationis se extendit: Judex autem, ut supra dictum est, Superior est respectu ejus, qui judicatur: & ideo, si consiteri noluerit veritatem, quam dicere tenetur, vel si eam mendaciter negaverit, mortaliter peccat. Si vero Judex hoc exquirat, quod non potest secundum ordinem juris, non tenetur ei accusatus respondere: sed potest, vel per appellationem, vel aliter, licite subterfugere; mendacium tamen dicere non licet.“

Et ita inferre possumus, ex Angelici Doctoris doctrina, hominem accusatum teneri respondere veritatemque proferre, dum juxta Juris Formulas a legitimo Judice interrogatur: & peccaret mortaliter, si mentiat.

2. Posse accusatum recusare, & vitare responsionem licito modo, dum vel contra Juris formulas interrogatur, vel a Judice non legitimo.

Demum, quod si respondeat accusatus in quocumque casu, nunquam potest mentiri, aut æquivocationibus, seu restrictionibus mentalibus uti; quia revera mendacia sunt, ut superius dictum fuit, & perjuria, dum in testimoniis, aut responsionibus judiciis adhibentur, cum juramentum semper in eis interveniat.

Ques. 5. Potest-ne, vel est semper licitum appellare a sententia Judicis subalterni?

Resp. Cum appellationis remedium non sit ad defensionem iniquitatis, sed in præsidium innocentie institutum, ut ait summus Pontifex Innocentius III. in Concilio Lateranensi (c. 48.), dicendum est, non semper licitum esse appellare, sed solum propter gravamen prioris Judicis, apud quem causa agitur; & ut communiter dicitur, si sit gravatus, appellat. Et, ut ait Divus Bernardus (lib. 3. de considerat.): *Iniquus omnis appellatio, et quæ in ipsa inopia non coegit. Appellare, non ut grave, sed si grave sit, licet appellandum a sententia; non iniquitatem, improprio omnino, nisi ob manifestum gravamen, non in appellatione. Quæ ergo non gravatus appellat, iques, quis aut gravare intendit, aut timere retinere. Non est ratione sustinendum appellatio, sed refugium. Quantos novimus appellasse pulsos, qui in eam licet quod nunquam licet? Nonnullis etiam, quoad vixerunt, licuiss appellationis suffragio nefaria, scimus.*

Divus Thomas in eodem sensu loquitur de appellationibus, ait enim (S. Th. 2. 2. q. 69. art. 3. in corp.): „Duplici de causa contingit aliquem appellare. Uno quidem modo consentia justæ causæ, quia videlicet injuste a Judice gravatur. Et sic licitum est appellare: hoc enim est prudenter evadere. Unde 2. q. 6. dicitur: „Omnis oppressus libere Sacerdotum, si voluerit, appellat.“

pellet iudicium, & a nullo prohibeatur. Alio modo aliquis appellat causam afferendæ moræ; ne contra eum iusta sententia proferatur. Et hoc est calumniose se defendere: quod est illicitum, sicut dictum est: facit enim injuriam & iudici, cuius officium impedit, & adversario suo, cuius iustitiam, quantum potest, perturbat; & ideo sicut dicitur, 2. q. 6. omnimodo puniendus est cuius appellatio iniusta pronunciatur.

Notandum hic diligenter, quod si quis iniuste appellando vincit causam injustam, vel quia adversarius non potuit sufficere expensis, vel se defendere coram Iudice superiore, vel quia hic Iudex iniuste illi favit, restituere tenetur omnia damna illa adversario quocumque modo. Secundo licet non obstante iniusta nostra appellatio ne iuste perdidimus causam, vel noster adversarius nobiscum composuit metu expensarum, quas facere debebat; semper verum est dicere, nos illi injustum damnum intulisse, ac proinde teneri ad illud refarciendum secundum æquitatem. Tertio, si appellavimus sine iusta causa, solum causam afferendæ moræ, vel inquietandi adversarium. In omnibus illis casibus semper tenemur ad refarciendum damnum. Idem dicendum de Advocato, & aliis, qui consilium dederunt ad iniuste appellandum.

Quæst. 6. Rei tenentur ne obedire Iudici, & subire poenam sibi per sententiam impositam?

Resp. Hæc quæstio videtur definita ab Apostolo, dum ait (*Ad Rom. c. 13.*): „Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Non est enim potestas, nisi a Deo: quæ autem sunt a Deo, ordinata sunt. Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit. Qui autem resistunt, sibi ipsi damnationem acquirunt: nam Principes non sunt timori boni operis, sed mali. Vis enim non timere potestatem? bonum fac, & habebis laudem ex illa: Dei enim minister est tibi in bonum. Si autem malum feceris, time: non enim sine causa gladium portat: Dei enim minister est, vindex iram ei, qui malum agit. Ideo necessitate subditi esto te, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam.”

Ex quo loco probat Div. Thomas, quod non licet iuste condemnato se defendere, nec resistere executioni sententiæ latæ (2. 2. q. 69. art. 4. in corp.): Aliquis damnatur ad mortem dupliciter, inquit Angelicus Doctor, uno modo iuste, & sic non licet condemnato se defendere; licitum enim est Iudici cum resistentes impugnare. Unde relinquitur, quod ex parte ejus sit bellum iniustum, unde indubitanter peccat. Alio modo condemnatur aliquis iniuste, & tale iudicium simile est violentiæ latronum, secundum illud Ezechiel. 42. Principes ejus in medio illius quasi lupi rapientes prædæ ad effundendum sanguinem: Et ideo sicut licet resistere latronibus, ita licet resistere in tali casu malis Principibus,

bus, nisi forte propter scandalum vitandum, cum ex hoc aliqua gravis turbatio timeretur. Non debet autem quis, nisi omnino manifestum sit, putare Judicem condemnasse injuste, & sine sufficientibus, & legitimis probationibus.

Quest. 7. Reus potest-ne se per fugam a carcere liberare absque peccato?

Resp. Videtur, quod secundum sententiam Doctoris Angelici reus non peccat, se a carcere liberando per fugam; cum enim objectionem sibi proposuisset his verbis (*ibid. art. 4. in 2. objection.*): *Præterea sicut aliquis sententiam mortis contra se latam subterfugit resistendo, ita etiam fugiendo. Sed licitum esse videtur, quod aliquis se a morte per fugam liberet, secundum illud Beales. 9. Longe esto ab homine potestatem habente occidendi, & non suspicaberis; ergo etiam licitum est eo resistere; sic respondet Divus Thomas (*Ibid. ad 2.*); Dicendum, quod nullus ita condemnatur, quod sui inferat mortem, sed quod ipse mortem patitur. Et ideo non tenetur facere id, unde mors sequatur; quod est nunc in loco, unde ducatur ad mortem; tenetur tamen non resistere agenti, quin patiatur, quod iustum est eum pati: sicut etiam si aliquis se condemnatus, ut fame moriatur, non peccat, si cibum sibi occulente ministratum sumat, quia non sumere esset se ipsum occidere.*

Ut autem hæc rei fuga licita sit, debet fieri absque ulla fractione portarum & murorum aut cancellorum carceris; quia tales effractiones, injuriæ aliorum speciem inferunt Reipublicæ, & a Legibus Civilibus prohibentur, & severe etiam puniuntur: De his, inquit Lex (*Leg. 1. ff. de effractionibus & expulsiombus*), qui carceris effractio evaserunt, sumendum supplicium divi fratres rescripserunt.

Videtur etiam, quod licita non est fuga, cum quis ad carceres per aliquod tempus damnatus est, renique teneri hanc poenam pati, & sententiæ Judicis obedire.

Quest. 8. Falsum testimonium est ne grave peccatum, & obligat-ne semper ad restitutionem?

Resp. Gravitate hujus criminis satis indicat Scriptura, dum ait (*Prov. 6. 6.*): *Sex sunt que odit Dominus ... preferendum mendacia, testem falsum;* &c. 15. *Jaculum, & gladius, & sagitta acuta, homo qui loquitur contra proximum suum falsum testimonium.* Et cap. 19. *Testis falsus non erit impunitus, & qui mendacia loquitur, non effugiet.* Legimus etiam in Canone, qui S. Fabiano Papæ tribuitur (*Can. Quicumque 6. q. 1.*); *Quicumque sciens pejeraverit, quadraginta dies in pane & aqua, & septem sequentes annos poeniteat, & cumquam sit sine poenitentia, & numquam in testimonium recipiatur: Communionem tamen post hæc percipiat.* Denique S. Thomas gravitatem hujus criminis satis

vis ostendit, dum ait (2. 2. q. 70. art. 4. in corp.): *Falsum testimonium habet triplicem deformitatem: Uno modo ex perjurio, quia testes non admittuntur nisi iurati, & ex hoc semper est peccatum mortale. Alio modo ex violatione iustitiæ: & hoc modo est peccatum mortale in suo genere, sicut & qualibet iniustitia. Et ideo in Præcepto Decalogi sub hac forma interdicitur falsum testimonium, cum dicitur Exodi 20. Non loqueris contra proximum tuum falsum testimonium. Non enim contra aliquem facit, qui ab iniuria facienda impedit; sed solum qui ei suam iustitiam tollit. Tertio modo ex ipsa falsitate, secundum quod omnis mendacium est peccatum; & ex hoc non habet falsum testimonium, quod semper sit peccatum mortale.*

Obligat autem falsum testimonium ad restitutionem damni illati proximo, sive in eius honore, sive in vita, sive in bonis; ut patet ex his quæ diximus Cap. 5. 6. & 7. præcedentis Tractatus.

CAPUT IV.

De Detractione, & Calurnia.

Quest. 1. QUID est Detractio?

Resp. Detractio, ex D. Thoma est (2. 2. q. 73. art. 1.): *Denigratio alienæ famæ per occulta verba.* Hæc definitio, quæ satis evidens est, fusius explicabitur ex illis, quæ dicemus in toto capite.

Quest. 2. Quot modis aliquis peccat peccato detractionis?

Resp. Ex eodem Angelico Doctore (q. 73. art. 1. ad 3.): „ Aliquis dicitur detrahere, non quia diminuit de veritate, sed quia diminuit famam ejus: quod quidem fit quandoque directe, quandoque indirecte. Directe quidem quadrupliciter: uno modo quando falsum imponit alteri: secundo, quando peccatum adauget suis verbis: tertio, quando occultum revelat: quarto, quando id quod est bonum, dicit mala intentione factum. Indirecte autem, vel negando bonum alterius, vel malitiose rejiciendo, vel minuendo “.

Hi quatuor modi detrahendi explicantur in Catechismo Romano (par. 3. de 8. Præcept. num. 17.) his verbis: „ Sciendum est, non tantum adinventæ calumnia offendi hominum existimationem, sed & augendis amplificandisque criminibus; & si quid occultius ab aliquo commissum sit, quod ubi relictum fuerit, grave & turpe sit ad famam, tam rem qui, ubi, quando, quibus non necesse sit, pervulgarit, is obtrektor & maledicus jure dicitur. Verum totius obtrektionis nulla capitalior est, quam eorum, qui Catholicæ Doctrinæ ejusque Prædicatoribus obtrektant, &c. “

Qui maledicos & calumniatores libenter audiunt, qui-

que non solum illos non reprehendunt, sed etiam approbant, illisque facile credunt: non minus culpabiles videntur, quam ipsi maledici, peccantque ut illi contra hoc Decalogi præceptum. Unde etiam S. Hieronymus & S. Bernardus asserunt, eos qui detractores auscultant æque criminosos esse, ac detractores ipsos. Et revera vis aliqui detractores reperirentur, si nullus eos audire vellet.

Qui variis artibus discordias inter alios seminant, aut fovent, quique libenter, falsis relationibus, amicitiam proximorum turbant, ita ut exinde inimici sæpius invicem fiant, valde contra hoc præceptum peccant: hoc detestatur Dominus, dicente Salomone (Prov. c. 6. 14.): *Sex sunt quæ odit Dominus, & septimum detestatur anima ejus... proferentem mendacia, testem falsicem & eum qui seminat inter fratres discordias. Et qui pravo corde machinatur malum, & omni temporeurgia seminat, huic exemplum veniet perditio sua, & subito conteretur, nec habebis ultra medicinam.*

Quest. 3. Peccatum detractionis est ne mortale, an veniale?

Resp. Satis indicat Scriptura gravitatem hujus peccati. Dicitur enim Ecclesiastes cap. 10. *Si mordeat serpens in silentio, nihil eo minus habes qui occulte detrahât.* Et Proverbiorum cap. 14. *Abominatio hominum detractor.* Ideoque S. Jacobus præcipiens Christianis, ut fugerent detractionem ait (Ep. c. 3.): *Nolite detrahere alterutrum fratres: qui detrahis fratri, aut qui judicat fratrem suum, detrahit legi, & judicat legem.* Legimus etiam in Canone, qui S. Alexandro Papæ tribuitur (Can. Summa 6. q. 1.): *Summa iniquitas est, fratres, detrahere & accusare: unde scriptum est: Omnis qui detrahit fratri suo, homicida est, & omnis homicida non habet partem in regno Dei.* Et S. Chrysostomus ait (hom. 3. ad prop. Ant.): *Eliminemus omnem ex ore nostro detractionem, scientes, quod cæsi cinerem comedamus, nulla nobis opera vite hujus utilitas proderit, nisi detractione abstinemus.*

Hanc materiam clare explicat Sanctus Thomas, dum ait (2. 2. q. 73. art. 2. in corp.): „Peccata verborum „maxime sunt ex intentione dicentis judicanda. Detractionis autem secundum suam rationem ordinatur ad denigrandam famam alicujus. Unde ille, per se loquendo, detrahit, qui ad hoc de aliquo loquitur, eo absente, ut ejus famam denigret. Auferre autem alicui famam, valde grave est: quia inter res temporales videtur fama esse pretiosior, per cujus defectum impeditur homo a multis bene agendis; propter quod dicitur Eccl. 4. *Curam habet de bono nomine, hoc enim magis permanebis tibi, quam millo thesauri magni pretiosi:* & ideo detractio per se loquendo est peccatum mortale. Contingit tamen quando

„do:

doque quod aliquis dicit aliqua, per quæ diminuitur fama alicujus, non hoc intendens, sed aliquid aliud. Hoc autem non est detrahere per se, & formaliter loquendo, sed solum materialiter, & quasi per accidens. Et si quidem verba, per quæ fama alterius diminuitur, proferat aliquis propter aliquod bonum necessarium, debitis circumstantiis observatis, non est peccatum, nec potest dici detractio. Si autem proferat ex animi levitate, vel propter causam aliquam non necessariam, non est peccatum mortale, nisi forte verbum quod dicitur, sit adeo grave, quod notabiliter famam alicujus lædat: & præcipue in his quæ pertinent ad honestatem vitæ, quia hoc ex ipso genere verborum habet rationem peccati mortalis. Et tenetur aliquis ad restitutionem famæ, sicut ad restitutionem cuiuslibet rei subtractæ.

In hac Angelici Doctoris doctrina, videmus 1. Detractionem esse peccatum mortale ex natura sua. 2. Peccatum illud posse fieri veniale, si absque deliberatione committatur, & famam proximi notabiliter non offendat. 3. Aliquoties non peccari, etiam si malum dicatur de proximo: veluti si cum prudentia vere Christiana fiat, & cum bona intentione: dum scilicet aliquid manifestatur Superiori, ut inferiorem corrigere & emendare possit; aut etiam aliquis apud Judicem accusatur cum debitis circumstantiis. Demum videmus etiam apud sanctum Thomam, illum qui famam proximi abstulit, aut minuit aliqua detractio, teneri illam omni meliori modo restituere.

Quest. 4. Quomodo cognosci potest in praxi, utrum detractio sit mortalis, vel venialis; & peccatur-ne semper, dum malum de proximo dicitur?

Resp. Hæc certe quæstio difficile in praxi resolvi potest; unde nihil melius responderi potest quam id quod habetur apud celebrem Universitatis Parisiensis Cancellarium Gersonem, qui de hac materia dilucide egit his verbis (*tom. 1. p. 2. tit. Multarum brevium & utilium questionum resolutiones, q. 1.*): „Quæritur, an male loqui de aliis in eorum absentia, sit semper peccatum... Pro responsione sciendum, quod actio moralis libera accipit vel virtutem, vel laudem, & peccatum ex suis circumstantiis, & specialiter ex circumstantia finis. Inquirendum est igitur ad quem finem dicitur malum de absentibus: & occurrunt sex fines generales: quandoque hoc fit ad instructionem præsentium, & id audiendum, ut caveant similia facere: quandoque fit ad præsentium cautelam, ne scilicet ex ignorantia decipiantur per malam aliorum societatem, quæ præsumunt bonos: quandoque etiam fit ad utilitatem absentium, ut videlicet præsentibus eis referant pro ipsorum correctione & emendatione: quandoque fit ex quadam compassione amicitia, ut scilicet se ipsum & audientes referens provocet ad orandum instantius pro

Tractatus IX.

142

aliorum peccatis, & eorum conversione : & quandoque etiam fit ex sola curiositate, & assueta loquacitate, & quadam libidine loquendi de aliis : quandoque etiam fit ex odio, vel invidia, ac pro diminutione famæ alienæ, & ex animi indignatione.

Sit ergo prima conclusio. Primis quatuor modis potest esse non solum licitum, imo & meritorium, referre mala absentium : dummodo tamen non intendatur principaliter alius finis, quam aliquis prænotatorum quatuor : & si non misceatur alia intentio fermentata, & sibi ipsi mentiens : atque dum bene provideatur, ne sint falsa quæ dicuntur, aut in malo ultra quam in se sunt, per referentem ampliata, aut forsitan sinistre interpretata : ac etiam quod non plus noceat talis locutio absentibus, & eorum famæ, quam profit præsentibus, & eorum ædificationi. Quoniam pro parvo bono consequendo, non est magnum malum committendum. Secunda conclusio. Male loqui de absentibus ad solum satisfaciendum propriæ loquacitati, & libidini loquendi de aliis, qui est quintus modus, seu finis inter prædictos, etiamsi sit pro sola deductione temporis, & quasi pro solatio, ut sic tempus sine tædio transeat : vix aut nunquam excusatur a peccato, & sæpius transit in mortale peccatum.

Tale enim verbum non solum otiosum (de quo juxta terribilem Veritatis comminationem fumus reddituri rationem) sed & communiter est perniciosum, & multipliciter nocivum : nam habemus ex tali verbo occasionem & rationem magnæ damnificationis aliorum in sua fama. Etiam per hoc cadunt sæpiissime tam loquentes, quam audientes, vel in indignationem contra eos, de quibus fuit oblocutio, vel in falsam testificationem propriam tam cordis, quam oris ; dum videlicet cognitio interior pensans coram se posita aliena mala, & sua propria quandoque similia aut majora palpsans, turmet & inflatur dicendo : Gratias tibi ago Domine Deus, quod non sum talis qualis iste, de quo tanta mala referuntur : & sic miser cadit in foveam quam fecit, & cum illo Evangelico Phariseo false justo, fit peccator, quem ipse judicat, si non deterior, ei tamen propter suam superbiam similis : quia etiam peccator ut alius, etsi alio modo.

Et hoc Pharisaicum vitium tam in loquendo, quam in audiendo concipitur facillime, & fit saltem affectu, etiamsi ratio videatur judicare aliter, & id ore manifestaret, minime attente. Vix denique servatur mensura, quin misceatur mendacium, & malum augmentetur, & ad partem semper trahatur deteriore. & pene in nullo excusatur, aut alleviatur, ut sic fiat supra modum peccans peccatum, quasi unum aut simplex peccatum non sufficiat in perniciem ipsius obloquentis.

Conclusio tertia. Loqui malum de alio ad

„ sextum, scilicet directe ex odio & invidia, semper est
 „ peccatum: & quando notabiliter læditur per hoc aliena
 „ fama, & dum loquens hoc advertit in sua conscien-
 „ tia, aut advertere posset, est gravius peccatum scilicet
 „ pessime quam furtum “;

Et ita videmus, quod, juxta mentem Gersonis, & doctrinam Sancti Thomæ questione præcedenti relatam, non semper peccatur, cum malum aliquod de proximo dicitur: si enim cum prudentia vere Christiana fiat, & ob aliquam rationem legitimam, veluti propter utilitatem illius, de quo loquimur, vel alterius, & sine ulla prava intentione, tunc non peccatur.

Videmus 2. quod etiam si peccatum detractionis sit mortale ex natura sua, potest tamen esse tantummodo veniale ratione levitatis materiæ, & levis præjudicii quod talis sermo asserre proximo potest: aut etiam ratione in-deliberationis, seu inadvertentiæ: veluti si dicatur aliquid quod non putatur nocivum proximo, licet revera illi noceat.

Quest. 5. Peccat-ne, qui uni vel duobus vitium seu defectum proximi manifestat?

Resp. Videtur Angelicus Doctor huic questioni respondere, dum sic loquitur (2. 2. q. 7. art. 1. ad 2.): *Si uni soli aliquis de absente malum dicat, corrumpit famam ejus, non in toto, sed in parte.* Unde concludi potest, quod sæpius verum damnum causatur proximo illa detractione facta solummodo coram uno de duobus, & ita regulariter in hoc peccatur; & observandum etiam est, quod aliquoties magis nocet, & offendit diffamatio apud unum optimatorem, quam apud multos de plebe. Adde, quod valde periculosum est, ut sensum vitium proximi publicetur, cum ut plurimum qui illud ab alio accepit, alteri etiam facile appellat, & is alteri; & ita sæpius fiet, ut crimen secretum, in praxi publicum evadat.

Idcirco S. Joannes Chrysostomus ea de re sic eloquenter, pro more suo, loquitur (*hom. 3. ad pop. Ant.*):
 „ Hoc vero ridiculum magis est, quod talem habentes vi-
 „ tam, & propriam negligentes, cum aliquid arcanum di-
 „ xerint, rogant audientem, & adjurant, ne cuiquam
 „ amplius alteri dicat: hinc declarantes, quod rem repre-
 „ hensione dignam commiserint. Si enim illum, ut nemi-
 „ ni dicat, rogat, multo magis te priorem huic dicere
 „ non oportebat, in tuto sermonem habebas; postquam
 „ ipsum prodisti, tunc salutem ipsius curas; si non vis af-
 „ fari, neque alteri ipse dicas: postquam vero alteri pro-
 „ didisti sermonis custodiam, superflua facis, & inutilia,
 „ admonens & obtestans pro dictorum custodia. Sed jucun-
 „ dum detrahere: imo jucundum non detrahere. Detrahens
 „ enim deinceps in agonia est, suspicatur, & timet: por-
 „ tentiam agit, & linguam suam mandit, timens, &
 „ tremiscens, ne forte aliis enuntiaturum verbum magnam
 „ sibi periculum afferat, & superfluum, & inutilem ini-

„micitiam his, qui dixere, operetur. Apud seipsum vero
 „contingens in securitate plurima, cum multa vivet vo-
 „luptate“. Audisti sermonem, inquit Ecclesiast. 19.
 „moriatur in te, confide, non te disrumpet: Quid est,
 „moriatur in te? extingue ipsum, defodi, nec exire, ne-
 „que penitus moveri permittas.

Quæst. 6. Quando nam qui audiunt detrahentes pec-
 cant?

Resp. Quoties non reprehendunt obrectatores, sed
 illis libenter assentiuntur. Sic enim legitur in Catechis-
 mo Romano (part. 3. de 8. Precepto numer. 17.):
 „Nec vero ab horum hominum numero, & culpa se-
 „junguntur, qui detrahentibus, & maledicentibus ho-
 „minibus patefacientes aures, non reprehendunt obre-
 „ctatores, sed illis libenter assentiuntur. Detrahente enim,
 „vel detrahentem audire, ut scribunt Sanctus Hierony-
 „mus, & Bernardus, utrum damnable sit, non faci-
 „le constat: non enim essent qui detraherent, si non
 „adescent qui detrahentes audirent“.

Unde Sanctus Chrysostomus ait (hom. ad pop. Ant.):
 Non solos autem maledicentes, sed & alios detrahi au-
 dientes admono aures obstruere, & Prophetam imitari
 dicentem: Detrahentem secreto proximo suo, hunc per-
 sequebar. Dic proximo; habes aliquem quem laudes, &
 commendes? aures aperio, ut unguenta suscipiam: si
 vero male velis dicere, verbis ingressum obturo, non enim
 sterco, & cœnum suscipere parior. Quod mihi lucrum,
 si didicero, quod ille improbus? maximum igitur nocu-
 mentum ex hoc, & extrema iactura. Loquere ad ipsos:
 Curemus nostra, quomodo peccatorum rationes demus, &
 curiositatem hanc, & operosam indignationem circa vi-
 ziam nostram exhibeamus. Quam enim habebimus excusa-
 tionem, quam veniam, cum nostra ne in montem
 quidem capiamus, aliena vero curiose scrutemur? Sicut
 in domum declinare, & interiora considerare prætereunti
 turpe est, & multa ignominia plenum; sic & circa alie-
 nam vitam satagere, illiberalitatis maxime est.

Sanctus Thomas clare explicat, quandonam peccatur
 audiendo detractores, cum ait (2. 2. q. 73. art. 2. in corp.):
 „Dicendum, quod secundum Apostol. ad Rom. 1. Di-
 „gni sunt morte, qui non solum peccata faciunt, sed
 „etiam qui facientibus peccata consentiunt. Quod qui-
 „dem contingit dupliciter. Uno modo directe: quando
 „scilicet quis inducit alium ad peccandum, vel ei placet
 „peccatum. Alio modo indirecte: quando scilicet non
 „resistit, cum resistere possit. Et hoc contingit quando-
 „que, non quia peccatum placeat, sed propter aliquem
 „humanum timorem. Dicendum est ergo, quod si aliquis
 „detractores audiat absque resistentia, videtur detra-
 „ctori consentire; unde fit particeps peccati ejus. Et si
 „quidem inducat eum ad detrahendum, vel saltem pla-
 „ceat ei detractio propter odium ejus, cui detrahatur,
 „non

non minus peccat, quam detrahens, & quandoque magis.

Unde Bernardus dicit: Detrahere, aut detrahentem audire, quid horum damabilius sit, non facile dixerim. Si vero non placeat ei peccatum, sed ex timore, vel negligentia, vel etiam verecundia quadam committat repellere detrahentem; peccat quidem, sed multo minus, quam detrahens; & plerumque venialiter: quandoque etiam hoc potest esse peccatum mortale, vel propter hoc, quod alicui ex officio incumbit detrahentem corrigere, vel propter aliquod periculum consequens, vel propter radicem, quia timor humanus quandoque potest esse peccatum mortale: v. g. si quis magis timeat perdere amicitiam vel favorem detrahentis, quam incidere in peccatum mortale.

Quæst. 7. Quomodo quis se gerere debet, quando audit aliquem detrahentem de proximo? Et quandonam cessat obligatio resistendi detrahentibus?

Resp. Difficile est determinare in praxi quid agendum sit in his casibus: certum enim est, diversimode agendum pro diversitate conditionis, in qua quis versatur, & qualitate detrahentium coram nobis: nam aliquando utendum est autoritate, & arguendi sunt severe detrahentes, puta si quis sit Superior illius, qui detrahit, aut longe majoris conditionis: aliquando utendum est Christiana industria, sermo mutandus, aut saltem recedendum, & aliquo modo testandum, hanc detractionem nobis minime placere; vel denique bene loquendum de illo, de quo detrahitur, ut aliquo modo impediatur effectus detractionis, & sic custodiatur fama proximi. Sed præcipue obtemperandum est Spiritui Sancto, Proverbiorum 25. ubi Salomon ait: *Pensus aquilo dissipat pluvias, & facies tristis linguam detrahentem.* Cæterum videtur cessare obligatio resistendi detrahenti, quoties non adest spes, quod hæc resistentia futura sit utilis proximo: imo probabiliter creditur obfutura nobis, vel proximo.

Quæst. 8. Quid est calumnia, & in quonam differt a detractione?

Resp. Ut plurimum, juxta Angelici Doctoris mentem, accusatio malitiose facta adversus proximum coram Iudice, de crimine, quod revera non perpetravit, calumnia vocatur: *Nec tamen*, inquit sanctus Thomas, *qui falsum crimen alicui imponit, calumniatur; sed solum qui ex malitia in falsam accusationem prorumpit.* Attamen, juxta communem, & promiscuum usum, calumnia dicitur, id quod falso, & malitiose contra proximum quocumque modo profertur. Et ita maledicentiam, seu detractionem considerare possumus tamquam terminum genericum, qui varias species includit, quarum una dicitur calumnia: nam etiam si quis vera dicat, maledicus esse potest: *Ne quis enim hoc mihi dicat*, inquit sanctus Joannes Chrysostomus (hom. 3. ad pop. Ant.). *Tunc de-*

traho ; quando falsa dico . Nam si vera loquens maledixeris ; & hoc est crimen : etenim Phariseus ille Publicano veridicus male dixit , sed tamen hoc ipse nihil profuit . D c enim mihi : Publicanus , nonne eras Publicanus , & peccator ? cuique certum est , quod Publicanus erat ; sed tamen , quoniam ipsum vituperavis Phariseus , abiit omnibus amissis .

Verum quidem est , calumniam esse reliquis detractio-
num speciebus deteriorem : hæc enim peccatum ideo ag-
gravat , quod mendacium detractio-*n*i adiungit ; & a cor-
de magis pravo , & maligno oritur , quam maledicentia ,
& detractio , quæ veritatem non lædit , sed inter calu-
mnias hæc procul dubio deterior est , quæ ad minuend-
am , vel auferendam famam illorum , qui in vinea Do-
mini fideliter operantur , adhibetur , dum scilicet quis
falsis , confictisque criminibus Sacerdotes , vel Religiosos
denigrare conatur , & ita fructum , quem apud fideles pro
Dei gloria consequi possent , impedire . Tale peccatum
aliquam similitudinem habet cum peccato Scribarum , &
Pharisæorum , qui multiplicibus calumniis famam , &
doctrinam Domini suspectam reddere satagebant , quia
pravis illorum operibus contraria erat .

Inter calumnias autem , & detractiones , illa sine du-
bio gravissima est , quæ fit per libellos famosos , & alte-
rius famam apud populum elevare , denigrare , & veluti
destruere conatur , unde libelli famosi author pluribus
pœnis mulctatur , tam in iuro Civili , quam Canonico ,
& Cardinalis Bernardinus Roccus , æquissimo zelo mo-
tus , sic de tali crimine statuit in Synodo Urbevetana
(ann. 1679. in fine .) : Inter crimina Reipublicæ magis
infecta , in quæ sedulo animadvertendum est juxta san-
ctiões Canonicas , leges civiles , & summorum Pontifi-
cum Constitutiones , illud præcipue reponendum , quod
per libellos famosos , vel chartas infamatorias , vel quo-
vis alio signo in publicum exposito , proximorum famæ
deirabit : unde penis , & maledictis omnia iura huius-
modi tam perniciofa facinora execrantur , & in Ecclē-
siastico , susurro & bilinguis maledicatur , quia multos
pœturbavit pacem habentes : & in Evangelio , qui con-
vicia , & impropria evulgant , vocantur serpentes , &
genimina viperarum ; & a Divo Paulo rapaces , & ma-
ledicti a Regno Dei excluduntur .

Cum igitur , non sine animi nostri molestia , & ma-
rore , in hac nostra Civitate Urbevetana tam detestabile
facinus irreplisse comperiamus , ita ut in januis Ecclesiæ-
rum , vel sacris parietibus , aliisque publicis locis sæpe
aspiciantur affixi libelli famosi , vel chartæ infamatorie
in derisum , & improprium proximorum , & in eorum
contumeliam : tam infami corruptelæ nos occurrere volen-
tes , hoc nostro Synodali Decreto , casibus in præterita
Diœcesana Synodo nostro Antecessori reservatis , huius-
modi delicta adjungimus , & inter illos connumerari de-

cernimus, ac pro reservatis haberi volumus, & mandamus; quorum absolutionem nobis expresse reservamus.

Quæst. 9. Quando-nam ob simplicem detractionem, aut calumniam, tenetur quis ad restitutionem?

Resp. De hac materia satis fufe tractatum fuit, dum septimum Decalogi Præceptum explicuimus, Tr. 8. c. 5. Illic igitur inveniri potest responſio huic quæſtioni, & aliis hujusmodi, quæ hac occasione fieri poſſent.

C A P U T V.

De Judicio Temerario.

CUM ut plurimum detractiones ex judiciis, aut ſuſpicionibus temerariis oriantur, & non parva inter hæc peccata reperiatur connexio; idcirco ſæpius in Tractatu de octavo Præcepto, de judiciis temerariis diſſerunt Theologi; quia vix poteſt haberi locus magis conveniens, & aliunde hæc materia non parum difficilis eſt in praxi.

Quæſt. 1. Quid eſt, proprie & ſtriſte loquendo, judicium temerarium?

Resp. Eſt ſiniſtra opinio contra proximum, concepta ex levibus judiciis, quæ non ſolent movere, & convincere hominem vere prudentem. Notandum eſt cum Angelico Doctore (in *Epist. ad Rom. c. 2. ſeſt. 1.*), quod Judicium temerarium eſt contra quod dicitur, *Ecc. 5.* Ne temere quid loquaris. Quod quidem dupliciter committitur. Uno modo, quando aliquis procedit circa id, quod eſt ſibi commiſſum judicium absque debita veritatis cognitione: contra id, quod dicitur *Job 29.* Cauſam quam ignorabam, diligentiffime investigabam. Alio modo, quando aliquis uſurpat ſibi judicium de occultis, de quibus ſolus Deus judicare habet: contra id, quod dicitur *1. Corinth. 3.* Nolite ante tempus judicare, quoadſque veniat Dominus, qui & illuminabit, &c. Eſt autem aliquid occultum, non ſolum quoad nos, ſed ſecundum ſui naturam, ad ſolam Dei cognitionem pervinens. Primo quidem cogitatio cordis, ſecundum illud *Jerem. 17.* Prævum eſt cor hominis, & inſcrutabile, quis cognoscet illud? Ego Dominus ſcrutans corda, & probans renes. Secundo contingens futurum, ſecundum illud *Iſa. 41.* Annunciate, quæ ventura ſunt in futurum, & dicemus, quia Dii eſtis vos.

Quæſt. 2. Sunt-ne diverſi gradus in ſuſpicionibus, vel judiciis temerariis?

Resp. Sic reſpondet Divus Thomas (2. 2. q. 60. art. 3. in corp.): Eſt autem triplex gradus ſuſpicionis. Primus quidem gradus eſt, ut homo ex levibus indiis de bonitate alicujus dubitare incipiat; & hoc eſt veniale, & leve peccatum; pertinet enim ad temptationem humanam, ſine qua iſta vita non ducitur, ut habetur in Gloſſa ſuper illud

1. ad Cor. 4. Nolite ante tempus iudicare. Secundus gradus est, cum aliquis pro certo malitiam alterius assumat ex levibus indiciis; & hoc si sit de aliquo gravi, est peccatum mortale, in quantum non est sine contemptu proximi; unde Glossa ibidem subdit; Et si ergo suspensiones vitare non possumus quia homines sumus; iudicia tamen (id est, definitivas, firmasque sententias) continere debemus. Tertius gradus est, cum aliquis iudex ex suspitione procedit ad aliquem condemnandum, & hoc directe ad iniustitiam pertinet; unde est peccatum mortale.

Quest. 3. Iudicium temerarium est ne peccatum mortale de natura sua?

Resp. Jam ostendimus ex sancto Thoma, quod est peccatum mortale; idque satis probatur ex Scriptura Sacra, in qua sic legitur (Matth. cap. 7.): Nolite iudicare, ut non iudicemini: in quo enim iudicio iudicaveritis, iudicabimini. Et in alio loco (Luc. c. 6.): Nolite iudicare, & non iudicabimini; nolite condemnare, & non condemnabimini. Et in Ep. 1. ad Corinth. cap. 4. Nolite ante tempus iudicare, quoadusque veniat Dominus, qui & illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium. Unde dicere debemus, quod quando aliquis male iudicat de proximo ex levibus indiciis, peccat mortaliter, si agatur de materia gravi, & iudicet cum sufficienti deliberatione; quia tunc graviter laeditur proximus. Ideoque sanctus Augustinus ait (11. 90. in Jo.): In his verum tenebris humanarum, hoc est cogitationum alienarum, et si suspensiones vitare non possumus, quia homines sumus; iudicia tamen, id est, definitivas, firmasque sententias, continere debemus; nec ante tempus quicquam iudicare, donec veniat Dominus &c.

Quest. 4. Dubia vel suspensiones temerariae, sunt ne peccata mortalia?

Resp. Notandum est, hæc dubia, seu suspensiones temerarias, ex duobus diversis fontibus ortum sumere; aliquoties enim ex aliquo intellectus errore prodeunt, qui nobis suadet, rationes illas dubitandi, aut suspicandi, quod talis homo sit improbus, aut tale crimen perpetraverit, esse vere sufficientes. Aliquando vero dubia & suspensiones oriuntur ex pravo affectu quem habemus erga talem hominem, aut ex invidia, aut odio, quo illum prosequimur; unde facile omnes illius actiones in malum interpretamur partem, etiam sine fundamento legitimo, & rationabili.

His positis, videtur, quod, juxta Sancti Augustini, & Sancti Thomæ doctrinam, dum suspicio ex errore intellectus provenit, solummodo venialiter peccatur: Ignoscite nobis, inquit Sanctus Augustinus (11. 90. in Jo.), quod de oculis hominum aliquando, imo assidue non vera sentiamus. Hoc enim ad humanam tentationem per-

vinere arbitror, sine qua duci ista non potest vita, ita ut Apostolus diceret: Tentatio vos non apprehendat, nisi humana. Quid enim tam humanum, quam non posse inspicere cor humanum; & ideo non ejus latebras perscrutari, sed plerumque aliud, quam id, quod ibi agitur, suspicari? Et in hoc sensu, ut supra diximus ex Divo Thoma, quando homo ex levibus indiciis de bonitate alicujus dubitare incipit, hoc est veniale, & leve peccatum. Revera hæc suspicionis species, quæ potius ex debilitate, & errore intellectus, quam ex malignitate, aut pravo erga aliquem affectu oritur, non gravem injuriam proximo irrogat; eo magis, quod hæc qualiscumque suspicio, verum supponit timorem, ne malum, quod creditur, falsum sit, & ne in hoc aliquis error facile subrepat.

Quod si suspicio oriatur ex depravato principio superbiæ, odii, aut invidiæ: tunc si sine ullo rationabili fundamento sit, ita ut si odium, aut invidia nos aliquo modo non excecarent, facile videremus talem suspensionem esse injustam; præsumi potest in ejusmodi casibus, hanc suspensionem regulariter peccatum mortale involvere, præsertim si respiciat materiam valde gravem, & proximo noxiam. Id innuere voluit Angelicus Doctor, dum sic loquitur (quodlib. 12. art. 34.); Suspicio autem est quid imperfectum in genere judicii, & ideo est imperfectus modus; ideo non est mortale ex genere, quamvis si fiat ex odio, erit aliquando mortale.

Quæst. 5. Quomodo effugere possumus suspensiones, & judicia temeraria contra proximum?

Resp. Unum ex præcipuis remediis est, ut quis assuescat se ipsum judicare, & propriæ studeat emendationi. Debet etiam in dubio favorabiliter de operibus proximi judicare. Etenim, ut ait sanctus Augustinus (de serm. Domini in monte.), quando Dominus Noster Jesus-Christus in Evangelio dicit; „Nolite judicare ut non iudicemini, &c. hoc loco nihil aliud nobis præcipi videtur, nisi ut ea facta, quæ dubium est quo animo fiant, in meliorem partem interpretemur; de illis enim temerarium est judicare, maxime ut condemnemus. Temerarium judicium plerumque nihil nocet ei, de quo temere judicatur; ei autem, qui temere iudicat, ipsa temeritas, necesse est, ut noceat: maxime hi temere judicant de incertis, & facile reprehendant, qui magis amant vituperare, & damnare, quam emendare, & corrigere; quod vitium, vel superbiæ est, vel invidiæ.“

Præterea maximi interest assuescere diffidere ipsi sibi, etiam dum quis aliquid percipit, quod malum videtur, & tunc non apparent rationes ad excusandum. Et si quis aliqua polleat autoritate, & aliquo modo teneatur subditos corrigere, uti debet magna cautela, priusquam illos condemnet, etiam in mente, ad exemplum

Job, qui ait: *Causam quam nesciebam, diligentissimo inuestigabam*. Qua in re, ait sanctus Gregorius (l. 10. mor. in 29. cap. Job, c. 14), norandum video, ne ad proferendam sententiam, unquam precipites esse debeamus, ne temere indiscussa judicemus, ne quolibet mala audita nos moveant, nec passim dicta sine probatione credamus. Quod profecto perpetrare pertimescimus, si authoris nostri subtilius facta pensamus. Ipse quippe, ut nos a precipitata sententiae prolatione compesceret; cum omnia nuda, & aperta sint oculis ejus, mala tamen Sodome noluit audita judicare, qui ait: Clamor Sodomorum, & Gomorrheorum multiplicatus est; peccatum eorum aggravatum est nimis: descendam, & videbo, utrum clamorem, qui venit ad me, opere compleverint, an non est ita, ut sciam. Omnipotens itaque Dominus, & omnia sciens, cur ante probationem quasi dubitat, nisi ut gravitatis nobis exemplum proponat, ne mala hominum ante presumamus credere, quam probare?

Non credidi admodum necessarium hic explicare posrema duo Decalogi Præcepta, de quibus satis locutus sum in quinti, sexti & septimi Præcepti Tractatibus, præterquam quod extat eorum solidissima explanatio in Catechismo Concilii Tridentini, ad quam remitto Lectorem.

Superest igitur, ut Lectores rogem, ut non mirentur, si resolutiones, quæ passim in hac Theologia Morali occurrunt, contrariæ aliquoties videntur illis, quæ apud plerosque recentiores Casuistas reperiuntur; neque putent, voluisse me aliquem spernere, aut ostendere hac decidendi ratione; veritatem sectari unice studui, & a propriis opinionibus, & præjudiciis liber esse satagens, authorum etiam singularium, quorum auctoritas aliquam in Ecclesia venerationem non habet, dictis confidere tutum in tali opere non putavi. Necessarium igitur existimavi, fideliter adherere doctrinæ sanctorum Patrum, & sacrorum Canonum. *Patri enim Canones*, ut habetur in Concilio Aquisgranensi (anno 826. c. 25. lib. 3.), *recto Orbe venerandi, & sancto Spiritus inspirante digesti, imo calamus sanctorum Patrum, qui eos de ordine, & statu sanctæ Dei Ecclesiæ conscripserunt, regente.*

Observavi, quantum potui, quæ præscribit Vincentius Lirinensis, qui vivebat in quinto sæculo, explicans hæc verba Apostoli (1. ad Tim. c. 6): *O Timothee, depositum custodi, devotans profanis vicum novitates, & oppositiones falsi nominis scientis*. In quæ verba ait Vincentius Lirinensis (*commonitorii*, 3. c. 14.), *An*, nunciare ergo aliud Christianis Catholicis præter id, quod acceperunt, numquam licuit, nusquam licet, numquam licebit; & anathematizare, qui annuntient aliquid præter id, quod semel acceptum est,

nunquam non oportuit, nusquam non oportet, nunquam non oportebit. Quæ cum ita sint, est ne aliquis, vel tantæ audaciæ, qui præter id, quod apud Ecclesiam annuntiatum est, annuntiet; vel tantæ levitatis, qui præter id, quod ab Ecclesiis accepit, accipiat? Clamat, & repetendo clamat, & omnibus, & semper, & ubique per litteras suas clamat ille, ille vas electionis, ille Magister gentium, ille Apostolorum tuba, ille terrarum præco, ille cælorum coascius, ut si quis novum dogma annuntiaverit, anathematizetur. Ergo sub anathematis interminatione prohibet Apostolus, ne quis nova, id est, Apostolicis doctrinis abhorrentia, proferre, & disseminare audeat.”

Postum cum illustri sancti Gregorii Nazianzeni Fratre dicere (*Casarius S. Gregor. Nazianz. Frater, Dialogis.*) “Non quædam proprie mea, levique protuli: sed quæcumque clarorum, beatorumque Patrum præta peragrans, de illorum roseto collegi. Quorum rosæ, aqua e latere Dei, quod carnem sumpsit manante, rigantur, & a jugi sanguinis in diem orti rivo, rubro colore tinguntur, totumque mundum suavis odoris fragrantia replent: qui & splendore suo firmamenti luminaria vincunt, & vitæ sermonem continent; quorum ellychnium numquam decedit, & lucerna non commovetur, & oleum non absumitur, & lampas non quassatur, & flamma non extinguatur. Nam crucem gestant pro virga, Evangelia pro pera, charitatem pro pede, ac fistula: quibus omnibus Christi gregem rationis participem pascunt.”

Cæterum, etsi quidam laxitatum, & latæ vitæ amatores, me in opinionum delectu severitatis arguant, & insimulent; nihilominus majorem timendi causam habere me puto, ne aliquoties sanctas Moralis Christianæ veritates quadam inflexione minuerim, & ne, ut monet sanctus Augustinus (*de mendacio, q. i.*), dum, qui severe reprehendunt, hoc nimium dicunt esse; ipse autem veritas fortasse adhuc dicas: Non satis est.

EPISTOLA LETTERA Pastoralis Circolare

„ *Sacra Congregationis E-*
 „ *piscoporum, & Regu-*
 „ *larium, qua iubente*
 „ *Sanctissimo Domino No-*
 „ *stro CLEMENTE, di-*
 „ *vina providentia, PA-*
 „ *PAXI. ad Dominos Pa-*
 „ *triarchas, Archiepisco-*
 „ *pos, Episcopos, & alios*
 „ *Italiae, & Insularum*
 „ *adjacentium Ordinarios,*
 „ *una cum Jubileo mis-*
 „ *sa fuit die 16. Martii*
 „ 1703.

„ Alli Monsignori Patri-
 „ archi, Arcivescovi, Vescovi,
 „ ed altri Ordinari
 „ dell' Italia, e Isole adja-
 „ centi, in accompagna-
 „ mento del Giubileo che
 „ per ordine della Santità
 „ di N. Signore a loro si
 „ trasmette.

„ **P**astoralis SS. Domini
 „ Nostri sollicitudo ad
 „ promovendum gregis sui
 „ spirituale bonum semper
 „ intenta, sicut convenire
 „ putavit, ut Jubilæum
 „ non ita pridem in hac
 „ Alma Urbe tanto cum
 „ fructu, deinde etiam in
 „ Regno Neapolitano, &
 „ quibusdam aliis statibus
 „ Ecclesiastici Civitatibus,
 „ & Diocesis, graviora
 „ in præteritis terremoti-
 „ bus damna passis publica-
 „ tum, etiam ad alias Ita-
 „ liæ, & Insularum adja-
 „ centium Civitates exten-
 „ datur, ut pietas fidelium
 „ ad placandam vera poen-
 „ tentia, aliisque bonis o-
 „ peribus divinam iram ju-
 „ ste nostris peccatis acce-
 „ sant, & ab obtinendam
 „ a summa Dei clementia
 „ tot flagellorum cessatio-
 „ nem, quæ ubique ter-
 „ rarum aut jam afflictam
 „ Christianitatem cruciant,
 „ aut certe illi manife-
 „ ste imminet, magis
 „ magisque excitetur: ita
 „ de omnibus aptioribus

„ **L**a sollicitudine Pastro-
 „ rale di Nostro Signo-
 „ re intenta sempre a pro-
 „ muovere il bene spiritua-
 „ le del suo Gregge, sicco-
 „ me ha giudicato conve-
 „ niente, che il Giubileo,
 „ quale poche settimane
 „ sono fu pubblicato con
 „ tanto frutto in quest'Al-
 „ ma Città di Roma, e
 „ suffeguentemente nel Re-
 „ gno di Napoli, ed in al-
 „ cune altre Città e Dio-
 „ cesi dello stato Ecclesia-
 „ stico più gravemente dan-
 „ neggiate dai passati ter-
 „ remoti, si distenda an-
 „ co a tutte l'altre Città
 „ e Diocesi della Italia e
 „ Isole adjacenti, per ecci-
 „ tare maggiormente la
 „ pietà de' Fedeli a placa-
 „ re con una vera peniten-
 „ za, e con altre sante
 „ opere, l'ira di Dio giu-
 „ stamente sdegnato per i
 „ nostri peccati, e ad im-
 „ plorare dalla Divina cle-
 „ menza la cessazione di
 „ tanti flagelli, che per
 „ tutte le parti, o attual-
 „ mente travagliano la af-
 „ flitta

modis cogitavit, quibus
ampliores ex dicto Jubila-
to fructus colligi pos-
sint: stimulos cunctis ad-
movens, ut illud cum de-
bitis dispositionibus con-
sequantur, & ea impe-
dimenta removeant, quæ
divinæ misericordiæ effe-
ctum frustrari possent.
Idecirco Sanctitas sua ius-
sit, ut per hanc Episto-
lam, quæ pro singulis
Patriarchis, Archiepisco-
pis, Episcopis, & aliis
Italix, & Insularum ad-
jacentium Ordinariis cir-
cularis erit, efficaciter
Dominationi tuæ com-
mendetur, ut Pastoralis,
quo pollet, zelo execu-
tioni rerum infra-scripta-
rum sedule incumbat.

Primo, Sanctitas Sua
Dominationis tuæ in me-
moria refert fidelium ob-
servationem eorum om-
nium, quæ alia simili cir-
culari Epistola præscripta
fuere circa venerationem,
Ecclesiis debitam; ejus
rei gratia etsi multa jam
facta, dictave fuissent
juxta ejusdem Epistolæ
tenorem, numquam ta-
men tantum factum, di-
ctumque fuerit, quantum
satis sit; eo magis, quod
dum a Divina Majestate
ultrices illas poenas in
præsentiarum adhiberi cer-
nimus, & sentimus, qui-
bus præsertim Ecclesia-
rum irreverentias pleste-
re illi solemne est, quam
longe grande illud ma-
lum processisset, manife-
ste cognoscimus.
Secundo, vult, ut Do-

sita Cristianità, o ma-
nifestamente gli sovra-sta-
no; così ha pensato a tut-
ti li mezzi più proprii
onde abbia a ritrarsi mag-
gior frutto dal medesimo
Giubileo, con stimola-
re tutti a prenderlo con
le dovute disposizioni,
ed a rimuovere quegli o-
stacoli, che potrebbero
impedire gli effetti della
Divina misericordia. Che
però la Santità sua ha
ordinato, che con la pre-
sente Lettera, che sarà
circolare a tutti li Pa-
triarchi, Arcivescovi,
Vescovi, ed altri Ordina-
rii della Italia, ed Iso-
le adjacenti suddette, si
raccomandi efficacemen-
te a V. S. d'insistere
col suo Pastorale zelo per
l'adempimento delle co-
se infra-scritte.

Primieramente, ricor-
da la Sant. Sua a V. S.
l'esatta osservanza di
quanto con altra simil
lettera circolare le fugià
prescritto intorno alla
venerazione, e rispetto
dovuto alle Chiese, so-
pra di che per molto,
che già si fosse fatto, o
si fosse detto a tenore
della lettera suddetta,
non però si sarà mai fat-
to, nè detto a bastanza
tanto più che il vederli
presentemente porre in
uso dalla Maestà divina
quei castighi, coi quali
la medesima suole spezial-
mente punire l'irriveren-
za alle Chiese, fa mani-
festamente conoscere,
quanto oltre si fosse avan-
zato l'inconveniente pre-
detto.

Secondo, vuole, che V. S.

1 minatio tua dierum Fe-
 2 storum sanctificationi at-
 3 tendat, populum monens,
 4 quam gravis Majestati
 5 Divinæ inferatur injuria,
 6 dum sacri dies, illius ho-
 7 nori singulariter dicati,
 8 in operibus, non solum
 9 servilibus, sed, quod pe-
 10 jus est, peccaminosis in-
 11 sumuntur. Satagat igitur,
 12 ut populus attente per-
 13 pendat, opera servilia
 14 diebus festivis prohiberi,
 15 non ut otio vacetur, sed
 16 ut longius tempus, &
 17 commodum suppetat Ec-
 18 clesias frequentandi, Di-
 19 vinis Officiis interessen-
 20 di, Verbum Dei audien-
 21 di, animas orationibus,
 22 sanctis Sacramentis, alio-
 23 rumque piorum operum
 24 exercitatione reficiendi,
 25 ac demum unico, maxi-
 26 mique momenti, salutis
 27 scilicet æternæ negotio,
 28 ferius, & fidelius atten-
 29 dendi, juxta Apostoli
 30 verba: *Rogamus vos, ut*
 31 *abundetis magis, & ope-*
 32 *ram detis, ut quieti si-*
 33 *tis, & vestrum negotium*
 34 *agatis.* Hinc facile per-
 35 spicitur, quam iniquus,
 36 & incongruus sit, ni-
 37 mium licet frequens, eo-
 38 rum abusus, qui sacros
 39 Deo dies in negotiationi-
 40 bus, ludis, crapulis, pro-
 41 fanis amoribus, aliisque
 42 nundanis vanitatibus tran-
 43 sige non verentur. Unde
 44 etiam abominabiles in
 45 conspectu Dei facti viden-
 46 tur festi dies, juxta formi-
 47 dabile Prophetæ dictum:
 48 *Odi & projecit festivi-*
 49 *tates vestras, & non*
 50 *capiam odorem catuum*
 51 *vestrorum.* Quinimo ju-
 52 ste ob id genus profana-

1 invigli singolarmente alla
 2 Santificazione delle Feste
 3 con far conoscere al Po-
 4 polo, quanto grave torto
 5 si faccia alla Maestà del
 6 Sig. Iddio impiegando
 7 quei giorni riservati spe-
 8 zialmente al suo onore,
 9 in opere non solamente
 10 servili, ma quel che è peg-
 11 gio, peccaminose. Procu-
 12 ri dunque di farne riflet-
 13 tere al popolo, che le
 14 dette opere servili sono
 15 vietate nei giorni festivi,
 16 non perchè si stia in ozio;
 17 ma affinchè ci sia maggior
 18 tempo, e comodità di fre-
 19 quentare le Chiese, di as-
 20 sistere agli Uffizj Divini,
 21 di ascoltare la Divina pa-
 22 rola, di ristorare le anime
 23 colle Orazioni, e S. Sa-
 24 gramenti, e coll'eserci-
 25 zio d'altre opere di pietà,
 26 ed in somma di attendere
 27 più di proposito all'unico,
 28 ed importantissimo nego-
 29 zio dell'eterna salute, se-
 30 condo il detto dell'Apo-
 31 stolo: *Rogamus vos, ut*
 32 *abundetis magis, & ope-*
 33 *ram detis, ut quieti sitis,*
 34 *& ut vestrum negotium*
 35 *agatis.* (Thess. 4. 11.)
 36 Dal che si vede, quanto
 37 sia disdicevole l'abuso pur
 38 troppo frequente di quel-
 39 li, che si vergognano d'im-
 40 piegare i giorni consecrati
 41 a Dio in traffichi, giuo-
 42 chi, crapule, amoreggia-
 43 menti, ed altre vanità mon-
 44 dane. Onde pare, che le
 45 Feste ormai siano rese og-
 46 getto d'abominazione al
 47 Signor Iddio: secondo l'
 48 espressione terribile, che
 49 ne fa per il suo Profeta:
 50 *Odi, & projecit festivitates*
 51 *vestras, & non capiam odo-*
 52 *rem catuum vestrorum.*
 53 C. Amos

„ tiones divina movetur
 „ ira ad bellorum, inunda-
 „ tionum, terremotuum,
 „ pestilentiarumque publi-
 „ ca flagella vibranda, di-
 „ cente eodem Domino:
 „ *Sabbata mea violaverunt*
 „ *vehementer: dixi ergo,*
 „ *ut effunderem furorem*
 „ *meum super eos, & con-*
 „ *sumerem eos.*

„ (Amos. 5. 25.) Anzi si
 „ muove giustamente da si-
 „ mili profanazioni l'ira Di-
 „ vina a mandare pubblici
 „ flagelli di Guerre, Inon-
 „ dazioni, Terremoti, Pesti-
 „ lenze, e simili, dichia-
 „ randosi lo stesso Dio: *Sab-*
 „ *bata mea violaverunt ve-*
 „ *hementer: dixi ergo, ut*
 „ *effunderem furorem meum*
 „ *super eos, & consumerem*
 „ *eos.* (Ezech. 22. 13.)

„ Tertio, perpendens et-
 „ iam Sanctitas Sua, de-
 „ pravatos Christianorum
 „ mores ex prava puerorum
 „ institutione magna ex par-
 „ te oriri, ob parentum ne-
 „ gligentiam in illis in ti-
 „ more Dei educandis; ex-
 „ presse jubet Dominationi
 „ tuæ, quatenus serio at-
 „ tendat, ut strictissimum
 „ sibi onus impositum filios
 „ recte educandi impleant
 „ Patres familie, illos in-
 „ struendo, corrigendo, &
 „ quod caput est, bonis e-
 „ xemplis imbuendo: quod
 „ quidem si pro virili præ-
 „ starent, magna in Chri-
 „ stianorum moribus muta-
 „ tio conspiceretur, cum
 „ verissimum sit, filios,
 „ quos mores pueri didice-
 „ runt, eos constanter, ut
 „ plurimum, retinere: *Ad-*
 „ *olescens juxta viam*
 „ *suam, etiam cum senue-*
 „ *ris, non recedes ab ea.*
 „ Serio itaque Patres, Ma-
 „ tresque moneant, quam
 „ strictam rationem in ju-
 „ dicio reddituri sint, si
 „ sedulam operam non na-
 „ vaverint, ut filii a pe-
 „ riculosissimis coribus quam

„ Terzo. Considerando in
 „ oltre la Sant. Sua, che u-
 „ na gran parte della depra-
 „ vazione de' costumi, del
 „ Cristianesimo procede dal-
 „ la mala educazione de' fi-
 „ gliuoli per la pochissima
 „ cura, che si pigliano i
 „ Padri, e madri di alle-
 „ varli col timor santo di
 „ Dio, ordina espressamen-
 „ te a V. S. d' invigilare,
 „ acciocchè i Capi di fami-
 „ glia adempiscano l'obbli-
 „ go strettissimo che hanno
 „ di educarli bene, istruir-
 „ li, correggerli, e sopra
 „ tutto dar loro buon esem-
 „ pio: il che se facessero,
 „ come devono, si vedrebbe
 „ grandissimo miglioramen-
 „ to nel Cristianesimo, ef-
 „ sendo verissimo, che i figli-
 „ uoli mantengono quei co-
 „ stumi, che apprendono da
 „ fanciulli: *Adolescens juxta*
 „ *viam suam, etiam cum se-*
 „ *nueris, non recedes ab ea.*
 „ (Prov. 22. 6.) Ammonisca
 „ però seriamente i medesi-
 „ mi Padri e Madri del gran
 „ conto, che renderanno a
 „ Dio, se trascureranno di te-
 „ ner lontani i loro figliuoli
 „ dalle cattive compagnie, e
 „ li lasceranno assuefare ad
 „ abiti viziosi, e l'istesso in-
 „ culchi, e faccia inculcare
 „ da' Predicatori, e da' Confes-
 „ sori

„ longissime absint; sique
 „ patiantur, ut ad pravos
 „ habitus sensim declinent;
 „ eademque inculcet, & a
 „ Concionatoribus, & Con-
 „ fessariis, heris, dominis-
 „ ve sæpius inculcari curet
 „ ratione eorum familia-
 „ rium, famulorumque, o-
 „ peram dando, ut serio
 „ gravissimum Apostoli di-
 „ ctum perpendant: *Si quis*
 „ *suorum, & maxime do-*
 „ *mesticorum curam non*
 „ *habet, fidem negavit,*
 „ *& est infideli deterior.*

„ Quarto, specialem cu-
 „ ram Dominatio tua adhi-
 „ beat, ut a Ludimagistris,
 „ & eo fortius a Parochis,
 „ diebus præsertim festivis,
 „ doctrina Christiana sum-
 „ ma cum diligentia tra-
 „ datur, & præcipua fidei
 „ mysteria dilucide expli-
 „ centur: cui saluberrimo
 „ exercitio magnum etiam
 „ afferent adjumentum, alii
 „ pii, ac idonei viri, qui
 „ ad id eligi possent, quem-
 „ admodum tanto cum fru-
 „ ctu olim S. Carolus in sua
 „ Mediolanensi Ecclesia præ-
 „ stitit, qui peculiare re-
 „ gulas aliis quoque Dio-
 „ cesibus apprimè utiles e-
 „ didit. Utque pueri fre-
 „ quenter, & ea, qua par
 „ est, attentione hujuscemo-
 „ di instructionibus atten-
 „ dant, Dominatio tua Pa-
 „ tres, aliosque, quorum
 „ curæ dicti pueri crediti
 „ sunt, serio moneat, tene-
 „ ri illos in hanc curam in-
 „ cumbere, ut res ad salu-
 „ tem necessarias addiscant:
 „ Confessariis etiam præ-
 „ scribendo, ut illos non
 „ absolvant, qui hac in re
 „ graviter delinquentes, &
 „ contumaces fuerint.

„ fori alli Padroni, rispetta-
 „ to a' loro servitori, fa-
 „ cendo a' medesimi ben
 „ ponderare la gravissima
 „ sentenza dell' Apostolo.
 „ *Si quis suorum & maxi-*
 „ *me domesticorum curam*
 „ *non habet, fidem nega-*
 „ *vit, & est infideli dese-*
 „ *rior.* (1. Tim. 5. 8.),

„ Quarto, dovrà V. S.
 „ specialmente invigilare
 „ che da' Maestri di Scuo-
 „ la, e molto più dalli
 „ Parrochi s' insegnino con
 „ tutta diligenza, e parti-
 „ colarmente le feste, la
 „ Dottrina Cristiana, e
 „ che si spieghino con chia-
 „ rezza i principali Mistè-
 „ ri della Santa Fede: al
 „ che faranno di grande
 „ ajuto anco altre persone
 „ pie che a tal effetto po-
 „ trebbero deputarsi, co-
 „ me con tanto frutto pra-
 „ ticò nella sua Chiesa di
 „ Milano S. Carlo, che
 „ ne preferisse regolamenti
 „ sì utili anco per le altre
 „ Diocesi. Ed affinchè i
 „ fanciulli colla dovuta fre-
 „ quenza, ed applicazione
 „ attendino a questa sì ne-
 „ cessaria istruzione, V. S.
 „ non lasci di avvertire se-
 „ ramente i Padri, ed al-
 „ tri che ne hanno cura,
 „ dell' obbligo di far loro
 „ imparare le cose necessa-
 „ rie alla salute, ordina-
 „ do alli Confessori di non
 „ assolverli, se in ciò li
 „ troveranno notabilmente
 „ colpevoli, e contumaci.

„ Quinto, quia nimis pa-
 „ tet, quod saepius adultis
 „ instructione magis indi-
 „ gent, quam ipsimet pue-
 „ ri, Dominatio tua me-
 „ minisse debet, teneri se,
 „ sicuti etiam Dioecesis suae
 „ Parochos, per semeti-
 „ ipsam, aut si legitime im-
 „ pedita fuerit, per Con-
 „ cionatores, Divino verbo
 „ populos sibi commissos
 „ pascere: *non in persuasi-*
 „ *bilibus humanae sapientiae*
 „ *verbis*; sed res utiles,
 „ & auditorum intelligen-
 „ tiae magis convenientes
 „ proponendo, exponendo-
 „ que, quibus omnes ad
 „ ea, ad quae ex proprio sta-
 „ tu tenentur, addiscenda,
 „ & re ipsa fideliter adim-
 „ plenda excitentur. Ut id
 „ consequi possit, Parochos
 „ enixe admonere non de-
 „ sinat, ut valde necessa-
 „ rio, & utili Catechismi
 „ Romani libro praecipue
 „ utantur, curam adhiben-
 „ do, ut iidem Parochi jux-
 „ ta expressum Sac. Con-
 „ cil. Trid. Decretum, *In-*
 „ *ter Missarum solennia,*
 „ *aut divinatorum celebra-*
 „ *tionem; sacra eloquia,*
 „ *& salutis monita vernacula*
 „ *lingua singulis die-*
 „ *bus Festis, vel solemnibus*
 „ *explanent, eademque in*
 „ *omnium cordibus, post-*
 „ *positis inutilibus quae-*
 „ *stionibus, inferere, atque*
 „ *eos in lege Domini eru-*
 „ *diri studeant*; quod ad
 „ Concionatores attinet,
 „ in id sedulo incumbat,
 „ ut pietatis spiritu ferven-
 „ tes officium exequantur
 „ ea attentione, & di-
 „ gnitate, quae tam sa-
 „ crofancto ministerio de-
 „ betur; & idcirco in

„ Quinto. E perchè pur
 „ troppo spesso si vedono più
 „ bisognosi d'istruzione gli
 „ Adulti che i Fanciulli me-
 „ desimi, dovrà V. S. ricor-
 „ darsi dell'obbligo, che ha
 „ insieme con tutti i suoi Pa-
 „ rochi di pascere per festes-
 „ sa, o in caso di legittimo
 „ impedimento per mezzo
 „ de' Predicatori, colla divi-
 „ na parola i Popoli a se
 „ commessi, *non in persua-*
 „ *sibilibus humanae sapientiae*
 „ *verbis*, (1. C. n. 1.) ma con
 „ proporre, e spiegare massi-
 „ me utili, ed adattate alla
 „ capacità degli Uditori, af-
 „ finchè ogni uno resti in-
 „ formato delle obbligazio-
 „ ni del proprio stato, ed ec-
 „ citato ad adempirle con la
 „ dovuta esattezza. A tal ef-
 „ fetto non lasci di inculcare
 „ a' Parochi che sopra ogni
 „ altro si vagliano del tanto
 „ necessario, ed util Libro
 „ del Catechismo Romano:
 „ invigilando specialmente,
 „ che li medesimi secondo
 „ che vien loro prescritto
 „ dal Sacro Concil. di Tren-
 „ to (nella sess. 24. de reform.
 „ c. 7.) *Inter Missarum so-*
 „ *lennia, aut divinatorum ce-*
 „ *lebrationem, sacra eloquia*
 „ *& salutis monita vernacula*
 „ *lingua singulis diebus*
 „ *Festis, vel solemnibus ex-*
 „ *planent; eademque in om-*
 „ *nium cordibus postpositis*
 „ *inutilibus questionibus*
 „ *inferere, atque eos in*
 „ *lege Domini erudire stu-*
 „ *deant*. Rispetto poi a' Pre-
 „ dicatori, abbia particolar
 „ cura, che esercitino il lo-
 „ ro ufficio con quello spiri-
 „ to di pietà, e con quel de-
 „ coro, che si deve ad un
 „ Ministero sì sacrosanto;
 „ e perciò usi tutta l'atten-
 „ zio-

2 primis attendat, ut eli-
 3 gat, ac ab iis, ad quos
 4 pertinet, elegantur Con-
 5 cionatores non minus
 6 vitæ integritate, quam
 7 soliditate doctrinæ con-
 8 spicui, & ideo tanto of-
 9 ficio digni, cum usu ni-
 10 mium compertum sit,
 11 præcipue in minoribus
 12 oppidis, & castellis, ali-
 13 quam vivendi licentiam,
 14 aliquod exemplum minus
 15 honestum, aliquam de-
 16 mum in Concionatore
 17 maculam, non solum o-
 18 mnem fructum, qui ex
 19 Concionibus sperari pot-
 20 erat, auferre, sed etiam
 21 multis quandoque scan-
 22 dalis, & delictis occasio-
 23 nem præbere.

24 Sexto, multum etiam
 25 ad sui gregis spiritualem
 26 profectum juvabit, si Do-
 27 minatio tua Sacras Mis-
 28 siones, non solum in ter-
 29 ris, & castellis tue Dio-
 30 cesis, sed etiam in fre-
 31 quentioribus Oppidis fieri
 32 curet, non solum ut ea-
 33 rum occasione facilius,
 34 & utilius eos reprehende-
 35 re, & corrigere possit de-
 36 teriores, ac frequentio-
 37 res abusus, quos in po-
 38 pulum suum irrepsisse co-
 39 gnoverit; sed ut etiam
 40 per eas opportune supplere
 41 possit penuriæ Verbi
 42 Dei, quæ ipsa quandoque
 43 civitas laborare solet ob
 44 defectum Concionatorum,
 45 qui illud non ea, qua par-
 46 est, perspicuitate, & Ap-
 47 postolica simplicitate ad-
 48 ministrant; cum Romæ
 49 quoque haud ita pridem
 50 in praxi visum fuerit,
 51 quod dum familiari me-
 52 thodo, & ad animarum
 53 profectum accommodata,

24 zione tanto in eleggere,
 25 quanto in procurare, che
 26 da quelli, a' quali appar-
 27 tiege, siano eletti a tal
 28 carico Soggetti non meno
 29 per l'integrità della vita,
 30 che per la sodezza della
 31 dottrina in tutto degni d'
 32 amministrarlo, accaden-
 33 do pur troppo spesso,
 34 massime ne' Castelli, &
 35 luoghi piccioli, che una
 36 licenza, un mal esempio,
 37 un neo del Predicatore
 38 non solo tolga tutto quel
 39 frutto, che egli avesse po-
 40 tuto mai fare con le sue
 41 Prediche; ma positiva-
 42 mente sia cagione di mol-
 43 ti scandali, e di molti
 44 disordini.

24 Sesto. Gioverà anco
 25 sommamente al profitto
 26 spirituale del suo gregge,
 27 se V. S. introdurrà non
 28 solo ne' Borghi, e Ville
 29 della sua Diocesi, ma an-
 30 co ne' luoghi più nobili, &
 31 popolati, l'uso delle Sacre
 32 missioni, sì per potere con
 33 questo mezzo più libera-
 34 mente, e più utilmente
 35 riprendere quegli abusi,
 36 che talora nel suo popolo
 37 fossero maggiori, ed in
 38 conseguenza più bisognosi
 39 di rimedio, come per sup-
 40 plire con ciò alla penu-
 41 ria, che si trova bene spes-
 42 so nella Città medesima
 43 della parola di Dio, che
 44 da molti non viene pre-
 45 dicata con la dovuta sim-
 46 plicità, e chiarezza, aven-
 47 do mostrata l'esperienza
 48 anco ultimamente in Ro-
 49 ma, che quando si spie-
 50 gano familiarmente, ed
 51 in forma adattata al frutto
 52 per l'anima le cose di Dio,
 53 il popolo le sente con gu-

„ ea tractantur , quæ Dei
 „ sunt , a populo libenti
 „ animo audiuntur . concur-
 „ runt certatim fideles , &
 „ inde maximum fructum
 „ morum emendationis , &
 „ communis consolationis
 „ suscipiunt . Optime igitur
 „ Dominatio tua gregi tuo
 „ consulat , si in hoc præ-
 „ sentiarum Missionum me-
 „ dio utetur ad præparan-
 „ dos fidelium tuæ Dioce-
 „ sis animos ad sacrum Ju-
 „ bilæum consequendum , &
 „ præcipue ut apposite in-
 „ struantur , & patienter ju-
 „ ventur circa Confessionem
 „ generalem utiliter facien-
 „ dam , quo salubre , oppor-
 „ tunumque remedium ap-
 „ ponat gravissimo , & ni-
 „ mium frequenti malo ca-
 „ rum Confessionum , quas
 „ forte antea invalidas fe-
 „ cisse contigerit .

„ Septimo , Dominationi
 „ tuæ singulariter commen-
 „ datur paterna Monialium
 „ cura ; quæ cum sint *illu-
 „ strior portio gregis Christi*
 „ , in majori pretio ha-
 „ bendæ tamquam charæ
 „ Christi sponsæ , & mayo-
 „ ri sunt etiam sollicitudine
 „ custodiendæ : Satagat igitur
 „ Dominatio tua , ut
 „ in iis , quæ ad observan-
 „ tiam regularem spectant ,
 „ in Monasteria non indu-
 „ catur disciplina solutior ,
 „ & in primis debitus a
 „ sæcularibus secessus obser-
 „ vetur : auferatur idcirco
 „ inutilis ad crates frequen-
 „ tia , ne a divino , cui se
 „ dedicarunt , cultu distra-
 „ hantur ; atque operam
 „ det , ut ea , quæ de collo-
 „ quiis cum externis , tam
 „ sæcularibus , quam regu-
 „ laribus , a sacris Cano-

„ sto , concorre con frequen-
 „ za , e ne riporta grande
 „ utile con emendazione de'
 „ costumi , ed edificazione
 „ universale . Non potrà
 „ però essere se non ottimo
 „ consiglio , che V. S. co-
 „ minci presentemente a
 „ valersi di tal mezzo per
 „ meglio preparare li Fede-
 „ li di cotesta sua Diocesi
 „ all' acquisto del Santo
 „ Giubileo , e specialmente
 „ perchè siano bene instrut-
 „ ti , e pazientemente aju-
 „ tati a fare una buona
 „ Confessione generale , ad
 „ effetto d' applicare in tal
 „ guisa l' opportuno , e ne-
 „ cessario rimedio al pur
 „ troppo grave , e frequen-
 „ te male di quelle confes-
 „ sioni , che potessero per
 „ addietro aver fatte inva-
 „ lidamente .

„ Settimo . Si raccoman-
 „ da specialmente a V. S. la
 „ paterna cura delle Mona-
 „ che , che essendo *illustrior*
 „ *portio gregis Christi* , de-
 „ vono come Spose care al
 „ Signore essere in maggio-
 „ re pregio tenute , e con
 „ più sollecitudine custodite .
 „ Procuri perciò V. S. che
 „ ne' Monasterj non s' intro-
 „ ducano rilassamenti nell'
 „ osservanza Regolare , e
 „ soprattutto che vi si offer-
 „ vi la dovuta ritiratezza
 „ togliendo a tal effetto al-
 „ le Monache la frequenza
 „ inutile delle Grate , per-
 „ chè non siano diverte
 „ dal divino servizio , al qua-
 „ le si sono dedicate , e fa-
 „ cendo loro esattamente
 „ osservare quanto ai collo-
 „ qui con persone di fuori
 „ tanto Secolari , quanto
 „ Regolari quel , che so-

„ pra

nibus, Constitutionibus
 Apostolicis, variisque De-
 cretis, & sanctorum Con-
 gregationum declarationi-
 bus desuper sæpius ema-
 natis publicatisque ordi-
 nata sunt, accurate ob-
 serventur. Studeat præte-
 rea, ut Confessarios do-
 ctos, ætatis maturæ, vi-
 tæ irreprehensibilis, ze-
 lantes, & ab omni cupi-
 ditate alienos habeant,
 & pro tempore Concio-
 natores probis moribus
 insignes, spirituque fer-
 ventes, a quibus ad de-
 bitam Christo fidelitatem
 servandam excitentur,
 qui eandem præ aliis ad
 tantum honorem evexit,
 & tam sublimi voluit
 vocatione dignari. Me-
 minerit etiam dare ope-
 ram, ut id, quod a
 sanctæ memoriæ Inno-
 centio Papa XI. statutum
 fuit, fideliter observetur,
 ut scilicet illæ omnes,
 quæ Moniales in quocum-
 que Monasterio, etiam
 Regularibus subdito fieri
 cupiunt, exercitiis spi-
 ritualibus per decem dies,
 antequam habitum susci-
 piant, & inter Novitias
 admittantur, incumbere
 debeant: & eadem per
 idem tempus repetant
 exercitia, antequam ad
 Professionem admittantur.
 Et quia idem Pontifex
 similiter decrevit, ut
 omni magis sollicito, &
 diligentiori studio, mo-
 do tamen suavi, & dis-
 creto, curarent Superi-
 ores, ut omnes etiam
 Moniales professæ semel
 in anno per aliquos sal-
 tem dies, tempore ma-
 gis opportuno iisdem

pra di ciò si dispone dai
 Sacri Canon, dalle Confi-
 tuzioni Apostoliche, e da
 varj Decreti, e dichiara-
 zioni delle Sacre Congre-
 gazioni in diversi tempi
 emanate, e pubblicate.
 Procuri altresì, che siano
 provveduti di Confessori
 dotti, di età provetta, di
 vita irreprehensibile, ze-
 lanti, e disinteressati, ed
 a suo tempo di Predica-
 tori esemplari, e serven-
 ti, che l' esortino con
 efficacia a mantenersi fe-
 deli a quel Signore, che
 fra tante altre le ha elet-
 te ad un sì grande ono-
 re, e ad una vocazione sì
 sublime. Si ricordi in ol-
 tre di far puntualmente
 osservare quel che dalla
 san. mem. di Papa Inno-
 cenzo XI. fu ordinato, cioè
 che tutte quelle, che vo-
 gliono farsi Monache in
 qualsivoglia Monasterio an-
 co soggetto ai Regolari, sia-
 no tenute fare gli esercizi
 Spirituali per dieci giorni
 avanti che ricevino l'abi-
 to, e siano ammesse al
 Noviziato: e che li me-
 desimi Esercizj si ripetino
 per l' istesso spazio di die-
 ci giorni avanti che siano
 ammesse alla Professione.
 E perchè l' istesso Ponte-
 fice ordinò parimente,
 che si procurasse con tut-
 te le diligenze possibili,
 ma con modi soavi, e di-
 sereti, che ancora tutte
 le Monache Professe una
 volta l' anno almeno per
 qualche tempo, che si
 fosse stimato opportuno,
 facessero li medesimi E-
 sercizj per la rinnovazione
 dello spirito tanto neces-
 saria a persone del tutto
 con-

exercitiis vacarent ad assequendam innovationem Spiritus iis, quæ Deo penitus consecratæ sunt, valde necessariam, idcirco vult Sanctitas Sua, ut dictum Decretum pro renovato habeatur, & casu, quo in ista Diœcesi in praxim hæstenus deductum non fuerit, Deminationi tuæ expresse committit, ut illius executionem præsentis Jubilæi occasione inducere, ac promovere diligenter curet.

Ottavo. Illud autem, in quo majorem curam ponere convenit Dominationem tuam, modestam respicit vivendi normam Clericorum, ut scilicet tam in habitus honestate, & externis actionibus, (in quo multi graviter delinquant,) quam in vitæ disciplina, morumque innocentia, illum in Ecclesia Dei sanctitatis odorem spirent, cujus suavitate omnes ad virtutis amorem efficaciter possint allicere, prout institutum, quod profitentur, & Ordinis, cui notamen dederunt, dignitas merito exposcit. Meminerint se in Ecclesia Dei in alto positos, tamquam bene vivendi exemplum cæteris prohibuituros; quia, ut in Concilio Tridentino habetur: *In eos tamquam in speculum reliqui oculos conjiciunt, ex iisque sumunt, quod imitentur*: idcirco etiam necesse est, ut in omnibus Nil nisi gra-

consecrate a Dio; vuole perciò la Santità Sua, che s'intenda rinnovato anche tal ordine; e quando fin ora non ne fosse stata introdotta la pratica in cotesta Diocesi, incarica specialmente a V. S. di procurarne l'introduzione in tempo, e con l'occasione del presente Giubileo.

Ottavo: Quello poi in che V. S. deve premere maggiormente, si è il vivere regolato degli Ecclesiastici, affinchè tanto nella decenza dell'abito, e portamento esteriore, (nel che da molti si manca notabilmente) quanto nella vita, ed onestà de' costumi spirino nella Chiesa di Dio quell'odore di santità con cui possano tirar tutti soavemente, ed efficacemente all'amore della virtù, siccome richiede la professione, e l'obbligo, che gli viene imposto dal loro grado. Si ricordino di essere nella Chiesa di Dio in alto luogo per esser considerati da tutti, come regola del ben vivere: Perchè come parla il Concilio di Trento, *In eos tanquam in speculum relique oculos conjiciunt, ex iisque sumunt, quod imitentur*. Che però è necessario, che in tutte le cose, Nil nisi grave, moderatum, ac religione plenum præ se ferant: Precedendo a tutti coll'esemplarità della vita, e confermandolo coll'opere quello, che

d. vo.

„*vs, moderatum, ac reli-*
 „*gione plenum prefe-*
 „*vant: vitæ probitate cæ-*
 „*teris præeuntes, operi-*
 „*busque confirmantes id,*
 „*quod alios verbo docere*
 „*tenentur.*

„Nono, cum autem cer-
 „tissimum sit, easd- ora-
 „tiones, quæ si pio erga
 „Deum animo, religiofa-
 „que cum observantia fiant,
 „Divinam misericordiam
 „nobis conciliant; si e-
 „contra oscitanter, ac ir-
 „reverenter peragantur,
 „maledictiones divinas no-
 „bis arcessere, juxta id
 „quod scriptum est; *Ma-*
 „*ledictus homo, qui facit*
 „*opus Dei negligerter: &*
 „non ad meritum, sed ad
 „culpam deputari, juxta
 „Prophetæ verba: *Oratio*
 „*ejus fiat in peccatum;*
 „idcirco, ut omni ex
 „parte, quantum fieri pot-
 „est, publicorum in affli-
 „cto Orbe Christiano fla-
 „gellorum occasiones eli-
 „minentur, utque conve-
 „niens in Ecclesia decor,
 „una cum majestate sa-
 „crarum functionum pro-
 „pria resplendeat, vult
 „Sanctitas Sua, ut vehe-
 „menter, frequenterque
 „Dominatio tua ob oculo-
 „los ponat Canonicis, Be-
 „nificiatis, Mansionariis,
 „Cappellanis, Clericis,
 „aliisque tam in sua Ca-
 „thedrali, quam in suæ
 „Diocesis Collegiatis in-
 „servientibus, Arctissime
 „teneri eos cum omni re-
 „verentia, silentio, & mo-
 „destia Choro interesse,
 „prout præsentis tremen-
 „dæ Altissimi Majestatis
 „convenit, ibique cum
 „cordis devotione, voce-

„devono ad altri insegna-
 „re colle parole.

„Nono. E perchè è cer-
 „tissimo, che quelle stesse
 „orazioni, che fatte con
 „la dovuta religiosità, ed
 „esattezza ci rendono de-
 „gni delle celesti miseri-
 „cordie, se si fanno con
 „trascuraggine, ed irrive-
 „renza chiamano sopra di
 „noi le maledizioni divi-
 „ne, secondo ciò che è
 „scritto: *Maledictus ho-*
 „*mo, qui facit opus Do-*
 „*mini negligerter.* E ci
 „servono non di merito,
 „ma di colpa conforme all'
 „espressione del Profeta:
 „*Oratio ejus fiat in pec-*
 „*catum.* Per ciò affinchè
 „per ogni parte si tolgano,
 „quanto è possibile, le ca-
 „gioni de' pubblici castighi
 „sopra l'afflitta Cristiani-
 „tà, e risplenda nella Chie-
 „sa il dovuto decoro, e
 „maestà delle Sagre fun-
 „zioni, vuole Sua Beatitu-
 „dine che V. S. inculchi
 „premurosamente alli Ca-
 „nonici, Beneficiati, Man-
 „sionari, Cappellani, Chie-
 „rici, ed altri serventi,
 „tanto della sua Cattedra-
 „le quanto delle Colle-
 „giate della sua Diocesi,
 „l'obbligo strettissimo,
 „che hanno di assistere in
 „Coro con ogni riveren-
 „za, silenzio, e mode-
 „stia, come conviene alla
 „presenza della tremenda
 „Maestà dello Altiss. e di
 „salmeggiarvi con divozio-
 „ni di cuore, e distinzione
 „di voci, senza precipita-

que distincta psallere ,
 non cursum , & festinan-
 ter , aut verba truncan-
 do , sincopandoque , ita ut
 una Chori pars versicu-
 lum non incipiat , prius-
 quam alius completus
 iam sit : populusque ea ,
 quæ cantantur , intelli-
 gere valeat , & in au-
 diendis Divinis laudibus
 ad devotionem , & com-
 punctionem accendi. Mo-
 nendo , quod illi , qui in
 talibus graviter delin-
 quant , ministerii sui præ-
 scriptum non implent ,
 & idcirco inique stipen-
 dia solita recipiunt , con-
 sequenterque ad illa re-
 situenda tenentur . In
 hoc autem Sanctitas sua
 conscientiam non solum
 Dominationis tuæ , sed
 etiam Chori præfectorum
 graviter onerat , si debi-
 tam diligentiam non ad-
 hibeant , ut superius di-
 cta observentur , atque
 alia etiam , quæ , juxta
 dispositionem Sacrorum
 Canonum , & singularium
 cujusque Ecclesiæ statu-
 torum , observari debent .
 Volens , ut transgresso-
 res cunctatione , & aliis
 poenis Canonicis severe
 puniantur , & si sint mi-
 nistri , aut servientes a-
 movibiles , removeantur .
 Maximam præterea at-
 tentionem adhibere te-
 nebitur Dominatio tua ,
 ut tremendum Altaris
 Sacrificium , quo nihil
 sanctius diviniusque in to-
 to terrarum orbe reperi-
 tur , a Sacerdotibus , non
 solum cum interiori cor-
 dis munditia , quæ sum-
 ma convenit offerentibus
 quotidie æterno Patri ex-

zione , o troncamento di
 parole , in modo che una
 parte del Coro non com-
 incii un versetto , prima
 che l'altro non sia finito ,
 e che il Popolo possa in-
 tendere che si canta , ed
 essere eccitato a divozio-
 ne , o compunzione in u-
 dire le divine Lodi : Av-
 vertendoli , che se in ciò
 notabilmente mancano ,
 non adempiscono il de-
 bito del Ministerio loro ,
 e però ingiustamente nè
 tirano li stipendj , e sono
 in conseguenza tenuti a
 restituirli . Sopra di che
 Sua Santità incarica gra-
 vemente la coscienza tan-
 to di V. S. quanto de'
 Presidenti del Coro , se
 non faranno le debite di-
 ligenze , affinchè si of-
 servi quanto di sopra si
 è detto , e quello che di
 più deve osservarsi secon-
 do la forma de' Sagri Ca-
 noni , e delle particolari
 costituzioni di ciaschedu-
 na Chiesa : Volendo , che
 li trasgressori siano seve-
 ramente puniti con pon-
 tature ed altre pene ca-
 noniche , e li Ministri ,
 e Servienti amovibili an-
 co con la remozione .
 Maggiore poi di qualsivis
 espressione dovrà essere l'
 attenzione , che ella è
 tenuta ad usare , affinchè
 il tremendo Sacrificio del-
 lo Altare , di cui non
 vi è nel Mondo azione
 più santa , nè più divina ,
 si offerisca da' suoi Sacer-
 doti non solo con quella
 interna purità , che con-
 viene a chi quotidianamente
 dee porgere allo
 Eterno Padre il celeste
 olocausto del suo umana-

„ Iesse Incarnati Filii ho-
 „ locustum, verum cum
 „ externa etiam divotione,
 „ quæ in fideli, accurata-
 „ que Sacrarum caeremonia-
 „ rum in Rubricis præscri-
 „ ptarum observatione coa-
 „ sistit, peragatur; ita ut
 „ qui mediator inter Deum,
 „ & homines ad placandum
 „ divinam iram constitutus
 „ est, eam propria negli-
 „ gentia, socordiaque am-
 „ plius non accendat.

„ Decimo, ac postremo,
 „ cum negari non possit,
 „ quin magnus Ecclesiasti-
 „ corum numerus dignita-
 „ tis Sacerdotalis existima-
 „ tionem multum apud po-
 „ pulum minuat, dum ma-
 „ xime in pluribus illa me-
 „ riti prerogativa non elu-
 „ ceat, quæ gradui respon-
 „ deat; idcirco Dominatio
 „ tua cautelam multam,
 „ circumspectionemque in
 „ Ordinibus conferendis ad-
 „ hibeat, moniti Apostolici
 „ memor; *Manus cito ne-
 „ mini imposueris, neque
 „ communicaveris peccatis
 „ alienis*, nullumque om-
 „ nino Ecclesiastico coetui
 „ adscribat, ut admonet S.
 „ Leo, *ante etatem maru-
 „ ritatis, ante tempus exa-
 „ minis, ante experientiam
 „ disciplina*; illos penitus
 „ constanterque rejiciens,
 „ qui non vero famulandi
 „ Deo desiderio accensi,
 „ sed humanis cupiditati-
 „ bus, mundanisque ratio-
 „ nibus adducti, se in Do-
 „ mini Sanctuarium intru-
 „ dere tentant. Fideliter
 „ ergo servet id omne, quod
 „ ea de re a Sacris Cano-
 „ nibus, & præsertim Sa-
 „ cro Concilio Tridentino
 „ decretum fuit, seduloque

„ to Figliuolo, ma anco con
 „ quella eterna divozione
 „ nella esatta osservanza
 „ delle Sacre Ceremonie
 „ prescritte dalle Rubriche,
 „ che si ricerca, affinchè
 „ chi è posto tra Dio, e gli
 „ uomini per placare l'ira
 „ sua Divina, non abbia
 „ con le proprie trascura-
 „ tezze, e negligenze,
 „ maggiormente ad irritar-
 „ la.

„ Decimo. Per ultimo
 „ non potendosi negare,
 „ che il gran numero degli
 „ Ecclesiastici non diminui-
 „ sca molto la stima della
 „ Dignità Sacerdotale pres-
 „ so del Popolo, mentre
 „ non scorge in molti di
 „ loro quella prerogativa di
 „ merito, che corrisponde
 „ al grado, perciò V. S.
 „ vada molto circospetta
 „ nel conferire gli Ordini,
 „ ricordevole della ammoni-
 „ zione dell' Apost. *Manus
 „ cito nemini imposueris,
 „ neque communicaveris pec-
 „ catis alienis* (1. Tim. 5.
 „ 2.) guardandosi dallo
 „ ammettere nel Clero al-
 „ cuno, come avverte S.
 „ Leone, *ante etatem ma-
 „ turitatis, ante tempus
 „ examinis, ante experien-
 „ tiam disciplina*, e riget-
 „ tando assolutamente, e
 „ con petto forte coloro,
 „ che non per vero deside-
 „ rio di servire al Signor
 „ Iddio, per umani inte-
 „ ressi, e rispetti vogliono
 „ introdursi nel Santuario
 „ del Signore. Offervi per-
 „ ciò esattamente quel tan-
 „ to, che in questa ma-
 „ teria si dispone da' Sacri
 „ Canon, e specialmente
 „ dal Sacro Concilio di
 „ Tren-

fatagat ministros idoneos
pietate doctrinaque orna-
tos eligere; quia licet ta-
les pauci sint, melius est,
ut in Sacris Canonibus
habetur, & experientia
confirmatur, Domini Sa-
cerdosium paucos habere
ministros, qui possint di-
gne opus Dei exercere,
quam multos inutiles, qui
onus grave ordinatori ad-
ducant.

Quod si superius dicta
sedulo observentur, con-
fidenter Sanctitas sua, eam
tam ardentem a suo pa-
trerno animo concupitam
consolationem assequi se
posse, ut, gravioribus ab-
usibus sublatis, veraque
Christiana pietate restituta,
Italia nostra a præ-
sentibus calamitatibus,
quas nobis Iustitia Divina
intentat, liberetur, & ad
uberes divinarum miseri-
cordiarum effectus in spi-
ritualibus, ac temporalibus
consequendos, magis
ac magis feliciter dispo-
natur.

Trento, e procuri di fare
scelta di Ministri idonei,
e ben forniti di pietà, e
di dottrina; poichè seb-
ben questi son pochi, me-
lius est, (come si legge
ne'Sacri Canonì, e si com-
prova colla esperienza)
Domini Sacerdotium pau-
cos habere Ministros, qui
possint digne opus Dei
exercere, quam multos
inutiles, qui onus grave
ordinatori adducant (C.
Tales dist. 23.)

Con l'osservanza delle
sopradette cose confida la
Santità S. di aver la con-
solazione tanto desiderata
dal suo paterno cuore, di
vedere mediante la esir-
pazione de' principali a-
busi, e lo stabilimento di
una vera pietà Cristiana,
resa la nostra Italia libera
dalle presenti calamità,
e dalle maggiori, che la
giustizia di Dio ci minac-
cia, e disposta sempre più
a ricevere sì nello spiri-
tuale come nel tempore
le gli effetti abbondanti
delle Divine misericordie
&c. Roma 16. Marzo
1703.

G. Card. di Carpegna Præ-
fetto.

M. Grimaldi Secretar.

In Synodo Montisfalisci ann. 1696. a Marco Antonio
Cardinali Barbadico congregata, inserta fuit Instructio
vulgari lingua exarata, circa contractus usuram sapien-
tes: hanc Eminentiss. Cardinalis in sua Diocesi bis in
anno publicari voluit, ut videre est cap. 18. pag. 106.
Idcirco tanti viri sententiam suspiciens, utile putavi, hanc
Instructionem Morali Theologæ adjungere.

*Breve Istruzione del Cardinal Giulio Spinola, circa
li contratti di vendite, e credenze.*

Essendo pervenuto alla nostra notizia, per relazioni di persone pie, e religiose, non senza gran dispiacere dell'animo nostro, che in tutti quasi i luoghi di questa Diocesi si fanno alcune specie di contratti affatto illeciti, ed usurari, con danno notabile de' poveri, e non meno pregiudizio dell'anime de' contraenti, che ne i mesi di Dicembre, e Gennaio vendono il grano in credenza con patto d'aspettarne la soluzione del prezzo fino al Mese d'Agosto, e di pagarveli perciò un scudo di vantaggio sopra il prezzo rigeroso, che corre a denaro contante nel tempo del contratto in detti Mesi di Dicembre, e di Gennaio: e che parimente ne' suddetti tempi danno in credenza carne porcina da pagarveli ad Agosto cinque, sei, sette, ed otto bajocchi, rispettivamente a i luoghi, sopra il prezzo corrente pecunia numerata nel tempo della vendita; ne' quali contratti apparisce chiaramente l'usura palliata, come non solo è stato qui concluso da più Teologi, e da quattro de' primarij in Roma, a' quali fu da Noi commesso l'esame di questo fatto; ma anco da una congregazione d'altri Teologi a quest'effetto specialmente deputata da Nostro Signore, le di cui santissime determinazioni abbiamo finalmente pensato d'implorare in un dubbio così importante. Per tanto desiderando Noi d'estirpare quest'abominevol vizio, per quanto sia possibile, dalla nostra Diocesi, e togliere quest'infezione dal nostro Gregge: avendo primieramente riguardo al rimedio delle anime per il passato, abbiamo giudicato bene di porre qui sotto la lettera, con la quale l'Eminentissimo Altieri, per ordine della Santità Sua, si è degnato rispondere alle nostre richieste, e dalla quale chiunque sarà trascorso in simili contratti, potrà regolarli intorno alle restituzioni, che doverà fare delle usure fin qui praticate: e rimirando secondariamente al sovvenimento de' poveri in avvenire, abbiamo di più risoluto di soggiungere alcune regole generali circa i suddetti contratti, e prezzo giusto delle cose da venderli in credenza; acciò possa ognuno dalle medesime prender la forma di celebrar contratti leciti in casi simili; e sappiano anche i Confessori, come averanno da portarsi con i loro penitenti, ogni volta che gli occorrono i medesimi casi, giacchè Noi per ora con questi paterni avvertimenti pensiamo solo di dare opportuno rimedio alle inferme coscienze de' nostri sudditi, senza punto toccar il loro esteriore. Non trascuriamo però d'avvertire tutti, che per l'avvenire s'astenghino da i sopradetti contratti illeciti; perchè altrimenti contro i contumaci, e che non vorranno emendarsi, dopo che per una nostra Lettera circolare, diretta

ta a quest'effetto a i Vicari foranei, Arcipreti, Curari, e Confessori della Diocesi, sotto la data in Nepe de i 27. Aprile 1672. gli saranno pervenuti a notizia questi Nostri giusti sentimenti, si procederà poi in forma juris, e al castigo di tal vizio abborrito da tutte le Leggi, e naturali, e divine, e umane.

Lettera dell'Eminentissimo Signor Cardinal Altieri, d'ordine di Nostro Signore, circa le restituzioni dell'usure ne i contratti di vendita a credenza, ed applicazioni di esse.

*Eminentissimo, e Reverendissimo Signor mio
Osservandissimo.*

E Ssendo considerati, d'ordine di Nostro Signore, i dubbi, e le domande fatte da vostra Eminenza con la sua lettera de i due del corrente: i Teologi deputati ad esaminare l'importanza, hanno risposto, doverli restituire le usure praticatesi con persone certe, alle medesime; l'incerte, o di persone, le quali non abbiano lasciati eredi, potersi da Vostra Eminenza applicare ad opere pie, e di rilassarne ancora alcuna parte a quelli usurari, quando siano poveri. Sono stati anco di parere, che con le restituzioni incerte possa darsi la facoltà d'erigere il Monte; purchè nell'erezione d'esso s'osservino le condizioni prescritte, e s'escluda ogni pallio d'usura; e dell'istesse restituzioni di lucri, purchè siano d'usure incerte, sono stati di senso, che vostra Eminenza possa valersi per la restaurazione della Cattedrale. Dentro questi termini Nostro Signore concede all'Eminenza vostra le facoltà necessarie, ed io le bacio umilissimamente le mani.

Roma 23. Aprile 1672.
Di V. E.

*Umilissimo, e Devotiss. Serv.
P. Card. Altieri.*

*Regole generali da osservarsi ne i contratti
di vendita a credenza.*

Due regole generali devono osservarsi ne i contratti di vendita a credenza; la prima si è, che non si venda il tempo, cioè a dire, che della cosa venduta non pretenda quello che vende qualche cosa di più del prezzo giusto, per il tempo che concede a pagare. La seconda, che il medemo non ponga se stesso, o sempre, o per il più, in sicuro del guadagno, ed il compratore per il contrario in sicurezza della perdita; e perchè queste regole dipendono molte volte dall'intenzione del venditore.

ditore, quindi è, che il prudente Confessore doverà in simili casi esplorar bene l'intimo di questa sua intenzione; poichè chi vende per esempio il suo grano in credenza nel mese di Dicembre, per riceverne il prezzo nel mese d'Agosto; o intendeva di venderlo nel suddetto mese di Dicembre, o pensava di trasferire questa vendita in altro tempo, quando forse probabilmente credeva che potesse valer più caro, come nel mese di Maggio V. G.

Se intendeva di venderlo nel mese di Dicembre, non può, senza manifesta nota d'usura, pretendere prezzo maggior del prezzo giusto, che corre nel predetto mese, altrimenti venderia il tempo; ma se pensava di trasferirne la vendita in altro tempo, o determina in questo caso il prezzo che corre nel tempo che vende, o si contenta che questa determinazione abbia a dipendere da un tempo futuro.

Se determina al suo grano il prezzo che corre, ancorchè determinasse il prezzo rigoroso, questo contratto è lecito, purchè non trascenda il detto prezzo rigoroso; mentre debbonsi considerare dalla sua parte i pericoli, le fatiche, e le spese che regolarmente occorrono nella conservazione del grano fino al tempo, nel quale aveva proposto di venderlo; se poi lascia che questa determinazione dipenda da un tempo futuro, o vuole, che questo tempo sia quello del pagamento, o altro determinato, benchè in esso comunemente soglia valer più caro, che in altro tempo precedente; o pretende che abbia a dipendere da un tempo futuro indeterminato.

Se vuole, che dipenda il prezzo da un tempo futuro determinato, come se dicesse per esempio: io ti vendo adesso il grano, che mi pagherai nel mese d'Agosto al prezzo che valerà a Maggio, o a Giugno: questo contratto è lecito, purchè due cose non vi concorrano: la prima, che non pattuisca del prezzo sommo che correrà nel tempo del pagamento, ma al più del prezzo medio: la seconda, che si deduchino dal prezzo le spese che dovriano farsi, e tutto ciò che sarebbe mancato nel conservarlo fino a quel tempo secondo il giudizio d'uomini esperti. Ma se pretende, che il prezzo abbia a dipendere da un tempo futuro indeterminato, come se dicesse: io voglio, che mi paghi il mio grano tanto, quanto valerà in qualsivoglia tempo fino alla soluzione del prezzo quando si venderà più caro; il contratto è usurario, perchè egli si assicura per il più del guadagno, e pone per il contrario il compratore nel sicuro della perdita.

Queste Regole si verificano particolarmente nella vendita a credenza, o commutazione economica, che è allora, che il vendente non intende di negoziare il prezzo di ciò che vende, ma di servirsene solo ad uso proprio; e però sebbene in essa può succedere talvolta il danno

danno emergente, non per questo potrà giammai il lucro cessante, siccome potriasi forse considerare nella vendita, o commutazione negoziativa; onde può un mercante, che tiene i suoi denari sempre esposti al negozio, vender le sue merci più care in credenza, che a pecunia numerata, perchè vendendo a credenza, si priva del guadagno, che con la negoziazione averia potuto acquistare; il che ha da intendersi con queste limitazioni.

1. Che veramente, perchè non riceve attualmente il prezzo, perda di quello il guadagno.
2. Che nell'alterazione del prezzo abbia in considerazione i pericoli, le fatiche, e le spese che averia fatte nel conservar le sue merci; e perciò non deve alterarlo sopra il prezzo rigoroso, che corre.
3. Che non venda in credenza, perchè non può vendere di presente in pecunia numerata.
4. Che ammonisca il compratore, che egli veramente coram Deo per la dilata soluzione cessa di guadagnar tanto, quanto gli vende a credenza più care del prezzo giusto le sue merci; acciò se il suddetto con questa condizione non vuol comprarle, sia posto in sua libertà.

Regole generali intorno al prezzo ne' sopraddetti contratti.

IL prezzo giusto in ogni specie di vendita, non ha solo da dipendere dalla volontà de' venditori, ma deve piuttosto esser tassato dal Principe, o Repubblica, o dalla comune opinione nelle Fiere, o mercati, o pure dalla prudenza d' uomini periti, e da bene, che devono in questo aver riguardo a molte cose; cioè a dire alla necessità della cosa che si vende, all'abbondanza, o carestia, alle fatiche, alle spese, all'industria, a i pericoli della negoziazione, o mercanzia, alla frequenza di venditori, o compratori, al miglioramento, o deteriorazione delle merci, al luogo dove le medesime si consegnano, ed al tempo nel quale si consegnano; perchè siccome il prezzo giusto è quello che corre nel luogo dove si consegnano le merci, così è ancora regolarmente quello che corre nel tempo, quando si consegnano: è ben vero, che non consiste questo prezzo nell'indivisibile, ma avendole sue parti, si divide in maniera, che altro è rigoroso, o supremo, altro infimo, o pio, ed altro mediocre, quale faria per esempio il dieci fra l'undici, ed il nove.

Da tutto ciò che si è detto, molte cose si deducono: prima, che nell'estimazione del prezzo giusto se ha da riguardarsi alla stima comune degli uomini, non doverassi avere in considerazione la spesa, o i pericoli, a i quali tal uno in particolare averà potuto soggiacere: e però non puole vendere alcuno le sue cose sopra questo prezzo comunemente tassato, benchè abbia fatto nelle medesime spese maggiori.

2. Nelle vendite a credenza, in particolare di grano, vino, oglio, carne porcina, e simili, non ha da stimarsi prezzo giusto quello che attualmente corre ne' proventi, cioè a dire nel forno comune, osteria, pizzicaria, o macello; perchè non soggiace quello che vende a credenza a tanti pericoli, fatiche, industrie, e spese, a quante sono sottoposti li suddetti; le quali però s'hanno necessariamente a dedurre, per determinare un lucro, e prezzo giusto.

3. Se per i pericoli, fatiche, e spese che potriano succedere nel riscuotere il prezzo, o perdere il capitale, pretende il venditore di aggiungere al prezzo giusto delle cose da lui vendute in credenza, tanto di più, quanto dubita di poter perdere; deve anche sapere, che se il debitore paga in tempo determinato senza alcuna sua spesa, o fatica, è obbligato rimettere tutto il di più; e per ovviare a tutti i suoi pericoli, fargliene scrittura, nella quale prometta, che se pagherà a tempo debito, egli sarà pronto a rimettere il di più in che alterò il prezzo giusto. Il meglio però faria non aver in considerazione le suddette cose, di modo che siano motivo d'alterar il prezzo, mentre si può provvedere a tutti i pericoli con mezzi più leciti, e giusti, come di sicurezza, o altre obbligazioni in solidum: o con dedurre in patto, che il compratore non pagando in tempo, sia obbligato a tutti i danni, ed interessi, siccome è obbligato veramente in coscienza, se in particolare non paga per sua negligenza, o malizia, ed in fine con negare quest'atto a quelli, de' quali può dubitare, che non diano per riuscirgli nel pagamento, se non vogliono afficzarlo; mentre non è esso obbligato a vendere in credenza ad alcuno, se non in caso, che si trovi in estrema, o quasi estrema necessità.

4. Ne i medemi contratti, quando pensa il vendente di conservar ciò che vende in altro tempo di quello si celebra il contratto, devesi aver in molta considerazione il tempo del contratto; poichè sebbene il grano, vino, o oglio regolarmente vagliano assai meno nel tempo della raccolta, che nel mese di Maggio, per esempio; ad ogni modo non succede così universalmente in tutti li mesi che sono avanti il Maggio; e però se nella raccolta si potesse determinare il prezzo alquanto maggiore di quello che corre per la suddetta probabilità, non ne siegue, che nell'istessa maniera abbia a praticarsi negli altri mesi, ne' quali manca di molto questa verisimiglianza, essendo che o niente, o poco più vale ordinariamente il grano nel mese di Maggio, che nel mese di Dicembre, per esempio, Gennaio, e seguenti avanti il Maggio; anzi molte volte vale anche meno: ed in conseguenza l'alterazione del prezzo non devesi egualmente regolare ne' detti tempi; di modo che fosse lecito V. G. vendere nella raccolta il grano

grano in credenza uno scudo più il rubbio di quello che presentemente vale, nell'istessa maniera, e proporzionalmente s'avesse a vendere ne' mesi suddetti avanti il Maggio.

5. Si può dire anche prezzo giusto, quando le suddette cose essendo in caro prezzo, si vendono con questo patto, che si paghi il medesimo in altrettanto grano, vino, oglio, al tempo delle raccolte rispettivamente.

MARCANTONIO

Del Titolo di S. Marco della S. R. C. Prete
Cardinal Barbarigo,

Per Divina misericordia Vescovo di Montefascone, e Corneto.

IL vizio detestabilissimo dell'usura è così pernicioso al mondo, così dannoso al buon governo de' popoli, e così ingiurioso alla carità fraterna, che Dio lo proibisce espressamente al suo popolo (*Deut. 23. 19.*): *Non faceraberis fratri tuo ad usuram pecuniam, nec fruges, nec quamlibet aliam rem*; e minacciò agli usurari la morte. (*Ezech. 18. 13.*). Rinnovando poi lo stesso precetto nella Legge nuova: *Mutuum date nihil inde sperantes* (*Luc. 6. 35.*). I Gentili tutti lo conobbero per vietato dalla stessa Legge di natura, come l'afferma Aristotele (*1. Politic. c. 7.*); e Catone Censore stimò, che fosse l'istesso il dare il denaro ad usura, che ammazzare un uomo (*Cicer. de offic. lib. 2. in fin.*). I SS. Padri hanno fatte gravi invettive contro questo vizio. S. Basilio (*in Psal. 14.*), e S. Gio. Grisostomo (*hom. 5. in Matth.*) hanno comparato gli Usurari a i morbi contagiosi. S. Ambrosio (*de Tob. c. 4.*) gli paragona a Giuda, e al Diavolo. I Sacri Canonici (*c. quia in omnibus de usur. c. quamquam, de usur. in 6. cap. 2. de usur. in 6. cap. quam perniciosi. eod. tit. l. improb. fanus. C. ex quibus caus. infr. irrog. l. 2. & 6. C. de dignit. lib. 12. l. 2. Cod. Theodof. de usur.*) hanno decretato molte pene contro i medesimi: e primo, che non s'ammettano alla Comunione del Santissimo Sacramento dell'Eucaristia: 2. che non si seppelliscano in Chiesa: 3. che non si ricevano dalla Chiesa le loro offerte; e tutte sotto pena di sospensione: 4. che non possano esser assoluti da verun Confessore, se prima non averanno restituite tutte l'usure prese: 5. che i loro testamenti non siano di verun valore; 6. che veruno possa intervenire a i loro testamenti: 7. che veruno possa

ritenerne Usurai manifesti nella sua giurisdizione, sotto pena, se sarà Vescovo, di sospensione; se sarà d'ordine inferiore, di scomunica; se sarà d'Università, d'interdutto; e se sarà laico, d'esser forzato con censure Ecclesiastiche: 8. che non ammetta mai appellazione alcuna: 9. che siano in ipso facto infami. Oltre le leggi Ecclesiastiche, anche le Civili hanno promulgato le loro pene. 1. dichiarando gli usurai infami: 2. rigettandoli da tutte le dignità: 3. proibendoli l'esser testimoni; e finalmente imponendo contro quelli molte pene arbitrarie.

Ciò non ostante, è arrivato alle nostre orecchie con molto nostro disgiacere, che nelle nostre Città, e Diocesi si sia trovato modo per istigazione del Demonio di palliar l'usure sotto manto di giustissimi contratti, senza riflettere, che quanto più i contraenti procurano di salvarsi da' rigori della giustizia terrena, tanto più incorrono nelle pene eterne decretate dalla giustizia Celeste, mentre alcuni imprestano danaro con obbligo, che si restituisca in termine di un anno, e di poi a beneplacito: perchè vogliono tirarne l'usure annue di cinque, sei, e sette per cento, fingono un contratto di cambio; e benchè sappiano benissimo, che il debitore ha bisogno di servirsi de' danari per se, nè mai li darà a cambio; nondimeno fingono, che egli se li prenda con obbligo di mandargli ad un tal Mercante, che fintamente nominano nel contratto, affinchè quel Mercante abbia a farli cambiare, e girar per le Fiere, e del guadagno di detti cambi esso debitore debba corrispondergliene un tanto l'anno, con questo, che se il debitore non manderà a cambiarli, sia obbligato a pagargli per il danno, ed interesse, la somma convenuta; e perchè il debitore in realtà non manda a verun Mercante detto denaro, dovendosi sene servire per li suoi bisogni, resta ogni anno obbligato a pagarli i frutti, finchè essi creditori vogliono ripetere la sorte di quella moneta, che in realtà prestarono, ma per fuggir le pene degli usurai, palliarono la prestanza con questo nome di cambio, che altro non può chiamarsi, che cambio finto, assai peggiore del cambio secco, tanto proibito nelle Bolle de' Sommi Pontefici, e tanto detestato da tutti i Sacri Teologi, senza che veruno ardisca nè pur per ombra di difenderlo.

Noi per tanto per non incorrere nelle pene minacciate da' Sacri Canonì contro quelli, che permettono le usure, e per soddisfare al nostro debito Pastorale, che è impedire, per quanto è in noi, che l'anime alla nostra cura commesse non cadano tra l'insidie, e lacci, che continuamente tende l'astuto Serpente nemico del genere umano, col presente nostro pubblico Editto detestiamo, riproviamo, condanniamo, ed annulliamo tutti i contratti fatti fin qui in questa forma, notificando a i contraenti, che quando anche abbiano con clausule, e for-

formule inventate da ingegni diabolici palliato in modo l'usura, che possano evitare le pene delle Leggi umane nel foro esterno, non possono mai evitare le pene della Legge divina nel foro interno, e però non possono essere giustamente assoluti da verun Confessore, se prima non restituiscono tutti i frutti ricevuti con questi finti, e palliati contratti; oltre che non si lascerà da noi di procedere contro i medemi criminalmente, quando si potrà giuridicamente far costare nel foro esterno, che quando fecero il contratto, sapevano benissimo, che il tutto era finto, e che la moneta non doverà girar per via di cambi nelle solite piazze. E poi perchè in avvenire si fradichi affatto dalle nostre Città, e Diocesi ogni specie di usura, e di palliamento di essa; proibiamo espressamente a qualsivoglia Notaro nelle suddette nostre Città, e Diocesi esistente, che non abbia ardire di stendere, stipulare, o rogare veruno istromento di contratti, di cambi, o altri simili, se prima da' nostri Vicari Generali non sarà conosciuto, se il contratto sia legittimo, o usurario, e chi averà ardire di contravvenire al presente Nostro Editto, adesso per allora lo condanniamo nella pena di feudi cinquanta d'applicarsi a Luoghi Pii, ed altre pene anche corporali ad arbitrio, ec. e nella medesima pena incorreranno gli stessi contraenti, e anco molto maggiori, quando incorreranno più d'una volta in tal delitto: e accid che veruno non possa allegare ignoranza del presente Editto, vogliamo, che atteso che sarà alla soliti luoghi, abbia forza, come se fosse a ciascuno personalmente intimato.

Dato in Montefiascone nel nostro Palazzo Vescovile li 25. Ottobre 1697.

M. A. Cardinal Barbarigo.

Carlo Lapsini Segretario,

BENEDICTI XIV.

CONSTITUTIO.

Questiones Sum. Pontifici proposita circa Jejunii leges, eorumque Resolutiones.

Venerabilibus Fratribus, Patriarchis, Primatibus, Metropolitanis, Archiepiscopis, & Episcopis universis, gratiam, & communionem Sedis Apostolicæ habentibus.

BENEDICTUS

P A P A XIV.

Venerabiles Fratres, salutem, & Apostolicam Benedictionem.

* **N**ON ambigimus, Venerabiles Fratres, quin u-
 * niversis Catholicæ Religionis Cultoribus no-
 * tum sit, a tota per Christianum Orbem Ec-
 * clesia inter præcipua Orthodoxæ disciplinæ capita per-
 * petuo adnumeratum retineri Quadragesimale Jejunium,
 * quod olim in Lege, & Prophetis primitus adumbra-
 * tum, ipsius Domini Nostri Jesu Christi exemplo ve-
 * luti consecratum, ab Apostolis traditum, a Sacris Ca-
 * nonibus ubique præscriptum, & ab universali Ecclesia
 * ab ipso sui primordio retentum, & observatum est.
 * Hoc nimirum, ut veteres tradidere Patres, nobis quo-
 * tidie peccantibus communis pœnitentiæ constituto re-
 * medio, per consortium Crucis Christi, nos etiam ali-
 * quid in eo, quod ipse propter nos præstitit, agimus;
 * simulque ad recolenda sacratiora Redemptionis nostræ
 * mysteria, quæ per Dominicæ Passionis, ac Resurre-
 * ctionis memoriam, Quadragesimali potissimum tem-
 * pore solemnitus celebrantur, purificatis Jejunio corpo-
 * ribus, & animis, dignius paramur. Hoc, veluti nos-
 * træ militiæ tessera, ab inimicis Crucis Christi fecer-
 * nimur, flagella Divinæ ultionis avertimus, & cœlesti
 * præsidio in dies adversus principes tenebrarum muni-
 * mur. Hoc despectui habito, non contentendum divi-
 * næ gloriæ detrimentum, non leve Catholicæ Religio-
 * ni dedecus, nec dubium animabus Christifidelium pe-
 * riculum oboritur: nec aliunde populis calamitates,
 * rebusque publicis, & privatis cladem exitumque im-
 * portatum esse constat.
 * § I. Ab hac vero insita inhaerentique in omnium
 * Catholicorum hominum animis de sacratissima Quadra-
 * gesima.

gesima, aliisque diebus jejunio consecratis persuasione, & reverentia, quam aliena, quam discors, quam absona sit hodierna Jejunantium consuetudo, quantum ab ipsa Jejuniorum institutione, & servata semper, ubique, & ab omnibus disciplina quam longissime distet; Vos, Venerabiles Fratres, qui populorum curæ vestræ commissorum mores, & usus probe nostis, pro singulari sapientia vestra, præ ceteris clarius intelligitis. Nos sane, quibus in hac sublimi Apostolicæ procurationis specula constitutis undique gentium nuntii afferuntur, lacrymis satis deplorare non possumus, augustissimam Quadragesimalis Jejunii observantiam obnitiā, nullis legitimis urgentibus causis, ubique indiscriminatim dispensandi facilitatem plane sublatam esse; ita ut Orthodoxæ quidem Religionis Cultores merito querantur; hæresum vero Sæctatores illudant, & exultent. Perniciose huic corruptelæ plurimorum insuper licentiam adjunctam esse graviter dolemus; quæ usque adeo invaluit, ut nulla Apostolici Instituti, sacratissimique præcepti habita ratione, Jejuniorum tempore, palam, & impune ab iisdem agitentur convivium, & epulæ interdictæ promiscue inferantur.

§. 2. Eapropter, quemadmodum quibus curis, sollicitudinibus, & angoribus urgeamur, cum Fraternitatibus Vestris communicamus, ita facere non possumus, quin pro injuncto Nobis supremo sacrosancti Apostolatus officio, & ardentissimum Fraternitatum Vestrarum zelum ad opportunum huic malis adhibendum remedium excitemus, &, ad congruentes hujusmodi abusibus penitus extirpandis leges præscribendas, meditemur. Interea, Venerabiles Fratres, gaudium, & corona nostra, nobiscum considerantes, nihil Deo acceptius, nihil pastoralis ministerio nostro dignius, nihil gregibus curæ nostræ commissis utilius, quam ut verbo, & exemplo præeuntes. Christifideles ad tam salutarem Christianæ pœnitentiæ, & pietatis exercitacionem alacrius suscipiendam, constantissime retinendam, & ea, qua instituta sunt, disciplina peragendam, vehementius inflammemus, omni opera atque industria studeamus, ut fideles populi in conspectu Dei, per austeriorem Jejuniorum observantiam, tales permaneant, quales in ipso Paschali festo dignum est inveniri.

§. 3. Debitum igitur paternæ uniuscujusque vestrum sedulitatis, & caritatis officium jure postulat, ut omnibus notum faciatis, & annuntietis, nemini quidem sine legitima causa, & de utriusque Medici consilio; multitudini vero, veluti populo, aut civitati, aut genti indiscriminatim integræ, nonnisi gravissima, & urgente necessitate, & in casibus per sacra Canonum statuta præscriptis, cum debita Apostolicæ hujus Sanctæ Sedis reverentia, a Quadragesimali Jejunio dispensationem, toties, quoties opus fuerit, concedendam,

* nec audacter fidenterque usurpandam, nec superbe, &
 * arroganter ab Ecclesia, sicut alicubi in more positum
 * esse accepimus, esse postulandam.

* §. 4. Gravissimam vero urgentemque necessitatem
 * etsi non est cur Vobis explicemus: Nolumus tamen vos
 * ignorare, cum hujusmodi necessitate, & servandam
 * esse potissimum Unicam Comestionem, sicut alias hic
 * Romæ, ac Nos ipsi hoc anno urgentibus causis dispen-
 * santes, expresse præscripsimus; & licitas atque inter-
 * dictas Epulas promiscue minime apponendas esse.

* §. 5. Porro quemadmodum de ejusmodi indulgentia
 * tam caute impertienda, si secus fieret, Nos persuasum
 * habemus, distractam supremo Divino Judici redditum
 * iri rationem, ita conscientiam uniuscujusque Vestrum
 * onerandam esse ducimus. Insimul Fraternitates Vestras
 * rogamus, & in Domino exhortantes, obsecramus, ut
 * populos, qui communem omnium Christifidelium pœ-
 * nitentiam, ac disciplinam servare nequeant, commo-
 * nere satagatis, ne per alia pietatis opera, ut sua cuique
 * devotio suggeret, peccata sua expiare, & Deo satisfacere
 * negligant; quinimmo sanandis vulneribus, quibus
 * humana infirmitas fauciatur, diligentem adhibere stu-
 * deant curationem, ut culpas de mundano pulvere
 * contractas, dum casta jejunia decoquere non possunt,
 * pia opera, orationum suffragia, & eleemosynæ munera
 * redimant. Interim solatium, & levamen non leve
 * morori nostro a Pastoralis vigilantia, & caritate vestra
 * præsolantes, ac certo Nobis pollicentes; Apostolicam
 * benedictionem, cum uberi cælestium charismatum copia
 * conjunctam, in eosdem populos vestros redundaturam,
 * Vobis, Venerabiles Fratres, peramanter impertimur.
 * §. 6. Volumus autem, ut præsentium transumptis,
 * sive exemplis etiam impressis, manu alicujus Notarii
 * publici subscriptis, & Sigillo personæ in dignitate Ec-
 * clesiastica constitutæ munitis, eadem prorsus ubique
 * fides adhibeatur, quæ præsentibus adhiberetur, & ad-
 * hiberi possit, si forent exhibitæ, vel ostensæ.

* Datum Romæ apud Sanctam Mariam Majorem sub
 * Annulo Piscatoris die trigesima mensis Maji anno mil-
 * lesimo septingentesimo quadragésimo primo, Pontifi-
 * catus Nostri Anno primo.

D. Cardinalis Passioneus.

BENEDICTI XIV.

Circa Idem

CONSTITUTIO.

Venerabilibus Fratribus, Patriarchis, Primatibus, Metropolitanis, Archiepiscopis, & Episcopis universis, gratiam, & communionem Sedis Apostolicæ habentibus

BENEDICTUS

P A P A XIV.

Venerabiles Fratres, salutem, & Apostolicam Benedictionem.

IN suprema Universalis Ecclesiæ procuracione, meritis licet imparibus, per ineffabilem Divinæ bonitatis abundantiam, ut Orthodoxæ Fidei assertores, sic etiam Ecclesiasticæ disciplinæ custodes, ac vindices constituti, Quadagesimale præsertim Jejunium, quod inter præcipua orthodoxæ disciplinæ capita semper, & ubique ab ipso Ecclesiæ exordio numeratum esse nemo ex Catholicis inficiatur, ab hodierna Jejunantium corruptela vindicare, & in pristinam, quantum, benedicente Domino, fieri posset, observantiam revocare cupientes, per alias nostras in simili formæ Brevis literas ad Fraternitates Vestras die xxx. proxime elapsi mensis Masi currentis anni datas, eximium Fraternitatum vestrarum zelum excutandum curavimus, ut adlaborare studeretis, ne hac in parte, & optatum Apostolicæ nostræ sollicitudinis angoribus levamen, & salutare abolendæ sacratissimi Jejunii corruptelæ remedium deesset. Quoniam autem paternæ Pontificiæ caritatis, quæ novit imbecillitates infirmorum sustinere, atque etiam cum infirmantibus infirmari, non immemores, quemadmodum a Jejunio aliquando, legitima causa, aut gravissima urgentique necessitate censuimus, dispensandum esse ex Apostolica benignitate censuimus, ita inter cetera præscripsimus Unicam Comestionem servandam, & licitas, atque interdictas Epulas minime esse apponendas.

§. 1. Hinc factum esse accepimus, quod non defuerint, qui, per humanas, & hominibus a Christiana poenitentia abhorrentibus dumtaxat signas illationes, sibi, aliisque persuadeant, unicam potiusquam Comestionem servari, atque Epulas licitas, & interdictas minime apponi debere, cum multitudini quidem indiscriminatim

* ob

ob urgentem gravissimamque necessitatem, non vero singulis ob legitimam causam, & de utriusque Medici consilio dispensatur.

§. 2. Quam sane persuasionem a sententia nostra alienam ut ex omnium animis penitus evellamus, Nos quibuscumque, quacumque occasione, sive multitudini indiscriminatim ob urgentem gravissimam necessitatem, sive singulis ob legitimam causam, & de utriusque Medici consilio, dummodo nulla certa, & periculosa affectus valetudinis ratio intercedat, & aliter fieri necessario exigat, in Quadragesimæ, aliisque anni Temporibus, & diebus, quibus carniurn, ovorum, & lacticiniorum esus est prohibitus, dispensari contigerit, ab omnibus omnino, nemine excepto, Unicam Commensationem servandam, & licitas, atque interdictas Epulas minime esse apponendas, tenore præsentium declaramus, & edicimus; quemadmodum per singulas nostras in pari forma Brevis literas singulis utriusque sexus Christianidelibus, ob corporis infirmitates, quibus obnoxii reperiuntur, in sacratissima Quadragesima, aliisque Jejunio consecratis diebus, vescendi prohibitis licentiam dantes, unicuique expresse præscribimus, atque præcipimus.

§. 3. Eapropter Fratritates Vestras rogamus, atque in Domino obsecramus, ut populos vestræ curæ commissos ad tam opportunum sanandis vulneribus, quibus per humanam infirmitatem quisque sauciatur, sanctissimi Jejunii remedium alacriter adhibendum cohortantes, sedulo, ac paterne moneatis, rem agi non quidem exiguam, sed longe gravissimam, de observando, sustinendoque Jejunio purificandis animis corporibusque salutari. In spem igitur illos erigite celestium præmiorum; quibus assequendis non sunt condignæ passiones hujus temporis; immo leve, ac momentaneum non tribulationis, sed modicæ abstinentiæ nostræ incommodum, magnum gloriæ pondus operatur in Cælis. Ab omnibus se abstinere, qui in agone contendunt, ut corruptibilem coronam accipiant; pudeat tam imbelles, ac declinatos Christianæ militiæ milites, refugientes a consortio Crucis Christi, qui coronam legitime certantibus propositam sperare præcipit incorruptam; ad cuius auspiciurn, & pignus, Fratritatibus Vestris Apostolicam Benedictionem, iisdem etiam Populis vestris Nostro nomine impertiendam, peramanter elargimur.

§. 4. Volumus autem, ut præsentium transumptis, sive exemplis, etiam impressis, manu alicujus Notarii publici subscriptis, & sigillo personæ in Ecclesiastica dignitate constitutæ munitis, eadem prorsus ubique fides adhibeatur, quæ præsentibus adhiberetur, & adhiberi possit, si forent exhibitæ, vel ostensæ.

§. 5. Datum Romæ apud Sanctam Mariam Major-

* rem sub Annulo Piscatoris, die vigesima secunda men-
* sis Augusti anno millesimo septingentesimo quadrage-
* simo primo, Pontificatus Nostri Anno secundo.

D. Cardinalis Passioneus.

BENEDICTI XIV.

CONSTITUTIO

Circa idem.

Venerabili Fratri Archiepiscopo Compostelle

BENEDICTUS

P A P A XIV.

*Venerabiles Fratres, salutem, & Apostolicam
Benedictionem.*

* SI Fraternitas Tua secum reputabit quot gravissimis
* & maximis curis propemodum obruamur, quan-
* tumque, hoc præsertim difficillimo tempore, pror-
* sus Nos teneat imposita tenuitati nostræ sollicitudo o-
* mnium Ecclesiarum, non sane mirabitur tandiu sibi
* procrastinatum fuisse responsum ad eas Literas, quibus
* Apostolica autoritate dissolvendas rogasti obortas in
* Hispania disputationes aliquas, e duabus nostris Episto-
* lis ad omnes Episcopos superioris Anni MDCCXLI.
* xxx. Maji, & xxii. Augusti, quibus intra legitimos
* fines coercuimus invalescentem Ecclesiastici jejunii re-
* laxationem. Potius tibi in mentem veniet cogitare de
* singulari nostro in religiosissimam Hispanam Ecclesiam
* amore, unde Nos immensa licet rerum mole fatigatos
* ad expediendum sibi in omni sua perplexitate salutis
* iter opem nostram præsto habet.

* §. I. Quamquam igitur, dum prænuntiatas Constitu-
* tiones edidimus, non aliud propositum Nobis fuit,
* ac refrænare paucorum nimis ingenio fidentium Theo-
* logorum licentiam, qui opinionum novitate gaudent;
* nec otium, nec animus Nobis fuerit definire quicquid
* subtili indagatione deduci possit ex proposita a Nobis
* jejunandi regula; tamen eximia paterna caritate com-
* plectimur adeo observantissimos Romanæ Sedis Hispanos,
* tantique facinus obsecrationes tuas, ut occurrere
* anxietati vestræ libenter adjecerimus animum, &
* Nos ipsi quæstiones abs te propositas dirimendas con-
* stituimus. Sic autem se habent.

* I. Utrum,

* I. Utrum, quæ in antecedentibus nostris litteris in forma Brevis de unica comestione, & de epulis non permiscendis, præscribuntur, sub gravi etiam præcepto prohibeantur?

* Respondemus: Concedentes facultates vescendi carnibus tempore vetito, sub gravi teneri easdem facultates non aliter dare, quam geminis hisce adjectis conditionibus, videlicet unicæ in diem comestionis, & non permiscendarum epularum. Eos vero, qui huiusmodi facultatibus utuntur, sub gravi ad binas ipsas conditiones implendas obligari.

* II. An ii, quibus concessum est vesci carnibus, possint in vespertina refectiuncula ea quantitate carnis vesci, quæ jejunantibus permittitur?

* Respondemus: non licere; sed opus habere eo cibo, eaque uti potione, quibus utuntur homines jejunantes rectæ meticulousæ conscientiæ.

* III. An qui jejuniis tempore vesci carnibus permittuntur, & unica comestione uti debent, horam jejunantibus præscriptam servare opus habeant?

* Edicimus, observandam iis esse.

* IV. Quanam sint epulæ licitæ, quæ vetantur cum interdictis conjungi?

* Respondemus: Epulas licitas pro iis, quibus permixtum est carnes comedere, esse carnes ipsas. Epulas interdictas esse pisces, adeoque utrumque simul adhiberi non posse. Piscibus tamen edendis non interdiciuntur ii, quibus datur tantum facultas adhibendi ova, & lacticia.

* V. An præceptum de utroque epularum genere non miscendo dies quoque Dominicos Quadragesimales complectatur?

* Affirmatur complecti.

* VI. Utrum hæc lex ad eos quoque pertineat, qui ex Bulla Cruciatæ edere possunt ova, & lacticia?

* Rescribimus: Nihil in prænunciatis nostris Apostolicis litteris statutum esse, quod respiciat gratiosum Cruciatæ Diploma. Quare, qui eo gaudent, illius tenorem stricte & considerate perpendant, ex eisque sententia se gerant. Caveant autem, ne inani quæpiam excusatione sese solutos esse arbitrentur præscriptis ibi legibus.

* VII. Utrum memorata duo præcepta urgeant extra Quadragesimam?

* Respondetur, urgere extra Quadragesimam utrumque præceptum; illud scilicet unicæ comestionis, cum reliquis legibus in secundo, & tertio ad hæc postulata responsis expressis; & alterum non permiscendi epulas licitas cum interdictis, ut in quarto postulato definitum est.

* S. 2. Habes, Venerabilis Frater, penitus explicatum quicquid apud vos ex nostris sæpius nuncupatis Apostoli-

* sollicitis literis dubitationem attulisse scribis. Qua quidem in re laudavimus consilium tuum interrogandas supremæ Romanæ Sedis, ut libero, & non vacillanti gressu ad oves sana doctrina imbuendas incedere Pastores queant, in istoque tuo suscepto consilio agnovimus Hispanam religionem, nihil sibi tutum, nisi e Divi Petri Cathedra acceptum, reputantem; qua splendidissima gloria tantum nomen, & incorruptæ Fidei fructum Hispania sibi peperit.

* §. 3. Cavendum autem vobis est (idque plurimum ad te pertinet, qui illustris Archiepiscopi, & Inquisitoris geris præcipuum munus) ne in expendendis Apostolicæ Sedis Constitutionibus, pro nimia exhauriendi argumenti sollicitudine, nullus fiat differendi ambigendique modus. Sedula deinde opera conferenda, ut istiusmodi dubia, quæ facile, pro ingeniorum varietate, disputando emergunt, penitus inter vos dirimantur, ne diuturna unquam disceptatione fluctuent animi; præsertim cum Constitutiones ipsæ Apostolicæ scopum, quo tendunt, aperte demonstrant, & illud prompte dirigi potest quicquid dubitando interturbare videatur. Id si animadvertissent, qui de præsentī negotio plura dubitarunt, nodum sibi exsolvisset. Patebat enim nihil aliud Nobis in animo fuisse, quam cohibere vivida nonnullorum Theologorum ingenia, qui nimium sacri jejunii fines prætergressi, & non parum obliti illud ad retinendum in officio corpus divinitus institutum, hosti huic spiritus intensissimo blandiebantur. Statim siquidem comperissent, quid in propositis quæstionibus constituendum esset; nec tibi molestiam exhibuissent, nec Nobis, quos gravissimæ undique circumstant curæ, non parum temporis occupassent: quod tamen pro singulari nostro in vestram gentem studio, atque amore, libenter impendimus ad rectum vobis iter monstrandum, in posterum simul præcaventes, quomodo in hujusmodi quæstionibus firmare gressus vestros in promptu sit.

* §. 4. Reliquum est, Venerabilis Frater, ut tibi, quod facimus ex animo, præcipuæ benevolentię nostræ pignus, Apostolicam Benedictionem peramanter impertiamur. Datum Romæ apud Sanctam Mariam Majorem sub Annulo Piscatoris die VIII. Julii MDCCXLIV. Pontificatus Nostri Anno quarto.

J. Vincentius Lucchesinius.

S S. D. N.

CLEMENTIS XIII.

CONSTITUTIO

*Circa Jejunium.**Venerabilibus Fratribus, Patriarchis, Primatibus,
Archiepiscopis, & Episcopis*

C L E M E N S

P A P A XIII.

*Venerabiles Fratres, salutem, & Apostolicam
Benedictionem.*

* A Ppetente Sacro Quadragesimali tempore, quod
 * plenum mysteriis non sine mysterio magnam
 * illam Paschæ celebritatem præcedit, qua una
 * omnium solemnitatum dignitas est consecrata, pro-
 * videntium, Venerabiles Fratres, ut sacratissimum Jeju-
 * nium sancte religioſeque a Fidelibus observetur, quod
 * Legis & Prophetarum testimonium commendatum, a
 * Christo Domino consecratum, ab Apostolis traditum
 * Ecclesia Catholica perpetuo retinuit, ut per maceratio-
 * nem carnis, & animæ humiliationem ad Dominicæ
 * Passionis, Paschaliūque Sacramentorum Myſteria pa-
 * ratiōnes accedamus, & in ejus Resurrectione resurgamus,
 * in cujus Passione, deposito veteri homine, sumus
 * commortui. Cujus tam sanctæ tamque salubris institu-
 * tionis retinendæ studio ſel. record. Prædeceſſor Noſter
 * Benedictus XIV. etſi binis ad vos Litteris in forma
 * Brevis eximium Fraternitatum Veſtrarum zelum exci-
 * tavit, quo pluribus labefactata corruptelis Quadrageſi-
 * malis jejunii diſciplina ad priſtinam obſervantiam ve-
 * ſtra opera & ſtudio revocaretur; ob eamque rem non-
 * nullas cavillationes, quibus omnis ſacrorum viſ jeju-
 * niorum intrinſegebatur, de medio ſuſtulit; tamen cum
 * ab inſenſiſſimo teterriſſimoque humani generis hoſte tam
 * multæ & aſſiduæ ſint Gregi Dominico inſidiæ: verē-
 * dumque propterea ſit, ne ſubinde infirmiorum animis
 * novas veterator ille rationes, pravaſque ſuggerat con-
 * ſuetudines, quibus enervata jejunii ſeveritas, unde re-
 * vocata dudum fuerat, illuc iterum relabatur, neceſſa-
 * rium exiſtimavimus vobis has Litteras dare, quanto-
 * que in timore ſumus, ne qua vetus remanſerit corru-
 * ptela, vel nova labes cum Fidelium animarum per-
 * nicie

* nicie Ecclesiasticæ in hac re disciplinæ inferatur, Fra-
* ternitatibus Vestris significare. De quo quidem timore
* nostro tantum intelligimus minui oportere, quantum
* ex eo sollicitudinis ad pastorem vestram vigilantiam
* accesserit; qua sive quidpiam de veteri corruptela post
* memoratas supradicti Prædecessoris Nostri Litteras for-
* tasse reliquum fuerit, sive non infringendis jejunii le-
* gibus vel opinionum commenta, vel a vera jejunii vi
* & natura abhorrentes consuetudines humani pravitate
* ingenii novissime sint invecæ, ea omnia, quantum ju-
* vante Domino fieri potest, radicitus convellenda cure-
* tis. In quibus profecto abusus illum censemus omnino
* numerandum, quem rumor quidam ad nos pertulit;
* cum nonnulli, quibus ob justas & legitimas causas ab
* abstinentia carniū dispensatum fuerit, licere sibi pu-
* tant potiones lacte permixtas sumere, contra quam præ-
* dicto Prædecessori Nostro visum fuerit, qui censuit,
* tam dispensatos a carniū abstinentia, quam quovis
* modo jejunantes, unica excepta comestione, in omni-
* bus æquiparandos iis esse, quibuscum nulla est dispen-
* satio, ac propterea tantummodo ad unicam comestio-
* nem posse carnem, vel quæ ex carne trahunt origi-
* nem, adhibere.

* Verum neque commodius, nec majori proficiendi
* spe revocare homines aggrediemini ad sacrosancam
* jejunii legem observandam, quam si illud populos do-
* ceatis, Christiani hominis Pœnitentiam, præter cessa-
* tionem a peccatis & male anteaçtæ vitæ detestationem,
* eorundemque peccatorum Sacramentalem Confessio-
* nem, illud etiam postulare, ut per jejunia, eleemo-
* synas, orationes, & alia spiritualis vitæ opera divinæ
* justitiæ satisfaciamus: omnem enim iniquitatem, par-
* va, magnave sit, aut ab ipso pœnitente, aut a Deo
* vindicante puniri oportere: nisi igitur a Deo puniri ve-
* limus, id non aliter vitare nos posse, quam si ipsi nos
* puniamus. Quæ quidem doctrina si constanter populo-
* rum animis inculcetur, & a Fidelibus denique alte
* imbibatur, minus profecto verentium erit, ne qui pro-
* fligatos mores abiecerint, ac per Sacramentalem Con-
* fessionem peccata sua eluerint, non eadem peccata ve-
* lint, atterenda carnis concupiscentia, per jejunium ex-
* piare. Præterea, quibus persuasum fuerit se peccato-
* rum minus dubie pœnitere, cum se impunitos esse non
* sinant, ii profecto pœnitentiæ amore capti, lætabun-
* tur, Quadragesimali tempore cæterisque certis diebus,
* cum S. Mater Ecclesia edicit Fidelibus jejunandum,
* oblatam sibi esse occasionem, qua dignos pœnitentiæ
* fructus faciant: Cumque nullo non tempore oporteat
* domitas habere concupiscentias; scriptum est enim:
* Post concupiscentias non eas, & a voluntate tua
* avertere; facile animum inducant, Sacratissimo totius
* anni potissimum tempore, corporis intemperantiam mi-
* tigare

* tigare jejunio; ut anima cognitione sui recepta intel-
 * ligat, qua compunctione parare se debeat ad Sanctissima
 * Passionis, Mortis, & Resurrectionis Jesu Christi re-
 * colenda mysteria. Itaque poenitentiae stimulis tacti,
 * minus suavitates exquirant in dapibus, minus fectentur
 * cupidiarum delicias, quae quamvis cum abstinence a
 * vetitis cibis non discrepare videantur, tamen eas qui
 * mensae apponat suae, illum non immerito dixeris, non
 * tam usitatas abjecisse delicias, quam cupiditatem suam
 * ad inusitatas illecebras traduxisse: minus denique, aut,
 * quibus se subducant a jejunio, quarant effugia, aut
 * argentiis studeant Ecclesiasticam legem infringere.
 * Vestrum igitur est, Venerabiles Fratres, exemplo
 * aequae ac verbo populis praeeuntes, tantum in eorum
 * animos poenitentiae studium & amorem inficere, ut
 * alacriter jejunium aggressi, & illud ad praescriptas a
 * Catholica Ecclesia leges observent, & eleemosynis et-
 * iam, atque oratione sanctificent: & id, quo maxime
 * spectat Ecclesia, denique consequantur, ut corpore
 * mortificati & Christo consepulti, ad novam in Paschali
 * solemnitate novi hominis vitam revocati, magna cum
 * fiducia reviviscenti Christo Domino possint occurrere.
 * Gratia Domini nostri Jesu Christi cum vobis omnibus,
 * quibus Apostolicam benedictionem benevolentiae in vos
 * & charitatis Nostrae pignus, amantissime impertimur.

* Dat. Romae apud S. Mariam Majorem die xx. De-
 * cembriis Anno MDCCCLIX. Pontificatus Nostri Anno II.

N O T A.

* Eodem tempore, quo Documenta haec circa jejunium
 * typis mandabantur, in lucem prodit Encyclica SS.
 * D. N. Clementis XIII. qua leges jejunii juxta Eccle-
 * siasticas Sanctiones magis magisque firmanur, &
 * abusus nonnulli tolluntur. Unde Editor ad plenioram
 * hujusce doctrinae claritatem opportunum esse duxit
 * Documentum hoc; licet de eo in decursu Operis nulla
 * habeatur mentio, praecedentibus esse addendum.

EDITTO

Per l'osservanza della Quaresima.

GASPARO per la Misericordia di Dio Vescovo di Sabina, della S. R. C. Cardinal di Carpegna, della Santità di Nostro Signore Vicario Generale, &c.

Accid il tempo Quaresimale consagrato ai digiuni, e ad altre opere di penitenza, e per ciò detto da Santa Chiesa *tempus acceptabile, dies salutis*, sia in quell'osservanza, che si deve, e si rimuovano le occasioni che possono indurre qualche scandalo, o rilasciamento in quel che appartiene al precetto del digiuno, o all'astinenza de' cibi proibiti: La Santità di Nostro Signore inerendo alla disposizione del Sagro Concilio di Trento nel decreto, *de delictu ciborum, & jejuniis*, ed agli Editti altre volte emanati per l'osservanza della Quaresima, ci ha incaricato coll'oracolo della sua viva voce di pubblicare il presente Editto, e di ordinare la piena esecuzione delle cose infra scritte.

1. Che nessuna persona durante detto tempo venda, o tagli (come si suol dire) carni in qualsivoglia luogo della Città di Roma, eccetto che nelli Macelli deputati per gl'infermi, e valetudinarij, o malsani. Le quali carni debbano esser solo di quelle chiamate salubri, cioè di Castrato, Vitella, e Capretti: nè le tenghino fuori di detti Macelli, ma dentro, in modo che non appariscano, nè si vedano in pubblico.

2. Quelli che comprano le dette carni per gl'infermi, o malsani, come sopra, debbano, per evitare ogni scandalo, portarle coperte, in modo che non siano viste.

3. Che non si tengano da qualsivoglia persona pubblicamente a vendere, o si portino vendendo per la Città le dette o altre carni, anche di Cacciagioni, o Salvaticina, molto meno Porcina, nè ova, formaggio, o altra sorta di latticini, e cibi proibiti in detto tempo.

4. Li Pollaroli, ed altri, che sogliono vendere carni Salvaticine, ed Uccellame, tenghino nelle Botteghe (però in modo, che non si vedano in pubblico) solo quelle, che secondo la testimoniale del Signor Protomedico possono annoverarsi tra le carni salubri, e non altre.

5. Che nessuna persona di qualsivoglia stato, grado, e condizione, possa comprare, o far comprare, ovvero cibarsi d'alcuna sorta di carne, o d'altri cibi proibiti, senza la licenza, secondo la forma da Noi prescritta, che li sarà insinuata da i RR. Parrochi. Qual licenza prima si dovrà scrivere di propria mano dal Medico Ordinario, e come tale si sottoscriverà in lingua volgare, il tutto gratis; dopo dovrà esser sottoscritta dal

proprio Parroco delli detti Infermi, o malsani, e per ultimo si porterà a sottoscrivere da alcuno degl' infrascritti R.R. PP. Nostri deputati solamente, e non da altri in nome loro; alli quali incarichiamo di considerare, ed osservare dette licenze quando non sono concepite secondo la solita forma, non le dovranno sottoscrivere.

6. Avvertendo ciaschedun Medico, e Parroco, che se sottoscrivono le dette licenze senza legittima causa, ovvero se l'esibiscono, e presentano ad alcuno senza considerare, se abbia cause sufficienti, oltre il partecipare, che faranno de' peccati d'altri, nel che resterà molto aggravata la loro coscienza, saranno da Noi puniti ad arbitrio nostro, anche con pene corporali, come si è strettamente incaricato al Signor Protomedico.

7. Avvertano di più tanto i medici, quanto quelli, che domandano le medesime licenze d'attendere alla qualità delle carni, cioè che siano salubri, perchè solo queste son permesse nella Quaresima, a chi per giusta causa non può cibarsi de' cibi Quaresimali: e se al bisogno si può supplire con ova, e latticini, non devono quelli permettere loro, nè questi rispettivamente cibarsi delle carni anche salubri, ma contentarsi dell'ova, e latticini, ed osservare il digiuno, alle di cui leggi siano tenuti anche quelli, che si cibano di carni salubri col motivo d'esser loro nocivo il vitto Quaresimale. In oltre se per tutto l'anno si astengano dalla carne nel Venerdì, Sabato, Quattro Tempora, e Vigilie di precetto, molto più devono osservare tale astinenza ne' suddetti giorni in Quaresima, non ostante la licenza, che otteranno; eccetto quando vi fosse nuova causa, che richiedesse altrimenti: e non potendosi in questo particolare dare certa regola, deve ogni uno considerare prima il suo bisogno, e le sue indisposizioni, e che non siano affettate, perchè ne dovranno render conto strettissimo nel Tribunale di Dio, dove non potranno scusarsi colla licenza esorta con cause supposte, o finte; onde riflettano bene, che non inganneranno il Medico, o il Parroco, ma se medesimi, e l'anime loro, quelli, che espongono indisposizioni non vere, ma figurate, per ottenere la detta licenza.

8. Che gli Osti, Tavernari, Albergatori, Bettolieri, o qualunque altro di qualsivoglia stato, grado, o condizione, non permettino, o tollerino, che nelle loro Osterie, Taverne, Alberghi, Bettole, e Case, s'abbia a cuocere, o mangiare alcuna sorte di cibi proibiti, così nel detto tempo di Quaresima, come negli altri giorni, in cui parimente vengono proibiti dalla Santa Romana Chiesa, eccetto che per gl' infermi, o malsani, che averanno licenza, come sopra; sotto pena a chi trasgredirà in ciascheduno de' casi compresi in questo nostro Editto di scudi 25. e di tre tratti di corda, e d'

altre pene a nostro arbitrio secondo la qualità delle persone.

9. Ordiniamo, che in tutto il tempo Quaresimale nessuno di qualsivoglia stato, grado, e condizione, faccia, o assista a quelle conversazioni, o altre adunanze, dove si facciano suoni, e balli, e che nemmeno di notte si vada per Roma sonando, o cantando, ovvero facendo serenate in luogo fermo sotto le pene suddette.

10. Esortiamo per fine tutti i Fedeli, non solo all'osservanza del digiuno Quaresimale, consagrato da Cristo Signor Nostro col suo esempio, ma ad attendere con divozione a quelli Esercizj Spirituali, che il medesimo tempo ricerca, non meno per placare l'ira di Dio, che per prepararsi a celebrare degnamente la Santa Pasqua.

Dato in Roma dalla nostra solita Residenza questo dì 15. Febbraro 1704.

G. Card. Vicario,

Niccolò Antonio Cuggiò Segr.

Deputati dall'Eminentissimo Signor Cardinale Vicario per concedere le suddette licenze.

- Il Rev. P. Generale dell'Ordine de' Predicatori nella Minerva.
- Il Rev. P. Generale de' Minori Osservanti, ed in sua assenza il Commissario Generale in Ara-Caeli.
- Il Rev. P. Generale de' Minori Conventuali in Santi Apostoli.
- Il Rev. P. Generale di tutto l'Ordine Agostiniano in S. Agostino.
- Il Rev. P. Generale de' Carmelitani nella Traspontina.
- Il Rev. P. Maestro del Sagro Palazzo.
- Il Rev. P. Generale della Compagnia di Gesù.

F I N I S.

I N D E X

R E R U M P R Æ C I P U A R U M
in hoc Septimo Tomo contentarum
ordine Alphabetico.

A

- A** Bominatio hominum detractor. Prover. c. 24. Tr. 9.
c. 4. q. 3. pag. 240
Abortum voluntarium procurantes, homicidii reatum in-
currunt, si foetus sit animatus, Tr. 6. c. 1. qu. 9. 32.
Abortus foetus certo non animati, non inducit irregu-
laritatem, licet sit gravissimum crimen, juxta Cano-
nes, q. 10. 33
Abortum directe procurare numquam est licitum, qu. 22.
Abortum procurare ad vitandam mortem, vel infamiam,
quam mulier timet, si fuerit reperta gravida, numquam
licere potest. 34
Abortus potest procurari, si foetus non sit animatus,
dum alius modus agrotantem matrem salvandi non
suppetit. 36
Abortus foetus animati non potest procurari præcise ad
salvandam vitam matris; quia salus animæ foetus ani-
mati pretiosior est. ibid.
Abortus periculum etiam grave potest eligi, dum nulla
alia spes affulget salvandi, nec foetum animatum, nec
matrem. ibid.
Abortui occasionem dantes, licet contra intentionem,
culpabiles sunt, aut ex negligentia, aut si dant ope-
ram rei illicitæ, q. 13. ibid.
Ante absolutionem sacramentalem facienda est restitutio,
si fieri possit, ut ex S. Thoma, & pluribus Synodis
constat, Tr. 8. c. 4. q. 3. 130
Et cap. 8. quæst. 12. 158
Accusatus a Judice competenti, juxta juris formulas in-
terrogatus, tenetur verum dicere, nec mentiri potest
sine gravi peccato, Tr. 9. c. 3. q. 4. 236
Accusatus non legitime interrogatus, potest recusare, &
evitare responsionem; sed in nullo casu potest restri-
ctionibus mentalibus, aut equivocationibus uti; quia
tunc revera mentiretur. 236
Adulterium, est alieni thori violatio, Tr. 7. c. 1. q. 9. 71
Adulterium tribus modis committi potest: per concubi-
tum conjugati cum soluta, aut conjugatæ cum soluto,
aut denique conjugati cum conjugata aliena. ibid.
Ex adulterio sæpius variæ difficiles restitutiones faciendæ
sunt, tam ab adultera, quam ab adultero, ex Sancto
Raymundo, q. 10. 72
Advocati restituere tenentur in variis casibus, ponderan-
dis,

Index Rerum.

- dis, ex S. Augustino, S. Raymundo, S. Thoma, & S. Antonino, Tr. 8. c. 6. q. 6. 182. & seqq.
- Iustus advocatus injustas causas nullo modo suscipit, inquit Sanctus Gregorius Papa; nec verba dare pro injustitia consentit. 184
- Inter emulationem, & invidiam, differentia. Tr. 6. c. 2. q. 9. 49
- Æquivocatio solum ab amphibologia differt, quod communiter fiat in uno vocabulo; amphibologia autem in pluribus. Tr. 9. c. 2. q. 7. 218
- Aggressorem injustum vitæ nostræ velle occidere non licet: ut colligitur ex autoritate Nicolai Papæ I. S. Ambrosii, S. Augustini, S. Yvonis Carnotensis, S. Hildeberti, Canonibus relatis ab Iſaaco Episcopo Lingonensi, S. Thoma, & Toſtato Episcopo Abulensi. Tr. 6. c. 1. q. 4. 5. & seqq. 19. & seqq.
- Cardinalis Paulutius de Ateriiis, quæstiones super usurariis contractibus resolvit, iussu Summi Pontificis Clementis X. versus finem Tomi hujus 7. 267
- Amphibologia fit in usu quorumdam verborum, aut cuiusdam loquendi modi ambigui & sub duplici sensu, cum intentione, ut audiens intelligat in sensu, qui non est conformis veritati. Tr. 9. cap. 2. qu. 7. 218
- Amphibologiæ, & restrictiones mentales, damnatæ sunt a Sancta Sede. 210
- Amphibologiæ, & restrictiones mentales, Jesu Christo tribui non possunt, ex S. Gregorio Papa, S. Ambrosio, S. Cyrillo, & S. Gregorio Nazianzeno, quæst. 8. 218. & seqq.
- Ancillæ difficile Clericis permittuntur. Tr. 7. c. 1. q. 14. 80
- Cardinalis Jacobus de Angelis. Vide in verbo Synodus Nonantulæ.
- Animalium societates aliquando sunt usurariæ. Tr. 8. c. 5. q. 32. 157
- Animalium societates licitæ proponuntur. 159
- Appellationis remedium non est ad defensionem iniquitatis, sed in præsidium innocentie constitutum, inquit Innoc. III. Tr. 9. 3. q. 5. 236
- Appellatio iniqua est, ad quam justitiæ inopia non cogit, inquit S. Bernardus: appellare, non ut graves, sed si graveris, licet. *ibid.*
- Appellatio injusta, in tribus casibus obligat ad restitutionem. 237
- Arma quæcumque non deferant Clerici, neque etiam venationis causa. Tr. 6. c. 3. q. 8. 56
- Artifices, & præcipue sartores, excusari sæpius non possunt, dum aliquid de panno, aut aliis rebus, sibi occulte retinent. Tr. 8. c. 3. q. 10. 129
- Aspectus libidinosus, valde noxius, & timendus, ex Sanctis Patribus. Tr. 7. c. 2. q. 6. 87
- Audientes libenter detractores, valde peccant. Tr. 9. c. 4. q. 2. 239

B

- C**ardinalis Marcus Antonius Barbadicus. Vide Synodus Montisfalisci.
- Card. Carolus Barberinus. Vide Synodus Sublacensis & Farfensis.
- Ob beneficii affectionem malis artibus impeditam, aut etiam fructuum perceptionem, restituere qui tenentur, ex S. Thoma. Tr. 8. c. 5. q. 7. 141
- Beneficii redditus qui male administrant, aliquoties restituere tenentur, q. 13. 143
- Befialitas, est peccatum contra naturam. Tr. 7. c. 1. q. 15. 82
- Bibham sacram habeant omnes Clerici, & frequenter legant. Tr. 7. c. 1. q. 14. 79
- Card. Jacobus Boncompagnus. Vide Synod. Bononiensis.
- Ad bonorum temporalium conservationem non licet occidere. Tr. 7. c. 1. q. 6. 25
- In quatuor variis bonorum generibus, damnum injustum proximo inferri potest: in bonis animæ, quæ spiritualia dicuntur: in bonis corporis: in bonis, quæ respiciunt honorem & famam: & in bonis fortunæ, quæ bona temporalia appellantur. Tr. 8. c. 5. q. 2. 138
- Bona spiritualia, alia sunt naturalia, alia supernaturalia, alia Ecclesiastica, q. 3. *ibid.*
- Bona spiritualia naturalia haberi possunt per vires naturæ, usus rationis humanæ, scientiæ, artes, & hujusmodi. *ibid.*
- Bona spiritualia naturaliter communiter hic numerantur inter bona temporalia, quia damna, quæ in his bonis inferuntur, ad temporale reducuntur, *ibid.*
- Bona spiritualia supernaturalia, quæ proprie dicuntur bona animæ, sunt gratia Dei, virtutes christianæ, & infuse, fides, & alia dona supernaturalia, sacramenta, & similia. *ibid.*
- Bona spiritualia Ecclesiastica, sunt jura, fundi, & redditus Ecclesiæ, & Beneficium, de quibus fufe Tomo II. hujusce Theologiæ Moralis. *ibid.*
- In bonis animæ proximo damnum inferitur, inducendo ad peccandum per vim, minas, fraudes, pravam consilium, aut exemplum, seu scandalum, non arguendo illum, cum tenemur ex officio: demum docendo, vel defendendo pravam doctrinam circa fidem, vel bonos mores: & generaliter dum impeditur proximus in bono faciendo, aut inducitur ad malum, quæst. 4. *ibid.*
- Ut in bonis animæ damna proximo illata refarciantur, varia in variis casibus facienda sunt, ponderatis prudenter circumstantiis, q. 5. 139
- Card. S. Carolus Borromæus. Vide Concilium Mediolanense.

Boves quomodo possunt dari licite in societatem. Tr. 8. c. 5. q. 31. 139
 Ob Breviarii Officium non persolutum, restituere quis tenetur. Tr. 8. c. 5. q. 10. 143

A Canonici, & aliis Choro addictis, restitutiones aliquoties faciendæ. Tr. 8. c. 5. q. 11. 143
 Canonici, & alii Choro addicti, strictissime tenentur cum omni reverentia, silentio, & modestia, Choro interesse, prout presentia tremendæ Altissimi Majestatis convenit: ibique cum cordis devotione, voceque distincta psallere, non cursim & festinanter, aut verba truncando sincopandoque, ita ut una Chori pars versiculum non incipiat, priusquam alius completus sit, populusque ea quæ cantantur, intelligere valeat, & in audiendis Divinis laudibus ad devotionem, & compunctionem accendi. Ut habetur in Epistola jussu summi Pontificis ad Episcopos missa. n. 9. 263
 Cardinalis Jacobus Cantelmus. *Vide* Concilium Neapolitanum.
 Carnes qui comedunt, cum Superiorum licentia, tempore quadragesimali, non ob hoc dispensantur a jejuniis. Edictum Quadragesimale, n. 7.
 Card. Gaspar Carpineus. *Vide* Edictum pro Quadragesima.
 Quæ ex cibo, & potu percipitur voluptas, non semper est peccaminosa, sed sæpius est periculosa, ut ex Augustino, & ex S. Gregorio Papa habetur. Tr. 7. c. 3. q. 2. 99
 Si cibi cavendi sunt, inquit S. Clemens Alexandrinus, qui non esurientes non cogunt comedere, appetitiones nostras veluti quibusdam præstigiis fallentes, q. 3. 102
 Clericis arma prohibentur. Tr. 6. c. 3. q. 8. 56
 Clericis venatio cum armis est prohibita; & ideo si in venatione homicidium casuale committant, irregularitatem incurrunt, ex Cardinali Toletis, quia dabant operam rei illicitæ. *ibid.*
 Clericis venatio interdicitur, præsertim cum sclopo, *ibid.*
 Clerici incurrunt irregularitatem ex delicto, dum distant, aut proferunt sententiam mortis, vel mutilationis, q. 20. 58
 Clerici non incurrunt irregularitatem, dum præsentibus reorum supplicio: sed id eorum statui non convenit, & est illis prohibitum. 59
 Clerici non debent interesse eorum supplicii, aut torturis, nisi confortandi causa. *ibid.* 60
 Clerici talarem vestem gestent, *ib.*
 Clerici lugubres vestes non ferant, ex Synodo Amerina. 61

- Clerici vitent suspicionem incontinentiæ. Tr. 7. c. 1. 80
 q. 14.
 Clerici fugiant cohabitationem cum mulieribus. *ibidem*.
 Clericis ludi aleatorii, & alii in publico, prohibentur. *ibid.* 79
 Clerici Sacram Scripturam habeant, & frequenter legant, ex Synodo Benevent. Cardinalis Urfini, *ibid.* 80
 Clerici mulieres docere non debent, *ibid.* 80
 Ante omnia a Clericis vitetur ebrietas, quæ omnium vitiorum fomes, ac nutrix est, inquit Concilium Agathense. Itaque eum quem ebrium fuisse constiterit, aut triginta dierum spatio a communione statim submovendum, aut corporali subdendum supplicio. Tr. 7. c. 3. q. 13. 113
 A crapula, & ebrietate omnes Clerici diligenter abstineant; unde vinum sibi temperent, & se vino: nec ad bibendum quispiam incitetur, cum ebrietas mentis exilium inducat, & libidinis provocet incentivum: habetur in Concilio Lateranensi, *ibid.* 113
 Clerici edendi vel bibendi causa tabernas non ingrediantur, nisi peregrinationis necessitate compulsi, ut decernitur in Concilio Carthaginensi 3. *ibid.* 113
 Satius est, ut habetur in Synodo Ebricensi, Ecclesiasticos viros fugere promiscua contubernia sæcularium, ac potius hospitalitatem inter se exercere. *ibid.* 113
 Clericorum vita illum in Ecclesia Dei sanctitatis odorem spirare convenit, cujus suavitate omnes ad virtutis amorem efficaciter possint allicere, ut habetur in Epistola jussu Summi Pontificis ad Episcopos missa, c. 8. 261
 Cogitationes voluntariæ in luxuriæ materia, valde periculosa sunt. Tr. 7. c. 2. q. 4. 86
 Comedere cibos nimis delicatos propter delectationem, vina solemnia, ut malvaticum, &c. est gulæ secunda species, ex S. Antonino. Tract. 3. cap. 7. quæst. 4. 103
 Conditiones quinque in conviviis requirebat S. Gregorius Papa, *ibid.*
 Puellæ quæ carbonem manducant ex appetitu depravato, aut calcem, cineres, cretam, & his similia, graviter peccant, q. 6. 107
 Comedentes sine regula, ratione, aut modo peccant, q. 7. *ibid.*
 Ex commerciis & contractibus, variæ restituendi obligationes oriuntur. Tr. 8. c. 5. q. 31. 155
 Compensationis iniquæ prætenu, furta famulorum licita non fiunt. Tr. 8. c. 3. q. 5. 124
 Compensationes occultæ, raro licitæ esse possunt; attamen cum tribus conditionibus simul concurrentibus aliquoties excusantur: cum debitum est certum, & nullo modo dubium: cum nulla suppetit via, quam ocul-

- occulta compensatio, ad habendum debitum: cum nullus datur scandalo aut damno locus, quæst. 6. 124.
- Concilium Beneventanum ann. 1374. venationem Clericis vetat. Tr. 6. c. 3. q. 8. 57
- Cohabitationem Clericorum cum mulieribus, etiam consanguineis, prohibet. Tr. 7. c. 1. q. 14. 78
- Rem inventam retineri non posse decernit, nisi domino non comparente, dum inventor pauper est; alias debet erogari pauperibus. Tr. 8. c. 4. q. 8. 136
- Concilium Beneventanum Card. Ursini, venationem Clericis prohibet; præsertim cum scelo. Tr. 6. c. 3. q. 8. 57.
- Cohabitationem Clericorum cum mulieribus, etiam consanguineis, non probat. Tr. 7. c. 1. q. 14. 78
- Concilium Mediolanense quartum S. Caroli, prohibet, ne Clerici intersint reorum suppliciis. Tr. 6. c. 3. q. 10. 60
- Concilium Neapolitanum ann. 1376. cohabitationem Clericorum, & mulierum suspectam habet, comedias, choreas, ludos, venationes, comestiones, cautionas, otium Clericis prohibet. Tr. 7. c. 1. q. 14. 79.
- Turpis loquium graviter vetat. Tr. 7. c. 2. q. 7. 193
- Concilium Neapolitanum Card. Jacobi Cantelmi, ancillas clericis difficile permittit, aut mulieres docere. Tr. 7. c. 1. q. 14. 79
- Concilium S. Severinæ, varios usurarios contractus notat, & rejicit. Tr. 8. c. 5. q. 32. 156
- Concilium Senense Card. Taurini, societates usurarias animalium damnat. Tr. 8. c. 5. q. 32. 158
- Concionatores munus suum recte & utiliter, verbo, & exemplo, impleant. Ut videre est in Epistola vere aurea, jussu Clementis XI. ad Episcopos missa, n. 5. 257
- Concubinarius est in continuo statu peccati, & ideo non est absolvendus, nisi concubinam expellat, & tam infame commercium omnino rumpat. Tr. 7. c. 1. q. 5. 67
- Concubinariorum variæ pœnæ, q. 6. 68
- Concubitus viri soluti cum soluta muliere, est fornicatio simplex. Tr. 7. c. 1. q. 3. 66
- Confessarii peccata carnalia cum pœnitente, gravissima sunt, & illa circumstantia personæ necessario est confitenda, q. 13. 75
- Confessarii restituere aliquoties tenentur ob pravum consilium pœnitentibus datum, ex malitia, vel ex ignorantia, aut negligentia notabili, juxta Greg. IX. Tr. 8. c. 6. q. 7. 185
- Confessarii non absolvant eos patres, qui non curant, ut filii res ad salutem necessarias addiscant, ut habetur in Epistola ad Episcopos missa, n. 4. 256
- In Confessione incestus, explicandus est gradus cognationis, aut affinitatis. Tr. 7. c. 1. q. 11. 74

- Consensus deliberatus in luxuriam, est ejusdem speciei, cuius est ipse actus; & sæpius æquale ex se peccatum involvit; ideo distincte confitendum. Tract. 7. c. 2. q. 5. 78
- Consilio, aut mandato, committitur homicidium linguae. Tr. 6. c. 1. q. 8. 71
- Nullus ex consilio, dummodo fraudulentum non fuerit, obligatur, ut in Regulis juris. Tract. 8. c. 6. quæst. 5. 182
- Consiliator, inquit S. Thomas, tunc solum tenetur ad restitutionem, quando probabiliter æstimari potest, quod ex huiusmodi causa fuerit iniusta acceptio subsecuta. *ibid.*
- Contractus usurarii, distincte notati. Tr. 8. c. 5. q. 3. 156
- Contrectatio libidinosa, inquit S. Antoninus, fit per oscula, amplexus, contactus manuum vel aliarum partium corporis: hanc Apostolus nominat turpitudinem, & valde fugienda est. Tract. 7. c. 2. quæst. 8. 93
- Conventiones usurarias damnat Card. Gallus, in Synodo Auximana. Tr. 8. c. 5. q. 32. 158
- Cooperantes iusto homicidio, incurrunt irregularitatem ex defectu. Tr. 6. c. 3. q. 14. 64
- Culpæ variz, restitutioni dant locum. Tract. 8. c. 5. q. 37. 164
- De variis culpis. *Vide in V. Restitutio.*

- D** Annuum omne, quod proximo in corpore vel in honore inferri potest, prohibetur in quinto Decalogi præcepto. Tr. 6. c. 1. q. 1. 17
- Damnum grave, propter quod aliquando differri potest restitutio, debet esse diversum ab eo quod est necessario connexum restitutioni magnæ summæ iniuste acquisitæ. Tr. 3. c. 4. q. 6. 135
- Damnum quod patitur is, in cuius favorem facienda est restitutio, ex illius dilatione, debet ordinariæ a restituyente resciri, q. 7. 136
- Damnum iniustum proximo inferri potest in quatuor variis bonorum generibus: in bonis animæ, quæ spiritalia dicuntur: in bonis corporis: in bonis quæ respiciunt honorem & famam: & in bonis fortunæ, quæ bona temporalia appellantur. Tract. 8. c. 5. q. 2. 138
- Damnum rescarciendum in bonis animæ proximi inferitur, inducendo ad peccandum per vim, minas, fraudes, pravam consilium, aut exemplum aut scandalum: non arguendo illum, cum tenentur ex officio: demum docendo, vel defendendo pravam doctrinam circa fidem, vel bonos mores: & generaliter dum impeditur proximus a bono faciendo, aut inducitur ad malum. Tr. 8. c. 5. q. 4. *ibid.*

- Damnum** illatum in fama, aliqua pecuniæ summa proportionata refarciri potest, ex S. Thoma, S. Bernardino, & aliis. Tr. 8. c. 5. q. 28. 152
- Damna** data a famulis, etiam sine ulla dominorum culpa aliquoties a domino refarcienda sunt: sicut etiam a magistris navium, cauponibus, stabulariis, & hujusmodi: sed possunt deinde omnia repetere a famulis, & aliis, quorum culpa datum est damnum. Tr. 8. c. 5. q. 46. 163. & seqq.
- Damnum**, quod quis sua culpa sentit, sibi debet, non aliis imputare. Tr. 8. c. 7. q. 15. 200
- Dantes**, vel sumentes medicamenta, aut aliud agentes ad impediendum, ne mulieres concipiant, graviter peccant, & aliquo modo homicidæ reputantur, ut habetur in Canone. Tr. 6. c. 1. q. 11. 33
- Debita** realia restitui, & solvi debeat ante personalia. Tr. 8. c. 7. q. 7. 196
- Ob** decimas non integre aut bene solutas, restitutiones faciendæ. Tr. 8. c. 5. q. 14. 144. & seq.
- Qui** se defendendo interfecit alium, sibi semper reus videri debet, & talis in Ecclesia judicari: licet absolute loquendo, & in aliquo casu admodum raro, innocens esse possit. Tr. 6. c. 1. q. 4. 19
- De** homicidio in defensionem vitæ commisso, videndi sunt Canones collecti ab Isaac Episcopo Lingonensi. 21
- Delectatio** dicitur morosa, ex S. Thoma, non ex mora temporis, sed ex eo quod ratio deliberans circa eam immoratur, nec tamen eam repellit: tenens, & volvens libenter, quæ statim ut attigerunt animum, respui debuerunt. Tr. 7. c. 2. q. 3. 84
- Deliberatus** consensus in luxuriam, est ejusdem speciei, cujus est ipse actus; & sæpius æquale ex se peccatum involvit: ideo distincte confitendum, quæst. 5. 87
- Cardinalis** Jacobus Casimirus Denhoff. *Vide Syn. Cæsarenensis.*
- Ex** detractioe vel calumnia orta damna refarcienda sunt. Tr. 8. c. 5. q. 24. 150
- Detractio**, est denigratio alienæ famæ per occulta verba. Tr. 9. c. 4. q. 1. 239
- Detractio** sex modis fit, ex S. Thoma, q. 2. *ibid.*
- Detractores** libenter audiens peccat. *ibid.*
- Abominatio** hominum detractor, Proverbior. c. 24. q. 3. 240
- Detractio** per se loquendo est peccatum mortale, inquit S. Thomas, *ibid.*
- Detractio** potest fieri venialis, si absque deliberatione committatur, aut famam proximi notabiliter non offendat. *ibid.* 241
- Detractio** aliquoties cum debitis circumstantiis potest esse sine peccato. *ibid.*
- Detrahens**, damna famæ, & alia restituere tenetur. 247
- Detractionis** peccata, ex variis circumstantiis a Gersono relatis, discerni possunt, q. 3. 241. & seqq.

- Detrahentes audiens, varie peccat ex SS. Patribus, q. 6. 244
- Detrahenti resistendum quomodo? & quando? quest. 7. 245
- Dilatio restitutionis non debet esse nociva illi, cui fieri debet. Tr. 8. c. 7. q. 16. 200
- Discordiam seminantes valde peccant, q. 2. 240
- Distinguere non debemus, ubi lex non distinguit, juxta Glossam. Tr. 8. c. 5. q. 10. 174
- Docere mulieres non debent Clerici. Tr. 7. c. 1. q. 14. 80
- Doctrina Christiana summa cum diligentia a Parochis, diebus præsertim festivis, explicari debet, & præcipua fidei mysteria dilucide exponi. Ut habetur in Epistola jussu Clementis Papæ XI. ad Episcopos missa, n. 4. 257
- Dos valde privilegiata est in concursu creditorum. Tr. 8. c. 7. q. 10. 198

I

- E**brietas est suspensio rationis in homine, ex immoderato vini usu. Tr. 7. c. 3. q. 9. 107
- Ebrietas per se loquendo est peccatum mortale, inquit S. Thomas, & illius gravitas ex Sanctorum Patrum doctrina cognoscitur, q. 9. *ibid.* & seq.
- Ebrietatis varia peccata, juxta varias circumstantias, ex S. Th. q. 10. 110
- Si quis daret alicui ad bibendum multum ad inebriandum eum: vel æstimans, quod ex nimio potu quem quis sumit inebrietur, & quod si avisaret, non faceret, vel apte impedire posset; sed ex levitate, ut inde solatium sumat permittit inebriari: vel etiam ponit studiose sal in vino, vel aliud inebriare valens, occulte: peccat mortaliter, ex S. Antonino, q. 11. *ib.*
- Tabernarii, si perpendant aliquos ex nimio vino sumpto inebriari, quod experti sunt pluries, & non curant propter avaritiam, graviter peccant, inquit S. Antoninus. 111
- Cum ebrietas sine peccato accidit, quod valde inusitatum est: tunc culpæ, quæ ob ebrietatem committuntur, non imputantur. Sed qui, ut ait S. Thomas, voluntarie inebriatur, ex hoc quasi voluntarium ei imputatur, quod per ebrietatem committit, quest. 12. *ibid.*
- Quæ in ebrietate sunt peccata, tanto majora vel minor sunt, quanto major vel minor erat ratio suspicandi, quod evenirent in ebrietate, ut ex Tostato colligitur, *ibid.* 112
- Ebrietas in variis personis gravior fit, ut in mulieribus, Magistratibus, & aliis quibuscumque Superioribus, in iis qui ad castitatem & continentiam servandam ex voto tenentur, demum in omnibus Ecclesiasticis, & præcipue Sacerdotibus, & Parochis, q. 13. *ib.*

- Venter mero æstuans, cito despumat in libidines : ubi ebrietas, ibi libido dominatur, & furor ; inquit S. Hieronymus. *ibid.*
- Ebrietatem, & illius occasiones Clericis sedulo vitandas, multa sanxerunt Concilia, *ibid.* 113
- Facile contemnitur Clericus, qui sæpe vocatus ad prandium, non recusat ; inquit S. Hieronymus, *ib.* 114
- Ecclesiis summa veneratio, & reverentia debita, ab Episcopis studiose procurari debet : ut habetur in Epistola jussu Clementis XI. ad Episcopos missa, num. 1. 253
- Edictum Caroli Bascapè Episcopi Novariensis, vetat, ne Clerici præsentés sint suppliciis. Tract. 6. q. 10. 60
- Edictum contra Usuras Card. Barbadici. 271
- Edictum pro observantia Quadragesimæ jussu Summi Pontificis. 274
- Educationi filiorum sedulo attendere debent patres matresque familias, illos instruendo, corrigendo, & quod caput est, bonis exemplis imbuendo. Epistola jussu Summi Pont. num. 3. 255
- Eunuchi ab infantia facti possunt ad sacros Ordines promoveri. Tr. 6. c. 1. q. 17. 40
- Excusatio a restitutione. Vide in V. *Restitutio.*

F

- Fallendi cupiditas, ex S. Thoma, pertinet ad perfectionem mendacii : non autem speciem ipsius : sicut nec aliquis effectus pertinet ad speciem suæ causæ. 209
- Tr. 9. c. 2. q. 1.
- Falsum testimonium grave peccatum est, & ad restitutionem obligat. Tr. 9. c. 3. q. 8. 237
- Famæ ablatae restitutio. Vide in V. *Detractio*, & *Restitutio.*
- De Festorum sanctificatione, vide Epistolam vere Apostolicam, jussu Clementis Papæ XI. ad Episcopos missam, n. 2. 253. & seq.
- Fiscus Principis sæpe præfertur aliis creditoribus. Tr. 8. c. 7. q. 10. 198
- Fœtus Abortus, Vide V. *Abortus.*
- Fornicationis sex species. Tr. 7. c. 1. q. 2. 65
- Fornicatio simplex, est viri soluti cum soluta muliere concubitus, q. 3. 66
- Fornicatio simplex, peccatum mortale ex natura sua ; ut expresse habetur in pluribus S. Scripturæ locis, *ibid.* q. 4.
- Fornicationes cum meretrice, aut cum concubina sunt graves cæteris, q. 3. 67
- Fornicatio, ex defectu voluntatis, potest non esse peccatum mortale, q. 7. 69
- Peccata contra naturam, quatuor recensentur ex S. Thoma. Uno quidem modo, si absque omni concubitu,

- causa delectationis venereæ pollutio procuretur; quod pertinet ad peccatum immunditiæ, quam quidam molitiam vocant. Alio modo, si fiat per concubitus, ad rem non ejusdem speciei; quod vocatur bestialitas. 3. si fiat per concubitus ad non debitum sexum, puta masculi ad masculum, vel foeminae ad foeminam, ut Apostolus dicit, quod dicitur Sodomiticum vitium. 4. si non fervetur naturalis modus aut quantum ad instrumentum non debitum, aut quantum ad alios monstruosos, & bestiales concumbendi modos. Tr. 7. c. 1. q. 15. 81
- Inter peccata contra naturam, alia sunt aliis graviora, ex S. Thoma, q. 16. 82
- Fornicationis, seu luxuriæ, varii gradus. Progressus luxuriæ, inquit S. Antoninus, fit per septem gradus: primus est sensualis complacentiæ tolerantia. 2. est morosa delectatio. 3. est in actum consensio. 4. impudica aspectio. 5. turpis confabulatio. 6. libidinosa contestatio. 7. operis expletio. Tr. 7. c. 2. q. 1. 83
- Reliqua de Fornicatione, ejusque speciebus, Vide in V. *Adulterium, Bestialitas, Concubinarius, & Concubitus, Incestus, Luxuria, Raptus, Sacrilegium, ac Stuprum.*
- Fugere potest reus e carcere, ut vitam salvet, ex S. Th. modo sine fractura fiat. Tract. 9. c. 3. quæst. 7. 138
- Furtum est contestatio fraudulosa, lucri faciendi gratia, vel ipsius rei vel etiam usus ejus possessionisve; quod lege naturali prohibitum est admittere. Tr. 8. c. 1. q. 1. 116
- Furti divisio; ex S. Bonaventura, q. 2. 118
- Variis nominibus notatur ex Cat. Romano; nam si privatum quid privato adimitur, furtum dicitur; si furripitur publico, peculatus appellatur; si vero sacra res eripitur, nominatur sacrilegium; quod facinus maxime nefarium ac sceleratum, adeo in mores inductum est, ut bona quæ necessario, & sanctorum cultui, & Ecclesiæ ministris, & pauperum usui, pie ac sapienter fuerant attributa, in privatas cupiditates perniciosasque libidines convertantur, q. 3. *ibid.*
- Furtum perpetratum circa rem sacram, vel locum sacrum, est sacrilegium. *ibid.*
- Furtum ex natura sua est peccatum mortale. Tr. 8. c. 2. q. 1. *ibid.*
- Quod modicum est, ratio apprehendit quasi nihil, inquit S. Thomas; & ideo in his quæ minima sunt, homo non reputat sibi nocumentum fieri, ille qui accipit, potest præsumere, hoc non esse contra voluntatem ejus cujus res est; & pro tanto si quis furtive hujusmodi res minimas accipiat, potest excusari a peccato mortali, q. 2. 119
- Furtum de re non modica, factum divisim, est mortale. q. 3. 120

- Furans rem parvi momenti, cum intentione subripiendi repetitis vicibus notabilem summam, peccat mortaliter, q. 4. *ibid.*
- Furans pluribus vicibus varia minuta, sine animo furandi summam notabilem, cum perveniet ad summam notabilem, peccabit mortaliter. *ibid.*
- Qui furtis levibus multiplicatis cognoscit se collegisse summam notabilem, peccat mortaliter, si non restituat, *ibid.* 120
- Qui pluribus parvis furtis surripit summam notabilem pluribus personis, ut si utatur statera dolosa, aut falsa mensura, peccat mortaliter. 121
- Furans summam notabilem Reipublicæ potenti, peccat mortaliter, licet damnum singulorum civium sit levissimum. *ibid.*
- Furtum variis necessitatis prætextibus coloratur; ideo sciendum, quod alia est necessitas extrema, alia gravis, alia communis. Tr. 8. c. 3. q. 1. 122
- Necessitas extrema est, cum quis caret rebus ad vitam conservandam omnino requisitis, ita ut nisi ei succurratur statim, periculum præfens adsit mortis, aut morbi insanabilis, aut mutilationis; quod averti non potest, nisi furto. *ibid.*
- Necessitas gravis ea dicitur, quæ causa est maximæ infamiæ, propter quam non potest homo vivere juxta suam conditionem, & quæ illum constituit in periculo gravi sanitatis, honoris, aut bonorum. *ibid.*
- Necessitas communis ea est, quæ reperitur in his qui non possunt debita solvere, aut qui ostentant, & publice mendicant. *ibid.*
- Dum necessitas vere extrema est, potest, sine violatione hujus præcepti, accipi id, quod requiritur ad arcendam talem necessitatem, juxta S. Thomam, q. 3. 123
- Ob necessitatem gravem non est licitum furari ut ex Decreto Apostolico constat, q. 3. *ibid.*
- Qui aliena invadunt, aut debita non solvunt, sub prætextu variarum expensarum sæpius inutilium, & immoderatarum, non excusantur coram Deo, ut ex Catechismo Romano patet, *ibid.*
- Furantes sub necessitatis prætextu, in multis monendi, quæst. 4. *ibid.*
- Furta famulorum, licita non fiunt sub prætextu iniquæ compensationis, q. 5. 124
- Compensationes raro licitæ esse possunt; attamen cum tribus conditionibus simul concurrentibus excusari aliquoties possunt: cum debitum est certum, & nullo modo dubium; cum nulla alia suppetit via, quam occulta compensatio, ad habendum debitum: cum nullus datur scandali aut damni locus, q. 6. *ibid.*
- Uxor non debet dare sine consensu mariti, nisi de rebus para-

- paraphernatibus; alioqui sæpius peccat, quæst. 7. 126
 In duobus casibus potest licite uxor aliquid accipere de
 bonis mariti, sed id non debet facile fieri, & passim,
 in praxi, q. 8. 128
 Furtum filii committunt, dum aliquid notabile surripiunt
 parentibus vere invitis; præsertim si rebus sublati filii
 male utantur, q. 2. *ibid.*
 Sartores, & alii artifices, excusari sæpius non possunt,
 dum aliquid de panno aut aliis sibi occulte retinent,
 ex S. Antonino, q. 10. 129
 Reliqua, Vide in V. *Restitutio*.
 Furtum etiam apertum est operariorum, & artificum, ut
 habetur in Catechismo Romano, qui totam, & inte-
 gram mercedem exigunt ab iis, quibus ipsi justam ac
 debitam operam non dederunt. Nec vero distinguun-
 tur a furibus servi dominorum, rerumque custodes in-
 fidi. Tr. 8. c. 5. q. 53. 175
 In furum numero reponendi sunt, qui cum ad privatum
 aliquod vel publicum officium conducti sunt, nullam
 vel parvam operam navantes, munus negligunt, mer-
 cede tantum ac pretio fruuntur; ut habetur in Cate-
 chismo Romano, q. 53. *ibid. & seq.*
 Furtum facere videntur, qui fictis simulatisque verbis,
 quive fallaci mendacitate pecuniam extorquent; quorum
 eo gravius est peccatum, quod furtum mendacio cumu-
 lant, ut habetur in Catechismo Romano, qu. 57. 179

- C** Ard. Ptolemæus Gallius. Vide Syn. Sabin. Card.
 Ant. Maria Gallius. V. Syn. Auxim.
 Gula est appetitus inordinatus edendi, vel bibendi, pro-
 pter delectationem inde provenientem, ut colligitur ex
 S. Thoma. Tr. 7. c. 3. q. 1. 99
 Quinque modis nos gulæ vitium tentat, inquit S. Grego-
 rius Magnus: indigentia tempora prævenit: cibos lau-
 ziores quærit: præparationem accuratorem expetit:
 mensuram moderatæ refectiõis excedit: studiosius ci-
 bos quærit, q. 3. 101
 Ventrem plus æquo replere, & cibis aggravare, maledi-
 ctione dignum est, inquit S. Basilius, dicente Domi-
 no: *Va qui nunc saturati estis, ibid.* 103
 Gulæ secunda species est, ex S. Antonino, comedere ci-
 bos nimis delicatos propter delectationem, & vina so-
 lemnia, ut malvaticum, &c. q. 4. *ibid.*
 Languescentes, & imbecillæ propter intemperantiam ap-
 petitionis, sunt transmarinæ vini importationes, defi-
 ciente in desideriis animo vel ante ebrietatem, inquit
 S. Clemens Alexandrinus, *ibid.* 104
 Quinque conditiones in conviviis requirebat S. Gregorius
 Papa, *ibid.* *ibid.*
 Gulæ

Gulæ tertia species, ex S. Antonino, est ponere nimis de tempore, & cura ad præparandum cibos, ut magis delectent, q. 5. 104

Gulæ quarta species, ex S. Antonino, est nimis ardentius, seu nimia aviditate cibum, & potum sumere, q. 9. 106

Infirmi, vel sani, qui experti sunt, aliquid cibi vel potus nocere infirmitatibus eorum, & tamen sumunt propter aviditatem, utique peccant, inquit S. Anton. & hoc plus, & minus, secundum excessum quem faciunt, 105.

Gulæ quinta species reperitur in his, qui comedunt statim post prandium, aut coenam, aut pluries in die, sine ratione, regula, aut modo; quod non fit sine peccato, q. 7. 107

Gulæ quinque species in unico versu a S. Thoma comprehenduntur; *Præpropere, laute, nimis, ardentius, studiose.* *ibid.*

Reliqua Vide in V. Cibus, Comedere: & Ebrietas.

H

Super homicidio facto ad propriæ vitæ defensionem, responsio S. Ildeberti ad S. Yvonem Episcopum Carnot. Tr. 9. c. 1. q. 4. 10

Homicidium dividi potest in spirituale, & corporale, q. 8. 30

Homicidium spirituale tunc committitur, quando, illaeso proximi corpore, infertur illi spirituale damnum: quod mortis quamdam speciem habet. *ib.*

Homicidium spirituale fit quinque modis: odio habendo proximum, de illo detrahendo, mala consilia præbendo, illi nocendo, denique recusando illi necessaria ad sustentationem, *ibid.*

Homicidia spiritualia nullam trahunt irregularitatem. *ibid.*

Homicidium corporale, facto committi potest, & verbo, *ibid.*

Homicidia facti, alia sunt ex iustitia, alia ex necessitate, alia casu, alia denique voluntaria. *ibid.*

Homicidia iustitiæ, sunt ea quæ fiunt a Ministris iustitiæ, in executione sententiæ prolatæ a Iudice, qui secundum leges reos damnat ultimo supplicio. *ibid.*

Homicidia ex necessitate fiunt, dum aggressores iniusti occiduntur ab eo, qui non potest aliter vitam suam servare, cum moderamine inculpatae tutelæ. 31

Homicidium casu committitur, quando absque intentione occidendi, aliud agendo, quis occiditur fortuito casu; & tale homicidium non imputatur, si non adfuit negligentia culpabilis & si quis non dabat operam rei illicitæ. *ibid.*

Homicidium voluntarium fit cum vera intentione occidendi;

- dendi, & de eo sic habetur in Can. Si quis voluntarie homicidium fecerit, ad januam Ecclesiæ Catholicæ semper subiaceat, & communionem in exitu vitæ recipiat. *ibid.*
- Homicidium linguae, mandato, aut consilio committitur. *ibid.*
- Homicidæ socii, & quoquo modo adjuutores, sunt etiam rei homicidii. *ibid.*
- Homicidium dum Magistratus, & alii auctoritatem habentes & potestatem, non impediunt pro viribus, illius aliquo modo rei videntur. *ibid.*
- Homicidii poenæ variae, Tr. 6. c. 3. q. 1. 52
- Ex homicidio, mutilatione, debilitatione, & huiusmodi, oritur obligatio restituendi, Tr. 8. cap. 5. q. 16. 146
- Honor ablati restituendus debet variis modis, juxta mentem S. Thomæ, S. Raymundi, & S. Bernardini, q. 25. 149.
- Inter honorem, & famam discrimen, q. 29. 152
- Hypocrisis est species mendacii, Tr. 9. c. 2. q. 12. 225
- Hypocrisis non est omnis simulatio, ex S. Thoma; sed solum illa, qua quis simulat personam alterius, sicut cum peccator simulat personam iusti, q. 14. 229
- Hypocrisis est vitium valde periculosum, ut videtur ex Evangelio, q. 15. *ibid. & seq.*
- Hypocrisis eleganter describitur a S. Gregorio Papa. 230.

I

- J**eiunium debet observari etiam ab illis, qui carnes comedunt cum licentia superiorum nisi vere ægrotent. In Edicto pro Quadragesima, num. 7. 297
- Ignorantia excusare potuit mendacia obstetricum Hebraeorum, & Rahab meretricis, ex S. Augustino, Tr. 9. c. 2. q. 5. 214
- Incestus, est copula nefaria cum consanguinea aut affine, intra quartum, aut proximiorum gradum, Tr. 7. c. 1. q. 11. 73
- Ex incestu oritur impedimentum non dirimens, sed impediens matrimonium, ut habetur in Canone; & servari etiam nunc debet, ex Emin. Card. de Lauræa, *ibid.* 74
- Incestus committitur etiam circa consanguineas, seu cognatas cognatione tantum spiritali aut legali, seu cum iis, cum quibus non potest sine dispensatione contrahi matrimonium. *ibid.*
- In confessione incestus, explicandus est gradus cognationis, aut affinitatis. *ibid.*
- Inimicorum dilectio, necessaria erat etiam ante legem gratiæ, Tr. 6. c. 2. q. 7. 46
- Explicatur illud Evangelii: *Odio habebis inimicum suum*, q. 8. 48

Injuriz acceptæ reparationem licet petere coram Iudice secundum iustitiæ regulas ; sed sæpius non expedit , juxta S. Aug. & S. Greg. Tr. 6. cap. 2. quæst. 2.

42.

Instructio super usurariis contractibus. 156. & seq.

Qui interficit alium , se defendendo , sibi semper reus videri debet , & talis in Ecclesia judicari , licet absolute loquendo , & in aliquo casu admodum raro , innocens esse possit , Tr. 6. c. 1. q. 4. 20

Inventæ res , restituendæ sunt domino , si reperiri possit ; alias restituendæ sunt pauperibus aut Ecclesiæ , Tr. 9. c. 4. q. 8. 135

De inventarum rerum restitutione , est optimum D. Thomæ consilium , Tr. 8. c. 7. q. 20. 204. & seq.

Invidia , ex S. Thoma , est tristitia de bono proximi , prout proprium malum æstimatur , & diminutivum proprii boni , Tr. 6. c. 2. q. 9. 41

Invidiæ variæ species notandæ. *ibid.*

Invidiam inter & æmulationem , differentia. *ibid.*

Invidia , ex suo genere , est peccatum mortale , inquit S. Thomas , q. 10. 50

Ex invidia varia mala oriuntur , *ibid.* 51

Contra invidiam remedia , e Sanctis Patribus , q. 11. *ibid.*

Jocosum mendacium est , cum intendit mentiens solummodo delectare , Tr. 9. c. 2. q. 10. 223

Jocosum mendacium , est peccatum veniale , ex S. Augustino , q. 11. 224

Ira , ex Lactantio , est incitatio animi ad nocendum ei , qui aut nocuit , aut nocere voluit , Tr. 6. c. 2. qu. 1. 41

Ira , ex eodem Lactantio , quandoque est motus animi ad coercenda peccata insurgentis , & hæc vocatur Zelus. *ibid.*

Ira moderata & proportionata esse debet , & omnimode iusta , ut sine peccato sit ; nam , ut docet S. Thomas , si aliquis appetat , quod fiat vindicta qualitercumque contra ordinem rationis , puta , si appetat puniri eum qui non meruit , vel etiam non secundum legitimum ordinem , vel non propter debitum finem , qui est conservatio iustitiæ , & correctio culpæ ; erit appetitus iræ vitiosus : & nominatur ira per vitium , *ibid.*

Alio modo attenditur ordo rationi circa iram , inquit S. Th. quantum ad modum irascendi , ut scilicet motus iræ non immoderate ferveat , nec interius , nec exterius ; quod quidem si prætermittatur , non erit ira absque peccato , etiam si aliquis appetat justam vindictam. *ibid.*

Ira , prout est peccatum , est inordinatio appetitus vindictæ , inquit S. Antoninus , *ibid.* 42

Ira variis potest , ex S. Thoma , esse peccatum mortale ; *ibid.*

- aliquando autem in ea est tantum venialis culpa, q. 3. 43
 Ex ira, inquit S. Gregorius, rixæ, rumor mentis, contumeliæ, clamor, indignatio, & blasphemix proferuntur, q. 4. 43. & seq.
 Contra iram varia, ex Sanctis Doctoribus, remedia, q. 5.
 Irregularitatem incurrunt procurantes abortum foetus animati, non autem inanimati, Tr. 6. c. 1. q. 10. 33
 Irregularitas, ut habetur in Instructionibus Canonicis, est nota seu Canonicum impedimentum, ex facto, seu defectu proveniens: quo quis tam ad Ecclesiasticos Ordines promoveri, quam promotus in iisdem ministrare prohibetur, Tr. 6. c. 3. q. 1. 53
 Irregularitas ex delicto proveniens incurritur ex homicidio injusto, vel mutilatione, q. 3. 52
 Irregularitas ex defectu incurritur ex homicidio non injusto, q. 4. 54
 Irregularitas quatuor modis incurritur ex delicto, in homicidio commisso, aut facto, aut præcepto, aut consilio, aut defensione, ut habetur in Canone, q. 5. ib.
 Irregularitas incurritur in homicidio casuali, dum in eo intervenit culpa, q. 7. ibid.
 Irregularitas incurritur in casuali homicidio, dum fit dando operam rei illicitæ, aut in facto adest notabilis negligentia, q. 8. ib.
 Variæ irregularitates casuales notandæ, præsertim quæ accidunt ex vepatione in Clerico. 55
 Irregularitas non semper incurritur in homicidio; nam, ut ait Clemens Papa V. si furiosus, aut infans, seu dormiens, hominem mutilat vel occidat, nullam ex hoc irregularitatem incurrat; & idem de illo censemus, qui mortem aliter vitare non valens, suum occidit vel mutilat invasorem, qu. 9. 58
 Circa irregularitatem ex casu commisso homicidio, vel se defendendo, observandum est Decretum Concilii Trid. ibid.
 Irregularitas ex delicto, ratione mandati, incurritur, cum mandatur alteri, ut occidat, vel mutilat, & sequitur effectus, q. 10. ibid.
 Irregularitas incurritur etiam in tali homicidio ex mandato, licet mandans verberari, expresse inhibuerit homicidium, vel mutilationem. 59
 Irregularitatem incurrunt Clerici ex delicto, dum dicant aut proferunt sententiam mortis, vel mutilationis. ibid.
 Irregulares non sunt Clerici, dum interfunt morti reorum; sed id eorum statui non convenit, & est illis prohibitum. ibid.
 Irregularitas in variis casibus non incurritur in homicidio ex mandato, q. 11. 61
 Irregularitas potest incurrere ex variis consiliis in casu homicidii, q. 12. 62

- Irregularitas ex delicto incurritur propter auxilium præ-**
 stitum homicidæ, q. 14. 63
Irregularitas ex defectu incurritur a cooperantibus iusto
 homicidio, q. 14. *ibid.*
Isaac, Episcopus Lingonensis, Canonibus qui collegit
 ex Decretis duorum Conciliorum, quæ autoritate
 Papæ Zachariæ confirmata fuerant, sic habet; Si quis
 quiete gradiens per viam, aut si etiam in domo sua
 fuerit, aut in platea, aut in villa, subito ab alio sit
 superventus, aut litis commotione, volens se defen-
 dere, non habens contra illum ante odium, interfece-
 rit hominem: septem annis, secundum canonicam in-
 stitutionem, pœniteat, Tr. 6. c. 1. q. 4. 21
Judicium temerarium est sinistra opinio contra proxi-
 mum, concepta ex levibus indicis, Tr. 9. c. 5. qu.
 1. 249
Judicii temerarii, seu suspicionis, tres gradus ex S.
 Thoma, qu. 2. 247
Remedia contra judicia temeraria, q. 5. 249
Non est obligatorium contra bonos mores præstitum ju-
 ramentum, Tr. 8. c. 5. q. 55. 173
Quæ contra Jus sunt, debent utique pro infectis haberi,
 ut in Regulis Juris Canonici. *ibid.*

L

- I**N lætæ secum dum mulieres tenent infantes sine arcu-
 la, antequam annum compleverint, graviter peccant;
 incurrunt aliquo modo reatum homicidii; & in ali-
 quibus Diocesibus incidunt in excommunicationem,
 Tr. 6. c. 9. q. 14. 37
Læctum eundem non habeant mares, & fœminæ, etiam
 valde juvenes, Tr. 7. c. 2. q. 10. 98
Ubi lex non distinguit, etiam nec nos distinguere debe-
 mus, juxta Glossam Tr. 6. c. 5. q. 50. 174
Dum lex, aut consuetudo diversa non extat, observan-
 dum erit jus commune in restitutione, vel solutio-
 ne, quia ex S. Thoma, leges obligant in conscientia,
 Tr. 8. c. 7. q. 8. 197
Libelli famosi author, severe puniri debet, Tr. 9. c.
 4. q. 8. 246
Linguam ream non facit, nisi rea mens, ut habetur
 in Canone, Tr. 9. c. 2. q. 2. 210
Card. Benedictus Lomellinus. Vide Synod. Lunensis, &
Sarzanensis.
Ludi Clericis prohibentur in Conc. Neapol. Tr. 7. c. 1.
 q. 14. Et in Syn. Assisensi Card. Francisci Nerlii, ludi
 aleatorii, sub pœna suspensionis vetantur, *ib.* 78. & seq.
Luxuria omnis prohibetur in sexto præcepto Decalogi;
 & ut inquit S. Augustinus, nomine mœchiæ, omnis
 illi-

- illicitus concubitus, atque illorum membrorum non legitimus usus, prohibitus debet intelligi, Tr. 7. c. 1. q. 1. 65
- Luxuriæ**, seu fornicationis, septem species enumerantur: fornicatio simplex, stuprum, adulterium, incestus, raptus, sacrilegium, & peccatum contra naturam, q. 2. *ib.*
- Luxuriæ** progressus fit per septem gradus, inquit S. Antoninus, 1. est sensualis complacentiæ tolerantia, 2. est morosa delectatio, 3. est in actum consensio, 4. impudica aspectio, 5. turpis confabulatio, 6. libidinosa contrectatio, 7. operis expletio, Tr. 7. c. 2. qu. 1. 83
- Luxuriæ** cogitatio, peccatum est, inquit S. Antoninus; quando quis cogitans turpia voluntarie, sive ad poenitendum de his quæ gessit, sive ad intelligendum vel discendum materiam de turpibus, bona intentione, sive involuntaria occurrit cogitatio turpis ex otiositate mentis, vel curiositate, vel ex gestis per eum, vel per suggestionem dæmonis sensualitatis, tamen aliquoties delectatur, & sibi complacet, cum displicentia tamen rationis: ibi est peccatum veniale, q. 2. *ib.* & seq.
- In Luxuria**, delectatio dicitur morosa, ex S. Thoma, non ex mora temporis, sed ex eo quod ratio deliberans, circa eam immoratur, nec tamen eam repellit, tenens & volvens libenter, quæ statim ut attigerunt animum, respui debuerunt, q. 3. 84
- In Luxuriæ** materia, cohabitationes voluntariæ valde periculosæ sunt, q. 4. 85
- In Luxuriam** consensus deliberatus, est ejusdem speciei, cujus est ipse actus, & sapius æquale ex se peccatum involvit; ideo distincte consistendum, q. 3. 87
- Libidinosus** aspectus valde noxius, & timendus, ex Sanctis Patribus, q. 6. *ibid.*
- Libidinosa** contrectatio, inquit S. Antoninus, fit per oscula, amplexus, contactus manuum, vel aliarum partium corporis, hanc Apostolus nominat turpitudinem, & valde fugienda est, q. 8. 93
- De luxuria**, inquit S. Gregorius, cæcitas mentis, inconsideratio, inconstantia, præcipitatio, amor sui, odium Dei, affectus præsentis sæculi, horror autem vel desperatio futuri generantur: quæ fufius explicat Sanctus Thomas, q. 9. 95
- Luxuriæ** varia remedia, inter quæ, occasionum fuga valde necessaria est, ut egregie insinuat Eminentiſſimus quondam Cardinalis Bona, quaest. 10. 97

M

Magistratus, & alii auctoritatem habentes, & potestatem, cum non impediunt pro viribus homicidium, illius aliquo modo rei videntur, Tr. 6. c. 1. q. 8. 31

- Mandans aliquem verberari, licet expresse inhibeat, ne occidatur ullatenus, vel membro aliquo mutiletur, irregularis efficitur, inquit Innocentius Papa IV. si mandarius fines mandati excedens, mutilet, vel occidat, cum mandando in culpa fuerit, & hoc evenire posse debuerit cogitare, Tr. 8. c. 6. q. 3. 181
- Medicamenta dantes, vel sumentes, aut aliud agentes, ad impediendum, ne mulieres concipiant; graviter peccant, & aliquo modo homicidæ reputantur, ut habetur in Canone, Tr. 6. c. 1. q. 11. 33
- Membrum corporis amputare non licet, nisi ut salvetur totum corpus; & amputatio voluntaria, & non necessaria, irregularitatem inducit juxta Canones, q. 16. 39
- Eunuchi ab infantia facti, possunt ad sacros Ordines promoveri, q. 17. 40
- Mendacium quid sit, Tr. 9. c. 2. q. 1. 109
- Ad mendacii perfectionem pertinet cupiditas fallendi, ex S. Thoma, non autem ad speciem ejus, sicut nec aliquis effectus pertinet ad speciem suæ causæ, *ibid.*
- Falsum sine mendacio dicitur, si verum putatur, q. 2. 110
- Mendacium potest dici, verum asserendo, si quis falsum esse putet. *ibid.*
- Mendacium qui dicit, semper peccat, ex Raymundo, *ibid.*
- Mendacium, ex Sancto Augustino, numquam potest esse sine peccato, q. 3. *ibid.*
- Mendacium omne, est peccatum, ex S. Thoma. *ib.*
- Mendacium veritas non docet, ex S. August. quæst. 4. 211
- Numquid Deus indiget mendacio vestro, ut pro illo loquamini dolos? ut habetur in Job. 213
- Mendacio opitulante, nullus ducendus est ad sempiternam salutem, ex S. August. *ibid.*
- Mendacii omne genus summopere fuge, inquit S. Ilidorus; nec qualibet fallacia vitam alicujus defendas. *ib.*
- Mendacium obstrictum, mercedem non meruit, ex S. Gregorio, q. 6. 216
- Mendacii octo genera, ex S. Aug. q. 9. 222
- Mendacium utilius dividitur, ex S. August. & S. Thoma, in perniciosum, officiosum, & jocosum, q. 10. 223
- Mendacii peccatum non est generaliter mortale, inquit S. Bonaventura; sed mortale sit ratione materiæ, circa quam, & ratione contemptus, & ratione nocummenti, & etiam ratione libidinis mentiendi: quæ faciunt mendacium esse perniciosum, & mortale peccatum, q. 11. 225
- Mendacii species sunt, simulatio, & hypocrisis, q. 12. *ibid.*
- Mentalis restrictio describitur, Tr. 9. c. 2. q. 7. 218
- Mentalis restrictio damnatur a S. Augustino, sicut & amphibologia, & æquivocatio. 219

- Cum voces, inquit S. Thomas, sint signa intellectuum, innaturale est, & indebitum, quod aliquis voce significet id, quod non habet in mente. *ibid.*
- Nec artificioso ingenio, nec simplici verbo oportet decipere quempiam; quia quolibet artis modo mentiat, os quod mentitur, occidit animam. *ibid.*
- Mentales restrictiones, & amphibologiæ, damnatæ sunt a S. Sede. *ibid.*
- Pro mentalibus restrictionibus objectiones ex Evangelio petitiæ dissolvuntur, q. 8. *ibid.*
- Mentiens, inquit S. Bonavent. aut intendit prodesse, aut delectare, aut ledere: secundum quod intendit prodesse, est mendacium officiosum: secundum quod intendit delectare, est mendacium iocosum: secundum quod intendit ledere, est mendacium perniciosum, q. 10. *ibid.*
- Mentitur ex S. Aug. qui aliud habet in animo, & aliud in verbis, vel quibuslibet significationibus enunciat; unde duplex cor dicitur esse mentientis, Tr. 9. c. 2. q. 1. *ibid.*
- Mentiri pro alterius vita, Scriptura Sacra prohibet, inquit Alex. III. q. 4. *ibid.*
- Misericordia, & humanitas Hebræarum obstetricum, & Rahab meretricis, remunerationem habuerunt, ex S. Augustin. non vero mendaciæ, q. 5. *ibid.*
- In moderamine inculpatæ tutelæ, quatuor omnino conditiones requiruntur, ex Tostato, Episcopo Abulenti, Tr. 6. c. 1. q. 5. *ibid.*
- Mœchiæ nomine, inquit S. Aug. omnis illicitus concubitus, atque illorum membrorum non legitimus usus, prohibitus debet intelligi, Tract. 7. c. 1. quæst. 1. *ibid.*
- Morosa dicitur delectatio, non ex mora temporis, sed ex eo, quod ratio deliberatius circa eam immoratur, nec tamen eam repellit, tenens & volvens libenter, quæ statim ut attigerunt animum, respui debuerunt, Tr. 7. c. 2. q. 3. *ibid.*
- Mulieres tenentes infantes in lecto sine arcula, antequam annum compleverint, incurrunt aliquo modo reatum homicidii, Tr. 6. c. 1. q. 14. *ibid.*
- Mulierum, etiam consanguinearum, cohabitationem augent Clerici, Tr. 7. c. 1. q. 14. *ibid.*
- Mulieres nullo modo doceant Clerici, *ib.*
- In mutuo debet fieri solutio in loco habitationis illius, qui mutuum dedit, Tr. 8. c. 7. q. 17. *ibid.*

N

Contra naturam peccata. Vide in verbo *Fornicatio*.
 De necessitate, sub qua sæpius coloratur furtum. Vide
 in ver. *Furtum*.
 Card. Nerlius Franciscus. V. Syn. Assisensis.
 Notabilis summa. V. *Furtum*.

Observatio Quadragesimalis præscribitur jussu Summ.
 Pontif. in Edicto. 275
 Obstetrices Hebrææ, & Rahab meretrix, quomodo remun-
 neratæ dici possunt, ex S. Augustin. Tract. 9. c. 2.
 q. 5. 214
 Obstetricum mendacium mercedem non meruit, ex S.
 Gregorio, q. 6. 216
 Occisionum fuga, valde necessaria ad vitandam luxu-
 riam, ex Card. Bona. Tr. 7. c. 2. q. 10. 97
 Occasiones castitati periculosas, longe arcet Synodus Æ-
 sina, *ibid.* 98
 Occasiones ebrietatis Clerici sedulo vitare tenentur, ex
 multis Conciliis, Tr. 7. c. 3. q. 13. 113
 Occidere velle injustum aggressorem vitæ nostræ, non
 licet, Tr. 6. c. 1. q. 4. 18
 Occidere ad conservationem bonorum temporalium; non
 licet coram Deo, q. 6. 25
 Occidere ad tuendum honorem injuste impetitum, num-
 quam licet, q. 7. 27
 Occidere semetipsum, numquam potest esse licitum, q.
 13. 38
 Ut occisio sit cum moderamine inculpatae tutelæ, quatuor
 conditiones requiruntur, ex Alphonso Tostato, Episco-
 po Abulensi, Tr. 6. c. 1. q. 5. 23
 Odisse peccatores solummodo propter eorum vitia, lici-
 tum est, quod idem est, ac odisse peccatum in ipsis,
 Tr. 6. c. 2. q. 6. 45
 Officiosum mendacium est, cum mentiens intendit alicui
 prodesse, Tr. 6. c. 2. q. 10. 223
 Officiosum mendacium, est peccatum veniale, ex S. Au-
 gust. q. 11. 224
 Operariorum, & artificum furtum apertum est, ut habe-
 tur in Catechismo Romano, qui totam, & integram
 mercedem exigunt ab iis, quibus ipsi justam, ac de-
 bitam operam non dederunt; nec vero distinguuntur a
 furibus servi dominorum rerumque custodes infidi,
 Tr. 8. c. 5. q. 52. 175
 Operarii, artifices, & famuli, qui fideliter non impen-
 derunt operam, ut debebant, & receperunt salarium,
 aut stipendium, restituere tenentur. *ibid.*
 Opta-

- Optari potest, sine peccato, aliquod malum temporale im-
 probis, ut exinde resipiscant, seu corrigantur, Tr.
 6. c. 1. q. 6. 46
- Optare etiam malum temporale hæreticis, & improbis,
 ac etiam mortem, pro bono publico, & illorum quos
 conantur inficere suis erroribus, & pravis exemplis,
 videtur, quod possit fieri sine peccato. ib.
- Optare etiam quod fiat iustitia de prædonibus, & aliis
 sceleratis hominibus, licet, sed in ejusmodi casibus ca-
 vendum est, ne odium extendatur ad personam pecca-
 toris, & sic peccetur contra charitatem, cum quis pu-
 tat se zelo iustitiam moveri. ibid.
- Ad Ordines sacros promoveri possunt Eunuchi ab infan-
 tia facti, Tr. 6. c. 1. q. 17. 40
- Ordo sedulo servandus est inter eos, qui ad restitutionem
 obligantur, Tr. 8. c. 7. q. 2. 192

P

- P**actum turpe, vel rei turpis, aut impossibilis, de ju-
 re vel de facto, nullam obligationem inducit; ut ha-
 betur in Jure Canonico, Tract. 8. c. 5. q. 55. 178
- Parentes videant, ne filii, & filiae simul dormiant, aut
 in eodem secum cubili, Tr. 7. c. 2. q. 10. 98
- Parochi, aut alii restituere aliquoties tenentur ob non
 residentiam, aut quia functiones debitas non impleve-
 runt, Tr. 8. c. 5. q. 2. 143
- Participantes delicto commisso, seu adjuvantes aliquo mo-
 do, aut etiam participantes rei injuste ablatae, resti-
 tuere tenentur: & hoc diversimode, Tr. 3. c. 6. qu.
 13. 183
- Pauperibus erogari debent res inventæ, cum dominus
 quæsitus non apparet, nisi inventor sit vere pauper. Ex
 Conc. Benev. Tr. 8. c. 4. q. 8. 137
- Pauperibus veris restituere tenentur, qui fingentes se pau-
 peres esse, cum revera non essent, eleemosynas conse-
 cuti sunt, Tr. 8. c. 5. q. 57. 179
- Peccata præcipua contra quantum Decalogi Præceptum,
 reduci possunt ad tria, iram, odium & invidiam, Tr. 6.
 c. 2. q. 1. 41
- Peccata contra naturam. Vide v. *Fornicatio*.
- Perniciosum mendacium est, cum mentiens intendit læ-
 dere, Tr. 9. c. 2. q. 10. 223
- Perniciosum mendacium, est peccatum mortale, ex S.
 Thoma, q. 11. ibid.
- Cardinal. Petrus Matthæus Petrucci. Vide Synodus
 Aëfina.
- Si plagii, vel flagitii faciendi vel facti causa, concepta
 sit stipulatio, ab initio non valet, ut habetur in lege
 civili, Tr. 8. c. 6. q. 55. 278
- In Præcepto quinto Decalogi prohibetur omne damnum
 in-

injuste illatum proximo in ejus corpore, quocumque modo, 2. ne illum verbis injuriosis male tractemus, demum ne illi malum cupiamus ex motivo vindictæ, vel invidiæ, Tract. 6. cap. 1. q. 1. 17
In hoc Præcepto non prohibetur Magistratibus, ne morte damnent reos autoritate publica, aut eorum ministris, ne mortem dictis reis inferant, q. 2. *ib.*
Præceptum de restitutione facienda, inquit S. Thomas, quamvis secundum formam sit affirmativum, implicat tamen in se negativum præceptum, Tr. 8. c. 4. q. 4. 132

Præceptum VIII. Decalogi est affirmativum, & negativum: positivum, seu affirmativum, dum jubet, ut veritatem spectemur: negativum, dum prohibet falsum testimonium, Tr. 9. c. 1. q. 2. 208

Præceptum VIII. prohibet mendacium, falsum testimonium, calumniam, detractionem, & judicium temerarium, q. 3. *ib.*

Privatis non licet, quoscumque malefactores occidere, Tr. 6. c. 1. q. 3. 18

Procuratores restituere tenentur ob culpam latam, & levem, ex qua damnum ortum est; sicut & advocati, judices, notarii, medici, chirurgi, pharmacopolæ, architecti, & similes, Tr. 8. c. 5. q. 49. 172

Promittens quis inique alteri ad committendum homicidium, aut aliud crimen, solvere non tenetur, Tr. 8. c. 5. q. 55. 178

Puellæ, quæ, ex appetitu depravato carbones manducant, aut calcem, cineres, ceram, & his similia, graviter peccant, Tr. 7. c. 3. q. 6. 107

F

Quadragesimale jejunium observari aliquoties debet, etiam ab illis, qui cum licentia, ob aliquam causam, carnes comedunt. In edicto pro observantia Quadragesimæ, n. 7. 274. & seqq.

II

Rahab meretrix non habuit mercedem propter mendacium, ex S. Aug. Tr. 9. c. 2. q. 5. 214

Raptus est, cum virgo, vel mulier corrupta, vel conjugata, seu etiam vir, per vim, seu contra suam, aut parentum voluntatem, matrimonii, aut concubitus causa, aut etiam alterius libidinis, a propria domo extrahitur, Tr. 7. c. 1. q. 12. 74

Raptus est grave secius, & ex eo oritur obligatio refarciendi omni meliori modo damna, quæ ex raptu secuta sunt. *ib.*

Raptus a'ienæ sponsæ, & impedimentum impediens matrimonium. 75
1n-

- Inter raptorem, & raptam, adest impedimentum dirimens
matrimonium. *ibid.*
- Regulæ generales observandæ in contractu venditionis
expectata pecunia. Instructio Card. Julii Spinola.
266. & *segg.*
- Remedia varia contra iram, ex Sanctis Doctoribus, Tr.
6. c. 5. q. 5. 44
- Remedia contra invidiam, ex Sanctis Patribus, Tr. 6. c.
2. q. 11. 51
- Remedia contra luxuriam, ex Eminentissimo Cardinali
Bona, Tr. 7. c. 2. q. 10. 97
- Remissio, seu condonatio, ut sit valida, debet fieri a ve-
ro domino, Tr. 8. c. 7. q. 22. 205
- Remissio non est valida, si sit a jure prohibita, q. 23. 206
- Remissio facta per vim, aut fraudem, non est valida,
q. 24. 207
- Remissiones debent fieri a vero domino, esse liberæ, &
immunes a fraude, errore, & violentia. *ibid.*
- Reparationem injuriæ acceptæ petere coram judice, se-
cundum justitiæ regulas, licere potest, sed sapius non
expedire, juxta S. Augustinum, & S. Gregorium, Tr.
6. c. 2. q. 2. 42
- Resolutio variarum questionum super usuris, data a
Cardinali Paulutio de Alteriis, jussu Papæ Clementis
X. 267
- Restitutio est actus justitiæ commutativæ, quo res abla-
ta, vel injuste detenta, suo domino restituitur, vel
illa damna compensantur, Tr. 8. c. 4. q. 1. 129
- Restitutio est necessaria ad salutem necessitate præcepti,
ex S. Thoma, & S. Augustino, *ib.* q. 2. 130
- Restitutio faciendâ est ante absolutionem sacramentalem,
si facultas suppetat; ut ex S. Thoma, & pluribus Sy-
nodis constat, q. 3. *ibid.*
- Cum restitutio, sine legitima causa, non fit ante abso-
lutionem, periculum est, ne postea fiat: & inde ori-
tur in praxi occasio peccandi. *ib.* 131
- Præceptum de restitutione faciendâ, inquit S. Tho-
mas, quavis secundum formam sit affirmativum,
implicat tamen in se negativum præceptum, quæst.
4. 132
- Restitutio differri potest ob varias causas, quæ a S. An-
tonino enumerantur; sed caute proponendæ sunt, ut
ait idem Sanctus, & cautius in praxim deducendæ,
q. 5. 133
- Grave damnum, propter quod aliquando potest differri
restitutio, debet esse diversum ab eo, quod est necessa-
rio connexum restitutioni magnæ summæ injuste acqui-
sitæ, 135
- Si ille, in favorem cujus faciendâ est restitutio, pa-
titur damnum ex dilatione restituentis, illud da-
mnum debet ordinario a restituyente resarciri, q. 7.
136

- Tenemur ad restitutionem rerum inventarum, si dominus reperiri possit; si non reperiat, restituenda sunt pauperibus, aut Ecclesiæ, ex Sancto Thoma, S. Antonino, Sancto Raymundo, Sancto Carolo, & Catechismo Romano, q. 8. 136. & seq.
- Ad restitutionem tenetur aliquis, inquit S. Thomas, non solum ratione rei alienæ, quam accepit, sed etiam ratione injuriæ acceptionis; & ideo quicumque est causa injustæ acceptionis, tenetur ad restitutionem. Tr. 8. c. 5. q. 1. 138
- Bona, in quibus damnum iniustum inferri potest proximo, obligant ad restitutionem. *Vide in verb. Bonum.*
- Ad restitutionem aliquoties tenetur quis, dum alium male a Religione, vel Sacerdotio avocat, q. 6. 141
- Ad restitutionem quis tenetur, ex S. Thoma, ob beneficii affectationem malis artibus impeditam, aut fructuum etiam perceptionem, q. 7. 142
- Restitutiones faciendæ ob simoniam, ex S. Thoma, q. 8. *ibid.*
- Restitutiones aliquoties faciendæ a Parochis, aut aliis ob non residentiam, aut quia functiones debitas non impleverunt, q. 9. *ibid. & seq.*
- Restitutio faciendæ ob officium Breviarii non perfolutum, q. 10. 143
- Restitutiones faciendæ a Canonicis, & aliis Choro additis, q. 11. *ibid.*
- Restitutiones fructuum ex beneficio non legitime obtento, q. 12. 144
- Restitutio faciendæ ob pravam administrationem reddituum beneficii, q. 13. *ibid.*
- Restitutio ob decimas non integre, aut non bene solutas, q. 14. *ibid.*
- Restitutio, quæ fieri debet ab œconomis, Fabricatoribus, Rectoribus, Prioribus, Balivis, & aliis quibuscumque, qui bona Ecclesiæ, aut alicujus Confraternitatis male administrarunt, q. 15. 145
- Ad restitutionem potest quis obligari, si interfecerit, mutilaverit, verberaverit, debilem reddiderit, aut deformem alium injuste, q. 16. 146
- Ad restitutionem tenetur quis ob damna secuta ex occasione iniusta, q. 17. *ibid.*
- Restitutiones variæ faciendæ ex homicidio juxta personæ qualitatem, q. 18. *ibid.*
- Restitutiones variis personis faciendæ ex homicidio, q. 19. *ibid.*
- Restitutiones faciendæ ob mutilationem, debilitatem, & deformitatem, q. 20. 147
- Restitutio ob stuprum, aut adulterium, q. 21. 148
- Restitutio fieri debet, quoties quis per se, vel per alium de aliquo male locutus est, aut illum calumniatus est

Index Rerum.

- 314
est in iudicio, aut extra iudicium sive verbis, si-
ve scripto, aut etiam alio intelligibili signo; si re-
vera in hoc læsit honorem, aut famam proximi, q.
22. *ibid.*
- Ad restitutionem honoris læsi variis modis quis tenetur,
juxta mentem Sancti Thomæ, Sancti Raymundi, &
Sancti Bernardini, q. 23. *ibid. & seq.*
- Ad restitutionem omnium damnorum, quæ ex calumnia,
aut detractioe orta sunt, quis tenetur, quæst. 24.
150
- A restitutione ob calumniam, aut detractioem po-
test quis dispensari, si detractio nullum censetur
attulisse damnum; si fama iuste ablata fuerit; si
infamatus famam revera recuperaverit, quæst. 25.
ibid.
- A restitutione famæ, aliæ causæ excusare possunt, quæst.
26. 151
- Ad restitutionem famæ tenetur in aliquibus casibus, qui
crimen alterius, in una Provincia notum, alibi vul-
gat, q. 27. *ibid.*
- Restitutio damni illati in fama fieri potest aliqua pecu-
niæ summa proportionata, q. 28. *ibid. & seq.*
- Restitutionis varii modi ob honorem læsum, ex S. Au-
gustino, & S. Antonino, q. 30. 153. *& seq.*
- Restitutionis obligatio reperitur, quoties usurpatur, de-
struitur, deterioratur res aliena, quoties non solvi-
tur, vel non redditur proximo, quod illi iuste quo-
modo debetur: vel in ejus damnum violatur iusti-
tia, q. 31. 154
- Restitutionis variæ obligationes oriuntur ex commerciis,
& ex contractibus, *ibid.* 155
- Restitutionis variæ obligationes ex pluribus contractibus,
q. 32. 156. *& seq.*
- Ad restitutionem non tenemur ob damnum illatum pro-
ximo sine ulla culpa, nisi adsit pactum, quæst. 33.
161
- Dominus tenetur ad restitutionem damni illati ab ani-
mali sine sua culpa, post sententiam, q. 34. *ibid.*
- Ad restitutionem tenetur dominus ipso jure, id est, non
expectato decreto iudicis, damni illati ab animali
cum aliqua culpa, aut commodo ipsius domini; quæst.
35. 162
- Ad restitutionem aliquoties tenentur domini ob damna
data a famulis, etiam sine ulla dominorum culpa; si-
cut etiam magistri navium, caupones, stabularii, &
huiusmodi, post decretum iudicis: sed possunt deinde
omnia repetere a famulis, & aliis, quorum culpa da-
tum est damnum, q. 36. *ibid. & seq.*
- Ad restitutionem teneri quis potest ex variis culpis, &
tres in jure notantur, q. 37. 164
- Culpa lata appellatur, dum quis non videt aut non ar-
tendit, & considerat ea, quæ ab omnibus commu-
niter

niter considerantur : dum non facit ea , quæ a fere
omnibus ejusdem status, & conditionis fiunt : aut ea
negligit & obliviscitur, quæ ab aliis negligi non so-
lent.

ibid.

Culpa levis est, cum non intelligitur, neque fit illud,
quod ab iis, qui diligentes habentur, intelligitur, &
communiter fit : aut omittitur, vel negligitur, quod
diligentes omittere non solent.

ibid.

Culpa levissima est, cum non omnia fiunt, aut prævi-
duntur, quæ a viris prudentissimis, & diligentissimis,
vulgo fieri, aut prævideri solent.

ibid.

Culparum variarum varia exempla.

165

Restitutio obligat etiam ex levissima culpa in contracti-
bus, eum, in cujus solius favorem contractus factus
est, q. 39.

ibid.

Ad restitutionem tenentur contrahentes ob levem, &
latam culpam, quoties contractus celebratus est in
utriusque utilitatem, *ibid.*

166

Restitutiones variae oriuntur ob varias culpas, in con-
tractu depositi, q. 41.

ibid.

Ad restitutionem quis obligatur in contractu precarii ex
culpa lata, & dolo, & in casu moræ, etiam ex levissi-
ma culpa, & casu fortuito, juxta legem. Tr. 8. c. 5.

167

Restitutio debet fieri in contractu mandati gratuito, ob
culpam latam, & levem ; si vero mandatum non sit
gratuitum, mandatarius tenetur etiam ex levissima cul-
pa, q. 43.

ibid.

Ad restitutionem quis tenetur ob varias culpas, in ne-
gotiorum gestione, q. 44.

169

Ad restitutionem tenetur venditor ob culpam latam, &
levem ; & etiam sæpius ob casus fortuitos, in sex va-
riis casibus, juxta leges, q. 45.

170

Ad restitutionem quis tenetur in contractu pignorati-
tio, ob dolum, culpam latam, & levem, quæst. 46.

171

Restitutio facienda passim in locutione ob culpam latam,
& levem, & aliquoties ob levissimam, q. 47.

ibid.

Restitutio obligat in tutela, dote, & societate, ob cul-
pam latam & levem, q. 48.

ib. & seq.

Ad restitutionem tenentur Judices, advocati, procu-
ratores, Notarii, Medici, Chirurghi, Pharmacopolæ,
Architecti, & similes, ob culpam latam, & levem,
ex qua damnum ortum est, quæst. 49. 171. &
seqq.

Ad restitutionem quis tenetur ob damna ex lata, vel
levi culpa, data in delictis, vel quasi delictis, jux-
ta securiorem Panoromitani opinionem, quæst. 50.

173

Hæredes tenentur ad restitutionem pro defunctis quibus
sucefferunt, q. 51.

174

Ad restitutionem tenentur operarii, artifices, & famu-
li,

- li, qui fideliter non impenderunt operam, ut debebant, & receperunt salarium, aut stipendium, q. 52.
- 175
Ad Restitutionem tenentur Consules, Conservatores, Rectores, Judices, & alii Magistratus, qui non recte munere suo functi, mercedem, aut emolumenta recipere, proportionem habita, quaest. 53. *ibid.*
- Ad Restitutionem tenentur Judices in pluribus casibus, ex S. Raymundo; aliquando partibus, aliquando pauperibus, q. 54.
- Ad Restitutionem, vel potius solutionem ejus, quod ad committendum homicidium, aut aliud crimen, inique promissum est, nullus tenetur, q. 55. *ibid.*
- Ad Restitutionem eorum, quae recepta sunt ob varia crimina, saepius quis tenetur, q. 56. *ibid.*
- Ad restitutionem non tenentur meretrices, ob singularem rationem. *ibid.*
- Ad Restitutionem tenentur, qui cum non sint, se fingentes esse pauperes consecuti sunt elemosynas, quae restitutio veris pauperibus facienda est, q. 57. *ibid.*
- Ad restitutionem tenentur, qui fingentes se ex tali Natione esse, cum non essent, recepti sunt in Collegiis, vel aliis locis piis, hominibus talis Nationis private destinatis. *ibid.*
- Ad Restitutionem tenentur foeminae, quae per fraudem dotem extorserunt, alteri nationi debitam. *ibid.*
- Ad Restitutionem saepius tenentur, qui octo modis, mediate & per alios, damnum injustum proximo inferunt: hi modi duobus carminibus continentur: *Justo, consilium, consensus, palpo, recursus, Participans, mutus, non obstant, non manifestans*: & hi modi exponuntur a S. Thoma Tr. S. c. 6. q. 1. *ibid.*
- Ad Restitutionem tenetur mandans subito, aut alteri, si ex mandato secutum est damnum; ut docet S. Thomas cum Canone, q. 2. *ibid.*
- Ad restitutionem tenetur mandans, etiam ob damnum, quod non putabat eventura, q. 3. *ibid.*
- Ad restitutionem non tenetur mandans, si damnum revera illatum non fuerit, vel si revocatum fuerit mandatum, q. 4. *ibid.*
- Restitutio aliquoties fieri debet ob datum consilium, ex quo secutum est damnum, q. 5. *ibid.*
- Ad restitutionem tenentur advocati in variis casibus ponderandis, ex S. Augustino, S. Raymundo, S. Thoma, & S. Antonino, q. 6. *ibid. & seq.*
- Ad Restitutionem aliquoties teneri possunt Confessarii & directores animarum ob pravam consilium, poenitentibus datum ex malitia, vel ignorantia, aut negligentia notabili, juxta mentem Decretalis Gregorii IX. q. 7. *ibid.*
- Ad restitutionem non tenetur, qui consilio suo minuit delictum, teneri autem potest, si mutavit, ita ut Petro

- tro damnum datum sit, quod alias datum esset Joanni, q. 8. 186
- Revocatio consilii, aliquoties non excusat a restitutione, *ibid.* 186
- q. 9. Ad Restitutionem aliquando tenetur quis, ob consensum delicto præstitum, q. 10. *ibid.*
- Ad Restitutionem tenetur laudans delinquentem, dum ex sua laude aliquo modo sequitur injustum damnum proximo, q. 11. 187
- Ad Restitutionem tenentur receptatores furti aut furis, aut alterius damnum injustum quoquo modo dantis, q. 12. *ibid.*
- Ad Restitutionem tenentur participantes delicto commisso, seu adjuvantes aliquo modo; aut etiam participantes rei injuste ablatæ, & hoc diversimode, q. 13. 188
- Restitutio sæpius debet fieri in solidum, seu integre, a singulis qui damnum simul alteri fecerunt: quod intelligitur, si socii revera non restituant, q. 14. 189
- Ad Restitutionem aliquoties tenetur tacens, non impediens, aut non revelans: dum tenebatur ex officio, aut ex obligatione justitiæ aliter se gerere: quod egregie in pluribus practicis casibus exponitur a S. Bern. q. 15. *ibid.*
- Ad Restitutionem tenetur negans in judicio testimonium perhibere, ex qua negatione alteri damnum injustum provenit, ex S. Bernardino, *ibid.* 191
- Ad Restitutionem damni injuste illati, decem variaz personarum teneri possunt: delinquens, jubens seu mandans, consulens, expresse consentiens, palpans furem vel rem furtivam, participans, mutus qui loqui tenebatur, non obstant, & non manifestans. Tr. 8. c. 7. 192
- q. 1. Inter obligatos ad restitutionem, ordo sedulo servandus, *ibid.*
- q. 2. Dum restitutionem alicui ex cooperatoribus condonat damnum passus, cæteri in variis casibus adhuc tenentur restituere, aut totum damnum, aut illius partem, q. 3. 194
- Restitutio certorum, inquit Sanctus Antoninus, præponenda est restitutioni incertorum, quod in exemplo exponitur a S. Bernardino, q. 4. 195
- Restitutio primo debet esse earum rerum, quæ adhuc extant, q. 5. *ibid.*
- Restitutio debitorum realium debet præcedere restitutionem personalium, q. 7. 196
- In restitutione, vel solutione observandum est jus commune, dum non extat lex, aut legitima consuetudo diversa; quia ex S. Thoma, leges justæ habent vim obligandi in conscientia, q. 8. 197
- In hypotheca, qui prior est tempore, potior est jure, quod patitur exceptionem, q. 9. *ibid.*
- O 3
- In

- In restitutione, seu solutione, varii creditores in iure
preferuntur, q. 10. 197. *¶* *seq.*
- Restitutionis, vel solutionis locus, q. 14. 200
- Restitutio ex delicto, ita fieri debet: ut damnum pas-
sus omnino redintegretur, & tale damnum integre, si
fieri possit, refarciatur, q. 15. *ibid.*
- Restitutionis locus, dum non adest culpa, q. 16. 201
- Restitutionis dilatio, illi cui fieri debebat, non debet
esse nociva. *ibid.*
- Restitutionis locus in mutuo, q. 17. *ibid.*
- Restitutio aliquoties debet duplicari, q. 18. 202
- Restitutio ex delicto duplicatur, quoties res vel summa
restituenda non pervenit in manus illius, cui restitua-
tio fieri debebat, q. 19. *ibid. ¶ seq.*
- Restitutio in aliquibus casibus debet duplicari, etiam si
fieri tantum debeat ex contractu, vel inventione, &
hujusmodi, q. 20. 203
- Dum rei inventæ non reperitur dominus, debet, ex
S. Thoma, pio loco tradi, cum restitutionis obliga-
tione. 205
- Restitutionis obligatio cessat condonatione legitima, q.
21. *ibid.*
- Ad restitutionem tenetur appellans injuste, in tribus
casibus. Tr. 9. c. 3. q. 5. 236. *¶* *seq.*
- Ad restitutionem tenentur falsi testes, damni inde secu-
ti, q. 8. 237
- Ad restitutionem tenentur detrahentes, ob damna fa-
cta, & alia consequentia, ex detractioe secuta. Tr.
9. c. 4 q. 3. 240
- Ad restitutionem tenentur calumniatores, q. 9. 245
- Restrictio mentalis describitur. Tract. 9. cap. 2. quæst.
7. 218
- Restrictio mentalis damnatur a S. Aug. 249
- Restrictiones penales, & amphibologiæ, damnatae sunt
a S. Sede. Tr. 9. c. 2. q. 7. 250
- Retineri non possunt res inventæ, nisi a pauperibus, do-
mino non repente. Tr. 8. c. 4 q. 8. 137
- Reorum supplicia interesse non debent Clerici. Tr. 6.
c. 3 q. 10. 59
- Reus innocent non facit, nisi rea mens, ut habetur in
Deum. Tr. 9. c. 2. q. 3. 210
- Reus resistere non potest sine peccato executioni iustæ
sententiæ, ex S. Thoma. Tr. 9. c. 3. q. 6. 137
- Reus potest fugere a carcere, ut vitam salvet, ex S.
Thoma. Tr. 9. c. 3. q. 7. *ibid.* q. 7. 238
- Cura Remissionis. Vide Synodus Urbevera-

- S**acrilegium, inquit S. Antoninus, prout est species luxurie, est coitus exercitus per personam sacram, vel cum persona sacra, id est habens ordinem sacerdotalem, vel votum continentie, vel etiam in loco sacro, Tr. 7. c. 1. q. 13. 75
- Ad Sacrilegii speciem pertinent oscula, tactus, desideria, & huiusmodi libidinosæ opera, interna, seu externa, a persona sacra, vel circa personam sacram perpetrata, & ideo hæc personæ circumstantia in Confessione est aperienda. *ibid.*
- Peccata carnalia Confessarii cum poenitente, gravissima sunt; & illa circumstantia personæ necessario est confitenda. *ibid.*
- Contra sacrilegam fornicationem terribiles poenæ, quæst. 14. 76
- Sacrilegium est furtum perpetratum circa rem sacram, vel in loco sacro, Tr. 8. c. 1. q. 3. 118
- Sartores, & alii artifices excusari sæpius non possunt, dum aliquid de panno, aut aliis, sibi occulte retinent: ex S. Antonino, Tr. 8. c. 3. q. 10. 129
- Scelopus expresse Clericis prohibetur, etiam causa venationis, Tr. 6. c. 3. q. 8. 56
- Scripturam Sacram habeant Clerici, & frequenter legant, Tr. 7. c. 1. q. 14. 79
- Seminantes discordias, graviter peccant, Tr. 9. c. 4. q. 2. 240
- Ob Simoniam restitutiones faciendæ, ex S. Thoma, Tr. 8. c. 5. q. 8. 142
- Simulatio fit, cum quibuscumque actionibus, aut aliis signis insinuat aliquid veritati contrarium, Tr. 9. c. 2. q. 13. 227
- Simulatio omnis est peccatum, ex S. Thoma. *ibid.*
- Simulatio est omnis hypocrisis; sed non omnis simulatio est hypocrisis, ex S. Thom. sed solum illa, qua quis fingit personam alterius, sicut cum peccator simulat personam iusti, q. 14. 219
- Simulatores eleganter describuntur & damnantur a S. Greg. Mag. Tr. 9. c. 2. q. 13. 230
- Societates licitæ proponuntur, Tract. 8. cap. 5. quæst. 32. 159
- Societates usurariæ reprobantur. 160
- Solvere quis non tenetur id quod ad committendum homicidium, aut aliud crimen, inique promissum est, Tr. 8. c. 5. q. 55. 178
- Card. Julius Spinola. Vide Syn. Sutrina.
- Sponsæ alienæ raptus, est impedimentum impediens matrimonium, Tr. 7. c. 1. q. 12. 77
- Stipulatio, seu promissio, plagii, vel flagitii faciendæ 720

- vel facti causa, ab initio non valet, ut habetur in lege civili, Tr. 8. c. 5. q. 55. 178
- Stuprum est concubitus, quo virgo extra matrimonium defloratur, Tr. 7. c. 1. q. 8. 70
- Ex stupro varia damna virgini, aut patri sæpius referenda. 71
- Qui summam notabilem cognoscit se collegisse ex furtis levibus multiplicatis, peccat mortaliter, si non restituat, Tr. 8. c. 2. q. 4. 120
- Summam notabilem Reipublicæ potenti subripiens, peccat mortaliter, licet damnum singulorum civium sit levissimum. 121
- Suspicio incontinentiæ, sedulo vitanda a Clericis, Tr. 7. c. 1. q. 14. 78
- Suspicionis tres gradus, ex S. Thom. Tr. 9. c. 5. q. 2. 247
- Suspiciones, aut dubia, varie nos culpabiles reddunt, q. 4. 248
- Syn. Æfina Card. Petrucii, delationem armorum & venationem Clericis prohibet, Tr. 6. c. 3. q. 8. 55
- Arceat occasiones periculosas peccatorum carnalium, & in eodem lecto marem cum foemina, etiam valde juvenes, dormire non patitur, Tr. 7. c. 2. q. 10. 58
- Syn. Albiganensis usurarios contractus distincte notat, Tr. 8. c. 5. q. 32. 156
- Syn. Amerina Antonii Mariæ Gratiani Episcopi, Tr. 6. c. 3. q. 10. 60
- Clericos supplicis reorum interesse prohibet. 59
- Talares vestes præcipit, lugubres non probat. 60. & seq.
- Cohabitationem Clericorum cum mulieribus non probat, Tr. 7. c. 1. q. 14. 81
- Syn. Assisienfis Card. Nerlii, venationes, arma, ludos, Clericis graviter prohibet, ancillas difficile permittit, Tr. 6. c. 3. q. 8. 58. Et Tr. 7. c. 1. q. 14. 81
- Syn. Averiana, armorum delationem, etiam causa venationis, Clericis vetat, Tr. 6. c. 3. q. 8. 56
- Syn. Auximana Card. Antonii Mariæ Galli, usurarias conventiones damnat, Tr. 8. c. 5. q. 32. 158
- Syn. Beneventana Card. Ursini, statuit, ut Clerici sacram Scripturam habeant, & sæpius legant, Tr. 7. c. 1. q. 15. 79
- Syn. Bononi. Card. Jacobi Boncompagni, a supplicis reorum abigit Clericos, Tr. 6. c. 3. q. 10. 60
- Cohabitationem cum mulieribus quibuscumque difficile permittit, Tr. 7. c. 1. q. 14. 78
- Syn. Cæsenat. Card. Denhoff, parentes graviter monet, ne simul dormire permittant filios, & filias post septennium; aut in eodem secum cubiculo, Tr. 7. c. 2. q. 10. 98
- Syn. Eugubina, venationem, cauponas, & artes alienas a statu Clericis prohibet, Tr. 6. c. 3. q. 8. 57
- Societates licitas animalium proponit, Tract. 8. c. 5. q. 32. 159

- Syn. Farfensis Card. Barberini, Clericis prohibet venationem, & armorum gestationem, nisi cum adeit periculum, & licentia Episcopi, Tract. 6. c. 3. q. 8. 56
- Syn. Genuensis, cohabitationem Clericorum cum mulieribus, etiam consanguineis, vetat, nisi obtenta ab Episcopo licentia, Tr. 7. c. 1. q. 14. 81
- Syn. Limensis & Sarzanensis Cardin. Benedicti Lomellini, usurarias societates damnat, Tract. 8. c. 5. qu. 32. 160
- Syn. Montisfalisci Card. Marci Antonii Barbadici, publicandam jubet instructionem super usurariis contractibus. 271
- Syn. Nonantulae Card. de Angelis, suppliciorum spectaculis Clericos interesse vetat, Tract. 6. c. 3. q. 10. 60
- Syn. Ravennatenfis, venationem Clericis prohibet, & cauponas, Tr. 6. c. 3. q. 8. 57
- Suspicionem incontinentiae a Clericis sedulo vitandam decernit, Tr. 7. c. 1. q. 14. 80
- Syn. Rossanensis, Clericis convenire asserit solam venationem animarum, Tr. 6. c. 3. q. 8. 57
- Syn. Sabinensis Card. Ptolomaei Galli, prohibet, ne Clerici retineant in domo mulieres, etiam consanguineas, nisi in secundo gradu: quae tamen, suspicionem orta, possunt non permitti, Tr. 7. c. 1. q. 14. 81
- Syn. Sublacensis Card. Caroli Barberini, prohibet absolvi usurarios, nisi facta restitutione: societates usurarias reprobant, Tr. 8. c. 5. q. 32. 108
- Syn. Sutrina Card. Julii Spinola, instructionem dat de usurariis contractibus. 246
- Syn. Venusina prohibet Clericis, ne suppliciis intersint, Tr. 6. c. 3. q. 10. 60
- Syn. Urbevetana Card. Bernardini Rocci, cauponas Clericis prohibet, Tr. 7. c. 3. q. 13. 115
- Libellos famulos severe punit, Tr. 9. c. 4. q. 8. 247

T

Tabernae Clerici non ingrediantur edendi vel bibendi causa, nisi peregrinationis necessitate compulsi; ut decernitur in Concil. Carthag. 111. Tract. 7. c. 3. quæst. 13. 115

Tabernarii, si perpendant, aliquoties ex nimio vino sumpto inebriari, quod experti sunt pluries, & non curant propter avaritiam, graviter peccant, inquit S. Antoninus, Tr. 7. c. 3. q. 11. 110

Tacens, non impediens, aut non revelans, dum tenebatur ex officio & ex obligatione iustitiae aliter se gerere, restituere aliquoties tenetur, quod egregie in pluribus practicis casibus exponitur a S. Bernardino, Tract. 8. c. 6. q. 11. 190

- Cardin. Franciscus Maria Taurusius. *Vide* Concil. Senense.
- Temerarium iudicium, est sinistra opinio contra proximum, concepta ex levibus indiciis, Tr. 9. c. 5. q. 1.
- 247
- Temerarii iudicii, seu suspicionis, tres gradus ex S. Th. q. 2. *ib.*
- Temerarium iudicium, est peccatum mortale ex natura sua, ex S. Th. q. 3. 256
- Temeraria dubia, aut suspensiones, varie nos culpabiles reddunt, q. 4. 248
- Remedia contra temeraria iudicia, q. 5. 249
- Testificari tenemur, ex S. Thoma, dum juxta iustitiae legitimas formulas a Iudice competenti interrogamur, Tr. 9. c. 3. q. 1. 233
- Testificari tenemur, dum id necessarium esse perspicimus ad impediendam injustitiam notabiliter proximo nocivam. *ib.*
- Testificari in aliquibus casibus non tenemur, ex S. Thoma, q. 2. 234
- Testimonium perhibere nolens in iudicio, restituere aliquoties tenetur, dum ex illa negatione damnum iniustum alteri provenit, ex S. Bernardino, Tr. 8. c. 6. q. 15. 190
- Testimonium falsum, grave peccatum est, & ad damni secuti restitutionem obligat, Tr. 9. c. 3. q. 8. 237
- Testis legitime interrogatus a Iudice competenti, sit quodammodo persona publica, & quamdam officii speciem exercet; unde ex S. Bernardino, negans in iudicio testimonium perhibere in alterius detrimentum, ei ad restitutionem recepti damni obligatus est, Tr. 8. c. 6. q. 15. 190
- Testis, etiam iniuste & indebite interrogatus, non potest uti equivocationibus, aut restrictionibus mentalibus; sed si effugere non potest, debet verum dicere, Tr. 9. c. 3. q. 3. 235
- Tristitia de bono proximi, prout proprium malum aestimatur, & diminutivum proprii boni, est vera invidia, Tr. 6. c. 2. q. 6. 48
- Turpiloquium ad varia extenditur peccata; nam loqui, vel canere lasciva, vel etiam ludere, aut scribere, aut audire, in turpiloquio saepius includuntur, Tr. 7. c. 2. q. 7. 92
- Turpiloquium graviter vetat Conc. Neapolit. *ib.*
- Turpitudinem vocat Apostolus libidinosam contrectationem, quae ex S. Antonino, fit per oscula, amplexus, contactus manuum, vel aliarum partium corporis; & valde fugienda est, q. 8. *ib.*
- Tutela, ut possit dici inculcata, quatuor conditiones debet habere, ex Tostato, Tr. 6. c. 1. q. 5. 23

V

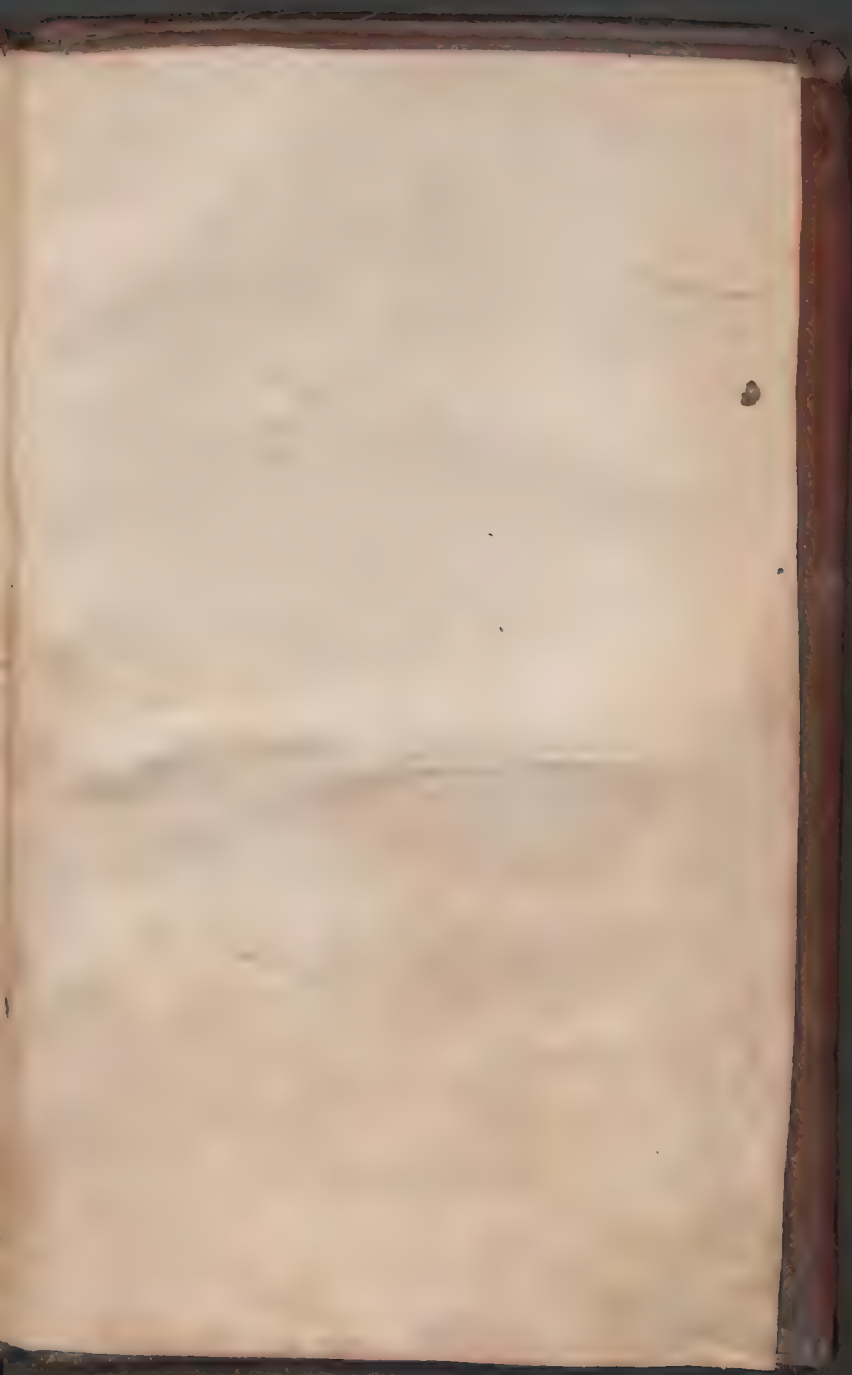
- V**Enatio cum armis, Clericis prohibita, qui si in veneratione casuale homicidium committant, irregularitatem incurrunt, quia dabant operam rei illicitæ, Tr. 6. c. 1. q. 8. 56
- Ventrem plus æquo replere, & cibus aggravari, maledictione dignum est, inquit Sanctus Basilius, dicente Domino: *Va qui nunc saturati estis*, Tr. 7. c. 3. q. 3. 103
- Si patienter me audiat turba mortalitatis, turba infirmitatis, respondebo aliquid pro negotio veritatis, inquit S. Aug. Tr. 9. c. 2. q. 3. 20
- Veritas non docet esse mendaces, ex Aug. *ib.* 210
- Veritas in nullo casu violari debet, sicut nec castitas, ex S. Aug. *ib.*
- Vini transmarinæ importationes, languescentes & imbecillæ sunt propter intemperantiam appetitionis, desipiente in desideriis animo vel ante ebrietatem, inquit S. Clemens Alex. Tr. 7. c. 3. q. 4. 104
- Voluntarium homicidium fit cum vera intentione occidendi; & de eo sic habetur in Canone. Si quis voluntarie homicidium fecerit, ad Januam Ecclesiæ catholicæ semper subjaceat, & communionem in exitu vitæ recipiat, Tr. 6. c. 1. q. 8. 31
- Voluptas, quæ ex cibo & potu percipitur, non semper est peccaminosa; sed sæpius est periculosa, ut ex S. Augustino, & S. Gregorio Papa habetur, Tr. 7. c. 3. q. 2. 100
- Cardinalis Vincentius Maria Ursinus. Vide Concilium Beneventanum. Syn. 18. Benev.
- Usuræ vitandæ Instructio. 266. & seq.
- Usurarii contractus distincte notati, Tr. 8. c. 5. q. 32. 156
- Usurarii non absolvantur nisi facta restitutione, *ib.* 158
- Usurariæ societates animalium damnatæ, licitæ proponuntur. 159
- Uxor non debet dare sine consensu mariti, nisi de rebus paraphernalibus; alioqui sæpius peccat, ex S. Raymundo, Tr. 8. c. 3. q. 7. 127
- Uxor in duobus casibus potest licite aliquid accipere de bonis mariti, sed id non debet facile fieri, & passim in praxi, q. 8. 127

F. I. N. I. S.

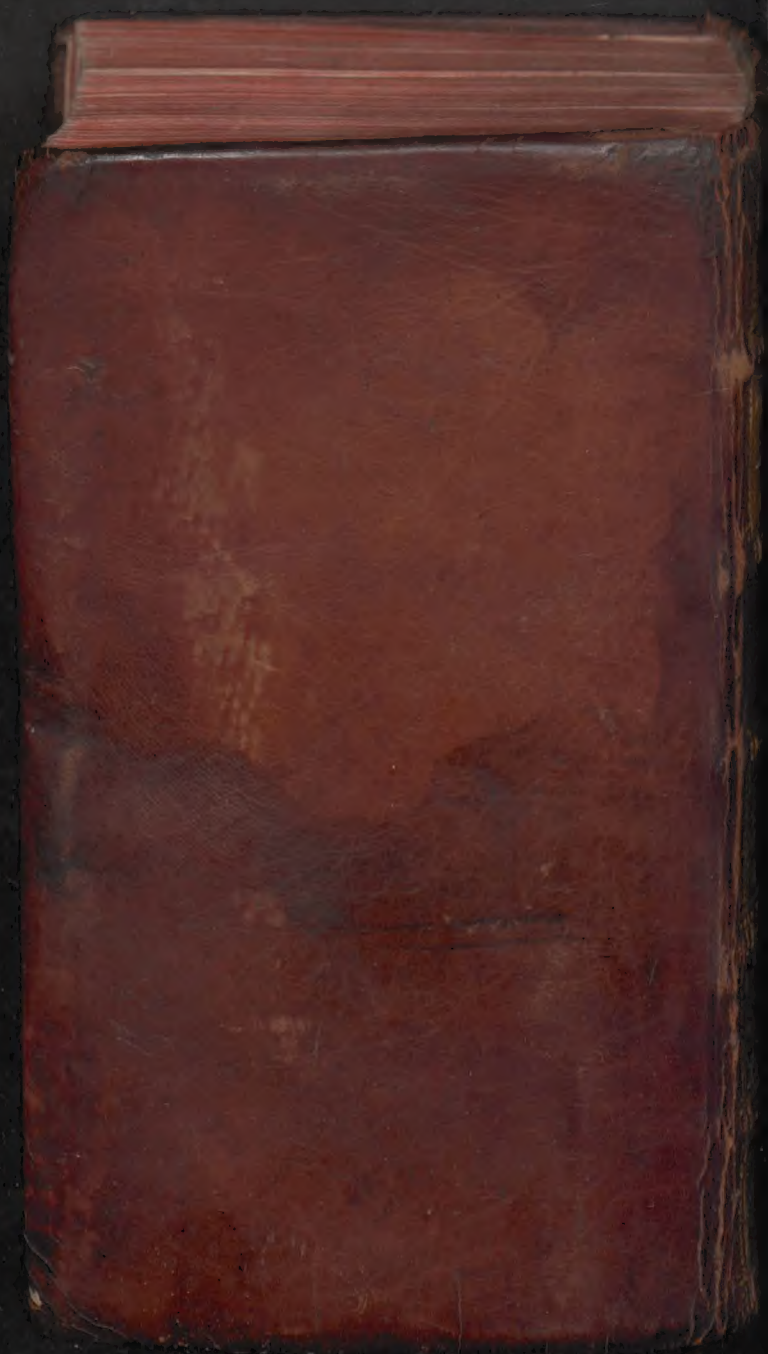

BO
MOR
GENE